

**Криворізький державний педагогічний університет
Сілезька політехніка (м. Забже, Польща)
Національний університет «Одеська юридична академія»
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Дніпровське обласне відділення Соціологічної асоціації України
Південноукраїнське відділення Соціологічної асоціації України**

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО І ПРИРОДА: ВЕКТОРИ ВЗАЄМОВПЛИВУ

**збірник матеріалів
VIII Міжнародної науково-практичної конференції**

**м. Кривий Ріг
21-22 листопада 2024 р.**

**Київ-Каравела
2024**

**Kryvyi Rih State Pedagogical University
Silesian University of Technology (Zabrze, Poland)
National University «Odesa Law Academy»
Oles Honchar Dnipro National University
Petro Mohyla Black Sea National University
Dnipro Regional Branch of the Sociological Association of Ukraine
South Ukrainian branch of the Sociological Association of Ukraine**

**INFORMATION SOCIETY AND NATURE:
VECTORS OF MUTUAL INFLUENCE**

**Proceedings
of the VIII International Scientific and Practical Conference**

**Kryvyi Rih
21-22 November 2024**

**Kyiv-Caravela
2024**

*Рекомендовано до друку Науково-методичною радою
Криворізького державного педагогічного університету
(протокол № 5 від 10.12.2024)*

Редакційна колегія:

- Ірина Грабовець** кандидат соціологічних наук, доцент, завідувачка кафедри соціології та масових комунікацій Криворізького державного педагогічного університету;
- Ліліана Ярова** доктор політичних наук, професор, завідувачка кафедри соціології Національного університету «Одеська юридична академія»;
- Алла Лобанова** доктор соціологічних наук, професор, професор кафедри соціології та масових комунікацій Криворізького державного педагогічного університету;
- Людмила Калашнікова** доктор соціологічних наук, професор, професор кафедри соціології та масових комунікацій Криворізького державного педагогічного університету.

І 57 Інформаційне суспільство і Природа: вектори взаємовпливу : збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 21-22 листопада 2024 р.) / за заг. ред. д. соц. н., проф. Л. Калашнікової. Київ : Вид-во «Каравела», 2024. 309 с.
ISBN 978-960-801-872-3

Збірник містить тези доповідей учасників VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Інформаційне суспільство і Природа: вектори взаємовпливу», організованої науково-педагогічним колективом Криворізького державного педагогічного університету у співпраці з українськими та зарубіжними партнерами.

Видання адресоване науково-педагогічним працівникам, аспірантам, студентам і широкому колу фахівців суспільно-гуманітарного профілю.

Редакційна колегія може не поділяти концептуальні ідеї авторів та інтерпретаційні підходи, репрезентовані у змісті тез. Відповідальність за достовірність поданих матеріалів, наведених цитат, статистичних та емпіричних даних несуть учасники та їхні наукові керівники згідно з юридичними й етичними нормами академічної доброчесності.

УДК 308:[316.32:502](082)

UDK 308:[316.32:502](082)

I 57

Recommended for printing by the Scientific and Methodological Council
of Kryvyi Rih State Pedagogical University
(Protocol No. 5 dated 10/12/2024)

Editorial team:

- Iryna Hrabovets** PhD in Sociology, Associate Professor, Head of the Department of Sociology and Mass Communications of Kryvyi Rih State Pedagogical University;
- Liliana Yarova** Doctor of Political Sciences, Professor, Head of the Department of Department of Sociology National University «Odesa Law Academy»;
- Alla Lobanova** Doctor of Sociological Sciences, Professor, Professor of the Department of Sociology and Mass Communications of Kryvyi Rih State Pedagogical University;
- Liudmyla Kalashnikova** Doctor of Sociological Sciences, Professor, Professor of the Department of Sociology and Mass Communications of Kryvyi Rih State Pedagogical University.

I 57 Information Society and Nature: Vectors of Mutual Influence :
Proceedings of the VIII International Scientific and Practical Conference
(Kryvyi Rih, 21-22 November, 2024) / edited by L. Kalashnikova. Kyiv :
Publishing House «Caravela», 2024. 309 p.

ISBN 978-960-801-872-3

The collection contains abstracts of the participants of the VIII International Scientific and Practical Conference «Information Society and Nature: Vectors of Mutual Influence», organized by the scientific and pedagogical staff of Kryvyi Rih State Pedagogical University in cooperation with Ukrainian and foreign partners.

The publication is addressed to research and teaching staff, postgraduate students, students and a wide range of specialists in the social sciences and humanities.

The editorial board may not share the conceptual ideas of the authors and interpretive approaches presented in the content of the abstracts. Responsibility for the accuracy of the submitted materials, citations, statistical and empirical data is borne by the participants and their supervisors in accordance with the legal and ethical standards of academic integrity.

UDK 308:[316.32:502](082)

© Kalashnikova L., 2024

ISBN 978-960-801-872-3

© Caravela Publishing House, 2024

ЗМІСТ

Розділ 1. Теоретико-методологічні проблеми взаємодії Людини з Соціумом і Природою

Zbigniew Orbik, Bogdan Pliszka	9
On the concept and meaning of Humanism	
Тетяна Каменська	12
Співвідношення «індивідуального» і «соціального» на початку ХХІ століття	
Олена Ходус	15
Соціальність в умовах цифрового середовища: «симбіози», «взаємності» та інші гібриди	
Алла Лобанова	20
Еко-інформаційні війни: концептуалізація поняття	
Вадим Ніколенко	26
Цифровізація суспільства: прогностична функція соціології	
Михайло Харламов	34
Інноваційна та традиційна складова в інформаційній культурі студентів сучасного суспільства	
Станіслав Катаєв	37
Художня соціологія як засіб пізнання взаємовідносин людини та природи	
Геннадій Черних	39
Сучасні соціокультурні виклики для людини в умовах війни	
Олександр Зубченко	42
Фізичний та символічний образи міста в окупації	
Римма Данканіч	47
Критика класичної філософії Ю. Габермасом і Р. Рорті	
Ольга Каретна, Микола Яценко	52
Співвідношення інформаційно-комунікаційних технологій та соціального капіталу	
Oleksii Shelest, Olexander Voronin	55
Features of emotional intelligence in preschool children	
Наталія Чутова	58
Едьютейнмент як нова парадигма в дидактиці соціально-економічних дисциплін	
Станіслав Душкін	64
Інформаційне суспільство і природа: виклики та можливості	

Тетяна Дем'яненко	66
Інформаційні технології як фактор соціальної трансформації суспільства	
Олена Гудзенко	69
Діджиталізація громадської думки: нові виклики та перспективи розвитку	
Юлія Шмаленко	72
Формування навичок мультикультурної комунікації в цифровому просторі	
Artem Dankanich	78
What is ecotheology?	
Ганна Редькіна, Юрій Овсяніков	81
Гармонія людини, соціуму та природи як цінність: взаємодія у сучасному світі	
Артур Фесенко, Вікторія Чорна	88
Поняття та специфіка подієвої (івентивної) публічної комунікації	
Олександр Гадинко	94
Суспільство і природа: історія взаємовпливу, становлення та розвитку поселення Сторожинець від найдавніших часів – перша половина ХХ ст.	
Ярослав Лазебник	101
Політична відповідальність як різновид соціальної відповідальності	
Юлія Яцина	105
Міжнародний досвід застосування дисциплінарної відповідальності за корупційні правопорушення	
Денис Сумбаєв	110
Еволюція демократії: від класичної до цифрової демократії	
Oleksii Bondar	116
The Russian-Ukrainian war as a factor in the destruction of the socio-ecological landscape	
Дмитро Чижик	124
Актуалізація вивчення етносоціологічних ідей І. Франка та М. Грушевського в умовах сучасності	
Таїсія Харитонова	129
Профільна освіта за кордоном і в Україні: виклики та можливості адаптації старшокласників	

Розділ 2. Інформаційна взаємодія «Суспільство-Людина-Природа»: традиції та інновації

Наталія Бойко	133
Медіаспоживання та баланс довіри до різних інформаційних джерел: очікування vs реальність	
Izabela Marszałek-Kotzur	136
War «ecocide» in Ukraine	
Віталій Кривошеїн	140
Цифровізація взаємин між владою і громадянськістю: роль громадської думки	
Барбара Скочинська-Прокопович	145
Соціальна політика Республіки Польща щодо підтримки мігрантів з України під час війни (з 24 лютого 2022 року)	
Лариса Хижняк	150
Екологічний туризм у сучасному комунікативному просторі: трансформація функціоналу	
Тетяна Обиденнова	155
Цифровізація HR-процесів як драйвер корпоративної конкурентоспроможності	
Оксана Шеломовська, Валентин Пасько	158
Рівень медіаграмотності сучасного соціуму	
Ірина Грабовець	163
Медіа та інтернет у створенні ідеалів споживання: екофрендлі тренди	
Валерій Каритка	167
Вплив цифрової культури на екологічну поведінку молоді в умовах інформаційного суспільства	
Iuliia Dudnieva	171
The impact of the information environment on ecological awareness in wartime	
Aleksandra Synowiec	173
Narratives on Ukrainian war refugees in the Polish Internet discourse 2022-2024: analysis and deconstruction	
Ігор Кудінов	174
Мова Python як інструмент автоматизації діяльності в сфері досліджень кон'юнктури ринку та виявлення громадської думки	

Андрій Якуб'як	179
Феномен української (еко)толоки у вирішенні проблем в системі «Суспільство-Людина-Природа»	
Олена Приходько, Наталя Попова	184
Визначення пріоритету життєвих цінностей дітей шкільного віку (на прикладі Дніпропетровської області)	
Наталія Єфтені	187
Особливості психоемоційної адаптації першокурсників в навчальному колективі	
Андрій Татьянчиков	190
Трансформація ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в процесі кіберсоціалізації	
Тамара Андрєєва, Олена Дзюбенко, Тетяна Стельмах	193
Формування у старших дошкільників бережливого ставлення до природи в різних видах діяльності	
Валерія Безуглова	198
Особливості комунікацій з громадськістю у кризовий період	
Антон Синенко	203
Феномен цифрової нерівності через призму серіалу «Вавилон 5»	
Богдан Куліков	205
Феномен інтернет-шахрайства в контексті серіалу «Upload»	
Владислав Кривошеєв	208
Внутрішньо переміщені особи в умовах війни: проблеми та шляхи їх вирішення	
Владислава Орел	211
Дарування як інструмент підтримки та реконструювання соціальних відносин в умовах війни	
Андрій Рекало	216
Кадровий потенціал авіаційної галузі: стан і проблеми в умовах російсько-української війни	
Олександр Остапенко	221
Природоохоронна діяльність у промисловому регіоні: проблеми і виклики в умовах війни	
Ольга Смаглюк	225
Протидія сексуальному насильству під час збройного конфлікту: правовий та соціальний аспект	

Олександра Комишова	228
Інформаційні технології як чинник посилення самотності особистості	
Євген Смірнов	231
Відповідальність бізнесу як соціальна цінність	
 <i>Розділ 3. Емпірична верифікація проблем у системи «Суспільство-Людина-Природа» і соціальні технології їх вирішення в умовах російсько-української війни</i>	
Карина Дядюра	235
Міжособистісні комунікації у воєнний час: проблеми і особливості	
Дарія Славіна	239
Інформаційне забезпечення діяльності медіаторів з українськими біженцями у Чехії	
Michael Tjutjunnik	241
The importance of «Society-Humanity-Nature» interaction in everyday Life	
Вероніка Орлова	245
Комунікаційні стратегії в умовах збройних конфліктів	
Тимур Кукарін	249
Інтернет-залежність молоді як форма девіантної поведінки	
Христина Дрогобицька	251
Альпінізм як вид спорту та злиття з природою	
Кирило Дроздов	254
Імітаційне моделювання як метод соціологічного аналізу	
Аліна Васецька	258
Соціальна згуртованість територіальної громади в умовах воєнного стану	
Софія Остання	262
Чинники стимулювання і мотивації праці в умовах війни	
Дмитро Сакович	266
Сутність та причини виникнення ейджизму як соціального явища	
Сергій Підгайко	269
Роль тайм-менеджменту в досягненні особистісного та професійного зростання	

Анна Усенко	274
Міжнародні гуманітарні організації та їх внесок у захист прав людини	
Ілона Шкареда	276
Мотивація українців до благодійності	
Дар'я Зуб	278
Військові злочини: сутність та природа	
Вікторія Доленко	281
Геоєкологічні наслідки застосування фосфорної зброї в Україні	
Євгенія Бикова	284
Соціальна реклама в умовах війни: мета, функції, форми та вплив	
Вікторія Дейнеко	288
Особливості формування потреб внутрішньо переміщених осіб	
Дмитро Принов	290
Формування мотивації сучасних студентів	
Анна Піковець	293
Міграція як соціальне явище: сутність та причини виникнення	
Макар Медведєв	263
Психологічна підтримка дітей, які стали жертвами торгівлі людьми	
Тетяна Єрмолаєва	298
Психологічні особливості особистості жінок, які займаються спортом	
Sofia Tkachenko	302
Destruction of ecosystems and social structures as a result of war: challenges and solutions	

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ
ЛЮДИНИ З СОЦІУМОМ І ПРИРОДОЮ

Zbigniew Orbik

*PhD habilitated, Professor of Department of Applied Social Sciences,
Faculty of Organization and Management
of Silesian University of Technology (Zabrze, Poland)*

Bogdan Pliszka

*PhD, Department of Applied Social Sciences,
Faculty of Organization and Management
of Silesian University of Technology (Zabrze, Poland)*

ON THE CONCEPT AND MEANING OF HUMANISM

The concept of humanism is historically variable. Nowadays, it is understood as a definition of a life attitude that emphasizes the autonomy and dignity of a human being and the value of «human» relationships. The term «humanism» has a number of meanings. The word *humanitas* that gives origin to «humanism» is the Latin translation of the Greek word *φιλανθρωπία* (philanthropy) which means «love to the human condition».

In European civilization there were two humanistic periods: (1) Ancient Greek humanism of the 5th and 4th centuries B.C. (Sophists, Socrates, Plato, Aristotle). Instead of speculating purely about the cosmos and gods, Ancient humanists introduced political and moral questions; (2) Renaissance Humanism is the spirit of learning that developed at the end of the Middle Ages with the revival of classical letters and a renewed confidence in the ability of human beings to determine for themselves truth and falsehood.

In the most general sense humanism is a system of thought that focuses on humans and their values, capacities and worth. Humanism is usually identified with a cultural movement of Renaissance mentioned above that emphasized human potential to attain excellence and promoted direct study of the literature, art, and civilization of classical Greece and Rome. Those who consider themselves humanists believe that ethical dilemmas should be resolved by appealing to universal concepts.

Humanism concerns not only interpersonal relations but also

expresses man's relationship with nature. One of its consequences are ecological movements. It seems that nowadays humanism is the ethical position that best expresses the spirit of democracy. There is no doubt that the global world is currently experiencing a specific cultural revolution. This revolution is connected with globalization processes which make us live in one global world where the flow of information is very fast.

It seems that responding to the new challenges carried by the deep cultural changes, we have to admit that in the global village we need rather the globalization of brotherhood whose fundamental principle is respect for the human person and solidarity in openness to the needs of our neighbor than a globalization in the style of the Tower of Babel, where the pursuit of domination goes, hand in hand, with Organizational chaos violating both the principle of humanism and the cultural values. Humanism should not be limited to just one aspect of human life, but to multifaceted interpersonal relations. It should be expressed both, on the level of individual relations, and on the social level, concerning also entire groups and nations.

The Tower of Babel is an example of failed globalization since the ambitious constructors of the tower took into account only pragmatic aspect of their work, forgetting the spiritual values and the necessary reference of all actions to God. As we know, humanism can appear in both, secular and religious versions. In each case, however, it is more than just an ethical position or a sociological concept. It has a holistic character. Its essence is the treatment of the human being as rooted in nature but at the same time as transcending this nature. Man is part of the natural world but creating culture – a specifically human world, lives in a world of values: spiritual, moral, aesthetic and cognitive.

Humanists give a special role to science and reason. They also attribute moral autonomy and responsibility to man. Every free human action is subject to moral responsibility. The question arises: to what extent are the ideals of humanism possible to realize in scientific knowledge? This question, however, exceeds the scope of this text.

The humanistic concept of man, if we can talk about it in a general sense, assumes that man is a conscious, self-aware being as well as free in the choices he makes. He is also responsible for his decisions. Despite the fact that humanism is the product of a specific historical era with specific social relations, it seems to be a universal position defining the basic principles of social life. However, the extent to which people living today,

in the era of consumerism, will be inclined to implement the basic principles of humanism in their relationships with each other is an open question.

References:

1. Anderson, K. (2012). *Race and the Crisis of Humanism*. Routledge.
2. Battersby, J. L. (1996). The inescapability of humanism. *College English*, 58 (5), 555-567.
3. Congdon, M. (2023). Changing Our Nature: Ethical Naturalism, Objectivity, and History. *Philosophy*, 98 (3), 297-326.
4. Davies, T. (2008). *Humanism*. Routledge.
5. Derkx, P. (2015). The future of humanism. *The Wiley Blackwell handbook of humanism*, 426-439.
6. Egidi, R. (2009). Von Wright's philosophical humanism. *European Journal of Pragmatism and American Philosophy*, 1 (I-1/2).
7. Ferrando, F. (2020). *Philosophical posthumanism*. Bloomsbury Publishing.
8. Foot, P. (2001) *Natural Goodness*. Oxford: Oxford University Press.
9. Law, S. (2013). Humanism. *The Oxford handbook of atheism*, 263-277.
10. Melnyk, O., Shakun, N., Herasymenko, O., Nitchenko, A., & Kolievatov, O. (2022). Theoretical and methodological aspects of the humanistic reorientation of modern society. *Wisdom*, (2 (22)), 59-67.
11. Naskar, A. (2019). *Citizens of Peace: Beyond the Savagery of Sovereignty*. Vicdansaadet Publishing.
12. Naskar, A. (2019). *The constitution of the united peoples of earth*. Vicdansaadet Publishing.
13. Ng, K. (2021). Humanism. *Philosophical Topics*, 49 (1), 145-164.
14. Orbik, Z., & Pliszka, B. (2023). Basic Ethical Problems Related to the Development of Artificial Intelligence as a Management Tool. *Scientific Papers of Silesian University of Technology*, No 188, 485-499.
15. Rahmi, E., & Kristiawan, M. (2024). Characteristics of Educational Management Based on Humanistic Philosophy. *Journal of Innovation in Teaching and Instructional Media*, 4 (3), 122-129.
16. Sangiovanni, A. (2017). *Humanity without dignity: Moral equality, respect, and human rights*. Harvard University Press.

17. Setiya, K. (2018). Humanism. *Journal of the American Philosophical Association*, 4 (4), 452-470.
18. Tarasenko-Struc, A. (2024). Humanism: A Reconsideration. *Journal of the American Philosophical Association*, 10 (3), 542-561.
19. Von Wright, G. H. (1977). *What is humanism?* University of Kansas.

Тетяна Каменська

*доктор соціологічних наук, професор,
професор кафедри нових медіа та медіадизайну
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
(м. Одеса, Україна)*

СПІВВІДНОШЕННЯ «ІНДИВІДУАЛЬНОГО» І «СОЦІАЛЬНОГО» НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Проблема співвідношення «індивідуального» та «соціального» ґрунтовно оформилась ще в часи кризи та активної критики позитивізму в соціогуманітарних науках (на стику ХХ та ХІХ століть). Тоді була усвідомлена марність ідеології Просвітництва, яка, з одного боку, наділяла людський розум високим авторитетом (осягнення законів природи; звільнення від забобонів, від соціального і природного рабства; орієнтація на прогрес як вищу мету суспільного буття і таке інше). З іншого боку, все частіше лунали висловлювання науковців про те, що підсумками втілення в життя наукових досягнень стали Перша і Друга світові війни. З цього приводу згадували слова німецького філософа і письменника Й. Гете, про те, що людство стає багатшим і розумнішим, але не стає щасливішим і добрішим. І поряд з покращенням людського життя з досягненнями позитивної науки приходять й багато руйнівних процесів.

Після Другої світової війни багато європейських дослідників висловлювали критичну позицію і по відношенню до політичного устрою у суспільствах. *Багато хто з них безпосередньо і владні політичні зусилля ототожнювали з системами контролю за соціальними класами та прошарками, виробляючи засоби утримання від, засоби спонукання, примусу до чогось та санкціонування та*

покарання за порушення. І, як писав М. Фуко, знання та досвід навчили владу системно контролювати й впливати на населення не за фактом того, що вже трапилося, а заздалегідь. В процесі соціалізації треба ознайомлювати людей з нормами, правилами та кордонами дозволеного. Найкращими комунікативними формами для цього, за думкою М. Фуко, є дискурси влади. «Заборона має різні форми і діє по-різному в літературному дискурсі та в медичному, в психіатричному дискурсі та в дискурсі духовного керівництва». Для цього оформлюються «ансамблі дискурсивних регулярностей» (за М. Фуко), з яких потім з'являлися різні наукові дисципліни. Наприклад, починали з «аналізу багатств» а пізніше отримали «політичну економію». І до сьогодні для пояснень тих чи інших локальних чи глобальних проблем злидарства серед населення, бідності політичними суб'єктами використовується «економічний дискурс» замість «дискурсу несправедливого розподілу соціальних благ».

М. Фуко вважав, що дискурси використовуються в конструюванні соціальної реальності. Сьогодні вони широко використовуються в психології, де отримали назву дискурсивної психології [1]. Найважливіше розрізнення (лінія демаркації) між когнітивною і дискурсивною психологією у тому, що *дискурсивна психологія* розглядає усну і письмову мови як конструкції, що належать зовнішньому світові і орієнтовані на соціальну дію. А представники *когнітивної психології* вважають, що особа самостійно продукує ментальні процеси й категорії, і вони формуються як внутрішні процеси людини.

Отже, когнітивна психологія дотримується уявлення про людину як автономного індивідуума з набором вроджених характеристик, якому протистоїть соціум як окрема сутність, між ними існує взаємодія, при цьому соціальний світ постає інформаційним полем, що потребує опрацювання за допомогою когнітивних процесів.

Але індивід на сучасному етапі (на початку ХХІ століття) досить рано звільняється від впливу онтологічної реальності і потрапляє під вплив дискурсів (як владних, так і масових, безконтрольних). Сьогодні в європейських ліберальних країнах соціологи знов цитують Е. Дюркгайма – чим більш індивід стає автономним, тим він більш залежить від суспільства. Дослідження розгортаються навколо

питання «Як поєднати індивідуальні цілі й суспільні?». Вважається, що сьогодні все складніше пояснити – що таке «соціальне»? Також виникають проблеми з соціалізацією сучасних дітей та молоді, оскільки широкого розповсюджується «культура молодості» (яка ще нещодавно називалась «молодіжною субкультурою») і молодь все більш звільняється від виховних впливів, без яких, як писав Е. Дюркгайм, держава і суспільство не зможуть отримати людей з орієнтацією на служіння солідарним цілям. Сучасним соціалізаційним процесам молоді потрібні впливові і виховні практики й технології для входження в загальносоціальний простір. На жаль цю проблему з молоддю в Україні важко вирішувати.

В сучасних умовах виникають нові виклики для українського суспільства – це не лише беззахисність молоді від медіавпливу, а й відсутність базового принципу соціалізаційно-інтегративного включення індивідів в українську соціальність (особливо в умовах бойових дій) через зростаючу недовіру в суспільстві.

За часи конфлікту навколо Кінбурнської коси в Чорному морі проводилось серед студентів гуманітарних факультетів Одеського національного університету імені І.І. Мечникова фокус-групове інтерв'ю з питань патріотизму молоді. Й тоді була зафіксована така розповсюджена серед студентів думка: багато хто вважав, що поки не було конфлікту між державами стосовно Кінбурнської коси, вони не замислювались – який у них патріотизм. Але після інформації про те, що там сталося, більшість відчули емоційну напруженість, рішучість відстоювати інтереси держави.

На жаль тривалий період СВО, протягом якого з'являлись часто висловлювання про гібридність війни й миру на Сході України, призвів до приголомшення патріотичних відчуттів, що можливо вплинуло й на подальше сприйняття де якими молодими людьми військових подій. Варто відмітити, що в сучасному українському медіадискурсі досить жваво використовується ідея патріотизму. Але розраховувати на відверті інтерв'ю респондентів в сучасних дослідження військового періоду, на жаль, не можливо і тому проблема поки залишається невирішеною.

Список використаних джерел:

1. Jorgensen M., Phillips L. Discourse Analysis as Theory and Method. London – Thousand – New Delhi: SAGE Publications Ltd, 2002. 230 p

Олена Ходус

*доктор філософських наук, доцент,
професор кафедри політології, соціології та публічного управління
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
(м. Дніпро, Україна)*

СОЦІАЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ЦИФРОВОГО СЕРЕДОВИЩА: «СИМБІОЗИ», «ВЗАЄМНОСТІ» ТА ІНШІ ГІБРИДИ

Повсякденний порядок життя вже звично для нас складається із переплетення не лише біологічних/природних, соціальних але й технологічних факторів. На тлі масштабних інтервенції сучасних ІТ-технологій майже в усі сфері людського досвіду, відбувається зміна самої природи соціальності (на макро-, мезо-, макрорівні її прояву), яка не просто виявляється опосередкованою гаджетами з екранним інтерфейсом. Діджитал продукти потребують від людини множинних прямих контактів. Це означає, що відносини між «соціальним» і «цифровим» набувають нових рис («нової нормальності», яка стає тривіальною ознакою сучасної нестійкої онтології). Так, на рівні людської суб'єктивності через соціальні мережі, різні додатки особистість отримує надзвичайні можливості не лише для комунікації, самовираження у цифровому середовищі але й почуття психологічного комфорту, зокрема, через взаємодію із смартфоном. «Цей психологічний комфорт виникає через унікальне поєднання властивостей, які перетворюють смартфони у заспокійливу присутність для їх власників: портативність пристрою, його особиста природа, суб'єктивне почуття приватності, що відчувається при використанні пристрою, та тактильні задоволення, яке воно надає» [5, с. 237]. Словом, в певному сенсі, як зауважують американські дослідники Ш. Мелумад і М. Фам, смартфон за свої функціоналом і значущістю для споживачів нічим не відрізняються від «пустушок» для дорослих [5, с. 237]. За цією дуже влучною метафорою не складно помітити зміну принципового погляду на цифрові технології: від однобічного детермінізму (на кшталт, технології «впливають», «претендують» на людський досвід, перетворюють людину «на деіндивілізовану сировину» для реалізації усіляких, переважно комерційних, потреб [7] до визнання технологій повноцінними співтворцями реальності. За такою логікою «соціальне» і «цифрове»

виступає рівно можливими формами/об'єктами/просторами, які у своїх взаємовпливах конституюють гетерогенний соціальний порядок.

Відтак, у соціальному теоретизуванні останніх років замість модерністських епістемологічних дихотомій/розрізень між суспільством і природою (тут: соціальним і цифровим) затверджується спів-конститутивний підхід до пояснення факторів/умов с(від)творення сучасного життєвого світу, який активно просувають соціальні дослідники науки і техніки (science and technology studies (STS)). Одним із найбільш яскравих інтелектуальних прикладів STS-досліджень є акторно-мережева теорія, яка виступила із закликом (пере)збиранні соціального порядку, відмови від об'єкт-суб'єктної дихотомії на користь різноплановим, комплексним відносинам між різними формами людського і не-людського життя. охарактеризував ефект таких комбінованих фігурації за допомогою термінів «мережі», «аканти», «агентність», «актори». Обґрунтовуючи принципи нової онтології, Б. Латур (один з найвпливовіших представників Science and Technology Studies, засновник акторно-мережевої теорії) пропонував розглядати соціальну реальність як конвенцію різних акторів – матеріальних і нематеріальних, живих і неживих, створених людиною і не-людських сутностей [3; 4]. З таких позицій, агентність (здатність спонукати дію, яка викликає ефект задіяності) завжди є результатом колективного спів-виробництва, розподіленого між різними посередниками – людськими і нелюдськими елементами, активованими у мережі (гібридні об'єднання). Коротко кажучи, Б. Латур наділяє активною агентністю не лише людського суб'єкта, тим самим «позбавивши нас від нашої романтичної залежності від героїчної, нереалістичної та самоілюзорної моделі особистої волі» [2, с. 310-311]. Виявляється, що дії, які є суть взаємодії, можуть здійснювати й аканти не-люді. Відтак, «не ми підкорюємо собі мережу, а мережа працює через нас» [2, с. 311]. Таким чином, природне, соціальне, технологічне має розглядатися симетрично без усіляких привілеїв і домінацій. В цьому контексті ідеться про вирівнювання онтологічного статусу людей і «речей» (технологічних артефактів, програмних продуктів, медіа-технологій, цифрових сервісів).

Зважаючи на сучасну цифрову інфраструктуру, що спирається на алгоритми штучного інтелекту, можна цілком погодитись з тезою

Б. Латура, який твердив про «багато сутностей, які наразі стукають у двері наших колективів» [4, с. 247]. Продовжуючи цю думку французького теоретика до таких «сутностей» можливо додати й інтернет речей як новий тип акторної мережі де люди спів-працюють з «розумними» не-людьми (алгоритмами, цифровими платформами, автоматизованими системами). Ідеться про гетерогенні гібридні типи пов'язаності, де ключову роль починають грати цифрові аканти (аканти не-люди в термінології Б. Латура), які:

а) поводять себе як актори, тобто виконують певні соціальні ролі персонального «помічника», «асистента», консультанта», прописані автоматизованими системами і алгоритмами (вони керують автомобілем, виробничими процесами на підприємствах, генерують текст, музику, розпізнають обличчя та голоси людей, вони вбудовані в різні пристрої, які щодня використовуються в державній політиці, міській інфраструктурі, бізнесі, медицині або просто в побуті [1];

б) будучи матеріально включеними в соціальну реальність, самі утворюють різноманітні способи взаємодії («рухливі асоціації» за Б. Латуром).

Це означає, що цифрові аканти – аж ніяк не пасивні технічні посередники в соціальних комунікаціях, управлінні, адмініструванні. Навпаки, ці техносуб'єкти (мобільні додатки, приладі зі штучним інтелектом, нейромережі, чат-боти) стають важливим активними спів-творцями соціального, носіями культурних значень. Як наслідок – утворюється новий світ «об'єктів і просторів», світ оформлений у вигляді гібридних конфігурацій, заснованих на принципі поступового одомашнення цифрових технологій. Р. Сільверстоун, який застосував метафору «одомашнення» для опису процесів, пов'язаних з інтеграцією медіа технологій в домашній простір, охарактеризував чотири складові цього процесу «приручення» [6, с. 124-131]:

а) привласнення (технології, приміром, комп'ютер, телевізор, мобільний телефон як правило мають свого власника);

б) об'єктивація (матеріальність технологій, тобто їхнє використання і розміщення у фізичному або символічному просторі, створенні середовища для їх демонстрації);

в) інкорпорація (включення технології в темпоральну рутину повсякденного життя сім'ї; до прикладу, телебачення спонукало появу допоміжних технологій та нових построїв: телевізійні обіди, телевізійна кімната відпочинку, відкрите планування, економічні

побутові технології);

г) перетворення (здатність технології формувати відносини між користувачами і зовнішнім світом). Так, пояснюючи соціальні ефекти перетворення (конверсії) на прикладі домашнього телебачення Р. Сільверстоун, пише: «Дивитися це не просто спостерігати світ за вікном через скло екрана, яке начебто незаплямоване політикою репрезентації. <...> Перегляд телебачення залучає глядача до світу впорядкованих значень, упорядкованих до того ж у більш глобальній мережі інституційних і культурних систем: систем, які включають все більш складні та конвергентні технології інформації та комунікації» [6, с. 79]. Це означає, що технології жодним чином не бувають ідеологічно нейтральними, вони завжди містить «пучки матеріальних і символічних ниток, які зв'язують користувачів в системи соціальних відносин і культурних значень» [6, с. 79-80]. Тому й розглядати технології треба у більш складних акторно-мережових фігураціях (матеріальних і соціальних), якщо говорити в термінах Б. Латура.

Таким чином через медіа-системи, віртуальне середовище соціальних мереж та інші реалії цифрового світу одомашнення технологій стає широко розповсюдженою практикою і означає «здатності соціальної групи (домогосподарства, сім'ї, а також організації) привласнювати технологічні артефакти у свою власну культуру – у свій власний простір і час, у власну естетику конструювання іміджу, вираження ідентичності та власне функціонування – контролювати їх і робити більш-менш «невидимими» в повсякденній рутині щоденного життя» [6, с. 98, 174]. Коротше кажучи, «одомашнити» означає узаконити присутність технологічного артефакту, діджитал продукту у повсякденні, підпорядкувати його особистому контролю, перетворити його на повноцінного учасника соціального життя.

Відтак, фундаментальною характеристикою соціальних відносин, опосередкованих цифровими технологіями, стає гібридність (а-локальність). В цьому контексті поняття гібридності вказує на розмиванням кордонів (соціальних, символічних, фізичних) між приватним і публічним, матеріальним і нематеріальним, людським і нелюдським світами, яке відбувається під впливом цифровізації. Відносно суб'єкта важливо те, що гібридність ставить під сумнів позиційність людського досвіду в режимі або/або. По суті це означає, що цифрова онтологія організована у такій спосіб, що

суб'єкт має можливість виявляти свою агентність (громадську участь, тілесні, мовні, емоційні прояви, різні форми взаємодії) без зважання на «віртуальне» або «реальне». При цьому статус віртуального/реального більше не прив'язаний до чітких локалізацій й кордонних обмежень. У суспільстві, яке перебуває у стані радикальної цифрової трансформації, новою нормальністю стає постійна «міграція» людини зі світу реального у цифровий світ. Відтак, віртуальне/цифрове і реальне не протиставлені один одному, а скоріше утворюють гібридні простори, техно-культурне і соціальне функціонування яких втілилось у поняттях «життя онлайн», «медіа буття» (being-as-mediated), «потік/стрімінг життя» (lifestreaming), «культура підключення» (culture of connectivity).

Список використаних джерел:

1. Права людини в епоху штучного інтелекту: виклики та правове регулювання: Методичний матеріал. Київ: Офіс Омбудсмена України та Міністерство цифрової трансформації України, 2024. URL: https://eu4digitalua.eu/wp-content/uploads/2024/02/guia_english_2.pdf.
2. Citton Y. Fictional Attachments and Literary Weavings in the Anthropocene. *New Literary History*. 2016. Vol. 47, No. 2, P. 309–329.
3. Latur B. An inquiry into modes of existence: an anthropology of the moderns. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press (for the english translation), 2013. 520 p.
4. Latur B. Reassembling the social: an introduction to actor-network-theory. Oxford New York: Oxford University Press, 2005. 301 p.
5. Melumad S., Pham M. The Smartphone as a Pacifying Technology. *Journal of Consumer Research*. 2020. 47 (2). P. 237–255. URL: https://www.researchgate.net/publication/338986342_The_Smartphone_as_a_Pacifying_Technology.
6. Silverstone R. Television and everyday life. London, England: Routledg, 1994. 220 p.
7. Zuboff S. The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power. NY: Public Affairs, 2019. 704 p.

Алла Лобанова

*доктор соціологічних наук, професор,
професор кафедри соціології та масових комунікацій
Криворізького державного педагогічного університету
(м. Кривий Ріг, Україна)*

ЕКО-ІНФОРМАЦІЙНІ ВІЙНИ: КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ

У сучасному світі існує чимало проблем, які носять одночасно регіональний і глобальний характер. Найбільш гострою світовою і регіональною проблемою є боротьба за природні ресурси, обмеженість яких стає все більш очевидною і загрозливою для людства. Основними чинниками зростання навантаження на природні ресурси є стрімке збільшення чисельності населення Землі, нераціональне використання природних ресурсів і забруднення навколишнього середовища. У звіті World Population Prospects зазначається, що у 2024 році чисельність населення планети становить приблизно 8,2 млрд, до середини 2080-х років кількість людей зросте приблизно до 10,3 млрд [1], що спричинить перенавантаження на природні ресурси та посилить нерівність у доступу до них. Про те, що людство поглинає природні ресурси абсолютно нераціонально, забруднюючи довкілля, зазначено у доповіді ООН-Довкілля «Глобальна екологічна перспектива 2019», де зокрема зазначено, що видобуток, переробка матеріалів, палива і продовольства створює половину глобальних викидів парникових газів і є причиною втрати понад 90 % біорізноманіття та навантаження на водні ресурси; з 1970 року видобуток ресурсів збільшився більш ніж утричі, включаючи п'ятикратне збільшення використання нерудних матеріалів і на 45 % збільшилося використання викопних видів ресурсів; до 2060 року глобальне використання матеріалів може подвоїтися і становити 190 млрд тонн (поточний показник – 92 млрд), а викиди парникових газів можуть збільшитися на 43 % [3].

Ця ситуація призводить до посилення та загострення боротьби за природні ресурси, корисні копалини, родючі землі. Цілком слушною є думка, що однією з причин російської агресії проти України, є її територія, що багата корисними копалинами, вихід до

морів Чорного та Азовського та українські унікальні чорноземи. Тож у сучасному світі посилюється боротьба за природні ресурси, однією з форм якої є *еко-інформаційні війни*.

Термін *«еко-інформаційні»* практично не використовується у науковому обігу, натомість уживаними є поняття *«інформаційна війна»* і *«екологічна війна»*. Тому метою наукової роботи є концептуалізація терміну *«еко-інформаційні війни»* (родовими поняттями якого є *«інформаційна»* та *«екологічна»* війна), зокрема визначення їх цілей, змісту, сутності, суб'єктів-акторів, принципів та методів ведення.

Інформаційна війна (від англ. *information war*) – термін, що означає «вплив на населення іншої країни у мирний або військовий час через розповсюдження певної інформації та захист громадян власної країни від такого впливу», головними завданнями якого є «підрив морально-психологічного стану, зміна поведінкового й емоційного настрою, дезорієнтація та дезінформація, послаблення певних традицій і переконань, залякування власного народу образом ворога, а супротивника – своєю могутністю, забезпечення ринків збуту (як складова конкурентної боротьби)» [6]. Як стверджує Я. Короход, термін *«інформаційна війна»* ввів у науковий обіг в середині 1970-х років вчений фізик Т. Рон, який науково обґрунтував думку про те, що саме інформація є найслабшою ланкою будь-якої армії. Інформаційні війни стали війнами «нового покоління», що використовують спеціальне структурування інформації, організацію її подачі, маніпулювання, дозування, колажування тощо [4, с. 300]. На думку українського філософа М. Требіна, інформаційна війна – це «соціальне явище, що є однією з форм розв'язання існуючих різноманітних суперечностей в усіх сферах суспільного життя між державами, націями, народами, соціальними групами засобами інформаційного насильства» [7, с. 190]. Як справедливо підкреслюють І. Жаровська, Н. Ортинська, інформаційні війни – це «особливий виклик для сучасної системи цінностей», так як «маніпулювання інформацією через психологічний вплив на опонента історично давно виступав засобом ведення війни», а її особливістю є «не тільки те, що вплив здійснюється з використанням новітніх засобів, а й те, що це невідконтрольний ресурс, який дуже слабо піддається правовій регламентації, тому активно застосовує неправдиву, перекохану інформацію як засіб маніпуляції

свідомістю» [2, с. 60].

У англomовній літературі використовують термін «екологічні війни» або «еко-війни» (від англ. *eco-wars*). Ще у 1998 році американський професор політології Р. Ліббі, написав книгу «Eco-Wars», в якій дослідив кампанію проти антибіотиків, що спрямована проти фармацевтичних компаній; боротьбу за права тварин, яка спрямована проти сільськогосподарської промисловості; кампанію проти пестицидів, яка спрямована проти хімічної промисловості; боротьбу за права власності, що спрямована проти екологічних груп; кампанію проти пасивного куріння, спрямовану проти тютюнових компаній. Спираючись на раніше засекречені файли, автор «Еко-війн» також провів і висвітлив інтерв'ю як з активістами, так і з представниками індустрії, проти якої вони виступають. Своїм збалансованим аналізом Р. Ліббі виходить за межі полемічного характеру багатьох робіт на цю тему, пропонуючи новий шлях для досліджень у соціальних науках і корисний інструмент для зацікавлених груп [5].

Розвиток інформаційних технологій поглибив екологічні війни, вивів їх на новий рівень технологічних та інструментальних можливостей. Тому, вважаємо, що є сенс і наукова потреба ввести у науковий обіг інвайронментальної соціології термін «*еко-інформаційні війни*» як *специфічний вид інформаційних війн, де основна увага зосереджена на природних ресурсах, екологічних проблемах та їх сприйнятті у глобальному контексті*. Еко-інформаційні війни можна розглядати як концептуальну інтерпретацію, яка поєднує аспекти інформаційної війни з екологічними конфліктами і ресурсними суперечками. Ідея використання інформаційних технологій для маніпулювання екологічною інформацією або боротьби за природні ресурси в межах таких війн може бути побудована як продовження концепції інформаційних війн, яку розвивали такі вчені, як Н. Хомскі, Е. Коен та ін., але застосування її до екології є відносно новим підходом, який потребує більш комплексного наукового дослідження.

Ґрунтуючись на змісті та цілях поданих вище визначень інформаційних та екологічних війн, можемо визначити сутність *еко-інформаційних війн* як *стратегічне використання інформаційних технологій та медіа для маніпулювання екологічною інформацією з метою досягнення політичних, економічних або соціальних цілей*.

Завдяки еко-інформаційним війнам, конфлікти навколо природних ресурсів (земля, вода, ліси, корисні копалини) набувають нових форм через розвиток інформаційних технологій.

Основними цілями еко-інформаційних війн у сучасному світі є контроль над природними ресурсами та екосистемами; формування або зміна політики в галузі екології та охорони навколишнього середовища; отримання політичних чи/або економічних вигод через маніпулювання екологічними питаннями, а також протидія чи підтримка міжнародних угод по збереженню природи, зокрема через розробку глобальних еко-стандартів.

У веденні еко-інформаційних війн найбільш зацікавленими *акторами-суб'єктами* є: (1) *держави*, які використовують еко-інформаційні стратегії як інструмент зовнішньої політики для досягнення стратегічних цілей, таких як контроль над природними ресурсами (вода, нафта, рідкісні метали) або захист навколишнього середовища через міжнародні договори; (2) *міжнародні організації*, зокрема ООН, ВООЗ, Greenpeace та ін., оскільки саме вони можуть виступати як посередники або критики, підвищуючи обізнаність про екологічні проблеми або звинувачуючи держави в неправильному управлінні ресурсами; (3) *крос-національні корпорації*, що займаються видобутком або обробкою природних ресурсів, які можуть маніпулювати інформацією для зміни громадської думки або законодавства в своїх інтересах; (4) *активістські групи*, наприклад, такі, як екологічні організації, місцеві чи територіальні спільноти, або навіть глобальні рухи можуть бути важливими учасниками в боротьбі за екологічну справедливість, виступаючи проти виснаження ресурсів або їхнє неетичне використання.

Прикладами сучасних еко-інформаційних війн є, наприклад, конфлікти навколо водних ресурсів, зокрема, суперечки між країнами щодо доступу до водних ресурсів, такі як ситуація в Центральній Азії (Каспій, Амудар'я), або російсько-українська війна, де Російська Федерація тимчасово окупувала півострів Крим та водну акваторію Чорного моря, Маріуполь та берег Азовського моря, а також конфлікти між країнами, що мають спільні річки та водосховища. Еко-інформаційними кампаніями підсилюються і кліматичні війни, тобто стратегії, що спрямовані на заперечення або підрив ефективності міжнародних зусиль щодо боротьби зі змінами клімату, наприклад, пропагування ідеї, що зміни клімату – це вигадка або

перебільшення.

Актори-суб'єкти еко-інформаційних війн у своєму арсеналі мають чимало сучасних методів, інструментів, засобів та технологій для маніпулювання масовою свідомістю задля досягнення своїх цілей стосовно привласнення природних ресурсів чи доступу до їх розподілу. До найбільш розповсюджених доцільно віднести *маніпулювання екологічними даними*, коли результати наукових досліджень про стан навколишнього середовища використовуються для досягнення політичних цілей або спотворюються для введення в оману громадськість. У таких ситуаціях значно збільшується загроза для природи. Широкого розповсюдження у еко-інформаційних війнах набувають *інформаційно-рекламна діяльність*, у ході якої відбувається запуск глобальних або локальних кампаній через медіа, соціальні мережі, публікації, які популяризують певну точку зору щодо використання природних ресурсів, екологічних криз чи політики енергетичної безпеки. Як зброя для підриву інтересів конкурентів у енергетичних та ресурсних секторах можуть також використовуватися *пропаганда та запровадження нових технологій та інновацій*, таких як чисті енергетичні рішення.

Для формування нової культури комунікації в екологічній сфері та ефективного захисту від маніпуляцій і фейків в інформаційному просторі актори еко-інформаційних війн повинні дотримувати правових та етичних принципів, основними з яких є наступні: а) *екологічна достовірність і наукова обґрунтованість* інформації щодо екологічних проблем, що дозволить уникнути маніпуляцій та «екологічного популізму»; б) *моральна відповідальність та етика*, які упереджують політичні та економічні маніпуляції щодо екологічних тем і сприяють доступу до точної інформації про продукти чи технології; в) *прозорість і відкритість комунікації*, яка полягає у відкритому доступі до джерел, звітності та обґрунтувань щодо екологічних ризиків чи заходів; г) *інтернаціональність і глобальність підходу* до ведення еко-інформаційних війн, що вимагають узгодженості між країнами, оскільки екологічні проблеми часто не мають кордонів; д) *адаптивність до нових технологій*, яка полягає у вмінні адаптувати соціальні мережі та штучний інтелект до протидії дезінформації у екологічній сфері; ж) *аналітичний підхід і моніторинг інформаційного поля*, щоб ідентифікувати джерела екологічної дезінформації, оцінювати їх вплив та протидіяти через

аналітику, визначаючи реальні ризики та мінімізуючи фейкові загрози; з) *соціальна відповідальність бізнесу і влади*, оскільки сучасні еко-інформаційні війни вимагають від бізнесу та урядів дотримання принципів соціальної відповідальності, тобто спрямування ресурсів на екологічну просвіту та екологічно чисті практики, що зменшують шкоду довкіллю.

Початок ХХІ століття можна схарактеризувати як *епоху еко-інформаційних війн*, коли їх актори (держави, міжнародні організації, крос-національні компанії, різноманітні активістські групи), маніпулюючи інформацією та використовуючи цифрові технології для впливу на екологічні рішення, ресурси та думку громадськості, вступають у локальні та глобальні конфлікти, де природні ресурси і екологічні проблеми стають предметом стратегічних маніпуляцій, що може мати серйозні політичні та економічні наслідки як для окремих країн, так і для глобального співтовариства. Тому концептуалізація поняття «еко-інформаційні війни» є важливим і необхідним кроком на шляху наукового дослідження цього сучасного і розповсюдженого явища, яке завдяки інформаційним технологіям, зокрема штучному інтелекту, та необмеженому і нераціональному використанню природних ресурсів, набуває загрозливих форм для людства.

Оскільки у глобалізованому світі інформація про екологічні проблеми швидко розповсюджується, то основними викликами для світової спільноти є, по-перше, захист від дезінформації, завдяки розробці національних та міжнародних стандартів для моніторингу та перевірки інформації про екологічні питання і, по-друге, міжнародна співпраця, зокрема пошук шляхів для ефективної колективної боротьби з еко-інформаційними атаками через співпрацю між державами, громадськими екологічними організаціями і рухами, міжнародними корпораціями і дослідниками.

Список використаних джерел:

1. В ООН спрогнозували, коли кількість населення Землі досягне піка. 12 липня 2024. МЕТА. URL: <https://meta.ua/uk/news/world/183845-v-oon-sprognozuvali-koli-kilkist-naselennya-zemli-dosyagne-pika/> (дата звернення: 03.11.2024).

2. Жаровська І., Ортинська Н. Інформаційна війна як сучасне глобалізаційне явище. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2020. Т. 7, № 2. С. 56-61.

URL: <https://science.lpnu.ua/law/all-volumes-and-issues/volume-7-number-226-2020/information-war-modern-globalization-phenomenon>

(дата звернення: 05.11.2024).

3. Ми поглинаємо ресурси Землі абсолютно нераціональними темпами. *Ekobusiness Grup. Екобізнес*. 2019. № 10. URL: <https://ecology-ua.com/news/my-poglynayemo-resursy-zemli-absolyutno-neracionalnymy-tempamy> (дата звернення: 03.11.2024).

4. Короход Я. Д. Інформаційно-психологічні війни – зброя XXI *Актуальні проблеми політики*. 2013. Вип. 50. С. 299-307.

5. Libby R. T. *ECO-WARS: Political Campaigns and Social Movements. Power, Conflict, and Democracy: American Politics Into the 21st Century*. New York: Columbia University Press, 1998. URL: <https://cup.columbia.edu/book/ecowars/9780231113106> (дата звернення: 04.11.2024).

6. Пилипчук Р. В. Інформаційна війна. *Енциклопедія сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-12460> (дата звернення: 06.11.2024).

7. Требін М. П. Феномен інформаційної війни у світі, що глобалізується. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2013. № 2. С. 188-198. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5305/1/Trebin_188.pdf (дата звернення: 04.11.2024).

Вадим Ніколенко

*доктор соціологічних наук, доцент,
професор кафедри політології, соціології та публічного управління
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
(м. Дніпро, Україна)*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА: ПРОГНОСТИЧНА ФУНКЦІЯ СОЦІОЛОГІЇ

Відомо, млин вважали символом феодального суспільства, паровий двигун – індустріального, Інтернет стає емблемою постіндустріального [10, с. 3]. Зважаючи на стрімку і повсюдну цифровізацію, отримують нове дихання вже давно знайомі явища –

технооптимізм і технопесимізм. Сьогодні в багатьох суспільствах техноентузіазм, техноцентризм, технологічний детермінізм і відповідні установки стають майже новою ідеологією. Такий світогляд має сильні та слабкі аспекти [2]. Цікаво, що ентузіастом технократичного мислення, прихильником технократії був сам К. Сен-Сімон [7, с. 406]. Наразі багато лідерів громадської думки виказують свою лояльність означеному світогляду. Заразом набуває розвитку відносно нова академічна та дослідницька дисципліна – соціологія техніки.

Вважаємо, що у загальних рисах сутність технооптимізму міститься у такому твердженні: нові технології здатні зробити цей світ краще. Електронні гроші, криптовалюти, цифрові двійники, штучний інтелект, роботизація виробництва і сфери послуг – все активніше застосовуються у господарському житті. Цифрову добу дедалі більше асоціюють із безготівковими соціальними системами – cashless society, хоча зауважують, що у найближчій перспективі готівка все ще залишатиметься в обігу [4, с. 64]. Одним із лідерів транзиту до безготівкової економіки виступає Швеція [4, с. 55]. З одного боку, виокремлюють переваги електронних розрахунків – зручність, запобігання традиційним злочинам, а з іншого – виділяють і недоліки, наприклад, зменшення приватності, витонченість фінансового шахрайства і т. д. А втім, пересічна особа, протягом повсякденного споживання або, скажімо, сплачуючи за комунальні послуги, чимраз більше застосовує електронні засоби: пластикові платіжні картки, інтернет-банкінг тощо. Про зростання безготівкових розрахунків йдеться у World Payments Report [12].

Соціологи для виокремлення цікавих соціально-типових закономірностей на тлі зростаючої цифровізації суспільства, зокрема застосовують таку дослідницьку схему: 1) світогляд; 2) установки; 3) практики. Однак існує і відомий парадокс соціального психолога Р. Лап'єра, коли у 1934 р. вчений експериментальним способом встановив інколи наявність невідповідності між проголошеним (світогляд, соціальні установки) і реальною поведінкою (практики), тобто своєрідний оксиморон. Наприклад, І. Ньютон – засновник класичної фізики, водночас цікавився алхімією. Д. Локк – філософ, емпірик XVII ст., з одного боку, схвалював ліберальні цінності, природні права людини, а з іншого – був причетним до работоргівлі. Проте існує наукова лінія, де вчені зазначають, що Д. Локк виступав

проти абсолютної монархії та відповідних суспільних ефектів, згодом і проти рабства [3; 15].

Але представлену схему (світогляд, соціальні установки, практики), незважаючи на певні парадокси, донині активно застосовують, вмикаємо метафоричне світло, як *scientific magnifying glass*. І у випадку, коли взаємодія між генералізованим, інституційним рівнями довіри та економікою, хоча і відносно нове, проте вже доволі відоме явище, натомість вивчення типових регулярностей стосовно довіри до сучасної техніки та відповідного ставлення до соціальних інститутів у глобальному світі, досі є малодослідженим предметом.

1. *Світогляд* – це принципи, життєві орієнтири. Світогляд є основою серед іншого вірувань, ціннісних орієнтацій людини. Крізь таку призму відбувається інтерпретація та розуміння світу навколо, вибудовується власний спосіб і стилі життя. На нього впливають культура, релігія, освіта, персональний досвід і т. п. [14]. Фіксують крайні форми вияву технооптимізму у вигляді беззастережної довіри новим технологіям; експертній думці, штучному інтелекту тощо. Його прихильники стверджують, що у такий спосіб можна ефективно вирішувати актуальні питання, зокрема і загрози вияву мальтузіанських закономірностей, внаслідок чого інколи пропонують деякі техноутопічні проєкти [7, с. 407]. Вважають, що науково-технічні винаходи, генна інженерія, нові технології та матеріали потенційно спроможні розв'язати найболючіші проблеми людства: кліматичні зміни, забруднення навколишнього середовища, війни, епідемії, старіння населення, злочинність, корупція, голод, відсутність доступного житла і т. д. Також слід виокремити й технопесимістів, технофобів або луддитів¹, вони виголошують протилежне ставлення до таких процесів, оскільки планета нагрівається, резистентність до антибіотиків зростає. Напевно, десь посередині, між вказаними двома крайніми варіантами, знаходяться вчені/прихильники технооптимізму, які висловлюють помірковані погляди щодо ефективності застосування такого підходу [2].

Соціологам відомо принаймні три соціально-типові закономірності між ставленням, довірою/недовірою до нової техніки

¹ Луддити (від англ. *luddites*) – представники соціального руху початку XIX ст. в Англії, які протестували проти автоматизації виробництва побоюючись зниження власної заробітної плати та погіршення якості продукції.

та політики. Так, протягом відносно нещодавньої історії людства, доцільно виокремлювати ілюстрації, коли технологічний оптимізм пов'язували з політичним оптимізмом. Суть такої закономірності полягала у тому, що науково-технічний прогрес, демократичні здобутки звільняють людину від повсякденної праці і він/вона зможе присвятити себе чомусь більш гідному, наприклад, стануть займатись творчістю, спортом, політикою, наукою, освітою, громадською діяльністю, суспільно корисними винаходами, тобто задовольнятимуть більш високі потреби, відповідно до піраміди А. Маслоу. З огляду на це доцільно пригадати футуристичне есе Дж. М. Кейнса «Економічні можливості наших онуків» (1930). До слова, на початку 1970-х рр. взагалі вважали, що технологічний оптимізм, обумовлений лібертаріанських духом 1960-х рр. [10, с. 3], переміг остаточно і на всіх фронтах [7, с. 405].

Водночас на такому тлі нині виокремлюють ще одну лінію досліджень, де обґрунтовують, що завдяки розвитку інфраструктури інтернету, новітніх медіа з відповідним регулюванням та активною участю громадян і депутатів на інтерактивних майданчиках, наявним громадянським зворотнім зв'язком, довіра політична може зростати [6]. Деякі технооптимісти вірять, що поширення застосування інтернет-технологій у такий спосіб зробить політиків, посадових осіб, судів, державних чиновників відповідальнішими, оскільки з'являються альтернативні джерела інформації, суспільство стає прозорішим, і у випадку, коли публічна особа не стане сумліннішою, не буде підтримувати зазначений зворотній зв'язок із громадянами, він/вона ризикує втратити довіру, зіпсувати власну репутацію, кар'єру. З огляду на це дедалі більше твердять про електронну демократію.

В історії ХХ-ХХІ ст. науковці, письменники, що працюють в жанрі антиутопії/дистопії, також фіксують наявність іншої закономірності – між технологічним песимізмом і політичним песимізмом. Так, подекуди вважають: розвиток техніки, ЗМІ стане інструментом контролю, маніпулювання масовою свідомістю, відтак і політичними симпатіями/антипатіями. З'являються навіть релевантні терміни: паноптикум влади (Дж. Бентам), цифрові імперії, соціальні рейтинги тощо. Додаткову форму вияву такого процесу бачать навіть не стільки у сумнівах щодо корисності нових технологій, скільки у тому, що на глобальному рівні начебто недостатньо активують так

званий моральний двигун, який би допоміг ефективно дебатовати це питання і знаходити доцільні відповіді [11].

Проте відносно нещодавно вчені на крос-культурному рівні, за допомогою даних World Values Survey, виокремили ще одну прикметну закономірність: між технооптимізмом – довірою новітнім технологічним винаходам, роботам, інноваціям, штучному інтелекту і політичним песимізмом, тобто недовірою політичним інститутам [17]. Серед іншого зворотній зв'язок пояснюють тим, що сучасні глобальні проблеми, внаслідок людської діяльності, є більш значущими та актуальними, на відміну від ймовірних віддалених негативних ефектів, скажімо, функціонування штучного інтелекту. Тому, якщо наразі людина, традиційні соціальні інститути не здатні ефективно впоратись із болючими проблемами сучасної цивілізації, тоді доцільно активніше застосовувати новітні технології, роботизовані системи управління у процесі їх розв'язання. І з такими тенденціями технооптимісти дедалі більше асоціюють побудову перспективнішого майбутнього [8].

Крім того, ще одну форму вияву такої закономірності бачать у тому, що політична довіра/недовіра, яка міститься у раціонально-цільовому, правовому та соціально-економічному складниках, редагується також і завдяки сучасним медіа, інтернет-технологіям [17]. Зважаючи на це, в автократіях, тоталітарних режимах і деяких інших країнах навіть розвинутого світу відбувається деяке розчарування у політичних інститутах, з-поміж іншого і через поширення та активне застосування новітніх медіа, інтернет-технологій, котрі продукують відповідні ефекти [5; 17]. Причому, на думку фахівців, що демократичніше суспільство, то зазначена закономірність стає менш рельєфною [17]. Така тенденція має місце паралельно з майже протилежною, яку виокремлено вище, коли розвиток Інтернету, новітніх мас-медіа, електронної демократії пов'язують зі сподіваннями на збільшення довіри політичної. Тому західні фахівці прогнозують, що з розвитком інтернет-технологій, штучного інтелекту, поліфонії новітніх ЗМК, прозорості суспільства, якщо в країнах сучасного світу залишатимуться незмінними певні соціальні патології публічного управління, тоді посилюватиметься криза довіри політичної, зокрема до конкретних інституцій, деяких гілок влади. Небезпідставно подекуди передбачають, що представлена закономірність своєю чергою має приводити до

зростання довіри новим технологіям. У будь-якому разі на крос-культурному рівні науковці окреслюють ймовірність такої закономірності, а саме: взаємодії між технооптимізмом і політичною довірою/недовірою.

2. *Соціальні установки* – це відчуття, конкретна оцінка та ставлення до певної ситуації, передумова дії, готовність до неї. Такі конкретні речі виявляються у тому, наскільки, наприклад, довіряють безпілотному транспортному засобу, певним соціальним мережам або погоджуються, щоб в суді справу розглядали роботи-судді? До того ж якою мірою позитивно сприймають робота-водія, винаходи генної інженерії, робота-психолога або електронну машину, котра виконує функції покоївки? Такі питання можна ставити доволі довго.

Цей підхід характеризується вагомим теоретичним осмисленням та емпіричним підтвердженням у соціологічній літературі, зокрема і зважаючи на довіру / недовіру до інших соціальних інститутів. Наприклад, зменшення довіри до суддів зворотно пропорційно може приводити до зростання кількості охочих, щоб їх справу розглядали роботи-судді. Аргументація доволі проста та зрозуміла, адже роботи позбавлені суб'єктивізму, емоцій, людських викривлень і похибок, корупційного складника, вони є чудовими шахістами, досконалішими водіями та експертами, напевно, невдовзі стануть якіснішими докторами, сподіваємось доступними не лише багатіям [13]. Слід також зауважити, що насамперед в авторитарних, тоталітарних країнах люди на тлі цифрових новин з огляду на падіння довіри до конкретних інституцій, припустимо, банків, системи охорони здоров'я, місцевого самоврядування, починають більше довіряти один одному. Природно, коли підвищується рівень довіри іншим людям, тоді й інструментам (гаджетам, девайсам), що їх зв'язують теж.

Натомість технопесимісти, деякі фентезі-письменники, відомі режисери мають свої, альтернативні версії ймовірних інтеракцій людей із роботами, без додатку *happy end* наприкінці дійства. Наприклад, всі чудово пам'ятають сюжет голлівудської стрічки *Terminator II* та систему *SkyNet*, яка призвела до апокаліпсису. Поруч із цим, такі ілюстрації доцільно наводити не лише зважаючи на прогностичні застереження, які містяться у фантасмагоричних сюжетах масової культури, але вже з реального, повсякденного життя. Так, у сучасному Сан-Франциско думки щодо поширення

застосування на місцевих дорогах роботів-таксистів розділилися, деякі мешканці відверто висловлюють власне занепокоєння щодо використання таких винаходів на вулицях міста [1; 9]. Як вирішити подібні питання, проблемні ситуації? Чи можливо тут застосовувати етичні парадигми деонтологізації або консеквенціалізму? Думаємо, у такому вимірі ще чимало списів буде зламано.

3. *Соціальні практики* – це поведінка протягом життя, повторювальні, повсякденні дії. У світлі метафоричних порівнянь соціальні практики стають не стільки «ручним управлінням», скільки своєрідним «автопілотом», який рутинізує дії, робить їх аксіоматичними. Так-от, соціологи твердять, що поведінкові практики – це відповідь, зокрема на запитання: скільки часів у день ви проводите перед монітором власного комп'ютера або блукаєте просторами Інтернету? Скільки годин на добу ви зайняті іншими гаджетами та девайсами? До слова, на початку нульових вчені США зафіксували симптоматичну закономірність, а саме: цей показник має зворотно пропорційну кореляцію з якістю життя, особливо молоді людини. У такому контексті додатковими шуканими величинами будуть запитання: чи існує тут оптимум? Чи залежні ви у вашому повсякденному житті від девайсів і яких саме? Як це впливає на ментальне здоров'я? До яких інших наслідків залежність від гаджетів може призвести у коротко, середньо та довгостроковій перспективах? Чимала частина молоді відверто каже: смартфон – це вагома частина мого життя. Натомість вчені чимраз більше називають цифрову втому соціальною проблемою [16]. Залежність сучасного людства, насамперед молодих людей, від електронних девайсів і гаджетів, вплив комп'ютерної доби на психіку, соціальне самопочуття та якість життя людини – тема постійних актуальних психологічних, соціологічних та інших наукових досліджень, дискусій, що дедалі більше розгортаються.

Сьогодні футурологи виділяють щонайменше вісім наскрізних закономірностей, які, ймовірно, визначатимуть вектори майбутнього: 1) прискорення людського досвіду; 2) загроза епідемій; 3) надлишок, нестриманість, крайнощі, надмірність і динаміка типів споживання у суспільстві; 4) все більше подій відбуватимуться у віртуальному світі; 5) пост-гуманізм; 6) утопія і антиутопія; 7) загострення глобальних і регіональних конфліктів, внаслідок чого виникнення війн;

8) кліматичні зміни, декарбонізація та зелений, а також «срібний»² вектори економіки. Ймовірно, що саме вони стануть важливими чинниками, які на тлі діджиталізації суспільства здатні деякою мірою переформатувати та доповнити соціологічні теорії соціальної довіри, запропонувати нові соціально-типові закономірності стосовно появи та зникнення досліджуваного суспільного ресурсу.

Отже, цифровізація суспільства є складним, поліаспектним явищем. У сучасному світі дедалі більше фіксують її позитивний вплив на прискорений розвиток економіки, виокремлюють різноманітні форми вияву діджитального соціуму на тлі соціально-політичних процесів. Зокрема, зауважують принаймні три соціально-типові закономірності у діапазоні технооптимізм, технопесимізм та рівень довіри політичним і соціальним інститутам. Вони можуть бути предметом подальших наукових досліджень.

Список наукових джерел:

1. Clayton, J. (2023). How robotaxis are dividing San Francisco. Available at: <https://www.bbc.com>.
2. Danaher, J. (2022). Techno-optimism: an Analysis, an Evaluation and a Modest Defence. *Philos. Technol.* 35, 54.
3. Douglas, L. (2003). *Teaching Philosophy*. 26 (3): 261-282.
4. Fabris, N. (2019). Cashless Society – The Future of Money or a Utopia? *Journal of Central Banking Theory and Practice*, 8(1): 53-66.
5. Im, T., Cho, W., Porumbescu, G., & Park, J. (2012). Internet, trust in government, and citizen compliance. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 24 (3): 741-763.
6. Jia Lu, Li Qi, Xin Yu. (2019). Political trust in the internet context: A comparative study in 36 countries, *Government Information Quarterly*, Volume (36) 4.
7. Krier, J. E. (1985). *The Un-Easy Case for Technological Optimism*. C.P. Gillette, co-author. *Mich. L. Rev.* 84, 405-429.
8. Lacalle, D. (2018). Robots do not destroy employment, politicians do. Available at: <https://www.dlacalle.com/en/robots-do-not-destroy-employment-politicians-do/>
9. Lesnes C. (2023). Robot Cabs Roam the Street of San Francisco. Available at: <https://www.lemonde.fr>.

² Срібний вектор економіки – державні та споживчі витрати щодо населення «третього віку», а також їх економічна активність.

10. Musik, C., Bogner, A. (2019). Book title: Digitalization & society. *Österreich Z Soziol*, 44 (Suppl 1): 1-14.
11. Pessimism v progress. (2019). *The Economist*. Available at: <https://www.economist.com/leaders/2019/12/18/pessimism-v-progress>.
12. Rolfe, A. (2023). World Payments Report: Non-cash transactions continue to rise. Available at: <https://www.paymentscardsandmobile.com/world-payments-report-non-cash-transactions-continue-to-rise/>.
13. Ulid, A. (2021). Would You Let a Robot Be Your Taxi Driver? And Your Doctor? LinkedIn.
14. Usó-Doménech, JL, Nescolarde-Selva, J. (2016). What are Belief Systems? *Found Sci*, 21: 147-152.
15. Uzgalis, W. (2017). »John Locke, Racism, Slavery, and Indian Lands.« In *The Oxford Handbook of Philosophy and Race*, edited by Naomi Zack. New York: Oxford University Press.
16. Watkins, J. (2024). Alleviating digital fatigue through embodied artistic practice and green space. *International Journal of Performance Arts and Digital Media*, 1-16.
17. You Y, Wang Z. The Internet, political trust, and regime types: a cross-national and multilevel analysis. *Japanese Journal of Political Science*. 2010; 21(2): 68-69.

Михайло Харламов

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри психології діяльності в особливих умовах
Національного університету цивільного захисту України
(м. Харків, Україна)

ІННОВАЦІЙНА ТА ТРАДИЦІЙНА СКЛАДОВА В ІНФОРМАЦІЙНІЙ КУЛЬТУРІ СТУДЕНТІВ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Докорінні перетворення в соціально-економічному житті країни істотним чином вплинули на вимоги, що пред'являються до випускників вищого навчального закладу. В нових умовах формування професійно значущих якостей випускника вищого навчального закладу має бути орієнтоване не стільки на обсяг і

повноту конкретного знання, скільки на здатність самотійно поповнювати знання, ставити й вирішувати різноманітні завдання, висувати альтернативні рішення, виробляти критерії відбору найбільш ефективних з них. Досягнення цієї мети значною мірою залежить від рівня інформаційної культури студентів. Усвідомлення інформаційної культури як особливого, відносно самотійного аспекту культури стало можливим в результаті становлення інформаційного підходу до пізнання дійсності, розвитку уявлень про інформаційне суспільство, в якому інформаційні ресурси за своєю значущістю не поступаються енергетичним, фінансовим та іншим стратегічним ресурсам, а сама інформація оцінюється як економічна категорія – товар, ефективно використовується в сучасному діловому світі для підвищення кваліфікації персоналу, прийняття оптимальних рішень, освоєння нової професійної сфери, отримання стратегічних переваг перед конкурентами.

У даний час відсутнє загальноприйняте тлумачення поняття «інформаційна культура». Часто під нею розуміється систематизована сукупність знань, умінь, навичок, що забезпечує оптимальне здійснення індивідуальної інформаційної діяльності, спрямованої на задоволення як професійних, так і непрофесійних потреб в інформації. Інформаційна культура відображає ступінь володіння людиною основами знань в області методів і технологій роботи з інформацією, а також наявність досвіду, навичок виконання інформаційних процедур.

Традиційно протягом багатьох століть головними установами з отримання інформації студентами і, відповідно, провідними закладами освіти, за допомогою яких формувалася інформаційна культура, були бібліотеки. Бібліотека – одна з найдавніших культурних інституцій. За час перелому людської історії її соціальні функції зазнали істотних змін. Призначенням перших бібліотек було зберігання документів. Із часу своєї появи до сьогодні бібліотека пройшла певний етап еволюції громадської місії: від обслуговування потреб правлячої еліти до задоволення суспільних потреб. Бібліотека перетворилася на соціальний інститут, до складу якого увійшли інформаційні й культурні компоненти [1, с. 78].

Суттєву роль у підготовці фахівця відіграє робота в бібліотеці, оскільки саме в ній сконцентрована спеціалізована наукова інформація. Бібліотека надає студентам необхідні підручники,

методичну допомогу й інші навчальні та методичні матеріали. У бібліотеці виконуються домашні завдання, різні курсові і дипломні роботи. Інформаційні технології нині суттєво впливають на всі сфери життя людини. В значній мірі вони змінили й уявлення про роль бібліотеки в навчальному процесі вищого навчального закладу. В основі самостійної роботи завжди лежить новий для студента матеріал, нові пізнавальні завдання. Дійсно самостійна робота як самостійна навчальна діяльність може виникнути на основі «інформаційного вакууму», коли у студента формується потреба дізнатися, освоїти щось нове, необхідне, важливе для себе, а засобів задовольнити таку потребу немає. Тому в самостійній роботі привабливим стає саме оволодіння новим матеріалом. Найвищим рівнем самостійної роботи є науково-дослідна діяльність студентів. Показником готовності студентів до наукової діяльності є наявність умінь самостійного пошуку літературного матеріалу, уміння самостійно оцінювати значущість матеріалу, що вивчається, зіставляти, порівнювати, аналізувати, проявляти самостійність в узагальненні, висновках, у використанні методів пізнання.

Ефективність самостійної роботи студента значною мірою залежить від рівня його інформаційної культури. Базові основи інформаційної культури закладаються ще в школі і покликані забезпечити кожному випускникові комфортне користування можливостями інформаційного суспільства. У сучасному суспільстві з'явилися важливі інновації в процесі формування інформаційної культури студентства. Відкривається доступ до світової культурної та наукової спадщини за допомогою Інтернет-технологій, постають нові професії в області масових комунікацій. В умовах культурного обміну та взаємодії зникають просторові, часові, соціальні та інші бар'єри, формується єдиний інформаційний простір. Відкривається нова область діяльності – електронна культура, пов'язана з електронним оцифруванням культурної спадщини, зі створенням технологічних версій установ пам'яті, а також із народженням нових синкретичних форм художнього вираження і творчості. Однак, це не означає виникнення нової суто інформаційної або спеціальної свідомості або мислення [2, с. 8].

Інформаційна глобалізація культури зачіпає й сферу освіти, вона прямо залежить від інтелектуального потенціалу країни, від наявності добре підготовлених, високоосвічених професіоналів. Вже не

матеріальна сфера визначає собою рівень розвитку країни, а сфера інформаційних технологій, освіта та культура. Саме вони зумовлюють рівень цивілізованості різних народів, їх здатність до вирішення глобальних світових проблем, подолання світових криз. На сучасному етапі розвитку суспільства для формування інформаційної культури студентства важливі як традиційні засоби отримання інформації так і інноваційні.

Список використаних джерел:

1. Вороніна Т. П. Освіта в епоху нових інформаційних технологій. Харків: Вид-во «Освіта», 1996. 238 с.
2. Пасмор Н. П. Бібліотечно-інформаційне забезпечення самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів юридичного профілю: Автореф. дис. канд. пед. наук: 07.00.08. Харків: 2003. 20 с.

Станіслав Катаєв

*доктор соціологічних наук, професор,
професор кафедри соціології та соціальної роботи
Класичного приватного університету
(м. Запоріжжя, Україна)*

ХУДОЖНЯ СОЦІОЛОГІЯ ЯК ЗАСІБ ПІЗНАННЯ ВЗАЄМВІДНОСИН ЛЮДИНИ ТА ПРИРОДИ

Мистецтво, як знаємо, є мислення образами. Це мислення може охоплювати різні галузі буття. Однією з таких галузей є суспільство. І коли, художник, митець хоче передати світові своє розуміння суспільства, він використовує образний ряд, висловлюючи свої думки низкою метафор, методами чуттєвого пізнання.

Складні відносини людини та природи не можуть бути розкриті тільки методами раціонального пізнання. На тонкому плані езотеріки методами чуттєвого пізнання дають можливість глибше розуміти ці відносини. Ось, що пише відомий езотерік К. Кастанеда: «Черв'яки, птиці, дерева можуть повідомити нам неймовірні свідчення, якщо досягнути швидкості, на яких їх повідомлення стають зрозумілими. При цьому ми повинні знаходитись в добрих стосунках зі всіма живими істотами. Ось чому розмовляють з рослинами перед тим, як

їх викопати і просять вибачення за біль, що причинили. Таким же чином розмовляють с тваринами, на яких збираються полювати. Слід брати лише те, що необхідно, інакше рослини, звірі та черв'яки, яких ми вбили, повстануть проти нас і стануть причиною всіляких хвороб та нещастя» [1, с. 218].

Спосіб пізнання суспільства, який використовує чуттєве пізнання, метафори, художні образи ми називаємо художньою соціологією. Термін цей вперше зустрічається у підручнику з соціології, виданому в 2003 р. у Харкові. Але ідея, що мистецтво може передавати своїми виразними засобами певне розуміння суспільства існувала здавна. У згаданому підручнику художня соціологія окреслюється як образотворчо-аналітичний метод. Проте, на жаль, не знайшлося послідовників, які взялися б розвивати цю ідею і тим самим сформувану нову галузь соціологічного знання.

Більше пощастило «візуальній соціології», яка, багато в чому завдяки П. Штомпці, а в Україні завдяки роботам Ю. Романенка [2], вже міцно закріпилася в соціологічному дискурсі і характеризується у словнику, як напрямок соціології, що вивчає соціальні та культурні явища крізь призму зорових образів та репрезентацій (фотографій, фільмів, реклами та іншого).

На наш погляд, термін «художня соціологія» загальніший ніж «візуальна соціологія», і охоплює різні способи репрезентації соціологічного знання засобами чуттєвого пізнання. Таким чином, візуальна соціологія є частиною художньої соціології. Більшою мірою соціальне бачення передається у літературі та кіно. У згаданому харківському підручнику ілюструються можливості художньої соціології за книгою О. Зінов'єва «Сяючі висоти». Ця книга охарактеризована у підручнику як репортаж вченого-соціолога, який перебував у ситуації «включеного спостереження». Фактично це «соціологічний роман», в якому органічно поєдналися художня образотворчість та науковий раціоналізм соціологічного аналізу. Художній зміст підпорядкований логіці соціологічної рефлексії.

Знання про соціум містяться в міфології, драматургії, поезії, романістиці, мемуарній літературі, в релігійних, філософських, літературно-критичних, історичних, публіцистичних текстах. Навіть в такому короткому жанрі літератури, як байка, може міститися соціологічна думка. Так, видатний лінгвіст О. Потебня в своїх лекціях о байках зауважує, що «байка є засобом пізнання ... простішим, ніж

науковий. В ній образ передує загальній істині» [3, с. 56]. Отже, в байці метафорично ілюструються різні аспекти соціальних відносин.

З області кіно можемо навести, як приклад, нещодавній фільм «Види милосердя» (реж. Й. Лантімос), де метафорично викриваються види тиранії в трьох соціальних інститутах: організації, сім'ї, релігії.

Дослідження ментальності, архетипів певного соціуму багато в чому здійснюється завдяки аналізу міфології. Художня соціологія доречно може бути задіяна в рамках розуміючої соціології, феноменологічної соціології, герменевтики тощо.

У цих тезах ми пропонуємо актуалізувати концепцію художньої соціології, визволити її з двадцятирічного забуття.

Список використаних джерел:

1. Кастанеда К. Окрема реальність. Київ: Видавництво «Тера Incognita», 2019. 251 с.

2. Romanenko Yu. V. Recursion of visual markers in identification of identities as a problem of visual observation. To the problem statement. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2024. Вип. 103. С. 39-52.

3. Потебня О. Поетика, або $x = a < A$ (Лекції з теорії словесності). Львів: Вид-во «Апріорі», 2022. 136 с.

Геннадій Черних

*кандидат соціологічних наук, асистент кафедри галузевої соціології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(м. Київ, Україна)*

СУЧАСНІ СОЦІОКУЛЬТУРНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Безсумнівно, що війна – є одним із ключових викликів у житті людини. Вона створює низку загроз життю та безпеці, постійний страх через ракетні удари, обстріли, окупацію, безперервні повітряні тривоги, пів життя минає у бомбосховищі. Людина під час війни зазнає багато втрат, як матеріальних так і духовних, вона спустошує її життя. Змінюється відчуття звичного довоєнного способу життя, трансформуються звичні культурні практики – відвідування театру,

кіно, виставок мистецтв, музеїв, тощо. Відбуваються масові міграції населення, біженство, вимушене тимчасове переміщення закордон або в інші регіони країни. Людина зазнає економічні труднощі, втрачає роботу, дім, майно, і їй постійно доводиться адаптуватися до нових умов життя. Волонтерство стає вимушеною, необхідною соціальною практикою, яке часто тримає людини на плаву, зберігає її внутрішні сили, психіку, надає духовне піднесення. Ця соціальна практика сприяє розвитку національної ідентичності та єдності. Бути волонтером – стає місією кожного, хто хоче швидше наблизити перемогу. Однак важливим постає проблема зростання динаміки змін соціокультурних викликів на людину в умовах війни, що ускладнює соціологічний аналіз їх наслідків, для подальшого пошуку можливостей людини протистояти цим викликам.

Різноманітні соціокультурні виклики та трансформації давно вже є об'єктом вивчення соціологів. Цю проблему в українському суспільстві розглядали такі соціологи як: С. Бабенко, Є. Головаха, С. Катаєв, О. Куценко, Н. Паніна, Ю. Поліщук, А. Ручка та ін. Ці дослідники зверталися в своєму аналізі до наукової спадщини таких соціологів як: Е. Дюркгейм, Г. Зіммель, Р. Рамзей, Л. Сміт, К. Тіндал та ін.

Очевидно, що з роками змінюються виклики та їх сприйняття, так в кінці 90-х років, український соціолог С. Катаєв зазначав, що: «найсуттєвіші зміни відбуваються у соціокультурній сфері: у нормах, цінностях, уявленнях. Разом з тим, соціокультурна, економічні та політична сфери розвиваються за своїми сценаріями, за своєю логікою. Вони опосередковано взаємопов'язані, будучи один для одного середовищем змін» [1, с. 29].

Більш сучасний погляд висловлює український дослідник В. Шакур, який зазначає, що: «На сучасному етапі трансформації українського суспільства Україна в тяжкій борні відстоює свою незалежність та всіляко протистоїть нав'язуванню агресором культурної парадигми, орієнтованої на цінності «радянського» світогляду (зрівнялівка, колективізм, конформізм та ін.), протиставляючи їй культурну парадигму, що утверджує цінності відкритого суспільства – свободу, активізм, самореалізацію, соціальну відповідальність тощо» [3, с. 75].

За актуальними результатами дослідження Українського культурного фонду, четверта хвиля якого була проведена у червні

2024 року, дослідниками встановлено, що: «головними перешкодами розвитку української культури під час війни є відсутність стабільної державної фінансової підтримки та низький рівень оплати праці у культурній сфері». Згідно з результатами опитування, оцінка стану української культурної сфери залишилася майже незмінною порівняно з попередніми етапами дослідження. Більшість опитаних вважають, що стан культури нині є задовільним (41,3 %) або поганим (41,1 %), і лише 5,7 % оцінюють його як добрий [2].

Варто зазначити, що під час війни зазнає суттєвих змін сама культура, адаптуючись до нових умов, потреб суспільства та викликів часу. Війна впливає на всі аспекти культурного життя, від мистецтва і літератури до масової культури та повсякденних практик. Наприклад, починаючи з 24 лютого 2022 року, 71 % українців брали участь у волонтерській діяльності. Цього року Україна посіла 7-ме місце у рейтингу Всесвітнього індексу благодійності, який складає британська організація Charities Aid Foundation [4]. Також, під час війни, культура починає виконувати нові функції, наприклад, терапевтичну – культура допомагає людям справлятися з травмами через мистецьку терапію, співи, колективні заходи. Культура під час війни стає не лише дзеркалом часу, але й інструментом впливу на суспільство, мобілізації та подолання наслідків конфлікту. Вона трансформується, аби відповідати викликам і зберегти свою ідентичність навіть у найскладніші часи.

На нашу думку, варто зазначити, що в умовах війни людини необхідно адаптуватися до наступних соціокультурних викликів:

1) Зміни культурної ідентичності: складнощі пошуків та реалізації нових форм самовираження через мистецькі терапевтичні практики, літературу, музику, тощо.

2) Ризик втрати культурної спадщини: руйнування осередків духовного та культурного розвитку людини внаслідок окупації та знищення просторів та соціальних відносин, втрата соціального капіталу.

3) Моральні дилеми та виклики: конфлікт особистих та суспільних інтересів в умовах обмежених ресурсів та можливостей.

4) Розвиток волонтерського руху як джерела духовної підтримки людини.

5) Проблеми освіти та виховання, виклики дистанційного навчання, втрата культурного капіталу.

Отже, на нашу думку, людині в умовах війни необхідно не втрачати віру та сили у боротьбі з соціокультурними викликами: вірити в можливість післявоєнного відновлення культури; зберігати та примножувати соціальні зв'язки для розширення соціального та культурного капіталу; берегти культурну спадщину; відтворювати нові культурні смисли через мистецькі практики; бути стійкою до моральних дилем та викликів; по можливості долучатися до волонтерського руху та наближати перемогу України.

Список використаних джерел:

1. Катаєв С. Трансформація сучасного українського суспільства: постмодерністський контекст. *Людина і політика*. 1999. № 3 (3). С. 29-32.
2. Дослідження УКФ: Відсутність від держави стабільної фінансової підтримки та низький рівень оплати праці – головні перешкоди розвитку культури (доповнено). *Український культурний фонд*. 11 жовтня 2024. URL: <https://ucf.in.ua/news/11102024> (дата звернення: 12.11.24).
3. Шакур В. Соціокультурні аспекти сучасних суспільних трансформацій. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2023. № 44. С. 71-77.
4. World Giving Index. Charities Aid Foundation. 2024. URL: <https://www.cafonline.org/insights/research/world-giving-index> (accessed: 12.11.24).

Олександр Зубченко

*кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри філософії та соціології*

Маріупольського державного університету (м. Київ, Україна)

ФІЗИЧНИЙ ТА СИМВОЛІЧНИЙ ОБРАЗИ МІСТА В ОКУПАЦІЇ

З перших днів повномасштабного російського вторгнення Запорізька область опинилася в епіцентрі наступу російських військ. Вже до початку березня 2022 р. агресорам вдалося взяти під контроль 11 із 14 міст регіону, серед яких Мелітополь та Бердянськ із населенням понад 100 тис. осіб. Через стрімке просування ворога

місцевому населенню довелося виїжджати до вільної України вже після окупації, долаючи численні труднощі та небезпеки. У своїй пам'яті вони зберегли образи довоєнного азовського курорту та черешневої столиці України, ідеалізуючи колишнє життя та міське середовище. Водночас люди почуваються зрадженими і часто поширюють наратив «нас здали без бою, ми Києву не потрібні», який поширює російська пропаганда. З одного боку, Мелітополь та Бердянськ лишилися цілими, бойових дій у межах міст майже не було, з іншого – зворотного шляху для більшості переселенців до приходу Української армії немає, адже їхні оселі вкрадено загарбниками та колаборантами.

Значний внесок у осягнення фізичної сутності образу міста зробили О. Шпенглер (антропоморфність міського середовища, коли міста, вулиці та площі говорять до нас), А. Лефевр (об'єкти міського середовища як дороговкази між минулим та майбутнім) та К. Лінч (упізнання «родзинок» рідного міста; семантичні та просторові зв'язки людей з парками, майданами, бульварами; здатність міського середовища бути комунікативним простором). У свою чергу символічні аспекти наших уявлень про міста формували Дж. Джакобс через свою концепцію «тротуарних розмов», М. Кастельс (співіснування у межах одного міста кількох символічних просторів із різними цінностями) та П. Штомпка (окупація як травматизація).

Узагальнюючи ці підходи, Л. Нагорна наголошує, що образи регіонів та міста виконують кілька соціальних функцій – еталона (мирне довоєнне життя), мірила специфічності (Азовське море, набережна, черешня, парк Горького) та критерію неприйняття (не уявляю рідні місця під триколором). При цьому сприйняття образу міста є суб'єктивним процесом, який засновано на колективних уявленнях представників різних соціальних та поселенських груп, та водночас узагальненою соціологічною характеристикою, що описує все різноманіття настроїв мешканців міста [5].

З приходом загарбників городяни практично втрачають «право на місто», не ризикуючи зайвий раз виходити з дому. Міський публічний простір зі сфери громадської активності та політичного протесту (яким він був у перші тижні масових проукраїнських мітингів) перетворюється на зону ризику, куди можна піти і не повернутися: *«Телефон чистиш два-три рази в день, тому що хочеться быть в курсе всех новостей, а они могут не понравиться*

російському патрулю» [3]. Важливими елементами окупованих населених пунктів стають неантропологічні простори без ідентичності та історії – порожні автостанції та зарослі бур'яном залізничні вокзали, останні потяги з яких відправились 22.02.2022 р.

Аналогічна ситуація спостерігається і на інших, колись переповнених локаціях. Власники кафе, які погодилися працювати на умовах окупантів, не можуть похизуватися гарними прибутками. *«Ну працює кафе, а для кого? Подивіться, столики майже всі вільні. Зараз в кафе приходять місцеві, в яких залишилося джерело прибутку, може якісь підприємці чи медики. Навіть під час коронавірусу більше клієнтів було»,* – розповідає бердянський підприємець [4]. Вражають порожнечою колись заповнені відпочивальниками азовські пляжі: *«Місцеві описують таку картину, що ти йдеш і бачиш занепад: бур'яни, нічого немає, а тут – бац, якась база відпочинку працює, щось відбувається. На якихось територіях щось працює, але це відпочинок такого собі вихідного дня. Місцеві приїжджають – з Мелітополя, Дніпрорудного, Енергодара. І ще така категорія населення приїхала як група з Москви, до 2014 року вони приїжджали сюди відпочивати»* [1]. Загалом, курортний Бердянськ при окупаційній владі став дуже занедбаним. Шторми сильно розмили Бердянську Косу, а наслідки зимових штормів на Приморській площі вороги не змогли усунути навіть за півроку. Натомість вздовж моря ворог активно будує укріплення та розширяє мережу військових полігонів.

Аналогічні процеси відчуження міста від людей тривали і у черешневій столиці України. *«Мелітополь став темним, пропали яскраві кольори і місто втратило свою атмосферу»,* – кажуть місцеві жителі, які виїхали з окупації. Експерти відзначають, що у місті зараз можна спостерігати атмосферу 1990-х років у найгірших її проявах. *«На сьогодні це місто чужих людей. Дуже багато з'явилося незрозумілих, невідомих, незнайомих людей на вулицях, і вони в принципі заповнили це місто. Містяни почувують себе дуже некомфортно через це. Під повним контролем кремлівських загарбників перебуває і пересування місцевих жителів: «довкола стоять блокпости. Без російського паспорта, без дозволу місцевої комендатури, ти не можеш виїхати» ... патрулі ФСБ, Нацгвардії рф ... окремі патрулі військової поліції Росії можуть тебе зупинити, перевірити пропуску, чи є російський паспорт, перевірити твій*

телефон» [2].

У символічному аспекті образ міста постає перед нами не поодиноким перцептивним актом, а багатошаровою, когнітивною конструкцією, що відображає різні типи соціального досвіду (тих, хто виїхав одразу та хто лишився в окупації певний час, колаборантів, підпільників, активістів і звичайних містян, які думають лише про власне виживання). Після приходу ворога повсякденне життя не зупиняється, проте з кожним тижнем доповнюється все новими правилами та «лайфхаками» – не розмовляти з незнайомими, отримати російський паспорт, щоб зберегти роботу та мати можливість викликати «швидку» та відвести дитину до російської школи, аби не позбавили батьківських прав. На цьому тлі тотальної несвободи візуалізація ілюзії кращого життя є однією із найважливіших соціальних практик тоталітарних режимів. З перших днів неволі у Бердянську та Мелітополі з'являються черги за російською «гуманітаркою», масовку для яких завозять із Криму та Ростова, сотні біг-бордів «С Россией навеки», штучно вигадані нові та витягнуті із шухляди старі свята (день народження Леніна), «показушні» подарунки від «регіонів-шефів», нові безглузді пам'ятники, старі радянські назви вулиць та персоналії, які за часів України мали репутацію міських божевільних, а нині стали керівниками та ідеологами «руського мира».

Важливу роль у цьому контексті відіграють свята, які є для ворога одним із інструментів знищення українськості та утвердження на тимчасово окупованих територіях «новоросійської» ідентичності. Відзначення болгарського народного свята Трифон Зарезан (початок обрізки винограду), відео якого поширювалося на інформаційних ресурсах окупантів, – яскраве тому підтвердження. Красива картинка із хором у народних костюмах, добрим господарем у гарній хаті та щедрим столом із самого початку справляє враження фальшу. Насправді, головні тут – не виноградар і навіть не священик російської церкви, а непримітна людина у штатському на задньому плані та очільник місцевих колаборантів. Саме для них створюється ця постановка.

Мета офіційних свят (зокрема, повернутого із небуття 23 лютого) – вкорінити нову ідентичність у найдрібніші соціальні практики (дівчата вітають хлопчиків, корпоративи, стиль подарунків та програми у розважальних закладах). День колишньої радянської

армії має для окупантів особливе значення, виступаючи, по-перше, символом повернення «старих добрих часів», по-друге, інструментом прославляння сучасного російського війська, по-третє, калькою того, що «у нас тепер все, як в Росії». Пропагандисти змішують до купи Івана-царевича, героїв радянського фільму «Аты-баты, шли солдаты», білогвардійців та сучасних російських терористів, георгіївські стрічки, трофеї часів Другої світової війни і уламки снарядів від «хаймарсів».

Таким чином, ми дійшли висновку, що образ міста в окупації – це сукупність індивідуальних оцінок, вражень та переживань, що виникають у формі безпосереднього відчуття, детермінуються попереднім та заново набутим травматичним соціальним досвідом. Образ міста формується у фізичному та символічному вимірах. Якщо перший з них описує нове осмислення меж соціального простору, штучно створених ворогом кордонів (КПП у м. Василівка як межа між свободою та неволею), уявлень про межі приватності (своя хата перетворюється на в'язницю та місце страху) та загальної картини свого міста (сіре, наповнене чужинцями, закинута і покинута), то другий – відображає бачення минулого, майбутнього і сьогодення. На окупованих територіях рашисти намагаються створити свою, штучну повсякденність із бахтинівськими персонажами: насильник-педофіл приміряє маску самозваного мера, пузатий та вічно п'яний вантажник ледь знаходить піджак потрібного розміру та у якості директора музею розповідає псевдоісторичні байки, а домогосподарка, яка все життя торгувала рибою при дорозі, стає сільським головою. Проте символи справжнього життя – відсутність свободи, роботи, доходів, сполучення із зовнішнім світом та можливості вільно планувати своє майбутнє, різьоме відрізняються від цього гротеску.

Список використаних джерел:

1. Бадюк О., Щетина Ю. «Третій сезон, якого немає»: курорти в окупації залишились без бізнесу та відпочивальників. *Радіо Свобода*. 06.09.2024. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-kurortnyy-sezon-2024-v-okupatsiyi-pidsumky/33109301.html> (дата звернення: 06.10.2024).

2. Бадюк О., Щетина Ю. «Місто чужих людей»: яким став Мелітополь за час російської окупації. *Радіо Свобода*. 02.08.2024. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-melitopol-v->

okupatsiyi-kryminal-z-hvaltuvannya-reyderstvo/33060128.html (дата звернення: 06.10.2024).

3. Бердянск в оккупации. 15.12.2022. URL: https://t.me/berdyansk_occ/2148, https://t.me/berdyansk_occ/2147 (дата звернення: 06.10.2024).

4. «Ми наче в'язні в колонії». Жителі Бердянська про літо в окупації. *Радіо Свобода*. 29.08.2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-berdyansk-okupatsiya-pidsumky-lita/32007741.html> (дата звернення: 06.10.2024).

5. Нагорна Л. Образ міста: регіональні аспекти вітчизняної візуалізації. *Регіональна історія України. Збірник наукових статей*. 2013. Вип. 7. С. 127-146.

Римма Данканіч

*кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
(м. Дніпро, Україна)*

КРИТИКА КЛАСИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ Ю. ГАБЕРМАСОМ І Р. РОРТІ

Класична філософія, представлена працями І. Канта та Г. Гегеля, заклала фундаментальні основи для розуміння раціональності, етики та метафізики. Кантова критична філософія, зосереджена на апіорних структурах пізнання, та гегелівська діалектична система, що описує розвиток духу через суперечності, стали наріжними каменями західної філософської традиції. Однак у ХХ столітті ці концепції зазнали переосмислення та критики з боку сучасних мислителів, таких як Р. Рорті та Ю. Габермас.

Критика класичної філософії І. Канта та Г. Гегеля з боку Р. Рорті та Ю. Габермаса є надзвичайно актуальною в контексті сучасних філософських дискусій. У світі, де домінують постмодерністські та прагматичні підходи, виникає потреба переосмислити традиційні концепції раціональності, істини та суб'єктивності.

Р. Рорті, відкидаючи метафізичні претензії філософії, пропонує бачити її як інструмент для досягнення соціальних цілей, а не як засіб відображення об'єктивної реальності. Його критика кантівської

епістемології та гегелівської діалектики спрямована на демонстрацію того, що філософія повинна відмовитися від пошуку універсальних істин на користь прагматичного підходу до вирішення конкретних проблем.

Ю. Габермас, у свою чергу, пропонує модель комунікативної раціональності, де істина та раціональність досягаються через дискурсивні практики. Він критикує гегелівську концепцію абсолютного знання, стверджуючи, що раціональність є продуктом соціальної взаємодії та комунікації, а не результатом діалектичного розвитку духу.

Таким чином, аналіз критики класичної філософії в особах І. Канта та Г. Гегеля з боку Р. Рорті та Ю. Габермаса дозволяє глибше зрозуміти трансформації філософської думки у ХХ ст. та її вплив на сучасні інтелектуальні дискурси.

Видатними філософами, що вплинули на ХХ ст. на думку М. Фуко, були Ф. Ніцше, З. Фройд і К. Маркс [2, с. 27]. Однак видатний британський філософ К. Поппер поставив під сумнів психоаналіз З. Фрейда та марксизм, критикуючи думку про те, що критерієм достовірності виступають факти, тобто докази, засновані на емпіричному досвіді. К. Поппер спростовує теорію представників логічного позитивізму, висуваючи нове твердження про те, що єдиним критерієм науковості може виступати лише фальсифікація.

На думку К. Поппера, теорії, що не підлягають фальсифікації і не можуть відповідати науковим стандартам. Існує проблема певної демаркації між справжнім емпіричним методом і несправжнім. Псевдоемпіричний метод нібито апелює до спостереження і експерименту, але не відповідає науковим критеріям (наприклад, гороскопи, біографії тощо). Справжній емпіричний метод дійсно спирається на спостереження і експеримент, які точно слідують індуктивному методу [3, с. 39].

У роботі «Моральна свідомість і комунікативна дія» Ю. Габермас вказав на те, що К. Поппер назвав і Г. Гегеля ворогом «відкритого суспільства». Така критика класичної філософії не обійшла і І. Канта, якого в 70-ті роки ХХ ст. називали виразником хибної парадигми, з інтелектуального гніту якої необхідно вириватися. На думку Ю. Габермаса, слава І. Канта в контексті всебічної критики класичного способу мислення перейшла до Ф. Ніцше [1, с. 9]. Отже, зупинимося на інтерпретації Ю. Габермасом

причин, що призвели до кризи філософського способу мислення.

З точки зору Ю. Габермаса, І. Кант дійсно започаткував в філософії новий спосіб обґрунтування, що засновувався не на суті досягнень точних наук (фізики), а як підтвердження можливостей людського пізнання [1, с.9]. Так, фізику І. Ньютона за І. Кантом, необхідно пояснювати не в емпіричному сенсі, а в трансцендентальному, даючи відповідь на запитання: як, взагалі, можливе дослідне знання. Адже І. Кант називає трансцендентальним те, що направлено на апріорні умови можливості досвіду. Це означає, що І. Кант намагається довести те, що умови можливого досвіду тотожні умовам можливості об'єктів досвіду. Отже, І. Кант, на думку Ю. Габермаса, ставить за мету здійснення аналізу інтуїтивно застосованих понять про предмети в цілому. За таких умов, стверджує Ю. Габермас, такий спосіб пояснення носить характер неемпіричної реконструкції попередніх дій суб'єкта пізнання, яким немає альтернативи. Адже ніякий досвід не можна мислити як можливий, виходячи лише з двох засновків. Відтак, в основі трансцендентального обґрунтування лежить не ідея виведення з принципів, а ідея про те, що ми можемо впевнитися в незамінності певних операцій, що постійно здійснюється інтуїтивно у відповідності до деяких правил. Ю. Габермас у своєму висновку намагається обґрунтувати сумнівність вчителя думки, в його претензії на фундаменталізм теорії пізнання [1, с. 10].

Ю. Габермас намагається підбити підсумки щодо наукової теорії І. Канта. Він уважає, що І. Кант, за допомогою трансцендентальних основ, створив нову філософську дисципліну – теорію пізнання, окресливши, таким чином, головне завдання і покликання філософії. Саме фундаменталізм теорії пізнання І. Канта, на думку Ю. Габермаса, ставить під сумнів амбіції філософії як основи наук. І. Кант віддає філософії роль утверджувача меж дослідного знання як «науки всіх наук». Отже, філософія І. Канта – це трансцендентальна філософія, що не вичерпується тільки теорією пізнання. Завданням філософії як критики чистого розуму є не тільки аналіз засновків пізнання, але й здійснення контролю за неправильним використанням наших пізнавальних можливостей, призначених для пізнання явищ. На думку Ю. Габермаса, І. Кант змінює зміст і значення розуму у процесі пізнання. На місце субстанціонального розуму І. Кант ставить структурний розум: теоретичний, практичний і розум

здатності суджень. Єдність цих складових розуму носить формальний характер, але ця дія, на думку Ю. Габермаса, дає можливість І. Канту надати філософії роль верховного судді с культури загалом, виділяючи у ній ціннісні сфери науки і техніки, права і моралі, мистецтва і критиків витворі мистецтва. Отже, філософія у І. Канта, за Ю. Габермасом, це судова інстанція, що підпорядковує не тільки науку, але і культуру загалом.

Р. Рорті, будучи представником неопрагматизму, у своїй знаковій праці «Філософія та дзеркало природи» (1979) поставив під сумнів епістемологічний фундаменталізм, на якому ґрунтується філософія І. Канта. Р. Рорті критикує кантівську ідею про те, що пізнання базується на апріорних структурах, які є універсальними для всього людства. Він стверджує, що метафізика І. Канта є застарілою, бо ідея існування єдиної істини, до якої можна дійти через розум, є відлунням платонізму, що в сучасному світі виглядає архаїчно. Для Р. Рорті істина – це не універсальний принцип, а результат соціальної домовленості.

Р. Рорті наголошує, що пізнання не можна відокремити від мовної практики. На відміну від Канта, який розглядав мову як інструмент для висловлення думок, Р. Рорті бачить у ній центральний елемент формування самої реальності.

Американський філософ стверджує, що об'єктивність, до якої прагнув І. Кант, є недосяжною, оскільки наше сприйняття світу завжди контингентне і залежить від культурного та історичного контексту. З точки зору Р. Рорті, І. Кант дав нам спосіб споглядання наукової істини, як чогось такого, що ніколи не зможе дати нам відповіді на потреби суті обґрунтування способу утвердження того, що наше моральне рішення справді засновано на пізнанні світу. Р. Рорті стверджує, що І. Кант створив нові форми філософської «поганої» віри, представляючи трансцендентальні спроби віднайти істинне «Я» замість метафізичних спроб знайти світ у іншому місці. Через ототожнення морального суб'єкту з трансцендентальним «Я» він залишив відкритим шлях до більш складних посткантіанських спроб звести свободу до природи, вибір до пізнання тощо [4, с.384].

Р. Рорті критикує також і Г. Гегеля за його метафізичну діалектику, в якій історія розглядається як прогрес до абсолютного духу. Замість цього Р. Рорті пропонує розглядати історію як серію культурних перетворень без остаточної мети.

Ю. Габермас спирається на критику філософії Р. Рорті, що розгортає метафілософські аргументи проти філософії. На думку, Р. Рорті, філософія мусить відмовитися від ролі носія раціональності та розумності, що лежить в основі філософського мислення. Із відмиранням філософії повинна зникнути і впевненість у тому, що здатність до трансцендування можлива лише за умови суто людських форм спільного життя. Ю. Габермас, спираючись на Р. Рорті, намагається утвердити критику кантівського фундаменталізму. Він починає з критики І. Канта Г. Гегелем, який трансцендентальний спосіб обґрунтування І. Канта змінює на діалектичний. Діалектичний спосіб обґрунтування саме і виник завдяки гегелевській полеміці з трансцендентальним способом. На думку Г. Габермаса, Г. Гегель докоряв І. Канту у тому, що чисті розсудкові поняття були знайдені ним у готовому вигляді, тобто «підібрані» в історії, але не обґрунтовані. Г. Гегель прагнув усунути ці недоліки, опираючись на точку зору генезису, бо в трансцендентальній рефлексії Г. Гегель виявив механізм навернення свідомості, який діє в історії становлення духу. Діалектичною Г. Гегель називає реконструкцію опрацювання цього повторювального досвіду, який породжує усе більш складні структури, і ту форму свідомості, яку досліджував І. Кант [1, с. 13].

Згідно Ю. Габермасу, критика вчителів думки, що направлена проти абсолютизму Г. Гегеля і фундаменталізму І. Канта ґрунтується на самокритиці у контексті неогегельянства і неокантіанства.

Отже, аналіз критики класичної філософії в особах І. Канта та Г. Гегеля з боку Р. Рорті та Г. Габермаса дозволяє глибше зрозуміти трансформації філософської думки у ХХ ст. та її вплив на сучасні інтелектуальні дискурси.

Список використаних джерел:

1. Habermas J. *Moralbewußtsein und kommunikatives Handeln*. 6. Aufl. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1996. 208 s.
2. Foucault M. *Nietzsche, Freud, Marx*. Buenos Aires: Editorial La Página S.A., 2010. 72 p.
3. Popper K. *Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge*. New York: Basic books, 1962. 412 p.
4. Rorty R. *Philosophy and the Mirror of Nature*. Princeton: Princeton University Press, 1979. 401 p.

Ольга Каретна

*кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»
(м. Одеса, Україна)*

Микола Яценко

*кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»
(м. Одеса, Україна)*

СПІВВІДНОШЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) конструює нову соціальну реальність і виступає основою для нових соціальних практик. У тлумачному словнику з інформаційно-педагогічних технологій інформаційно-комунікаційні технології визначено «як сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, інтегрованих з метою збору, обробки, зберігання, поширення, відображення й використання інформації в інтересах її користувачів» [2].

Останнім часом відбулися глобальні зміни в технологічному контексті комунікацій завдяки поширенню ІКТ і, зокрема, інтернету. Завдяки розвитку ІКТ у людей з'явилися додаткові можливості для об'єднання за інтересами, для професійного спілкування та розвитку професійних контактів, для підтримки зв'язку з близькими та друзями, хто перебуває далеко. Дедалі більшу роль у процесі комунікації починають відігравати соціальні інтернет-мережі. Поряд із цим спостерігається зростання мобільності комунікацій за рахунок масового впровадження мобільних ІКТ-пристроїв: смартфонів, планшетів та інших гаджетів. Таким чином, розвиток ІКТ значно розширив можливості обміну інформацією та соціальних взаємодій.

Одним із найважливіших продуктів соціальної взаємодії виступає соціальний капітал. На думку О. Грішновій, соціальний капітал «є особливою формою капіталу, що існує в таких елементах громадської організації, як соціальні мережі, соціальні норми й довіра, що створюють умови для координації й кооперації заради взаємної вигоди» [1, с. 34]. Саме в процесі об'єднання дій кількох людей створюється соціальний капітал. При цьому інформація є

найважливішим елементом у процесі формування соціального капіталу. Соціальний капітал можуть створити тільки люди, які заповнюють комунікаційні канали інформацією, що має значення та єдині смисли.

Взаємозв'язок між соціальним капіталом і розвитком інформаційних технологій визнають дослідники [8], проте найчастіше механізм цього взаємозв'язку залишається «розпливчастим», а напрям зв'язку – неоднозначним [3].

Дослідження щодо зв'язку соціального капіталу та ІКТ можна розділити на ті, де соціальний капітал виступає як залежна змінна, і ті, де соціальний капітал – це незалежна змінна [8]. Крім цього, соціальний капітал у таких дослідженнях може розглядатися на індивідуальному або колективному рівні.

1. Соціальний капітал на колективному рівні (залежна змінна). Деякі урядові та міжнародні організації наголошують на важливості досліджень про вплив ІКТ на соціальний капітал у суспільстві, припускаючи, що ІКТ скорочує потребу в забезпеченні особистої безпеки і підвищує ефективність праці на робочих місцях [7].

Було виявлено зв'язок між ІКТ і соціальним капіталом в освітній сфері [4]. Впровадження нових ІКТ в освітній процес пов'язане з глобалізацією ринку освітніх послуг. У зв'язку з цим використання ІКТ сприяє розширенню міжнародної академічної кооперації, що зміцнює академічний соціальний капітал.

2. Соціальний капітал на індивідуальному рівні (залежна змінна). Частина досліджень вказує на позитивний вплив використання індивідом ІКТ на його соціальний капітал. Було показано, що ІКТ можуть збільшувати соціальний капітал завдяки полегшенню доступу індивідів до нової інформації і створенню мережевої інфраструктури [6]. Завдяки ІКТ розширюється доступ до референтних груп і збільшується можливість приєднання до них. Крім цього, ІКТ можуть сприяти примноженню соціального капіталу у зв'язку з тим, що підвищується доступність соціальної взаємодії.

3. Соціальний капітал як незалежна змінна. У дослідженнях, де соціальний капітал виступає як незалежна змінна, вивчається вплив соціального капіталу на розвиток і використання ІКТ. Соціальний капітал можна розглядати як ресурс, здатний вплинути на участь індивіда у використанні ІКТ. Виявлено, що в суспільствах із високим соціальним капіталом створюється сприятливе середовище для

розвитку та зміцнення соціальних мереж на основі використання ІКТ [5]. Також високий соціальний капітал сприяє більш позитивному ставленню до технологічних змін загалом. Соціальний капітал є хоч і не достатньою, але необхідною умовою для ефективної співпраці з питань технологічних інновацій. Соціальний капітал має позитивний вплив на розвиток технологічних інновацій.

Підсумовуючи, важливо зазначити, що дослідження про зв'язок між ІКТ і соціальним капіталом мають ключове значення на сучасному етапі розвитку суспільства та потребують подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Грішнова О. А. Людський, інтелектуальний і соціальний капітал України: сутність, взаємозв'язок, оцінка, напрями розвитку. *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*. 2014. № 1. С. 34-40.
2. Крупський Я. В., Михалевич В. М. Тлумачний словник з інформаційно-педагогічних технологій: словник. Вінниця: Вінницький національний технічний університет, 2010. 72 с.
3. Ahmed Z., Alzahrani A. Social capital and ICT intervention: a search for contextual relation. *In Proceedings of the 25th European Conference on Information Systems (ECIS)*, Guimarães, Portugal, June 5-10, 2017. P. 2000-2016.
4. Aleksic-Maslac K., Magzan M. ICT as a tool for building social capital in higher education. *Campus-Wide Information Systems*. 2012. Vol. 29. № 4. P. 272-280.
5. Borgida E., Sullivan J.L., Oxendine A., Jackson M.S., Riedel E., Gangl A. Civic culture meets the digital divide: The role of community electronic networks. *Journal of Social Issues*. 2002. Vol. 58. № 1. P. 125-141.
6. Lin N. Social capital: a theory of social structure and action. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 278 p.
7. The Role of ICT in Building communities and Social Capital Department of Communications. *Information Economy Division*. 2005. URL: http://social-capital.net/docs/The_Role_of_ICT_in_Building_Communities_and_Social_Capital.pdf (accessed: 10.11.24).
8. Yang S., Lee H., Kurnia S. Social capital in information and

communications technology research: Past, present, and future. *Communications of the Association for Information Systems*. 2009. Vol. 25. № 23. P. 183-220.

Shelest Oleksii

PhD of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics and Management, Educational and Research Institute «Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy» of V. N. Karazin Kharkiv National University (Kharkiv, Ukraine)

Olexander Voronin

education specialist Educational and Research Institute «Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy» of V. N. Karazin Kharkiv National University (Kharkiv, Ukraine)

FEATURES OF EMOTIONAL INTELLIGENCE IN PRESCHOOL CHILDREN

The priority direction of the development of children of the 21st century is the formation of sensitivity to the feelings and emotions of other people, emotional culture, the ability to communicate with adults and peers. The increase in the level of emotionality of modern living conditions is determined by the accelerating pace of life, stress factors, growing competition and responsibility in the absence of an opportunity for relaxation.

Significant changes have been taking place in the preschool education system in recent years. The order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated January 12, 2021 No. 33 approved the State Standard of Preschool Education in Ukraine in a new version and defined the Basic Component of Preschool Education. This Standard was adopted to replace the Standard of 2012 (Order of the Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine dated May 22, 2012 No. 615 «On Approval of the Basic Component of Preschool Education (New Edition)»), which has become invalid. The entire educational process in kindergarten is aimed at education and development. Children's development most often refers to intellectual development, but little attention is paid to the development of children's emotional sphere. Every year, the situation in kindergartens worsens, children come with

developmental disorders, a special place is occupied by disorders in the emotional and volitional sphere. Such children rarely empathize, wonder and admire, their interests are limited, and their games are monotonous [1].

Beneficial emotional development guarantees the successful development of all spheres of a child's life. It is known that in preschool childhood, the emotional sphere is the leading branch of mental development. Under its influence, the higher mental functions of behavior and personality as a whole are formed.

The study of general patterns of emotional development at all stages of preschool age significantly deepens the understanding of the mechanisms of personal and intellectual development of children.

In the framework of the system-activity approach, which is the basis of modern educational standards, emotional development is largely explained from the standpoint of the appearance of neoplasms. Important neoplasms are created within emotional and expressive development; development of emotional interaction with the environment.

One of the main directions of the process of emotional development by scientists is the formation of children's perception and reproduction of emotional states.

The analysis of theoretical studies and practical experience regarding the formation of emotional intelligence of children in the system of preschool educational organization under certain psychological and pedagogical conditions revealed the following contradictions between:

- ✓ the level of formation of emotional intelligence in a group of older preschool children and the competence of teachers in this field in the implementation of methods and technologies for the formation of emotional intelligence;

- ✓ the need to create favorable psychological and pedagogical conditions for the formation of the emotional intelligence of preschool children and the lack of a scientifically based approach to the organizational and methodological support of this process in the conditions of a predominantly traditional system of education and development in a preschool educational organization.

The insufficient development of this problem led to the formulation of the research problem: under what psychological and pedagogical conditions does the formation of children's emotional intelligence in the system of preschool educational organization become effective?

The above allowed us to define the topic of the research, to formulate

the object and subject of the research. The object of the study is the educational process in a preschool educational organization. The subject of the research is the psychological and pedagogical conditions of the formation of emotional intelligence of preschool children. The purpose of our research is the theoretical substantiation and study in practice of the possibility of emotional development of preschool children.

Research hypothesis: the process of forming children's emotional intelligence in the system of preschool educational organization will be more effective if the following psychological and pedagogical conditions are observed:

- organizing a system of developmental classes aimed at forming certain skills of the child's emotional intelligence (soft skills: the ability to be aware of one's emotions and the emotions of other people, the ability to manage one's emotions and the emotions of other people);

- creation of an appropriate environment for the formation of emotional intelligence of preschool children, based on a favorable environment both in the group and in the system of preschool educational organization;

- interaction of teachers, parents and children in the triad with equal opportunities, taking into account the individual trajectory of the child's development, and ensuring the variability of developmental and general education programs;

- establishment of rules of interaction in various situations, which will take into account physiological, psychological, age and gender differences of preschool children;

- implementation of psychological and pedagogical support for preschool children in solving conflict and complex emotional situations [2].

The development of emotional intelligence is the key to successful socialization of a child, in connection with which the importance of organizing systematic and targeted work with preschoolers in this area is undeniable. Moreover, the emotional intelligence of preschool children is a priority task of modern society. It is the ability to understand and be aware of not only one's own emotional state, but also that of another person, that influences the development of personality, career and success of a child as a whole. In order to form emotional intelligence in older preschoolers, we have determined the need to comply with a number of psychological and pedagogical conditions that describe the forms of children's activity and

show the specifics of pedagogical tools that form all the components of emotional intelligence and implement it in the process of children's life.

References:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 18.10.2024).
2. Ісмаїлова Н. Способи формування соціально-емоційного розвитку у дітей дошкільного віку. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2023. 26(3). С. 176-181. URL: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/1904/1869> (дата звернення: 18.10.2024).

Наталія Чутова

*кандидат соціологічних наук,
викладач Комунального закладу
«Криворізький фаховий медичний коледж»
Дніпропетровської обласної ради (м. Кривий Ріг, Україна)*

ЕДЬЮТЕЙНМЕНТ ЯК НОВА ПАРАДИГМА В ДИДАКТИЦІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Система освіти може бути продуктивною, якщо буде орієнтована на майбутнє, а в майбутньому, за словами Е. Тоффлера, «безграмотною ... буде не та людина, яка не вміє читати, а та, яка не навчилася вчитися». Перед системою освіти стоїть складне завдання: сучасна молода людина має стати мобільним фахівцем, який легко адаптується до динамічного середовища, здатний постійно розвивати та оновлювати свої знання, вміє швидко переключатися на різні види діяльності, креативно вирішувати проблемні ситуації. Але під впливом інформаційних технологій, що стрімко розвиваються, сучасний студент/учень сильно змінився: його світогляд став фрагментарним/«кліповим», він нудьгує від довгих текстів і швидше сприймає візуальну інформацію, у пошуку вирішення проблеми налаштований на багатоваріантність дій/ідей, вимагає яскравих

емоційних вражень, часто зневажаючи раціональне сприйняття інформації. Свого часу великий філософ Аристотель сказав, що «пізнання починається зі здивування». Справді, виникає життєва необхідність такої технології навчання, яка б ефективно транслиувала знання та могла задіяти у процесі навчання і емоційний, і раціональний початок, викликала б щире зацікавлення у здобувача освіти.

Таким чином, актуалізується проблема якості організації освіти та ефективності передачі знань, ступінь їх засвоєння та зацікавленості учня в процесі пізнання, гармонійного поєднання раціонального та емоційного компонентів, взаємодії педагога зі студентами в процесі використання популярних в молодіжному середовищі інтерактивних технологій. На наш погляд, такою освітньою технологією є едьютейнмент, що дозволяє інтегрувати освіту та розвагу, навчання та захоплення предметом.

Мета статті – виявити дидактичні перспективи/опції та характеристики інтерактивної технології «едьютейнмент», ознайомити зі способами впровадження елементів едьютейнменту під час викладання соціально-економічних дисциплін.

Едьютейнмент – термін, що об'єднує два слова: education + entertainment (навчання + розвага). Професор університету Бокконі (Італія) М. Едіс зазначає, що «едьютейнмент – це специфічна діяльність, заснована на одночасному навчанні і задоволенні власної цікавості» [1, с. 3]. Поняття «edutainment» вперше було введено в 1948 р. У. Діснеєм, коли він використовував термін «edutainment» для опису комбінації освіти і розваги у своїх анімаційних і тематичних фільмах. Пізніше його популяризував Р. Гейман у 1973 р. під час створення документальних фільмів для National Geographic Society [3, с. 184].

Дійсно, едьютейнмент – інтеграція інформаційних та дидактичних засобів у процесі навчання, впровадження розважальних технологій у традиційні лекції, семінарські/практичні заняття з метою створення для студента захоплюючої, комфортної атмосфери, що дозволить розкрити його творчі можливості та викличе інтерес. Поєднання професійної інформації з яскравою, захоплюючою подачею матеріалу сприятиме міцному засвоєнню знань. Відомо, що інформація, що зачіпає емоційну сферу людини, запам'ятовується та засвоюється набагато краще.

Насправді технологія едьютейнменту не є новиною, тому що педагоги й раніше використовували ігрові методики для підвищення ефективності навчання, намагаючись ненав'язливо привернути увагу здобувачів освіти до свого предмета. З розвитком інформаційних технологій та зміною соціокультурного середовища едьютейнмент набирає популярності.

У педагогічному та науковому співтоваристві ця освітня технологія викликає багато дискусій, думок, оцінок. Зарубіжні дидактики акцентують увагу на суть, специфіку, мету, роль технології едьютейнменту (Д. Букінхем, Р. Донован, З. Казанчі, Ю. Неймц, З. Окан, М. Резник, М. Склон, Й. Трна, В. Янг). Професор університету Маккуорі (Австралія) Я. Ванг вважає, що головна мета «едьютейнменту» – в тому, що він допомагає урізноманітнити процес отримання знань розвагою, тобто теорія змішується з освітніми цілями і засобами, життєвими цінностями та дає можливість «уявлення досвіду і розваг через творення» [2, с. 141]. Останнім часом за кордоном проводилося безліч досліджень із впровадження едьютейнменту у систему освіти. К. Сквайр зі співавторами досліджував використання ігор та інтерактивних медіа в освіті, вивчаючи, як edutainment може покращити навчальний процес. Лінгвіст і теоретик освіти Дж. П. Гі досліджував освітні можливості відеоігор та цифрових медіа. Його роботи часто висвітлюють взаємозв'язок між розвагами і навчанням. К. Штайнкюлер, як вчений у галузі ігор та навчання внесла свій вклад в розуміння когнітивних та соціальних аспектів edutainment. Крім того, вона займалась дослідженнями, що стосувались вивченням природничих наук через комп'ютерні ігри та симуляції» [3, с. 184].

В Україні дидактики досліджують особливості впровадження елементів едьютейнменту в освітніх установах (Т. Андрющенко, Н. Кантаржі, К. Крутій, М. Пасічник, І. Сухопара, Ю. Тимошенко, А. Троян, С. Хіврич); вирізнено й систематизовано загальний інструментарій едьютейнменту (О. Смолянова); напрацьовано алгоритм послуговування засобами едьютейнменту в STEM-освіті (Н. Гончарова); розглянуто ефективність занять із використанням кінотехнологій і методу пісні при вивченні дисципліни «Українська мова як іноземна» й детально – формування лінгвокраїнознавчої компетенції іноземних здобувачів вищої освіти за допомогою пісенного матеріалу як елемента едьютейнменту (Н. Кантаржі,

А. Троян, О. Шевченко) [2, с. 141].

Дослідників об'єднує думка, що особливістю технології едьютейнменту є зміна ролі студента/учня, який з об'єкта навчання стає активним суб'єктом, а важкий шлях пізнання перетворюється на захоплюючу подорож з пригодами, в ході якої встановлюється емоційний зв'язок учня з предметом, а «нудне» заняття/лекція/семінар починає приносити задоволення, що сприяє розвитку стійкого інтересу до процесу отримання знань. Але, незважаючи на переваги едьютейнменту, на яких акцентована увага багатьох, неможливо не згадати й певних побоювань науково-педагогічних працівників щодо цієї технології. По-перше, не завжди і не всі теми можна подати весело і легко, по-друге, чи не постраждають фундаментальні засади освіти, які мають бути непорушними. Дійсно, технологія едьютейнменту в навчальному процесі вимагає дотримання балансу між розвагою та освітою, але як можливість підвищення інтересу до пізнання, безумовно, вона заслуговує на увагу.

Технологія едьютейнменту включає як традиційні (книги, комікси, теле- та радіопрограми, фільми, освітні ігри, вільні лекції), так і сучасні засоби (електронні підручники, веб-технології, веб-квести, блоги, чати, відеоконференції, кейс-стаді, онлайн-ігри, електронна пошта, освітні програми/платформи в мультимедійному форматі та інші цифрові інструменти).

Незважаючи на те, що найчастіше едьютейнмент використовується лінгвістами, можна зробити едьютейнментованим і викладання соціально-економічних дисциплін. Шість років тому автором статті було створено освітній блог (портал) «Гуманістика» (<https://pravokmk.tumblr.com>), що включає в себе дисципліни соціально-економічного циклу (основи філософських знань/філософія, основи економічних знань, основи правознавства, культурологія, соціологія, громадянська освіта, медичне право) на базі «...служби-мікроблогів Tumblr, служба мікроблогів, що включає в себе безліч картинок, статей, відео та gif-зображень з різної тематики і дозволяє користувачам публікувати пости в їх тамблелог (англ. tumblelog). Блог – це персональний веб-сайт, головний зміст якого – записи, зображення чи мультимедіа, що регулярно додаються, оновлюються їх авторами [1, с. 67]. Блог викладача – це безкоштовна колекція навчального матеріалу, тому що з роками педагогічної

діяльності кожен педагог створює безліч авторських методичних розробок, які включають презентації, збірки завдань та тестів, методичні рекомендації і т. п. Завдяки авторському блогу викладач систематизує навчальний матеріал, спрямовує туди необхідні Інтернет-ресурси, створює необхідний освітній контент. Технологія створення блогу дозволяє розмістити на власних веб-сторінках авторські навчальні та довідкові матеріали (аудіо- та відеоматеріали, посилання на інші цікаві пізнавальні сайти, текстові матеріали, завдання та інше). Освітнім блогом (порталом) «Гуманістика» успішно користуються студенти різних форм навчання медичного коледжу, що вивчають соціально-економічні дисципліни, і які отримали якісний освітній контент на одному Інтернет-ресурсі. Створений блог, що включає величезну методичну базу з семи дисциплін (тексти лекцій відповідно до робочих програм, презентації, тематичні відеофільми, тести, інтерактивні завдання, промо-відео з використанням штучного інтелекту для презентування дисциплін, що розташовані на блозі), дозволив автору не тільки розширити спектр освітніх послуг і збільшити масштаб їх дії, синтезувати інтерактивні технології та педагогічні моделі взаємодії, але і оперативно, без будь-яких складнощів в певний час перейти на дистанційну форму навчання. Хоча цей перехід в режим «WorkFromHome» став серйозним викликом і стресом для багатьох викладачів і студентів, яким довелося терміново пристосовуватися до нової моделі навчання і освоювати сучасні цифрові сервіси. Студенти коледжу вже до того часу активно користувалися блогом і були готові до роботи в новому освітньому форматі.

Будь-який студент коледжу має доступ до матеріалів блогу без обов'язкової реєстрації, тобто йому не потрібно бути фоловером і взагалі реєструватися на tumblr. При бажанні зберегти постійний доступ до матеріалів блогу, студент може зареєструватися на tumblr, стати фоловером блогу та зробити репост публікації на свою сторінку (без права копіювання, розповсюдження, що забезпечує дотримання авторського права створювача блогу – свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір «Навчально-методичний комплекс з соціально-економічних дисциплін – онлайн для студентів ВНЗ III-IV рівнів акредитації» №98530 та комп'ютерну програму «Освітній портал «Гуманістика» №98533 от 09.07.20). Можливість інтеграції з різними опціями Google та впровадження мультимедійності, їх

безоплатна основа, простота використання – все це забезпечує ефективність блогу як інструменту створення нового освітнього простору, який буде цікавим для сучасної молоді людини.

Автор статті активно використовує і інші дидактичні засоби технології едьютейнменту. Кейс-стаді (англ. case study – дослідження випадку) – інтерактивний метод навчання, суть якого полягає в осмисленні реальної чи змодельованої як реальної ситуації/проблеми. У ході вирішення проблеми студентам необхідно провести аналітичну роботу, актуалізувати певний теоретичний комплекс знань з її вирішення. При цьому сама проблема не має однозначних рішень, тобто студенти повинні аргументувати свою точку зору, а значить проявити свою ерудицію, комунікативні навички, здатність відстояти свою позицію та, безумовно, продемонструвати свої професійні знання. Доцільно використовувати кейс-стаді на завершальних етапах вивчення теми для глибокої перевірки засвоєння матеріалу та систематизації знань. Наприклад, на заняттях з права/медичного права автор статті використовує практичні і навчальні кейси. Практичний кейс допомагає формувати навички щодо застосування нормативно-правових актів, які регулюють ту чи іншу сферу правовідносин у сфері охорони здоров'я, навчальні сприяють системному сприйняттю правового матеріалу, дозволяють осмислити внутрішні взаємозв'язки правових явищ, набути досвіду та через моделювання виробити алгоритм дій у типовій ситуації (матеріали судової практики, реальні життєві події з медичної сфери).

Отже, виходячи з вищезначеного, можна констатувати, що технологія едьютейнменту має великий потенціал в сучасній системі освіти: вона доступна і відповідає соціальному замовленню, пов'язує теорію з практикою, ефективно міксує інноваційні засоби масової комунікації з освітніми елементами, сприяє розвитку знань, навичок, вмінь здобувачів освіти, створює атмосферу творчості, захопленості, має певний терапевтичний ефект. Основне правило при використанні едьютейнменту – підтримувати баланс між навчанням і розвагою, послідовно будувати систему знань в процесі пізнання.

Список використаних джерел:

1. Гаркуша О. О. Використання інтернет-технології «блог» в освітньому процесі вищих навчальних закладів. *Інженерні та освітні технології*. 2018. № 2. С. 67-72.

2. Крутій К. Едьютейнмент: навчання як розвага. *Дошкільне виховання*. 2017. № 1. С. 2-6. URL: <http://okhtyrka-strumochok.sumy.sch.in.ua/Files/downloads/Edyuteynment-navchannya-yak-rozvaga.pdf> (дата звернення: 10.11.24).

3. Лещенко Т. О., Жовнір М. М. Технологія едьютейнменту в навчальному процесі медичного ЗВО: доцільність упровадження й переваги. *Медична освіта за новими стандартами: виклики та інтеграція в міжнародний освітній простір*: матеріали навч.-наук. конф. з міжнар. участю. Полтава. 2023. С. 141-143.

4. Шафорост Ю., Лут О., Шмиголь І. Навчання через розваги: інтеграція edutainment та ігрових технологій у процесі навчання хімії. *Педагогічні науки*. 2024. № 1. С. 183-190. URL: <https://new.ejournal.cdu.edu.ua/pedagogics/article/view/25/25> (дата звернення: 10.11.24).

Станіслав Душкін

*кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри екології
Харківського національного автомобільно-дорожнього університету
(м. Харків, Україна)*

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО І ПРИРОДА: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

У сучасному світі, де інформаційні технології проникають в усі сфери нашого життя, взаємозв'язок між людиною, суспільством і природою набуває нових, більш складних форм. Історично склалося так, що відносини людини і природи пройшли довгий шлях від гармонійного співіснування до конфронтації. Промислова революція, а потім і цифрова трансформація суттєво вплинули на ці відносини. З одного боку, технології відкрили перед людством нові можливості для розвитку і покращення якості життя. З іншого боку, вони призвели до виснаження природних ресурсів, забруднення довкілля і зміни клімату. Таким чином аналізуючи взаємозв'язок компонентів «Суспільство-людина-природа» в сфері інформаційної взаємодії постає проблематика дослідження еволюції відносин між цими трьома компонентами, зокрема, впливу технологічних інновацій на традиційні уявлення про природу та місце людини в ній.

Метою дослідження є проаналізувати, як інформаційні технології трансформують взаємодію суспільства, людини і природи, виявити як позитивні, так і негативні наслідки цих змін. Завдання дослідження: простежити історичну динаміку взаємодії людини і природи; визначити ключові технологічні тренди, що впливають на ці відносини; проаналізувати наслідки цих змін для суспільства і довкілля; сформулювати рекомендації щодо гармонізації відносин між людиною, суспільством і природою в інформаційну епоху.

Вивчення історичного аспекту взаємодії людини і природи можна поділити на: традиційні уявлення про природу в різних культурах, перехід від гармонійного співіснування до експлуатації природних ресурсів та роль науково-технічного прогресу в зміні відносин людини і природи [1].

Основними технологічними трендами, що пливають на відносини суспільства і природи є: цифрова революція та її вплив на всі сфери життя, роль інтернету в обміні інформацією та мобілізації суспільства та нові можливості для моніторингу та управління природними ресурсами [2; 3]. Аналізуючи роботи дослідників у сфері відносин суспільства і природи [4-6] можна підкреслити наступні інновації у взаєминах суспільства і природи: синтез традиційних знань про природу та сучасних технологій, пошук балансу між економічним розвитком і збереженням довкілля та роль громадянського суспільства в формуванні екологічної політики.

Вплив інформаційних технологій на взаємодію людини і природи має як позитивні так і негативні наслідки.

Позитивні наслідки: поширення екологічної свідомості, розвиток нових технологій «зеленої» енергетики та створення інструментів для моніторингу довкілля.

Негативні наслідки: залежність від технологій та ризик втрати контакту з природою і кіберзагрози для природних систем.

Для покращення стосунків суспільства з природою в епоху цифровізації можна сформулювати наступні рекомендації: розробка стратегій для гармонізації відносин між людиною, суспільством і природою в умовах цифрової трансформації, створення механізмів для оцінки екологічних наслідків нових технологій та залучення громадськості до процесу прийняття рішень в галузі екологічної політики.

Підсумовуючи те, як цифрові технології впливають на

взаємодію суспільства та природи можна сформуванати напрямки для подальшого дослідження, а саме аналізу «цифрової» екології, цифрової грамотності та екологічної свідомості і етичним аспектам використання цифрових технологій.

Список використаних джерел:

1. Висоцька О. Є. Етика взаємодії суспільства з природою: морально-ціннісні основи екологічної культури. Дніпропетровськ: Роял Принт, 2012. 172 с.
2. Баланчук І. С., Михальченкова О. Є. Технологічні платформи у сфері інновацій – тренди в Європі та Україні. *Наука, технології, інновації*. 2021. № 2. С. 14-21.
3. Зміна клімату: наслідки та заходи адаптації: аналіт. доповідь / за ред. С. П. Іванюти. Київ: НІСД, 2020. 110 с.
4. Berghöfer U., Rode J., Jax K., Förster J., Berghöfer A., Wittmer H. Societal relationships with nature: A framework for understanding nature-related conflicts and multiple values. *People and Nature*. 2022. Vol. 4, Issue 2. P. 534-548.
5. Agrawal A. Dismantling the divide between indigenous and scientific knowledge. *Development and Change*. 1995. Vol. 26 (3). P. 413-439.
6. Becker E., Jahn T. Societal relations to nature. Outline of a critical theory in the ecological crisis. In F. Böhme & A. Manzei (Eds.), *Kritische Theorie der Technik und der Natur*, 2005. P. 91-112.

Тетяна Дем'яненко

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та менеджменту Навчально-наукового
інституту «Українська інженерно-педагогічна академія»
Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна
(м. Харків, Україна)

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ФАКТОР СОЦІАЛЬНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Інформаційні технології (ІТ) сьогодні виступають одним із ключових факторів, що сприяє трансформації сучасного суспільства,

впливаючи на його соціальну, економічну та культурну складові. Вони змінюють традиційні уявлення про комунікацію, економічні відносини, освіту і державне управління, роблячи їх більш інтерактивними та доступними. Розвиток інформаційних технологій забезпечує суспільству нові інструменти для обміну інформацією, формування громадської думки та реалізації соціальних ініціатив. Це сприяє виникненню цифрових спільнот, стимулює економічне зростання і розширює можливості для освіти та самореалізації. У цьому контексті дослідження впливу ІТ на соціальні процеси є важливим для розуміння перспектив і викликів сучасного суспільного розвитку.

Розвиток ІТ створює глобальний інформаційний простір, але водночас може знижувати культурну ідентичність. Доступ до глобального контенту може призводити до уніфікації культур, зменшення інтересу до національних традицій і мовних особливостей. Тому важливо зберігати баланс між глобалізацією та підтримкою національної ідентичності, використовуючи ІТ для популяризації національних культур [1, с. 14].

Інформаційні технології стали потужним драйвером трансформацій, змінюючи не тільки економічні та політичні аспекти суспільства, але й формуючи нові культурні цінності та соціальні відносини.

Завдяки розвитку ІТ, суспільство отримало доступ до численних комунікаційних платформ, що дозволяють миттєво обмінюватися інформацією та налагоджувати зв'язки незалежно від географічного положення. Соціальні мережі стали місцем формування громадської думки, поширення новин і культурного обміну. Інтернет та інформаційні технології сприяють формуванню нових соціальних груп, об'єднаних не географічною близькістю, а спільними інтересами або цінностями. Це сприяє формуванню громадської активності, створенню ініціатив і розвитку колективних дій.

ІТ трансформують ринок праці: з'являються нові професії, деякі традиційні спеціальності відходять на другий план, а нові технології автоматизують рутинні процеси. Зростає попит на ІТ-фахівців, розробників програмного забезпечення, аналітиків даних та інших експертів. Віртуальні торгові майданчики змінюють підходи до комерції та банківських операцій. Зручність і швидкість транзакцій, а також різноманіття цифрових послуг сприяють економічному

зростанню і підвищенню конкуренції.

Поява онлайн-курсів і платформ дозволяє отримувати освіту з будь-якого місця світу. Цифрові технології роблять освіту доступною для широких верств населення, незалежно від місця проживання чи матеріальних можливостей.

Інформаційні технології забезпечують індивідуальний підхід у навчанні, з урахуванням особистих особливостей та потреб учнів. Це підвищує якість освіти та рівень зацікавленості студентів у навчанні. ІТ сприяють формуванню нових культурних зразків, що швидко поширюються через цифрові платформи. Користувачі інтернету можуть ознайомитися з культурними традиціями різних народів, збагачуючи свої знання і розширюючи світогляд [2, с. 30].

В умовах цифрового суспільства виникають нові форми мистецтва: цифрове мистецтво, VR-виставки, інтерактивні фільми тощо, що змінюють уявлення про культуру як суто фізичне явище. Цифрові послуги держави роблять управління прозорішим та більш ефективним, дають можливість отримувати держпослуги онлайн, економлячи час і кошти. ІТ для розвитку демократії. ІТ сприяють активізації громадянського суспільства: електронні петиції, онлайн-опитування та обговорення політичних рішень створюють нові можливості для участі громадян в управлінні державою.

Інформаційні технології суттєво трансформують сучасне суспільство, створюючи нові можливості для взаємодії, розвитку та реалізації соціальних ініціатив. Вони сприяють глобалізації, скорочуючи дистанції між людьми і культурами, розширюючи доступ до інформації та освіти. ІТ дозволяють громадянам активно впливати на соціальні процеси через цифрові платформи, розвивають нові форми економічної діяльності та підвищують ефективність управління. Проте їх використання також потребує усвідомлення нових викликів, таких як захист персональних даних, нерівність у доступі до цифрових ресурсів та етичні питання щодо автоматизації процесів. Загалом, інформаційні технології виступають потужним інструментом соціальної трансформації, забезпечуючи новий етап розвитку суспільства і відкриваючи перспективи для більш ефективного і гнучкого управління соціальними процесами.

Список використаних джерел:

1. Фірсова О. Д. Інформаційні технології як фактор соціальної

трансформації суспільства. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=629> (дата звернення: 12.11.24).

2. Єгорченкова Н. Ю., Тесля Ю. М., Хлевна Ю. Л., Кичань О. М. Методологічні аспекти створення цифрового університету. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. Серія : Стратегічне управління, управління портфелями, програмами та проектами. 2020. № 1. С. 31-36. DOI: 10.20998/2413-3000.2020.1.4.

Олеся Гудзенко

*кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри політології, соціології та публічного управління
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
(м. Дніпро, Україна)*

ДИДЖИТАЛІЗАЦІЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ: НОВІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Сучасний етап цивілізаційного розвитку характеризується суттєвими трансформаціями у різних сферах соціального буття. Особливо інтенсивними є ті перетворення, що пов'язані зі становленням і розвитком інформаційного суспільства. Серед визначальних характеристик сучасного суспільства є стрімка диджиталізація суспільного виробництва, поширення новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, формування глобальних комунікаційних мереж. Актуальні зрушення соціальної системи в напрямку диджиталізації усіх сфер життєдіяльності сучасного суспільства створюють низку соціальних феноменів, які за своїм змістом суттєво різняться зі своїм минулим станом і проявом. Цифрові технології змінюють спосіб взаємодії людей, створюючи нові форми комунікації (онлайн-спілкування і знайомства, відеоконференції і онлайн-форуми, соціальні медіа і соціальні мережі), солідарності (віртуальні ком'юніті в соціальних мережах, спеціалізовані форуми для обговорення нагальних проблем) та суспільних практик (краудсорсинг, цифровий активізм, дистанційне навчання та онлайн-волонтерство).

Віртуалізація кожної зі сфер суспільного життя призводить до актуалізації питання про онтологічне існування будь-якого феномену як автентичного. Одним із таких феноменів, який потребує нового теоретичного осмислення є громадська думка. В умовах цифрового суспільства актуалізується питання про існування громадської думки як соціального конструкту, що формується під впливом цифрових медіа та платформ. Цифрові технології не лише змінюють способи комунікації, але й впливають на процеси формування та вираження громадської думки, створюючи нові простори для соціологічного дискурсу.

Розвиток інформаційних цифрових технологій в сучасному суспільстві не лише змінює способи взаємодії, але й віртуалізує саму природу соціальних зв'язків. Соціальні мережі, месенджери та відеоконференції стали новими «віртуальними агорами» - просторами, де обговорюються суспільно важливі питання. Ці платформи дозволяють людям географічно віддаленим взаємодіяти в реальному часі, створюючи нові можливості для суспільного дискурсу. Віртуальний простір, створений цифровими технологіями, стає місцем формування та функціонування громадської думки.

Серед основних маркерів віртуалізації та «штучності» громадської думки зазначимо наступні її прояви:

- використання цифрових технологій в соціальних мережах та пошукових системах персоналізують контент для користувачів створюючи ефект «інформаційної бульбашки». Споживачі інформації частіше бачать інформацію, яка підтверджує їх існуючі переконання, що може посилювати ефект поляризації громадської думки та обмежувати різноманітність поглядів;

- цифрові медіатехнології миттєво поширюють інформацію на глобальному рівні, що призводить до швидкого формування громадської думки. Звісно це також стосується швидкого поширення дезінформації, яка має вплив на суспільні настрої населення;

- в умовах цифрового суспільства віртуалізація сприяє створенню віртуальних спільнот, де люди з подібними інтересами та поглядами можуть об'єднуватися та обговорювати важливі для них питання, що може призводити до посилення впливу певних груп на громадську думку;

- цифрові технології дозволяють користувачам активно брати участь у формуванні громадської думки через коментарі, лайки,

репости та інші форми взаємодії та залученості. Емоційне підсилення громадської думки здійснюється через використання смайлів як системи символічного позначення емоцій;

- можливість створення «штучного» акаунту і анонімність користувача сприяє більш вільному вираженню індивідуальних думок, але водночас може призводити до ще більшої поляризації громадської думки та досить часто агресивної поведінки в чатах і онлайн-форумах;

- лідери суспільної думки, блогери та інфлюенсери мають значний вплив на погляди, уявлення та суспільні настрої населення. Доступність інформаційного контенту лідера для більш широкого кола аудиторії дозволяє швидко поширювати ідеї та формувати громадську думку, впливаючи на поведінку та рішення людей у різних сферах життя;

- цифровізація суспільного обговорення актуальних подій, проблем, явищ дає більші можливості для емпіричної фіксації та моніторингу громадської думки із застосуванням програмного забезпечення для аналізу текстів в інтернет-комунікативному просторі.

Отже, громадська думка в цифровому суспільстві є реальним феноменом, але її формування та вираження мають віртуальні риси, які варто враховувати при її дослідженні та аналізі. Ці фактори разом створюють ситуацію, де громадська думка в цифровому суспільстві може бути менш прозорою та більш вразливою до маніпуляцій, що ставить під сумнів її реальність та достовірність. Існування громадської думки як реального феномену в цифровому суспільстві ставиться під сумнів з декількох причин, а саме: створення фейкових акаунтів ускладнює визначення справжніх намірів та думок користувачів, а це може призводити до маніпуляцій та спотворення реального стану громадської думки; цифрові алгоритми, які використовуються соціальними мережами створюють «інформаційні лакуни» – коли споживач інтерпретує інформацію у вигідний для себе спосіб та «інформаційні бульбашки», де користувачі бачать лише ті думки, які відповідають їх власним. Це може створювати ілюзію суспільного консенсусу, там де його насправді немає.

Список використаних джерел:

1. Darner A., Arvidsson N. Virtual influencers – anonymous

celebrities on social media. Dissertation. 2019. 40 p. URL: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1335875/FULLTEXT01.pdf> (accessed: 11.11.24).

2. Bourdieu P. L'opinion publique n'existe pas. *ACRIMED*. 27 November 2012. URL: <https://www.acrimed.org/L-opinion-publique-n-existe-pas> (accessed: 11.11.24).

3. Chan J. Online astroturfing: A problem beyond disinformation. *Philosophy & Social Criticism*. 2024. 50 (3). P. 507-528. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/01914537221108467> (accessed: 10.11.24).

4. Digital 2024: Ukraine. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2024-ukraine> (accessed: 12.11.24).

Юлія Шмаленко

*кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри психології
Національного університету «Одеська юридична академія»
(м. Одеса, Україна)*

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК МУЛЬТИКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРИ

Сучасний етап розвитку інформаційного суспільства характеризується стрімким впровадженням цифрових технологій у всі сфери життєдіяльності людини, що створює унікальні можливості для формування та розвитку навичок мультикультурної комунікації. Інформаційно-комунікаційні технології трансформували традиційні способи міжкультурної взаємодії, створивши нове середовище для культурного обміну та діалогу. Особливе значення у цьому контексті мають соціальні мережі, які виступають потужним інструментом формування глобальних комунікативних зв'язків, забезпечуючи можливість одночасної взаємодії з представниками різних культурних спільнот [1].

Функціонал сучасних соціальних платформ дозволяє створювати багатомовний контент, використовувати автоматичний переклад, обмінюватися культурно значущою інформацією в різних форматах - від текстових повідомлень до відеоконтенту. Месенджери, як інструменти миттєвої комунікації, забезпечують можливість

постійного підтримання міжкультурних контактів, створюючи ефект безперервного діалогу та культурного обміну. Вони дозволяють формувати тематичні групи для обговорення культурних особливостей, традицій, звичаїв, що сприяє глибшому розумінню культурного різноманіття. Платформи для відеоконференцій відіграють особливу роль у формуванні навичок синхронної міжкультурної комунікації, дозволяючи спостерігати за невербальними проявами спілкування, емоційними реакціями та особливостями поведінки представників різних культур у реальному часі. Віртуальні спільноти, що формуються навколо спільних інтересів, професійних цілей чи освітніх завдань, створюють унікальне середовище для природного розвитку міжкультурної компетентності. У таких спільнотах відбувається не лише обмін інформацією, але й формування спільного культурного простору, де різні культурні традиції взаємодіють та збагачують одна одну. Онлайн-проекти, особливо міжнародні освітні та культурні ініціативи, надають можливість для цілеспрямованого розвитку крос-культурної компетентності через спільну діяльність, вирішення практичних завдань та реалізацію спільних цілей. Такі проекти часто включають компоненти формального та неформального навчання, що дозволяє учасникам усвідомлено розвивати навички міжкультурної комунікації. Цифрові технології також створюють можливості для документування та аналізу процесів міжкультурної взаємодії, що дозволяє учасникам рефлексувати над своїм комунікативним досвідом та вдосконалювати навички міжкультурного діалогу.

Сучасні аналітичні інструменти дозволяють відстежувати патерни комунікації, виявляти потенційні бар'єри та розробляти стратегії їх подолання. Особливого значення набуває можливість створення цифрових портфоліо міжкультурних компетенцій, які можуть включати записи успішних комунікативних практик, рефлексивні щоденники, відгуки від представників різних культур. Така документація сприяє більш усвідомленому та цілеспрямованому розвитку навичок мультикультурної комунікації. Важливо відзначити, що цифрові технології не тільки створюють середовище для міжкультурної комунікації, але й формують нову цифрову культуру, яка має свої особливості, норми та правила. Розуміння цієї специфіки є важливим компонентом розвитку сучасної мультикультурної компетентності [2].

Процес формування навичок мультикультурної комунікації в цифровому просторі характеризується складною структурою взаємопов'язаних компонентів, кожен з яких відіграє важливу роль у розвитку комунікативної компетентності особистості. Когнітивний компонент виступає фундаментальною основою міжкультурної взаємодії та передбачає глибоке розуміння культурних відмінностей, що проявляються у системі цінностей, традицій, звичаїв та норм поведінки різних культурних спільнот.

Особливого значення набуває знання специфіки вербальної комунікації, включаючи розуміння лінгвістичних особливостей, семантичних відмінностей та контекстуальних значень, які можуть суттєво варіюватися в різних культурах. Не менш важливим є усвідомлення специфіки невербальної комунікації, яка у цифровому середовищі набуває нових форм вираження через емодзі, стікери, gif-анімації та інші візуальні засоби. Трансформація традиційних комунікативних патернів у цифровому просторі вимагає розуміння того, як культурні особливості проявляються в онлайн-взаємодії, включаючи специфіку використання різних цифрових платформ, часові аспекти комунікації та формати обміну інформацією.

Емоційний компонент є ключовим для розвитку глибинного розуміння та прийняття культурного різноманіття. Він передбачає формування емоційної чутливості до культурних відмінностей, розвиток емпатії як здатності розуміти та відчувати емоційний стан представників інших культур, виховання толерантності до різних світоглядних позицій та способів самовираження. Особливого значення набуває розвиток емоційної стійкості при зіткненні з культурними відмінностями, здатність зберігати позитивне ставлення до представників інших культур навіть у ситуаціях непорозуміння чи конфлікту. Важливим аспектом емоційного компоненту є формування відкритості до нового культурного досвіду, готовності до діалогу та взаємного збагачення культурними цінностями.

Поведінковий компонент інтегрує когнітивні знання та емоційну компетентність у практичні навички ефективної взаємодії в мультикультурному цифровому середовищі, що включає здатність адаптувати комунікативну поведінку відповідно до культурного контексту, вміння обирати адекватні способи самопрезентації в різних культурних середовищах, навички управління міжкультурними конфліктами в онлайн-просторі. Особливу роль

відіграє розвиток практичних навичок використання цифрових інструментів комунікації з урахуванням культурної специфіки, вміння створювати та підтримувати конструктивну атмосферу міжкультурного діалогу в віртуальному середовищі.

Особливе значення має розвиток цифрової грамотності як базової умови ефективної мультикультурної комунікації в онлайн-середовищі. Цифрова грамотність являє собою складний комплекс знань, умінь та навичок, що дозволяють особистості успішно функціонувати в цифровому середовищі з урахуванням культурного різноманіття. На базовому рівні цифрова грамотність передбачає володіння технічними аспектами використання цифрових інструментів комунікації, включаючи навички роботи з різними платформами, розуміння їх функціоналу та можливостей для міжкультурної взаємодії, що включає вміння налаштовувати мовні параметри, використовувати інструменти перекладу, керувати налаштуваннями приватності та безпеки, створювати та обмінюватися контентом у різних форматах.

Проте технічна складова є лише основою для розвитку більш глибокого розуміння специфіки цифрової комунікації в мультикультурному контексті. Особливого значення набуває розуміння та дотримання онлайн-етикету, який може суттєво відрізнитися в різних культурних спільнотах та стосується правил звернення, використання формальної та неформальної лексики, часових рамок для комунікації, способів вираження згоди чи незгоди, особливостей використання емодзі та інших візуальних елементів, які можуть мати різне культурне тлумачення.

Важливим аспектом цифрової грамотності є розуміння принципів цифрової безпеки в контексті міжкультурної взаємодії, що включає навички захисту персональних даних, розуміння ризиків кібершахрайства, вміння розпізнавати потенційні загрози та маніпуляції в онлайн-просторі [3]. Особливу увагу слід приділяти питанням авторського права та інтелектуальної власності, які можуть по-різному трактуватися в різних культурах. Знання правил поведінки в різних культурних контекстах віртуального простору передбачає розуміння специфіки комунікативних практик різних онлайн-спільнот, врахування культурних табу та сензитивних тем, вміння адаптувати свою комунікативну поведінку відповідно до культурного контексту взаємодії.

Важливою складовою цифрової грамотності є розуміння механізмів формування цифрової ідентичності та її взаємозв'язку з культурною ідентичністю, що передбачає усвідомлене управління своїм цифровим образом, розуміння впливу онлайн-активності на професійну та особисту репутацію в різних культурних контекстах. Особливу роль відіграє вміння створювати та підтримувати професійні цифрові мережі з урахуванням культурної специфіки ділової комунікації в різних країнах. Розвиток цифрової грамотності також включає формування навичок управління інформаційними потоками, вміння фільтрувати та верифікувати інформацію з урахуванням культурного контексту її створення та поширення, що особливо важливо в умовах інформаційного перевантаження та поширення дезінформації.

У процесі формування навичок мультикультурної комунікації важливо враховувати феномен культурного шоку, який може проявлятися і в цифровому середовищі. Традиційне розуміння культурного шоку як психологічної реакції на зіткнення з незнайомою культурою трансформується в цифровому просторі, де взаємодія з різними культурними контекстами відбувається одночасно та безперервно. Віртуальний культурний шок може проявлятися через дезорієнтацію в цифровому комунікативному просторі, невідповідність очікувань реальним патернам онлайн-взаємодії, труднощі у розумінні цифрового етикету різних культурних спільнот. Особливістю прояву культурного шоку в цифровому середовищі є його множинність та багатовимірність – користувач може одночасно взаємодіяти з представниками різних культур, кожна з яких має свої особливості комунікації в онлайн-просторі, що створює додаткове психологічне навантаження та вимагає розвитку специфічних адаптаційних механізмів. Здатність адаптуватися до різних культурних контекстів у цифровому середовищі передбачає розвиток когнітивної гнучкості, емоційної стійкості та поведінкової варіативності. Важливим аспектом є формування метакогнітивних навичок, які дозволяють усвідомлювати та аналізувати власні реакції на культурні відмінності, розуміти причини виникнення комунікативних бар'єрів та знаходити ефективні способи їх подолання.

Особливу роль відіграє розвиток культурної сензитивності –

здатності помічати та правильно інтерпретувати тонкі культурні нюанси в онлайн-комунікації, враховувати контекстуальні особливості різних цифрових платформ та спільнот. Гнучкість у виборі комунікативних стратегій є ключовою компетенцією для успішної мультикультурної взаємодії в цифровому просторі, що включає вміння адаптувати стиль спілкування, обирати відповідні мовні засоби, використовувати різні формати передачі інформації залежно від культурного контексту та специфіки комунікативної ситуації.

Важливим є розвиток навичок швидкого переключення між різними комунікативними моделями, здатність враховувати культурні особливості сприйняття часу, простору та соціальної дистанції в онлайн-взаємодії. Готовність до конструктивного діалогу в мультикультурному цифровому середовищі передбачає формування установки на відкритість та взаємне збагачення, здатність сприймати культурні відмінності як ресурс для розвитку, а не як перешкоду для комунікації [4].

Процес адаптації до мультикультурного цифрового середовища повинен включати розвиток стратегій самопідтримки та самодопомоги при зіткненні з проявами культурного шоку, вміння знаходити ресурси для відновлення психологічної рівноваги та підтримки комунікативної ефективності. Особливу увагу слід приділяти розвитку навичок управління стресом та тривогою, які можуть виникати при інтенсивній мультикультурній взаємодії в цифровому середовищі.

Таким чином, формування навичок мультикультурної комунікації в цифровому просторі є комплексним процесом, що вимагає системного підходу та врахування особливостей як міжкультурної взаємодії, так і специфіки цифрового середовища. Розвиток цих навичок має важливе значення для успішної професійної діяльності та особистісного розвитку в умовах глобального інформаційного суспільства. Перспективними напрямками подальших досліджень є вивчення впливу нових цифрових технологій на процеси міжкультурної комунікації, розробка ефективних методів формування міжкультурної компетентності в онлайн-середовищі та дослідження особливостей прояву культурної ідентичності в цифровому просторі.

Список використаних джерел:

1. Shmalenko I., Yeftieni N., Semenets-Orlova I. (2021, December). Impact of social media influencers on public policy and political discourse. *In International Conference on Social Science, Psychology and Legal Regulation (SPL 2021)* (pp. 88-93). Atlantis Press.

2. Шмаленко Ю. І. Інтеграція соціальних медіа в академічну сферу для ефективної комунікації та промоції наукових досліджень : розділ монографії. *Розвиток сталих комунікацій закладів вищої освіти у соціальних медіа* : колективна монографія. За ред. З. Домбровського, В. Дурановського, Л. Гуляєвої, А. Олійника. Варшава : Фундація ім. Зофії Заменгоф, 2023. С. 346-352.

3. Shmalenko Iu., Mitina O. Social Networks As An Instrument Of Information Warfare. *Political Technologies of Information War: Domestic and World Aspects* : Monograph. Head of the author's team Bulbeniuk S. Kyiv : KNEU, 2024. P. 10-40. DOI : 10.32837/11300.27877

4. Матвієнків С. М., Шмаленко Ю. І., Кольцов В. М. Проблеми та перспективи розвитку національного інформаційного простору України. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2022. № 37. С. 223-227.

Artem Dankanich

PhD of Philosophy, Professor,

Associate Professor of the Department of Philosophy

Oles Honchar Dnipro National University (Dnipro, Ukraine)

WHAT IS ECOTHEOLOGY?

Living in a time of immense challenges requires significant intellectual effort to understand what is happening in the world. Amid this overwhelming flow of information, it is easy to overlook crucial warnings about the near future, such as the lack of fresh water, food, clean air, and pristine natural places. A recent study argues that while capitalism has created considerable wealth for a select few, it has also devastated the planet and failed to improve human well-being on a large scale. According to Drew Hansen, species are going extinct at a rate 1,000 times faster than the natural rate over the last 65 million years. Additionally, since 2000, we have lost 6 million hectares of primary forest each year. Troublingly, even

in the U.S., 15 % of the population lives below the poverty line. Hansen, referencing United Nations projections, notes that the world's population is expected to reach 10 billion by 2050. This raises an important question: How do we expect to feed that many people while depleting our remaining resources? We must remember that human activities are driving the extinction crisis. Commercial agriculture, timber extraction, and infrastructure development are leading to habitat loss, and our dependence on fossil fuels significantly contributes to climate change [2]. Given this fact, we might wonder whether it is possible to delay such a scenario. If we look at present-day eco-movements, we can easily identify one of them as eco-theology. Generally speaking, eco-theology aims to save and protect the Earth from a theological perspective. It raises awareness about ecological crises and critiques the destructive policies of the industrial world.

Many voices within Christian circles have spoken against the objectification of nature since the latter half of the 20th century. One notable figure is the acclaimed German theologian J. Moltmann. In his «Gifford Lectures» (1984-1985), later titled «God in Creation: An Ecological Doctrine of Creation», he emphasizes that the ecological perspective on creation must go beyond an analytical approach. Furthermore, J. Moltmann argues that we need to move away from analytical thinking, which creates a distinction between subject and object, and instead develop a new, integrative way of understanding. This approach should follow the pre-modern concept of reason as a means of contemplation and participation. According to J. Moltmann, modern thinking has developed through an objectifying, analytical, particularizing, and reductionistic approach. This type of thinking focuses on the domination of objects and facts. The old Roman principle for successful governance, «divide et impera», also serves as a guideline for contemporary methods of controlling nature. However, modern sciences, particularly nuclear physics and biology, have demonstrated that these ways of thinking do not adequately reflect reality and yield little progress in knowledge [3, p. 2]. J. Moltmann argues that a theological approach to nature should be based on biblical, cosmological, and scientific foundations [3, p. 33-34]. He advocates for a cooperative relationship with nature rather than one of consumption. This integrative interpretation is often referred to by scholars as ecotheology.

In their discussion of the contexts that led to the emergence of Christian ecotheology, A. Dalton and C. Henry highlight that awareness of

ecological issues and the growing recognition of a looming crisis began in the 1960s. However, earlier traditions, such as the conservation movement, environmentalism, natural history, and transcendentalism, had already influenced and occasionally penetrated the dominant culture.

During the late nineteenth and early twentieth centuries, figures like G. Marsh, G. Pinchot, and J. Muir played key roles in advancing the conservation movement in the United States, leading to the establishment of forest reserves and national parks. Canadian conservationists also contributed to this movement, holding their first meeting to address similar concerns in Montreal in 1880. Meanwhile, analogous movements were unfolding in Europe. Additionally, tourism in eighteenth-century Canada emphasized the beauty of its pristine natural environment [1, p. 19].

Interestingly, religions do not appear to have played a significant and identifiable leadership role in the emergence of the ecology movement during the 1960s and 1970s, although they did participate. Scholars claim that there was a spiritual element in many of the countercultural and back-to-the-land movements of that time. A recognizable group of neo-pagans emerged, who left traditional institutional religions in favor of a version of pre-Christian, earth-centered beliefs that they argued were more ecologically responsible, peaceful, and open to equality.

More traditional religious groups were present in large numbers at anti-nuclear demonstrations that included environmental concerns. For example, some of the earliest activists involved in what later became known as Greenpeace identified as Quakers and Unitarians. «The Society of Friends Quaker Earthcare Witness» acknowledges its roots in the peace and environmental movements of the 1960s. Additionally, J. Sittler, one of the earliest Christian theologians to formally respond to the environmental crisis, began his sermon titled «The Care of the Earth» in 1963 [1, p. 27].

From the very beginning, Christian ecocircles split into three main groups: the «Scientific Intellectual Movements» (SIMs), «Resistance within the Academy», and the «Mobilizing Structures». These groups challenged the nuclear, military, and capitalistic approach to natural resource consumption. The Christian texts from the mid-twentieth century reflected the convictions of Christian preachers and scholars, some of whom became prominent ecotheologians still recognized in the field today. They asserted that an urgent response to the ecological crisis was necessary.

There are two crucial points in ecotheology:

1. The reformation of Christian teachings regarding creation and

human responsibility for its integrity.

2. The cooperation between religious traditions and ecological sensibilities [1, p. 37].

Ecotheology is generally based on biblical narratives of creation and includes numerous directives for humanity to care for and steward the Earth. Interestingly, it is closely related to the postmodern environmental movement, which emphasizes cooperation with the planet. Additionally, it presents a critical perspective on the Enlightenment's destructive relationship with nature, which stemmed from its tendency to objectify the natural world.

References:

1. Dalton A., Henry C. Simmons Ecotheology and the practice of hope. New York: Suny Press, 2010. 183 p.

2. Hansen D. Unless it changes capitalism will starve humanity by 2050. *Forbes*. 9 February 2016. URL: <https://www.forbes.com/sites/drewhansen/2016/02/09/unless-it-changes-capitalism-will-starve-humanity-by-2050/> (accessed: 15.11.2024).

3. Moltmann J. God in creation: an ecological doctrine of creation: the Gifford lectures 1984 –1985. London: SCM Press Ltd, 1985. 365 p.

Ганна Редькіна

*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-психологічних і гуманітарних наук
Дніпровського державного технічного університету
(м. Дніпро, Україна)*

Юрій Овсяніков

*магістр 2-го року навчання
Дніпровського державного технічного університету
(м. Дніпро, Україна)*

ГАРМОНІЯ ЛЮДИНИ, СОЦІУМУ ТА ПРИРОДИ ЯК ЦІННІСТЬ: ВЗАЄМОДІЯ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Сучасний світ стикається з численними викликами, які виникають на перетині взаємодії людини, соціуму та природи. Це три складові, що формують наше існування, й їхня гармонійна взаємодія

є запорукою сталого розвитку.

Взаємодія людини з соціумом і природою є однією з найважливіших ключових наукових проблем. Складність і багатогранність цього процесу вимагають детального дослідження теоретико-методологічних проблем, що виникають внаслідок розвитку цивілізації, глобалізації, соціальних і екологічних викликів. Вирішення наукової проблеми взаємодії людини з соціумом і природою є складним завданням, яке вимагає міждисциплінарного підходу для розуміння всіх аспектів цієї теми. Вивчення вказаної проблеми є надзвичайно актуальним для розробки ефективних стратегій сталого розвитку, соціальної справедливості та екологічної відповідальності.

У свій час певна когорта учених, кожен у своїй галузі, займалися й займаються вказаною проблемою. Так, в екологічних дослідженнях революційним доробком є внесок біолога Р. Карсон. Наукова праця «Море навколо нас» (1951) [6] привернула увагу до екологічних проблем і забруднення, поєднавши наукову точність з літературним стилем, у якому описується жива природа. Книга «Тихий весняний ранок» (1962) [5] присвячена шкідливій дії пестицидів на живі організми, й стала основоположною для екологічного руху.

У соціології такі дослідники, як Е. Дюркгейм та П. Бурдьє вивчали соціальні структури та їхній вплив на поведінку людини. Е. Дюркгейм у творі «Про поділ суспільної праці» (1893) [7] досліджує соціальну інтеграцію та спеціалізацію, а також ряд важливих питань, які пов'язані із соціальною структурою і функціонуванням суспільства. Автор акцентує увагу на важливості соціального поділу праці для розвитку суспільства та його стабільності. Його роботи заклали основи для подальших досліджень у соціології та вплинули на розуміння соціальних процесів. У його класичному творі «Самогубство» (1897) [2] представлено емпіричне дослідження соціальних факторів, що впливають на самогубства. Автор провів глибоке дослідження причин і соціальних факторів, що впливають на заявлений феномен. Цей твір став основоположним для соціології як науки, оскільки Е. Дюркгейм надав новий погляд на соціальні проблеми, демонструючи, що самогубство є не лише особистою трагедією, а й наслідком соціальних процесів. Його дослідження підкреслило важливість соціальних зв'язків та норм у формуванні індивідуальної поведінки.

П. Бурдьє у творі «Розрізнення. Соціальна критика судження смаку» (1979) [4] описав дослідження соціальних класів і культурних практик, яке акцентує увагу на тому, як феномен смаку, впливає на розрізнення у суспільстві. Такі повсякденні і прості практики, як вибір одягу, меблів або способів проведення вільного часу і глобально естетичне сприйняття світу суворо підпорядковуються певним закономірностям і не є випадковими або абсолютно ситуативними. Кожна, навіть проста практика, і, в цілому смак, є результатом тривалого особистого процесу засвоєння культурного коду, який, у свою чергу, вбудований у глобальний історичний процес трансформації культури. У праці «Практичний глузд» (1980) [1] проведено аналіз соціальних дій та їхнього контексту. Під виникненням держави П. Бурдьє розуміє боротьбу за посередництва різних форм капіталу. У книзі реконструюються антропологічні підтексти «власного будинку» у життєвому проекті дрібної буржуазії. Бурдьє аналізує суперечливі амбіції середнього класу, що домагається культурного капіталу домінуючого класу, не маючи здатності його собі дозволити.

В економіці Дж. Стігліц, лауреат Нобелівської премії, у роботі «Асиметрія інформації» (2001) [3] досліджує вплив інформаційної асиметрії на ринки. У книзі «Неправильна економіка» (2002) [8] автор вивчає питання економічної нерівності та її наслідків для суспільства, критикує традиційні економічні теорії. Учений зробив важливий внесок у розуміння та критичне переосмислення економічних моделей і політики, підкреслює важливість соціальної справедливості для стійкого розвитку суспільства.

Отже, взаємодія людини з соціумом і природою є складною і багатогранною науковою проблемою, що потребує всебічного аналізу. Також гармонія між людиною, соціумом та природою є однією з найважливіших цінностей у сучасному світі. В умовах глобалізації, технологічного прогресу та екологічних викликів, важливо усвідомлювати цю взаємодію та її вплив на наше життя.

Розглянемо аспекти зазначеної наукової проблеми:

1. *Важливість взаємодії.* Людина, як соціальна істота, живе в середовищі, яке визначає її поведінку, цінності та світогляд. Соціум і природа взаємодіють один з одним, створюючи умови для розвитку особистості та суспільства в цілому. Взаємодія між людиною і природою визначає не лише фізичне існування, а й емоційний та

психологічний стан людей.

2. *Соціальна нерівність*. Сучасні суспільства стикаються з великою соціальною нерівністю, що є перешкодою на шляху до гармонійної взаємодії. Нерівність у доступі до природних ресурсів, освіти, медичних послуг та інших благ впливає на якість життя людей та їхнє ставлення до навколишнього світу, призводить до соціальних конфліктів та економічної нерівності. Наприклад, вода, земля, енергія є ресурсами, доступ до яких визначає соціальний статус. Існує необхідність розробки політики, що забезпечить справедливий доступ до ресурсів. Соціальна справедливість є важливою для формування відповідального ставлення до природи, адже люди, які відчують себе виключеними, можуть нехтувати екологічними нормами.

3. *Екологічні виклики та екологічні наслідки людської діяльності*. Діяльність людей, наприклад, промисловість та сільське господарство, негативно впливає на екосистеми, що вимагає термінових заходів для їхнього захисту. Наприклад, забруднення повітря, зміни клімату, знищення біорізноманіття. Існує потреба в екологічно чистих технологіях та стратегіях сталого розвитку, які повинні стати пріоритетом для всіх рівнів суспільства, оскільки екологічні проблеми впливають на соціальну стабільність та добробут. Взаємодія між людиною та природою має бути переосмислена, щоб забезпечити збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь.

4. *Соціальна відповідальність та етика*. Етичні норми та моральні зобов'язання грають важливу роль у формуванні відповідальної поведінки. Яка саме етика повинна керувати взаємодією людини з природою? Наприклад, відповідальність бізнесу за екологічні наслідки, роль громадян у захисті природи. Важливим кроком є формування екологічної свідомості та активної громадянської позиції у взаємодії з природою для забезпечення довгострокової життєздатності планети. Відповідальність за природні ресурси має бути спільною для кожного члена суспільства. Громадянська активність і відповідальність бізнесу можуть суттєво вплинути на позитивні зміни. Важливо виховувати у суспільстві цінності, які підкреслюють важливість збереження природи та відповідального ставлення до соціуму.

5. *Методологічні підходи у дослідженнях*. Необхідно включати

екологічні аспекти у соціальні, економічні та культурні дослідження. Розвиток нових методів дослідження дозволить виявити нові аспекти взаємодії та запропонувати ефективні рішення. Які методи найкраще підходять для аналізу складних взаємозв'язків? Наприклад, системний підхід, інтердисциплінарність, якісні та кількісні методи. Необхідною є інтеграція знань з різних галузей науки для глибшого розуміння складних зв'язків між людиною, соціумом та природою, для комплексного розуміння взаємодії й застосування міждисциплінарного підходу для розробки ефективних стратегій, які забезпечать сталий розвиток та соціальну справедливість. Це дозволить розробити більш точні та комплексні моделі, що відображають реальність.

6. *Соціокультурні фактори.* Культурні цінності формують ставлення людей до природи та суспільства, соціальних зв'язків. Це можуть бути традиції, релігійні уявлення, соціальні інститути. Урахування культурного контексту при розробці екологічної політики та програм може суттєво підвищити ефективність дій у цій сфері. Взаємодія між різними культурами може сприяти обміну знаннями та досвідом в сфері екології та соціальної справедливості. Важливо підтримувати культурну різноманітність, оскільки вона сприяє розвитку нових ідей та підходів до вирішення проблем.

7. *Громадянська активність.* Участь у житті громади та активна позиція громадян сприяють розвитку соціуму і покращенню якості життя. Громадянська активність є важливим елементом функціонування демократичного суспільства та надає розвитку соціальної гармонії. Активні громадяни мають більше інформації про соціальні та політичні проблеми, що сприяє розвитку їхнього критичного мислення. Громадянська активність забезпечує участь громадян у прийнятті рішень. Активні громадяни беруть на себе відповідальність за покращення життя в своїй громаді, що веде до більшої соціальної справедливості. Розвиток громадянської активності потребує зусиль з боку держави, організацій громадянського суспільства та самих громадян.

Таким чином, досягнення гармонійної взаємодії людини з соціумом і природою є критично важливою для забезпечення сталого розвитку. Сталий розвиток є концепцією, яка передбачає забезпечення потреб сучасності без компромісу для можливостей майбутніх поколінь.

Концепція сталого розвитку охоплює три основні аспекти: *економічний* – забезпечення економічного зростання та стабільності; *соціальний* – забезпечення соціальної справедливості, рівності та покращення якості життя; *екологічний* – збереження природних ресурсів та захист навколишнього середовища.

Основними принципами сталого розвитку є:

1. *Інтеграція*. Економічні, соціальні та екологічні аспекти повинні бути інтегровані в процеси прийняття рішень.

2. *Участь громадськості*. Залучення всіх зацікавлених сторін до процесу сталого розвитку.

3. *Підтримка біорізноманіття*. Збереження природних екосистем та видів.

4. *Відповідальне споживання*. Зменшення відходів та раціональне використання ресурсів.

У сучасному світі сталий розвиток стає все більш актуальним. Сталий розвиток є важливим аспектом для забезпечення благополуччя людей та збереження планети. Він вимагає спільних зусиль з боку урядів, бізнесу та суспільства для досягнення цілей, які забезпечать майбутнє для наступних поколінь. Технологічний прогрес може як допомагати, так і заважати сталому розвитку та гармонії. Технологічний прогрес має потенціал значно сприяти сталому розвитку, але його вплив залежить від того, як ці технології будуть впроваджуватися та управлятися. Важливо враховувати екологічні та соціальні аспекти, щоб забезпечити слугування технологій на благо суспільства і планети. Потрібно використовувати технології для покращення взаємодії між людьми та природою. Зміна клімату, забруднення навколишнього середовища та соціальні нерівності вимагають спільних зусиль для їхнього подолання.

Також у формуванні свідомого ставлення до гармонії між людиною, соціумом і природою важливою є освіта, яка формує екологічну свідомість, надає знання про природу, допомагає людям зрозуміти екологічні процеси, важливість збереження біорізноманіття та роль екосистем. Інформування про проблеми, такі як зміна клімату, забруднення довкілля та виснаження ресурсів, сприяє усвідомленню необхідності дій. Освіта може навчити людей, як втілювати екологічні принципи в повсякденному житті, такі як переробка відходів, збереження води та енергії. Освіта є потужним інструментом для формування свідомого ставлення до гармонії між

людиною, соціумом і природою. Вона не лише забезпечує знання, але й розвиває навички та цінності, необхідні для створення сталого майбутнього. Залучення всіх верств населення до процесу навчання та підвищення обізнаності про екологічні проблеми може суттєво вплинути на наше ставлення до світу навколо.

Виклики, з якими ми стикаємося, вимагають комплексного підходу і усвідомлення відповідальності кожного. Необхідно об'єднати зусилля фахівців з різних галузей знань, формувати нові етичні норми й активно залучати суспільство до процесів прийняття рішень. Лише через взаєморозуміння, співпрацю, загальні етичні норми, колективні зусилля ми зможемо забезпечити сталий розвиток, соціальну справедливість, збереження природного середовища, створення екологічно безпечного світу для майбутніх поколінь.

Отже, важливо підтримувати екологічні ініціативи у своїй спільноті, виховувати молодь у дусі відповідального ставлення до природи та соціуму, сприяти розвитку соціальної справедливості та рівності в доступі до ресурсів. Цей комплексний підхід дозволить нам знайти шляхи вирішення існуючих проблем і забезпечити гармонійну взаємодію між людиною, соціумом і природою. Потрібно підкреслити важливість глибокого розуміння наукової проблеми взаємодії людини з соціумом і природою та сприяння подальшим дослідженням у цій галузі.

Список використаних джерел:

1. Бурдье П. Практичний глузд / Пер. з фр. О. Йосипенко, С. Йосипенка, А. Дондюка. за ред. С. Йосипенка. Київ : Український Центр духовної культури, 2003. 503 с.
2. Дюркгейм Е. Самогубство: соціологічне дослідження / Пер. з фр. Л. Кононович. Київ : Основи, 1998. 519 с.
3. Стігліц Дж. Асиметрія інформації. URL: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/cuspilstvo/asimetriya-informaciyi> (дата звернення: 08.11.2024).
4. Bourdieu P. Distinction: A social critique of the judgement of taste. Harvard university press, 1984.
5. Carson R. L. Silent Spring. Penguin, 2000.
6. Carson R. L. The Sea Around Us. New York : Oxford University Press, 1961. 194 p.
7. Durkheim E. The Division of Labour in Society. New York : Free

Press, 1997.

8. Stiglitz J. The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future. Penguin, 2013.

Артур Фесенко

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри соціології та політології*

*Чорноморського національного університету імені Петра Могили
(м. Миколаїв, Україна)*

Вікторія Чорна

*кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціології та політології*

*Чорноморського національного університету імені Петра Могили
(м. Миколаїв, Україна)*

ПОНЯТТЯ ТА СПЕЦИФІКА ПОДІЄВОЇ (ІВЕНТИВНОЇ) ПУБЛІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Соціальна та політична комунікація, зокрема прикладні комунікації публічного характеру, суб'єктом яких є бізнесова, політична, соціальна чи громадська організація, здійснюється не лише за допомогою вербальних засобів (слів та текстів), а й в інші способи, які несуть в собі потужні комунікативні імпульси, мають свою специфіку та ефективність в плані впливу на аудиторію.

Найбільш відомий вітчизняний фахівець з прикладних комунікацій Г. Почепцов оперує поняттям «комунікативний простір», описуючи його загальне влаштування комунікативного простору суспільства через такі виміри: 1) власне комунікативна організація (мовно-вербальні комунікації); 2) візуальна організація («мова картинок»); 3) символічна організація («мова символів»); 4) міфологічна організація («картини світу»); 5) художня організація («мова літератури та мистецтва» як мова художнього відображення дійсності); 6) подієва організація (подія як джерело сигналів-повідомлень для тих, хто залучений до неї або одержує інформацію про неї).

Як зазначає Г. Почепцов, подія, так само, як і вербальний текст чи символ – є варіантом повідомлення, і це дозволяє говорити про

такий окремий формат соціальної комунікації, як подієві комунікації.

Подієві комунікації є різновидом соціокультурних комунікацій, що відбивають великий історичний досвід ритуальних, церемоніальних практик, вироблених та успішно задіяних людством, починаючи з найдавніших релігійних, сімейно-обрядових, військових державотворчих ритуалів, церемоній, урочистостей. У подієвих комунікаціях символічно вибудоване дійство є формою та способом комунікативної взаємодії всіх причетних до події: ініціаторів, учасників та залучених (публіки), очевидців, аудиторії резонансу.

При цьому люди вірять подіям більше, ніж словам, оскільки події завжди сприймаються як дійсність, й тому комунікативні послання, «зняті» з подій, мають значну переконуючу силу. Давньокитайський мислитель Конфуцій, розмірковуючи про процес сприйняття інформації людиною, висловився з цього приводу так: «Я чую – і забуваю. Я бачу – і пам'ятаю. Я відчуваю – і розумію». Ця закономірність очевидно спрацьовує, наприклад, у маркетингу – де спеціальні демонстраційні заходи переконують сильніше, ніж рекламні тексти; у політиці – де резонансні події сильніше впливають на громадську думку, ніж пропагандистські тексти.

На мові професійних, прикладних комунікацій події позначаються як івенти (від англ. *event*). Вони є вагомою складовою: маркетингових та ділових комунікацій бізнесу; паблік рілейшнз в бізнесі; державних паблік рілейшнз та пропаганди; політичного PR та пропаганди; соціальних та соціокультурних комунікацій (в рамках громадської діяльності, функціонування соціальної сфери, сфер культури, освіти, науки, релігії, спорту).

Поняття «івент» та похідні від нього, так само, як і словосполучення паблік рілейшнз «без перекладу», увійшли у вітчизняний науковий дискурс. Саме базове поняття івенту є родовим та смислоутворюючим для наступних похідних: «івент-комунікації»; «івент-технології»; «івент-маркетинг»; «івент-менеджмент»; «івентологія».

Одне з визначень івенту, авторства класика сучасної івентології Дж. Голдблатта, звучить так: івент – це унікальний відрізок часу, який проводиться з використанням ритуалів та церемоній для задоволення особливих потреб.

Головна методологічна засада розуміння івенту – це уявлення про нього одночасно як про подію і захід (як особливу подію, що

відрізняється режисурою та підготовкою) (табл. 1). Отже, «подія» асоціюється із унікальністю, а «захід», навпаки, із запланованістю та організованістю. Співвідношення між заходом та подією може бути проілюстровано наступною візуалізацією У. Хальцбаура та співавторів відомої на Заході книги «Event-менеджмент» (рис. 1).

Таблиця 1

Подія та захід: порівняння

Подія	Захід
Динамічне явище життя, що виходить за межі його повсякденності, усталеного «робочого» ритму й тому: - набуває розголосу, резонансу; - запам'ятовується.	Спеціально зрежисоване, в т. ч. типове та/або офіційне дійство, в якому є: - ініціатори, що організували його з певною метою; - сценарій; - розподіл ролей між ініціаторами та залученими, в т. ч. спеціально запрошеними у якості публіки; - організаційна підготовка та управління під час дійства.

Рис. 1. Захід та його «івентивна» складова

Але в обох випадках захід/івент, порушуючи звичайний ритм життя, вже самим фактом свого здійснення стає джерелом збурення інформаційного середовища та потужних комунікативних сигналів. Зважаючи на те, що порушення звичайного ритму життя спряжене з емоційними переживаннями та враженнями учасників, причетних, комунікативний вплив подій на оточуючих значно більший, ніж від вербальних текстів. Прораховується й суспільний розголос (резонанс), що в сучасну добу неможливий без участі ЗМІ. І навпаки: івент та ефект від нього знецінюється, якщо він залишився непомітним у суспільстві, не опинився у інформаційному середовищі та на «порядку денному» громадськості та ЗМІ, залишив байдужими його учасників.

Отже, успіх івенту гарантований там, де з пересічного заходу робиться дійство, що вражає й що запам'ятовується. Звідси – кредо івент-менеджменту: перетворити навіть «протокольний» захід на подію, на дійство-виставу, що по відношенню до цільової аудиторії вражає, викликає розголос, запам'ятовується (мабуть, надовго).

Оскільки івенти є інструментарієм прикладних комунікацій маркетингу, паблік рілейшнз, пропаганди як комунікацій цілеспрямованих, керованих, контрольованих, тут оперують уточнюючими поняттями «спеціальна подія» або «спеціальний захід» – чим підкреслюється ініційованість та організованість заради досягнення прагматичних комунікативних ефектів.

В рамках паблік рілейшнз івенти використовуються задля:

- встановлення/зміцнення зв'язків організації з обраними цільовими аудиторіями;
- для потреб пабліситі (популяризації, позитивної відомості);
- для впливу на громадську думку (один із законів громадської думки – вона більш чутлива до подій, ніж до слів: сформульовано Х. Кентрілом);
- у контексті медіарілейшнз як керованих зв'язків організації-суб'єкта PR зі ЗМІ.

Саме подієва комунікація більше, ніж будь-що інше, асоціюється з PR як мистецтвом робити пабліситі та управляти враженнями, адже:

- ✓ подія – це новина та інформаційний привід для ЗМІ;
- ✓ подія – комунікативно значно більш потужний інструмент, ніж вербальний текст, причому це відноситься як до самої події, так і до її висвітлення за допомогою телебачення як аудіовізуального ЗМІ.

В івенті не слово, а саме дія, образ та участь – стають тоді головними аргументами для аудиторії щодо прийняття рішення, до якого її підштовхують організатори. Це – рішення співпрацювати з організацією-ініціатором івенту, зокрема купувати товари / послуги організації; залучатися до її проектів, підтримувати; ставати добровільним ретранслятором її повідомлень, її пропагандистом у своєму соціальному оточенні.

В суто маркетинговому плані івенти є частиною власне маркетингових паблік рілейшнз як того PR, що заточений під маркетингові цілі, використовуючись як непряма реклама та засіб

залучення уваги, сусідуючи тут з рекламою, іншими різними засобами промоушн, спонсорством. Є й думка стосовно того, що івент-комунікації, як і прямий маркетинг (direct-marketing), не входять ані в комплекс паблік рілейшнз, ані до складу прямої реклами та виступають окремою маркетинговою комунікацією. Тут використовується поняття «івент-маркетинг», або «подієвий маркетинг», під яким розуміються заходи, направлені на просування торгівельних марок (брендів), товарів й послуг та самого іміджу організації за допомогою новинних, яскравих й таких, що запам'ятовуються, спеціальних заходів і акцій. Маркетингове використання івент-технологій особливо актуально в тих галузях бізнесу, де існують серйозні законодавчі обмеження рекламної діяльності (наприклад, тютюнова, алкогольна індустрія).

Загальні функції івент-комунікацій для задоволення PR та маркетингових потреб типової організації бізнесу, громадського, соціального чи політичного спрямування можна виділити такі:

- привернення уваги – груп громадськості / цільових аудиторій організації, включаючи представників ЗМІ;
- пабліситі (популяризація організації) через суспільний резонанс;
- іміджеві ефекти стосовно товарів (послуг) та лідерів, для просування яких робляться ті чи інші івенти;
- налагодження комунікативних контактів та втягування у бажану для організації взаємодію представників цільових аудиторій;
- зростання кількісних результатів маркетингового характеру (наприклад, збільшення обсягів продаж).

В цілому систематична та ефективна івент-комунікація дозволяє не лише одержувати ефект пабліситі чи ближні маркетингові ефекти, але й підносить іміджеві характеристики організації як активної, креативної, популярної тощо.

Відтак, зазначимо, що івенти мають наступні властивості, які відображають їхню комунікативну сутність й специфіку:

- комплексний характер комунікації, що дозволяє інтегрувати образ, слово, шоу, простір й час та одержати кумулятивний комунікативний ефект в рамках одного й того ж івенту;
- пріоритетним засобом комунікативного впливу виступає видовищність – оскільки івент представляє собою шоу;

- конкретність та ексклюзивність, оскільки спрямовані на конкретні цілі та завдання, і кожна подія є оригінальною, спеціально організованою для вирішення певної проблеми; навіть тоді, коли сама форма івенту (наприклад, виставка, конференція) повторюється чи планується регулярно, це щоразу інша виставка, конференція;

- постановочний (театралізований) характер, що зумовлює контрольованість комунікації; можливі відхилення від сценарію передбачаються заздалегідь, щоб експромтів та сюрпризів для організаторів спеціальної події, не було, а їх рекомендують залишити лише для публіки;

- символізм всіх елементів івенту (ролей учасників, образів, промов, декорацій, костюмів) за принципом: символ є «згорнутим текстом», що має особливу експресивну силу, спрацьовує через асоціації при контакті з масовою свідомістю;

- мас-медіа супровід – для здійснення масштабного суспільного розголосу; як колись висловився з цього приводу віце-президент компанії «Філіп Морріс» Т. Кесті: «Ми живемо в суспільстві, що управляється засобами масової інформації. Я набагато більше зацікавлений в інформаційному висвітленні, яке може мені принести спеціально організована подія, ніж у ній самій як такій».

Саме тому на івентах перший гість – журналіст.

У підсумку можна виділити наступні переваги івент-комунікацій:

- комплексний характер комунікативних сигналів для публіки, які інтегруються та підсилюються атмосферою івенту;

- експресивність, що дозволяє підвищувати рівень інформаційно-психологічного впливу на аудиторію;

- формат залучення, який дозволяє аудиторії ставати не пасивним одержувачем інформації, а учасником, що також підвищує можливості щодо впливу, людина з аудиторії івенту одночасно: бачить та слухає; залучається до комунікативної та дієвої взаємодії; переймається атмосферою івенту; емоційно переживає; запам'ятовує (не стільки вербальну інформацію, скільки сам івент), повертається у пам'яті до нього, якщо він дійсно її вразив; розповідає про подію у своєму соціальному оточенні, у соціальних мережах, рекламуючи (точніше, піарячи) тим самим організатора івенту.

Найбільший ефект дають ті заходи, під час яких

запрошені/відвідувачі відчувають себе не пасивними глядачами, а активними учасниками. Тому вагомою перевагою івент-комунікації є зворотний зв'язок, що утворюється безпосередньо в контексті івенту.

Олександр Гадинко

вчитель історії Сторожинецької гімназії Сторожинецької міської ради (м. Сторожинець, Україна)

СУСПІЛЬСТВО І ПРИРОДА: ІСТОРІЯ ВЗАЄМВПЛИВУ, СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПОСЕЛЕННЯ СТОРОЖИНЕЦЬ ВІД НАЙДАВНІШИХ ЧАСІВ – ПЕРША ПОЛОВИНА ХХ СТ.

Як відомо природно-географічне (територіальне, гідрологічне, природні багатства) розташування будь якого поселення суттєво впливає на виникнення, становлення та його розвиток, визначає характер історичних процесів та долю його мешканців, є визначальним у його подальшому існуванні. Такий шлях свого історичного розвитку пройшло і місто Сторожинець у Чернівецькій області (на Буковині).

Сторожинець розташований в середині північної частини Буковини, простягається по обидва боки річки Серет на площі майже 21 кв. км., біля підніжжя пологих західних і південних схилів Криви (486 м), на північ від міста, центр міста розширюється на рівнинній території ліворуч від річки Серет. Західний і південний схили Криви, а також частина, яка злегка нахиляється на південь від рівнинної території центру міста до річки Серет, утворюють міську територію по обидва боки головних доріг.

У рівнинній частині, крім репрезентативних житлових будинків, розташовані урядові будівлі, школи, торговельні та звичайні магазини та деякі ремісничі підприємства. Житлові райони, ремісничі підприємства, ферми та підробітки на півночі, заході та півдні починаються безпосередньо в центрі міста. На схід, у бік села Ропча, на краю центру міста починається парк Флондор із садибою та деякими господарськими будівлями. На заході знаходиться схил гори Лісковець з великими сільськогосподарськими полями та луками, деякі з яких знаходяться на околиці міста та були розроблені як

будівельні майданчики та частково забудовані.

З північного заходу річка Серет протікає повз місто з невеликим ухилом і змінює своє русло на схід на краю південного житлового району. У безпосередній близькості від міста лежить Крива на півночі з однойменною горою висотою 486м. На захід від Лісковця з переважно сільськогосподарськими територіями та північною частиною Глибичок, частково вкритий полями, частково лісами. Лісковець, Крива і Глібичок утворюють одне ціле з півночі на захід і південно-західний пологий схил гори, на лівій стороні річки Серет [3, с. 3-6; 6, с. 888].

Майдан починається на південь від міста, біля великого Серетського мосту, і тягнеться до підніжжя гори Буденець. Майдан – це переважно сільськогосподарська місцевість, де більшість ферм, полів і луків. На південний схід від Майдану розташовані Плай та розрізнене поселення Іріміш. Там же починаються ліси сквайра барона фон Флондора.

На заході між річкою Серет і Дубровацбахом лежить зруб Плай. На північний захід від міста, між річкою Серет і Лісковецбахом, розташована Білка, а на північ від неї розкидане поселення Панка Забахна. Землі Плай-зруб, Майдан, Плай та Іріміш, розташовані на правому березі річки Серет, простягаються на території шириною від чотирьох до шести кілометрів, яка простягається до підніжжя вододілу Могила Ялова (508 м), Мунтеле Буденіцулуй (469 м) і Кумарія.

Серетталь (Серетська рівнина) як така являє собою плато, яке починається біля Берегомету на Сереті і простягається майже до Думбравені на старому кордоні Румунії. Це плато приблизно на 120-180 м вище за паралельну Прутську рівнину, яка вже знаходиться в передгір'ї Руської рівнини [8, с. 1-5].

Дуже ймовірно, що Сторожинецькі поселення існували ще в доісторичні часи. У центрі Сторожинця, де розташоване управління охорони здоров'я, радянські вчені у 1960-х рр. знайшли залишки раннього історичного поселення. На схід від Панки біля Сторожинця, де гірські хребти передгір'їв Карпатських гір сходяться на правому та лівому берегах річки Серет і де починаються родючі поля долини Серет, лісники знайшли кістки мамонта, вимиті паводковими водами на березі струмка. Доцільно припустити, що на цій території існувало також раннє історичне поселення. Родючі поля, велика кількість риби

в річці Серет і велика кількість дичини в довколишніх лісах, були хорошими місцями-схованками від ворогів-загарбників, створили сприятливі умови для поселення людей. Подальші археологічні дослідження там, на жаль, теж не проводились.

Як відомо, назва Сторожинець вперше згадується в документі від 18 лютого 1448 р. у грамоті молдавського господаря Романа (1447-1448 рр.) [1, с. 299-300; 7, с. 546-547]. На жаль, літопису створення цього поселення немає. Те, що відомо про минуле Сторожинця, базується лише на переказах. Реєстри, що зберігаються в греко-східних парафіяльних канцеляріях, імовірно, також є найдавнішими записами, що зберігаються у Сторожинці, і то, вони були створені лише через кілька років після того, як Австрія заволоділа Буковиною в 1774 р. Документи, акти дарування, договори оренди та інші документи знаходяться в державних архівах і знаходяться там на даний час.

Існує дві легенди про походження назви міста Сторожинець: кажуть, що там оселився чоловік на ім'я Сторож (Сторош), який іммігрував із Трансільванії, і заснував село Сторожинець. За іншою версією, сторожовий пост стояв на вулиці на правому березі Серету, де сьогодні стоїть великий Серетський міст. Стража в перекладі з малоросійської (української) означає «стража». Ймовірно, це був сторожовий пост на правому березі Серету на Майдані, який охороняв у цьому місці неглибокий брід. Через цей брід проходив давній торговий шлях між Галичиною та Трансільванією. Кажуть, що перші поселення були біля сторожової застави, бо там поселенці почувалися безпечніше. Недаремно припустити, що так виникло село Сторожинець. Про те, що поселення на Майдані постійно розширювалося, свідчить і той факт, що в 1687 р. поряд із великим грецько-східним кладовищем була збудована перша греко-східна церква. Цей цвинтар також є місцем спочинку боярського роду Флондорів [2, с. 89-94; 3, с. 4-8].

За іншою версією, вартовий пост був нібито на місці міської лазні. У селі також є брід через річку Серет, яким користувалися фермери, що жили на правому березі річки, і, можливо, він існує й сьогодні. З цього броду вела дорога на Майдан аж до старого торгового шляху. Також у цій рівнинній частині Сторожинця, тобто на лівому березі Серету, де сьогодні стоїть місто, було розрізнене поселення, яке простягалось від берега Серету до Криви. Там також є

старе кладовище у верхній частині Кройцгассе, яке було закрито в 1860 р. після великої епідемії холери. Окремі слова в написах на могильних плитах, які ще були там, ще вдалося розшифрувати. Коли виникло це поселення, невідомо.

На території, яка стала нинішнім містом, точно були території Сторожинець належить до двох сіл, розділених річкою Серет. Перший, на рівнинній частині праворуч від річки Серет, Майдан, будинки якого були розкидані на родючих полях біля греко-східного кладовища, сягав аж до пагорба Буденець. Друге село на рівнинному боці ліворуч від річки Серет, де сьогодні центр міста, розкинулося вздовж доріг, які сьогодні ведуть до Панки та Чернівців. У верхній частині південного схилу Криви було розташоване велике циганське поселення.

В транспортному відношенні Сторожинець був вузлом п'яти вулиць, що вели в різні боки. Шлях зі Сторожинця до Чернівців був найшвидшим шляхом, що веде через гори, і завдовжки 22 км – найкоротшим сполученням між двома містами. Через гористі ділянки, деякі з яких були дуже крутими, вона була найважчою з усіх доріг, що виходили зі Сторожинця.

Друга дорога виїзду зі Сторожинця була через Глиницю до Дубівців, звідки вона слугувала старою імперською дорогою через Берегомет на р. Прут і продовжувався до Снятина в Галичині.

Третя виїзна дорога проходила вздовж річки Серет через Лукавець до Берхомета на Сереті, а звідти через всю територію гір, що вели до Вижниці і далі до Кутів у Галичині.

Дорога від Кутів була четвертою дорогою від Сторожинця через Пресикарени, Глибоку, Серет, Дорохой в Румунії, далі до Ясс, тодішньої столиці Молдови.

Горайська або прихована дорога, п'ята, була продовженням тієї, що вела зі Снятина через Глиницю до Сторожинець, а звідти через Віков, Солку, Качіку до Гурагумори, де з'єднувалася зі старою цісарською дорогою, що вела до Трансільванії [2, с. 89-94; 5, с. 65].

Стан цих доріг був украй жалюгідним, як видно зі звітів військового уряду. Сьогодні їх можна порівняти лише з простими ґрунтовими дорогами. У них не було суцільного насипу і канав по боках дороги. Оскільки мостів не було, річки можна було переходити лише на мілководді.

Перші придатні для використання дороги були побудовані

австрійськими піонерами на замовлення військового уряду, деякі з них на старих. Дороги розширені або покращені. Ці дороги, як і інші державні шляхи Буковини, за австрійськими стандартами мали ширину 7 м і мали канави з обох боків дороги, глибина та ширина яких була різною залежно від рельєфу. Це були прості гравійні дороги без будь-якої спеціальної основи, що часто призводило до їх заморозку взимку. Дорожнє покриття складалося з колотого гравію або річкового гравію і потребувало заміни кожні два-три роки. Оскільки там були майже лише транспортні засоби з залізними колесами, за винятком кількох автомобілів або екіпажів з гумовими шинами, поверхня дороги швидко перетворювалася на пил під великим навантаженням транспортних засобів. Дорожній пил, який влітку здував транспорт чи вітер, створював надокучливі хмари пилу. Коли йшов тривалий дощ, утворювався сантиметровий шар багнюки, який доводилося згрібати працівникам міської території, щоб зробити вулицю проїзною. Таке ж лихо було помітно і на вулицях у центрі міста. Лише на початку ХХ ст. тротуари були вкриті великими квадратними кам'яними плитами, які були облямовані бордюрами від насипу, де знаходилися ринви. Доріг з бруківкою, асфальтом чи іншим твердим покриттям тоді ще не було. Хоча такі дорожні покриття планувалися ще до Першої світової війни (1914-1918 рр.), після якої вони так і не були реалізовані. Загалом стан доріг залишав бажати кращого. У занедбаному стані були також бічні вулиці та провулки. Утримувати вулиці в чистоті було важко через весь пил або бруд. У центрі міста вулиці посипали майже щодня та підмітали раз на тиждень [8, с. 6-9].

На вулицях міста стояли телеграфні та електричні стовпи. Світильники висіли посеред вулиці в центрі міста. На інших вулицях їх встановлювали на стовпах як дугові ліхтарі. У той час як у місті лінія будинків була вздовж тротуару, інші об'єкти на головній та бічних вулицях між будинком і тротуаром мали квітник шириною близько чотирьох метрів, який був відділений від тротуару парканом. Окрім клумб, у цих садах були різноманітні декоративні кущі. Огорожі перед квітниками фарбували олійною фарбою. Залізні та ланцюгові огорожі були рідкістю. Колодязні будиночки на деяких вулицях були декоративними, з дерев'яним парапетом над землею та декоративною решіткою з дощок зверху. Їх покривали цинковою плівкою або гонтом і фарбували відповідно до майна.

29 серпня 1885 р. акціонерне товариство «Bukowiner Lokalbahnen», засноване у Відні, отримало найвищу концесію на будівництво місцевих залізниць на Буковині. 53-кілометрова залізнична лінія Глибока-Сторожинець-Берегомет на Сереті, який сполучався із залізничною лінією Лемберг (Львів) – Чернівці – Іцкани – Ясси. Точкою підключення стала Глибока. Відкриття відбулося 1 грудня 1886 р., завдяки чому Сторожинець було з'єднано із залізничною мережею Австро-Угорської імперії, а отже й із залізничними лініями західних держав Європи. Ця залізнична колія проходить майже паралельно дуже жвавій дорозі Глибока – Сторожинець – Берегомет на Сереті. Регулярні пасажирські та вантажні перевезення відігравали важливу роль у розвитку торгівлі аж до початку Великої війни (1914-1918 рр.) і тим самим сприяли активізації економічного життя та піднесенню Сторожинця [8, с. 6-9].

Перед Першою світовою війною залізнична лінія, яка була від Глибоки до Берегомета на Сереті, мала бути продовжена до Вижниці, а це потребувало будівництво тунелю. У зв'язку з початком Першої світової війни та подальшими подіями це розширення на жаль не було реалізовано. Зі сходу залізнична лінія перетинає Буденіцерштрассе, одну з найбільш жвавих головних доріг, і деякі бічні вулиці міста. Відповідно до старого австрійського закону та румунського закону, який діяв до Другої світової війни, залізничні лінії в містах не можна було блокувати шлагбаумами, що іноді призводило до аварій і навіть смертей.

Залізнична лінія одноколійна та звичайна. У місті воно перетинає невеликий струмок по арковому мосту з блоків пісковика. Інші малі залізничні мости з сталевими конструкціями. Вокзал з туристичним бюро, телеграфним вокзалом та двох залів очікування мало три службові квартири. Розташування вокзалу дуже не вигідне, оскільки воно знаходилося досить далеко від центру міста. Довершують образ станції велике складське приміщення з навантажувальною рампою, залізничним ремонтним відділенням і водним спортзалом, системою ваг і маневровими коліями.

Сторожинець також був місцем розташування філії Чернівецької дирекції залізниць, яка відповідала за залізничну лінію Глибока-Берегомет на Сереті. Ця філія була закрита після того, як Румунія заволоділа Буковиною. Головою залізничної філії був радник, дипломований інженер та дуже активна особистість Шварц у

німецькій асоціації. Пасажирські перевезення Сторожинець–Чернівці до середини 1920-х рр. відбувалися переважно залізницею. У невідкладних випадках до Першої світової війни використовувалися орендовані автомобілі та кеби (популярний найманий екіпаж ХІХ – поч. ХХ ст.) на кінній тязі, який вмщував, крім візника, від одного до чотирьох пасажирів, з якими шлях довжиною 22 км можна було долати за три – три з половиною години [2, с. 89-90; 7, с. 546-547].

До моменту заснування автобусної компанії «Асоціація роботодавців-водіїв» («Asociatia soferilor patroni») автомобільний рух між Сторожинцем і Чернівцями почав повільно розвиватися. Були легкові автомобілі різних розмірів, власники яких їхали самі. Тоді ще не було врегульованого руху, лише орендовані поїздки, які зазвичай починалися лише тоді, коли збиралося три-чотири пасажири. Часто доводилося чекати одну-дві години, поки водій набере достатньо пасажирів. Велике значення для міста мало добре організоване та добре функціонуюче автобусне сполучення, засноване у 1930-х роках. Між Сторожинцем і Чернівцями щогодини курсували автобуси, а також двічі на день між Чернівцями через Сторожинець, Гура Гумора та Кімполунг. Вагони, які були доступні до Першої світової війни та кілька років після неї як транспортні засоби між Сторожинцем і Чернівцями, останніми роками стали частиною міського пейзажу, до якого звикли всі городяни [8, с. 6-9].

Підсумовуючи вищевикладене слід сказати, що географічне розташування, природні багатства (ліс, водні ресурси, звірина), вдала транспортна розв'язка, уміле управління зіграли свою ключову роль у становленні та розвитку поселення Сторожинець, який отримав статус міста в 1904 р. і був одним з найгарніших на Буковині в часи Австро-Угорської імперії (1867-1918 рр.) та королівської Румунії (1918-1940 рр.) [4, с. 34-35].

Список використаних джерел:

1. Costachescu M. Documente moldovenesti inainte de Stefan cel Mare. Iasi: Viata Romaneasca, 1932. Vol. II. 600 p.
2. Антошкіна Л., Гадинко О. Особливості Буковинського пограниччя: історія культурного полілогу. Донецьк: Ноулідж, 2010. 237 с.
3. Гадинко О. Сторожинець: мандрівка крізь віки. Чернівці: Прут, 2013. 208 с.

4. Буковина. Історичний нарис. Чернівці: Зелена Буковина, 1998. –416 с.
5. Жалоба І. Інфраструктурна політика австрійського уряду на північному сході монархії в останній чверті XVIII – 60-роках XIX ст. (на прикладі шляхів сполучень). Чернівці: Книги – XXI, 2004. 520 с.
6. Квітковський Д., Бринзан Т., Жуковський А. Буковина, її минуле і сучасне. Париж-Філадельфія-Детройт: Зелена Буковина, 1956. 965 с.
7. Малишко В.М. Сторожинець / Історія міст і сіл Чернівецької області. Київ: УРЕ, 1969. С. 546-558.
8. Liebenwein D. Storozynez. Buchenland – Bukowina. Beschreibung und Errinerungen. Darmstadt: 1983. 206 s.

Ярослав Лазебник

аспірант ОП «Політологія» кафедри інформаційної, бібліотечної, архівної справи та соціально-політичних і гуманітарних дисциплін Приватного вищого навчального закладу «Європейський університет» (м. Київ, Україна)

ПОЛІТИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК РІЗНОВИД СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Досконале функціонування демократії, якої прагнуть сучасні держави, їх політичні діячі та громадськість, неможливе без політичної відповідальності, адже забезпечення демократичних фундаментальних принципів, у тому числі, прав і свобод людини та громадянина, передбачає також і відповідальність за свою діяльність. Проте у умовах трансформації політичних систем здебільшого бракує уявлення про це. Як наслідок, перехідні суспільства опиняються наче у замкненому колі, коли безвідповідальний політичний вибір громадян призводить до безвідповідальної політичної влади, яка використовує апеляцію до народної волі як механізму реалізації вузькогрупових інтересів. Це актуалізує відповідну проблематику роботи та формує ряд нових запитань до сучасних дослідників.

Ключовим словом у терміні «політична відповідальність», від якого слід відштовхуватися у визначні суті досліджуваного

феномену, є слово «відповідальність». Тому справжнє розуміння політичної відповідальності без усвідомлення природи соціальної відповідальності в її філософсько-соціологічному контексті, взаємозв'язку з її окремими видами, є неможливим.

У науковій літературі розкид думок про природу відповідальності дуже великий: від визначення відповідальності як властивості особистості до трактування її як об'єктивних відносин залежності. Зрозуміло, що в рамках даної роботи неможливо вирішити багаторічні теоретичні протиріччя у розумінні соціальної відповідальності, тому зупинимося на найбільш близькому для нашого дослідження визначенні її як дотримання вимог соціальних норм суб'єктами суспільних відносин, а в разі порушення суспільного порядку, невідповідності вимогам – виконання зобов'язань, майнових чи особистих. Соціальна відповідальність постає як ціннісна система, що диференціюється, структурується і має ряд різновидів, які залежать від типу соціальних відносин [2, с. 168].

Політичну відповідальність традиційно розглядають як різновид соціальної відповідальності, адже політика, що є невід'ємною складовою суспільної діяльності, чинить непересічний вплив на функціонування і розвиток суспільства, регулювання та удосконалення соціальних систем.

Базуючись на вищеозначеному визначенні, а також звертаючись до існуючих у соціально-політичних науках підходах, спробуємо з'ясувати сутність політичної відповідальності.

Політична відповідальність у сучасній науці, зазвичай, сприймається у двох сенсах. У широкому розумінні вона інтерпретується як будь-які заходи несприятливого характеру, які накладаються на володарюючого суб'єкта за його поведінку, що відхиляється від політико-правових та інших норм.

У вузькому значенні під політичною відповідальністю розуміється реакція держави та суспільства на факт скоєння представником влади певного правопорушення, яке переслідується згідно із законом.

На думку автора, саме широке трактування політичної відповідальності здебільшого відбиває зміст цього поняття і найчастіше застосовується сучасними дослідниками. Так, зокрема, вітчизняний політолог М. Самуйлік визначає політичну відповідальність як «різновид соціальної відповідальності, яка

з'являється у процесі діяльності різноманітних суб'єктів, у зв'язку зі здійсненням організації та розвитку державної влади, а також при розробці та проведенні в життя політики, яка відбиває мету та прогресивні напрями розвитку суспільства» [5, с. 62]. У даному контексті дослідник виокремлює суб'єктно-об'єктний характер політичної відповідальності, де суб'єктами, окрім органів та інститутів влади місцевого та державного рівнів – її безпосередніх носіїв, він називає також політичних лідерів, партійні структури, політичні організації, тобто всіх, хто здійснює політичну діяльність. Об'єктом політичної відповідальності автор визначає певну діяльність суб'єктів влади, які пов'язані з її реалізацією та розвитком політичних програм, в яких відбиваються напрями та цілі суспільного розвитку.

Хрестоматійним вважається тлумачення політичної відповідальності, за яким суспільство відмовляє в голосах на виборах лідерам або іншим політичним силам у разі, якщо ці самі лідери або сили не дотрималися своїх попередніх обіцянок [1, с. 10]. Проте зарубіжні автори критикують даний підхід. Так, на шляху такого розуміння відповідальності Дж. Акерман пропонує виділяти три структурні проблеми – до політичної відповідальності можна притягти лише тих можновладців, посади яких є виборними, в той час як більшість призначаються на посади; вибори в одне голосування вкладають величезну кількість різних оцінок і думок; «той факт, що лише маленька частина населення обирає політиків, часто змушує останніх ініціативам, що принесуть довготермінову вигоду громадськості як такій, надавати перевагу патронажу (приватній фінансовій підтримці), корупції чи привілеям» [6, с. 448-449].

Звертає увагу й А. Шедлер на те, що вибори проходять лише періодично і для відповідальності їх ефективність залишається неясною, зважаючи, зокрема, на «недооформлені партійні системи, високу нестабільність партій та виборців, погано визначені питання та раптові різкі зміни політик, що переважають в більшості нових поліархій» [7, с. 53].

Натомість, В. Мельниченко, з боку вітчизняних дослідників, зауважує, що нерідко суспільству доводиться обирати між «поганим» варіантом і «дуже поганим». Тому автор пропонує своє розуміння політичної відповідальності як «відповідальності за належне здійснення державної влади (в розумінні суспільства або його

більшості)» [4, с. 99].

Д. Горчаков уточнює, що «специфіка політичної відповідальності полягає в тому, що притягнення до неї не потребує порушення якогось юридичного закону» [3].

Таким чином, завершуючи короткий розгляд окресленого питання можна дійти висновку, що навіть «поверхневий» погляд на політичну відповідальність як різновиду соціальної, його природу та сутність, демонструє нам складність даного феномену. Політична відповідальність, безумовно, співвідноситься з останньою як частина і ціле. Неможливе теоретичне осмислення феномену політичної відповідальності без її співвідношення із соціальною відповідальністю та її властивостями.

Політична відповідальність у сучасній науці зазвичай сприймається у двох сенсах. У широкому розумінні вона є будь-якими заходами несприятливого характеру, які накладаються на володарюючого суб'єкта за його поведінку, що відхиляється від політико-правових та інших норм. У вузькому значенні під політичною відповідальністю розуміється реакція держави та суспільства на факт скоєння представником влади певного правопорушення, яке переслідується згідно із законом.

Список використаних джерел:

1. Антоненко А. О. Підходи до тлумачення політичної відповідальності. *Наукові записки НаУКМА*. Політичні науки. 2011. Т. 121. С. 8-12.

2. Балущька Л. Сутність політичної відповідальності: часова тривимірність та суб'єктно-об'єктні особливості. *Вісник Львівського університету*. Серія філософія. 2011. Вип. 14. С. 166-174.

3. Горчаков Д. Відповідальність як категорія політичної науки. *Наукові записки НаУКМА*. Політичні науки. 2004. Т. 31. С. 66-71. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/83817222-ada6-4476-b979-7a42252cfab7/content> (дата звернення: 08.11.2024).

4. Мельниченко В. Політична відповідальність влади в демократичній державі: необхідність, сутність, механізми забезпечення. *Український соціум*. 2003. № 1 (2). С. 96-104. URL: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=8&n=50&c=1080> (дата звернення: 08.11.2024).

5. Самуйлік М. М. Інститут політичної відповідальності держави

та його сучасні гібридні деформації. *Науковий журнал «Політикус»*. 2018. Вип. 2. С. 61-65.

6. Ackerman J. Co-Governance for Accountability: Beyond «'Exit» and «Voice». *World Development*. 2004. Vol. 32. No. 3. P. 447-463.

7. Yankova G. Political Accountability And Media Scandals: A Comparative Exploration. *CEU Political Science Journal*. 2006. Issue 3. P. 49-70.

Юлія Яцина

*аспірант ОП «Політологія» кафедри політології
Запорізького національного університету
(м. Запоріжжя, Україна)*

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВопорушення

На міжнародному рівні дисциплінарна відповідальність за корупційні правопорушення регулюється як загальними стандартами, так і конкретними вимогами, встановленими окремими міжнародними документами та організаціями. Зокрема, основні принципи боротьби з корупцією та притягнення до відповідальності встановлюються такими документами, як Конвенція ООН проти корупції (UNCAC), Конвенція ОЕСР про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб, а також рядом документів Ради Європи та Організації американських держав (ОАД).

Конвенція ООН проти корупції (UNCAC) [1] зобов'язує держави-учасниці впроваджувати ефективні заходи для запобігання та боротьби з корупцією, а також передбачає встановлення різних видів відповідальності, включно з дисциплінарною. UNCAC рекомендує країнам розробляти механізми, що дозволяють запобігати корупційним діям державних службовців, виявляти їх та притягати винних до відповідальності, не обмежуючись лише кримінальними санкціями.

Конвенція ОЕСР про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб спрямована на запобігання корупції в міжнародних ділових

відносинах і вимагає від держав-учасниць запровадження дієвих санкцій за корупційні дії посадових осіб, включаючи дисциплінарну відповідальність. Документ зобов'язує країни впроваджувати внутрішні механізми контролю, а також забезпечувати притягнення до дисциплінарної відповідальності за порушення антикорупційних правил у державному секторі [7].

Рада Європи через діяльність Групи держав проти корупції (GRECO) здійснює моніторинг дотримання антикорупційних стандартів, зокрема у сфері дисциплінарної відповідальності. GRECO проводить оцінки країн-учасниць щодо ефективності їхніх механізмів притягнення до відповідальності за корупційні правопорушення та надає рекомендації для покращення дисциплінарних процедур [2].

Організація американських держав (ОАД) у своїй Міжамериканській конвенції проти корупції також визнає важливість дисциплінарної відповідальності як методу боротьби з корупцією. Конвенція закликає країни запроваджувати дисциплінарні заходи, спрямовані на зниження рівня корупції серед посадових осіб, зокрема шляхом створення кодексів поведінки та підвищення прозорості в органах державної влади [5].

Різні країни застосовують дисциплінарну відповідальність за корупційні правопорушення по-різному, залежно від національного законодавства, правових традицій і міжнародних зобов'язань. Наведемо приклад з досвіду США.

В США дисциплінарна відповідальність за корупційні правопорушення державних службовців регулюється низкою законодавчих актів і виконується різними інституціями як на федеральному, так і на регіональному рівнях. Основними законодавчими актами, які регулюють дане питання є:

1. Закон про етичні норми державних службовців (Ethics in Government Act) 1978 року, що зобов'язує державних службовців дотримуватися високих етичних стандартів, декларувати доходи, а також розкривати інформацію про конфлікт інтересів. Закон також встановлює вимоги до декларування майна та доходів, а порушення цих вимог може призвести до дисциплінарної відповідальності [9].

2. Закон про хабарництво та корупційні дії (Bribery and Corrupt Practices Act) – цей закон забороняє посадовцям приймати або пропонувати хабарі та інші форми неправомірних винагород. Порушення цього закону розглядається як серйозне кримінальне

правопорушення, але також може призвести до дисциплінарних заходів, як-от звільнення з посади чи відсторонення [8].

3. Кодекс федеральних норм та правил (Code of Federal Regulations, CFR) – в частині, що стосується етики державної служби, CFR містить правила та стандарти поведінки, які регулюють дії державних службовців. Зокрема, в ньому встановлено вимоги до уникнення конфліктів інтересів, заборони на прийняття подарунків від зацікавлених осіб і вимоги прозорості. Порушення цих стандартів також можуть призвести до дисциплінарних заходів [6].

4. Закон про чесність уряду (Government Accountability Office Act) – цей закон покладає відповідальність за нагляд за етичністю діяльності державних службовців на Урядову службу аудиту США (Government Accountability Office, GAO). GAO проводить аудити та розслідування можливих корупційних дій [3].

У США дисциплінарна відповідальність за порушення антикорупційного законодавства серед державних службовців підтримується низкою органів і відомств [3]. Міністерство юстиції (DOJ) та Федеральне бюро розслідувань (FBI) активно співпрацюють у розслідуванні можливих порушень Закону про корупційні правопорушення за кордоном (FCPA). Зокрема, Міжнародний антикорупційний підрозділ FBI має відповідальність за міжнародні розслідування корупції та координує національну програму FCPA. Спеціалізовані команди FBI розслідують порушення FCPA та забезпечують підтримку всіх корупційних розслідувань бюро. Крім того, до розслідувань потенційних порушень FCPA регулярно залучаються Служба внутрішніх доходів (IRS-CI), Служба інспекції поштових відправлень (Postal Inspection Service) та Міністерство національної безпеки (Homeland Security Investigations).

На додаток до органів розслідування, деякі інші державні установи підтримують боротьбу з корупцією: Система Федерального резерву (Federal Reserve System), Комісія з торгівлі товарними ф'ючерсами (Commodity Futures Trading Commission), Офіс контролю за іноземними активами та Мережа фінансових розслідувань Міністерства фінансів (Financial Crimes Enforcement Network).

Окрім зусиль Мін'юсту та Комісії з цінних паперів і бірж (SEC), Департамент торгівлі (Commerce) та Департамент держави (State) також підтримують боротьбу з корупцією, зокрема за кордоном, надаючи допомогу американським компаніям. Вони допомагають у

розв'язанні питань, пов'язаних із вимогами хабарів, та пропонують ресурси, зокрема через Міжнародну торговельну адміністрацію та Службу комерції. Департамент торгівлі надає бізнесу консультації та інформаційні ресурси щодо ринків і партнерів, а також проводить фонові перевірки через Міжнародну програму профілю компаній (International Company Profile Program).

Департамент торгівлі та Державний департамент США також здійснюють підтримку для американських компаній, що змагаються за міжнародні контракти, через своє Бюро економічних і комерційних справ та інші відомства. Державний департамент розвиває антикорупційні ініціативи та підтримує міжнародні домовленості через Бюро міжнародних справ із наркотиків та правозастосування (INL), фінансуючи законодавчі реформи, навчання та розвиток антикорупційних програм у партнерських країнах.

США також є активним учасником міжнародних антикорупційних конвенцій, зокрема Конвенції ООН проти корупції (UNCAC) та Конвенції ОЕСР про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб. Через ці конвенції країни зобов'язані впроваджувати заходи для запобігання корупції та підвищення прозорості.

Крім того, кожен штат має свої органи контролю за дотриманням законодавства щодо корупції серед державних службовців, зокрема прокуратури та інспекційні служби, які можуть ініціювати розслідування та притягати службовців до дисциплінарної відповідальності за порушення законів штату.

Розглянемо приклад застосування дисциплінарних санкцій по відношенню до корупційних дій. Справа Дж. Абрамоффа, лобіста, який став центром корупційного скандалу в середині 2000-х років, є одним із найвідоміших прикладів корупції серед державних службовців. Дж. Абрамофф підкупував конгресменів і державних службовців, пропонуючи їм дорогі подарунки, фінансові вигоди та оплачувані поїздки в обмін на їхню підтримку у вирішенні бізнесових питань його клієнтів. Скандал розкрив масштабну мережу корупції, яка включала членів Конгресу та федеральних службовців. У результаті розслідування низка державних службовців була звільнена з посад, деякі отримали догани, а найбільш причетні особи були притягнуті до кримінальної відповідальності. Конгресмени, які приймали подарунки від Дж. Абрамоффа, були змушені піти у відставку або були звільнені [13].

Загалом, дисциплінарні заходи не лише сприяють дотриманню антикорупційних стандартів, але й підвищують рівень відповідальності серед посадових осіб. Ефективна реалізація дисциплінарних заходів формує у державних службовців розуміння, що порушення антикорупційних норм призведе до негативних наслідків, що знижує готовність до здійснення корупційних дій. Крім того, система дисциплінарної відповідальності сприяє зміцненню громадської довіри до державних інституцій.

Список використаних джерел:

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.
2. Статут Групи держав по боротьбі з корупцією (GRECO) від 05.05.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/994_144.
3. A Resource Guide to the U.S. Foreign Corrupt Practices Act. Second Edition. URL: <https://www.justice.gov/criminal/criminal-fraud/file/1292051/dl?inline>.
4. About the ACFE. URL: <https://www.acfe.com/about-the-acfe>.
5. African Union Convention on Preventing and Combating Corruption. URL: https://au.int/sites/default/files/treaties/36382-treaty-0028_-_african_union_convention_on_preventing_and_combating_corruption_e.pdf.
6. Code of Federal Regulations. URL: <https://www.ecfr.gov>.
7. Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions. URL: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0293>
8. Criminal Law Convention on Corruption. URL: <https://rm.coe.int/168007f3f5>.
9. Ethics in Government Act of 1978. URL: <https://www.congress.gov/bill/95th-congress/senate-bill/555>.
10. Financial Action Task Force Recommendations, FATF. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/recommendations/FATF%20Recommendations%202012.pdf.coredownload.inline.pdf>.
11. Government Accountability Office Act of 2008. URL: <https://www.congress.gov/bill/110th-congress/house-bill/5683>.
12. Inter-American Convention Against Corruption. URL:

https://www.oas.org/en/sla/dil/docs/inter_american_treaties_B-58_against_Corruption.pdf.

13. John McCain and the Abramoff Tribal Lobbying Scandal. URL: <https://levin-center.org/what-is-oversight/portraits/john-mccain-and-the-abramoff-tribal-lobbying-scandal/>.

Денис Сумбаєв
аспірант ОП «Соціологія» кафедри соціології
Запорізького національного університету
(м. Запоріжжя, Україна)

ЕВОЛЮЦІЯ ДЕМОКРАТІЇ: ВІД КЛАСИЧНОЇ ДО ЦИФРОВОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Демократія як форма правління залишається однією з найактуальніших тем, привертаючи увагу науковців, політиків та громадськості впродовж століть. У своїх основах демократія передбачає владу народу, що здійснюється або через безпосередню участь громадян, або через вибраних представників. Втім, це універсальне визначення зберігає надзвичайно широке розмаїття форм та практик, які відповідають на різноманітні соціальні, культурні та технологічні виклики, що з'являлися на різних етапах розвитку людства. Одна з таких адаптаційних змін – це перехід від класичної форми демократії, що зародилася у Давній Греції, до цифрової демократії, яка використовує інноваційні технології для підтримки та розвитку демократичних процесів.

Дослідження демократичних моделей від класичної демократії до цифрової важливе не лише для розуміння їх сутності, а й для визначення нових можливостей та потенційних ризиків, що виникають у зв'язку з впровадженням цифрових технологій у сферу державного управління. Традиційна демократія ґрунтується на прямих взаємодіях між громадянами у процесі прийняття рішень, тоді як цифрова демократія надає нові інструменти для забезпечення участі та підзвітності влади, зокрема шляхом застосування онлайн-платформ, соціальних мереж та електронного голосування. Це піднімає питання: якою мірою цифрова демократія здатна

забезпечити ефективність і прозорість управління, а також як її впровадження змінює саму суть демократичної участі [3].

Сучасний світ, де темпи технологічного розвитку постійно зростають, створює як нові можливості, так і нові виклики для демократичного правління. З одного боку, цифрова демократія обіцяє вищий рівень залученості громадян та оперативності в управлінні, що може підвищити ефективність і прозорість політичних процесів. З іншого боку, вона також несе ризики, пов'язані з безпекою інформації, захистом персональних даних і потенційною маніпуляцією суспільною думкою. Важливо зрозуміти, яким чином ці виклики можуть вплинути на функціонування демократичних інститутів та яку відповідальність несуть як держава, так і громадяни у подоланні цих ризиків.

Саме тому ми спробуємо відповісти на декілька ключових питань: в чому полягає різниця між класичною і цифровою демократією та до яких викликів і перспектив мають бути готові ті держави, що будуть впроваджувати цифрову демократію.

Класична демократія, що зародилася в античних полісах, зокрема в Афінах, характеризувалася безпосередньою участю громадян у прийнятті рішень. Усі вільні чоловіки, які мали статус громадян, збиралися на Народних зборах, де обговорювали та ухвалювали закони, обирали посадовців і вирішували ключові державні питання. Ця форма правління забезпечувала прямий вплив громадян на політичні процеси, але мала суттєві обмеження: участь була доступна лише для невеликої частини населення, виключаючи жінок, рабів та іноземців. Крім того, така система була ефективною лише в невеликих спільнотах, де всі громадяни могли фізично зібратися для обговорення та голосування.

З розвитком суспільств і збільшенням їхніх розмірів безпосередня участь усіх громадян стала неможливою. Це призвело до виникнення представницької демократії, де громадяни обирають своїх представників для прийняття рішень від їхнього імені. Такий підхід дозволив масштабувати демократичні процеси на рівень великих держав, але водночас зменшив безпосередній вплив громадян на політику.

У сучасну епоху, з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, виникла концепція цифрової демократії. Цифрова демократія передбачає використання інтернету та інших цифрових

технологій для залучення громадян до політичних процесів, підвищення прозорості та підзвітності влади, а також для спрощення доступу до інформації та участі в управлінні державою. Це включає електронні петиції, онлайн-голосування, платформи для громадських обговорень та консультацій. Такі інструменти дозволяють залучати ширше коло громадян до процесу прийняття рішень, підвищують прозорість влади та сприяють більш оперативному реагуванню на потреби суспільства [2].

Основна відмінність між класичною та цифровою демократією полягає в способах участі громадян у політичних процесах. Класична демократія базувалася на фізичній присутності та безпосередній участі, тоді як цифрова демократія використовує технології для забезпечення дистанційної та часто асинхронної участі. Це дозволяє подолати географічні та часові обмеження, залучаючи більше людей до політичного життя.

Цифрова демократія, що інтегрує інформаційно-комунікаційні технології у процеси державного управління та громадської участі, відкриває нові можливості для підвищення прозорості, ефективності та залученості громадян. Водночас вона стикається з низкою викликів:

1. *Цифрова нерівність.* Не всі громадяни мають рівний доступ до інтернету та цифрових технологій, що може призвести до виключення певних груп із політичних процесів.

2. *Проблема кібербезпеки.* Зростання кількості кібератак та загроз для інформаційних систем ставить під сумнів надійність та безпеку цифрових платформ, що використовуються для демократичних процесів. Забезпечення захисту персональних даних та конфіденційності інформації стає пріоритетним завданням для державних органів та розробників цифрових рішень.

3. *Проблема дезінформації та маніпуляції,* що набуває значних масштабів, особливо після початку ери штучного інтелекту.

Еволюція демократії від класичної до цифрової відображає прагнення суспільств до більшої залученості громадян, прозорості та ефективності управління. Цифрова демократія відкриває нові можливості для участі громадян у політичному житті, але також ставить нові виклики, зокрема щодо забезпечення безпеки інформації та захисту прав громадян. Саме з цього приводу доречно привести зміст однієї публікації, що має безпосереднє відношення до нашої

теми. Це публікація 2008 року за авторства Анатолія Ковальчука [1].

А. Ковальчук у своїй статті «Три погляди на демократію» надає власну класифікацію форм демократії, починаючи з класичної моделі, яка виникла ще в античному світі, та порівнюючи її з альтернативними, більш сучасними концепціями. Класична демократія, на думку автора, є своєрідним «одностороннім» устроєм, що базується на ідеї верховенства народу, але, фактично, лише формально надає громадянам право участі у політичному житті. Як показує історія, ця модель часто зводиться до делегування повноважень, що не завжди дозволяє громадянам здійснювати безпосередній вплив на дії та рішення обранців, а також не гарантує відповідальності можновладців перед суспільством. Тому, на думку автора, класична модель демократії має фундаментальні обмеження, які проявляються в недостатній прозорості та ефективності політичного процесу.

У зв'язку з цим А. Ковальчук вважає, що більш ефективною в майбутньому може стати так звана «орендна» демократії, яка базується на двосторонніх угодах між виборцем і політиком. За цією моделлю, громадянин може підписувати угоду з кандидатом, яка встановлює чіткі зобов'язання політика та юридичну відповідальність за невиконання обіцянок. Автор вважає, що орендна демократія дозволила б зробити політичний процес більш прозорим і справедливим, оскільки обранець фактично «орендує» довіру громадянина, зобов'язуючись працювати на користь суспільства. Такий підхід не тільки підсилює вплив виборця на процес прийняття рішень, але й робить політика безпосередньо відповідальним перед виборцями, а не лише перед своєю партією чи іншими державними інституціями.

Виділяє автор ще й третю форму, так звану «транайську» демократія, яку Ковальчук запозичив із творчості письменника Р. Шеклі. На планеті Транай кожен представник влади носить медальйон з вибухівкою, яка може активуватися, якщо громадяни втрачають до нього довіру. Подібна модель дозволяє здійснювати постійний громадський контроль і слугувати своєрідним «запобіжником» проти зловживання владою.

Якщо звернутись до реалій, то у цифрова демократія – це і є варіант «транайської» демократії. З розвитком інформаційних технологій, а особливо соціальних мереж, кожен громадянин отримав

унікальну можливість оцінювати роботу представників влади. Через публікації, коментарі, лайки чи дизлайки ми фактично створюємо рейтингову систему для політиків, яка в режимі реального часу демонструє рівень довіри або ж невдоволення. Такий підхід є своєрідним аналогом транайської демократії, де натискання кнопок громадянами сигналізує про задоволеність чи незадоволеність діяльністю влади. Хоча, на відміну від фантастичної моделі Р. Шеклі, після досягнення критичного рівня невдоволення «голови у політиків не вибухають», суспільна реакція на їхню діяльність може призвести до серйозних змін у політичних рейтингах, впливаючи на їхню подальшу кар'єру.

А от електронні петиції стали своєрідною альтернативою, що нагадує транайську модель: якщо петиція набирає певну кількість голосів, вона автоматично надходить на розгляд до відповідних органів влади. Це дозволяє громадянам сигналізувати про наболілі проблеми, які вони хочуть вирішити на державному рівні, та створює додатковий важіль для впливу на дії політиків.

Соціальні мережі та електронні платформи стають новим типом суспільного договору, де правителі відчують постійний моніторинг з боку громадян, адже кожен їхній крок підлягає публічній оцінці та обговоренню. У цифровій епосі кожен має можливість взяти участь у формуванні політичного курсу країни, і таким чином, хоча транайська вибухівка є вигаданим елементом, сама ідея громадського контролю і прямого впливу на долю політиків завдяки суспільній оцінці та петиціям стала реальністю сучасної демократії.

В цілому поєднання орендної та транайської демократії могло б стати основою для сучасної цифрової демократії. Орендна модель забезпечила б юридичне підґрунтя, яке закріплює відповідальність політиків перед виборцями, тоді як транайський підхід сприяє формуванню рейтингової системи, яка дозволяє громадянам постійно оцінювати роботу обранців. У цифровому середовищі ця система набула б особливого значення, оскільки онлайн-платформи можуть надавати інструменти для швидкої реакції та моніторингу, дозволяючи громадянам висловлювати своє ставлення до політика безпосередньо через рейтингові оцінки чи перегляди ефективності.

Таким чином, незважаючи на всі виклики, цифрова демократія має значний потенціал для розвитку. Використання цифрових технологій може сприяти більшій залученості громадян до процесів

прийняття рішень, підвищенню прозорості та підзвітності влади. В Україні впровадження платформ електронних петицій, громадських бюджетів та інших інструментів електронної демократії вже демонструє позитивні результати. Перспективи розвитку цифрової демократії в Україні пов'язані з подальшою цифровізацією державних послуг та інтеграцією нових технологій, таких як блокчейн та штучний інтелект, у процеси управління. Це може забезпечити вищий рівень прозорості, ефективності та довіри громадян до державних інститутів. Важливим аспектом є розвиток нормативно-правової бази, яка регулює використання цифрових технологій у демократичних процесах. Створення чітких законодавчих рамок забезпечить захист прав громадян та визначить відповідальність усіх учасників цифрової демократії.

Цифрова демократія може об'єднати переваги орендної та транзакційної моделей, створюючи нову систему, де громадяни отримують реальні механізми контролю над політиками. Вона дозволить швидко реагувати на дії можновладців, створювати правові інструменти для їх підзвітності та надавати простий і прозорий спосіб оцінки роботи політиків. Поєднання цих двох підходів могло б стати важливим кроком у розвитку демократії, який відповідає викликам сучасного світу та технологічним можливостям, пропонуючи громадянам більше впливу та відповідальності у демократичному процесі.

Список використаних джерел:

1. Ковальчук А. Три погляди на демократію. *Українська Правда*. 23.05.2008. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2008/05/23/3446849/>.
2. Lepskyi M., Kudinov I., Lepska N., Rusetsky A. The impact of metacognitive changes of digitalized consciousness on public administration policy: El impacto de los cambios metacognitivos de la conciencia digitalizada en la política de la administración pública. *Cuestiones Políticas*. 2023. 41 (79). P. 253-277. URL: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4179.17>.
3. Yatsyna Y., Kudinov I. Innovative analytical and statistical technology as a corruption counteraction tool: conceptual analysis. *Amazonia Investiga*. 2023. 12 (67). P. 78-86. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.67.07.7>.

Oleksii Bondar

*PhD student of educational program «Sociology»,
Department of Sociology and Mass Communications,
Kryvyi Rih State Pedagogical University (Kryvyi Rih, Ukraine)*

THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR AS A FACTOR IN THE DESTRUCTION OF THE SOCIO-ECOLOGICAL LANDSCAPE

The Russian-Ukrainian war has profound and far-reaching consequences, not only for the global community in terms of its socio-economic and political dynamics, but also for the socio-ecological landscape of Ukraine. The ongoing war has led to a significant deterioration in the ecological situation within the country, manifesting in the contamination of water resources, destruction of forested areas, air pollution, ecosystem degradation, and loss of biodiversity. These factors impact not only natural resources and the environment, global food security and prices on them but also the environmental consciousness of citizens who continue witnessing the devastation inflicted upon their surroundings. The core problem lies in determining how such extreme circumstances drive changes in the environmental consciousness of Ukrainians, prompting a shift in socioecological landscape.

This research aims to investigate and analyse the profound and multifaceted ways in which the ongoing Russian-Ukrainian war is contributing to the destruction of the country's socio-ecological landscape. By examining the specific environmental and societal impacts of the conflict, the study seeks to provide a comprehensive understanding of the long-term consequences for the affected populations and ecosystems.

Among Ukrainian and international scholars, there has been substantial academic interest in examining the Russian-Ukrainian war's impact on Ukrainian public and environmental consciousness. Noteworthy contributions in this field include the works of S. Hanafi, A. Brantly, Y. Golovakha, O. Shulga, A. Lobanova, L. Kalashnikova and others. These scholars have sought to explore how the war has reshaped social and environmental attitudes within Ukraine, revealing complex intersections between national identity, resilience, and environmental consciousness in response to ongoing geopolitical tensions. Their research contributes valuable insights into the adaptive processes within Ukrainian society and offers a nuanced understanding of collective consciousness in times of

crisis.

The president of the International Sociological Association, world-known sociologist S. Hanafi (2022) highlighted that the Russian invasion of Ukraine, which has shaken the global community, is not just a conventional war but «... a highly unusual one. This war is extraordinary in its potential to escalate into a third World War, particularly due to the looming threat of nuclear involvement» [1]. The potential risk of nuclear warfare serves as a serious reminder of humanity's capacity to inflict widespread, irreversible damage on the planet. This shift in socio-ecological landscape could lead to reshaping environmental consciousness, motivating Ukrainian society to prioritize sustainable practices, reduce reliance on destructive technologies, and promote peaceful coexistence to prevent similar threats. The potential for nuclear disaster highlights the fragility of our ecosystems, emphasizing the importance of preservation and global cooperation in addressing environmental challenges. The ongoing Russian-Ukrainian war and the escalating geopolitical tensions surrounding it underscore the growing threat of a broader, more destructive global conflict, potentially culminating in a Third World War.

Acting as a significant changer across all sectors of Ukrainian society, the Russian-Ukrainian war has significantly altered not only the political and economic landscapes of the state but also its socio-ecological. The war has not been confined to geographical borders; it has permeated every Ukrainian household, transformed lifestyles creating new social realities. This war is a multifaceted process with a complex impact on society. It is essential to highlight that the *socio-ecological landscape constitutes a complex system of interactions between society and the natural environment, in which social processes and natural phenomena are intricately intertwined and mutually influential. From a sociological standpoint, it is not simply a physical space, but rather a social construct that emerges from the dynamic interplay between humans and nature. Moreover, the concept also encompasses the invariant environmental consciousness of Ukrainians—stable values, beliefs, and perceptions that contribute to the formation of national environmental identity and their sustainable development.*

As rightly noted by A. Lobanova and O. Bondar environmental consciousness is a «broader concept that encompasses human awareness of interactions not only between living organisms and nature, but also with human-made entities created using natural resources (water, air, minerals,

etc.), including both biological and artificial processes such as artificial intelligence. In other words, a key attribute of environmental consciousness is world-centrism, through which individuals recognize their responsibility (personal, group, and societal) for the world as a whole and the global processes occurring within it» [2, p. 160].

The interplay between these two concepts occurs because of reciprocal nature of environmental consciousness and socio-ecological landscape.

Socio-ecological landscape shapes consciousness. Natural conditions, resources, and disasters influence culture, traditions, and people's way of life. For example, peoples living in water-scarce environments develop unique cultures of water use. Moreover, the landscape preserves traces of the past, the history of human-nature interaction. This shapes collective memory and identity.

Consciousness shapes the socio-ecological landscape. Human activities, motivated by worldview, alter the landscape. This can have both positive impacts (such as the creation of nature reserves) and negative ones (such as environmental pollution). Thus, the socio-ecological landscape and invariant consciousness are interconnected and mutually determine each other. Understanding this link is crucial for sustainable development, environmental conservation, and the formation of harmonious relationships between humans and the environment.

Subsequently, we propose to examine the factors directly stemming from the Russian-Ukrainian War that aim to destroy, among other things, the socioecological landscape of Ukraine.

Environmental impact of military actions and destruction of natural resources. The environmental damage inflicted by Russia's aggression has resulted in significant economic losses, as indicated by official government figures. Occupation and combat operations devastate forests, landscapes, water bodies, and natural reserves. These losses affect biodiversity and public health, leading Ukrainians to value natural resources more highly and understand the need for restoration. The estimated costs include approximately \$21 billion for air pollution, nearly \$31 billion for land contamination, and \$2.2 billion for water pollution, highlighting the substantial economic and environmental burden of the conflict [3]. Military activities, explosions, the use of heavy weaponry, and chemicals result in severe soil, water, and air pollution. These factors compel Ukrainians to reflect on environmental protection, recognizing the lasting

impact of contamination that will remain even after the war ends.

Need for energy independence and health safety. Russian attacks on Ukraine's energy infrastructure have inflicted severe environmental damage. The destruction of thermal power plants and oil facilities releases toxic substances, including dioxins, heavy metals, and petroleum products, into the atmosphere and soil. Fires ignited by shelling further exacerbate air pollution by spreading fine particulate matter and hazardous gases. Additionally, contaminated soil and surface waters may contain remnants of rockets and munitions with toxic elements, as well as petroleum contaminants that are washed into waterways by rain. These environmental impacts degrade air quality, reduce biodiversity, and threaten public health, with increased risks of respiratory diseases among the population. The frequent power outages in Ukrainian cities caused by shelling and disconnections have led to the widespread use of diesel generators which have resulted in significant local air pollution, which is negatively impacting the health of residents. The ongoing war in Ukraine has precipitated a significant shift in the Ukrainian populace's perception of energy consumption. Historically reliant on centralized energy grids, Ukrainians are now increasingly embracing individual, *off-grid energy solutions*. This paradigm shift is evident in the growing popularity of portable power banks, solar panels, and wind turbines. The Russian Federation's targeted attacks on Ukraine's energy infrastructure have underscored the vulnerabilities inherent in centralized energy systems. Frequent power outages and the subsequent disruption of daily life have compelled many Ukrainians to seek alternative energy sources. By transitioning to decentralized, renewable energy systems, individuals can mitigate the risks associated with grid failures, ensuring a more resilient and sustainable energy supply. This trend is not merely a response to a crisis but rather a broader recognition of the benefits of energy independence. By harnessing the power of the sun and wind, Ukrainians are reducing their reliance on fossil fuels, mitigating their carbon footprint, and contributing to a more sustainable future.

Reconstruction of devastated territories and global food security. The post-war rebuilding process, which includes cleaning, restoring, demining and rehabilitating polluted and damaged areas, has become a priority for Ukrainians. This fosters the spread of ideas related to sustainable development and responsible environmental stewardship. According to research commissioned by BARVA INVEST for the

International Centre for Ukrainian Victory and ANTS – National Interests Advocacy Network, the Russian war in Ukraine has had a profound impact on global food security. Key findings reveal that, since the start of the full-scale Russian invasion, Ukraine lost over 19.3 % of its cultivated land in 2022. Following the destruction of the Kakhovka Hydroelectric Power Plant (HPP), nearly 70 % of the Kherson region was left without access to water for irrigation, significantly reducing agricultural output. Additionally, over 5,000 hectares of arable land remain uncultivated due to the ongoing war. The most significant agricultural losses have occurred in the Kherson, Zaporizhzhia, and Kharkiv regions, further destabilizing Ukraine's critical role in global food supply chains [4]. As reported by Ukrainian experts, the area contaminated with mines in Ukraine exceeds 150,000 square kilometres (about 25 % of the country's total area), a staggering figure equivalent to the combined territory of two European countries. This extensive contamination results in annual losses of over \$11 billion due to the inability to utilize these lands for agricultural or industrial purposes.

Environmental consciousness in Ukraine with a gap in knowledge. The lack of publicly available resources on environmental information and the low level of coverage of environmental issues in both media and government communications contribute to a significant knowledge gap within Ukrainian society, particularly during periods of turbulent transformation. The environmental consciousness of Ukrainian society can be characterized as a state of tension, marked by significant internal contradictions. This is particularly evident when examining the fundamental components of environmental consciousness, especially the *cognitive dimension*. While there is a general lack of public knowledge and understanding of environmental issues and their consequences, a notable segment of the population exhibits a high level of concern and activism. As noted by the Ukrainian website Save Ecoboot, access to environmental information is a cornerstone of civic engagement and the protection of the right to a clean and healthy environment. This right is enshrined in Ukrainian law and is further reinforced by international agreements such as the Aarhus Convention. However, the ongoing war has severely compromised access to environmental data. According to environmental monitoring of access to open environmental data, a significant amount of information on the website of the Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine is currently restricted, creating a

knowledge gap within society regarding the reality of environmental problems, challenges, and potential future threats [5]. Consequently, it has become necessary to analyze the limited information that remains publicly accessible to assess matters of public interest and their impact on the quality of life for Ukrainian citizens.

The *emotional component* of environmental consciousness also reveals a complex interplay of attitudes. While some individuals feel a deep sense of responsibility and urgency regarding environmental protection even manifesting environmental alarmism, others prioritize more immediate existential concerns. This divergence in emotional responses is often influenced by underlying philosophical perspectives, with individuals aligning with either anthropocentric, biocentric, or ecocentric viewpoints.

Behavioral manifestations of environmental consciousness are equally varied.

While certain groups actively engage in environmentally friendly practices such as energy conservation and waste reduction, others focus on more direct forms of environmental activism, such as animal rescue during wartime. This diversity of behaviors reflects the ongoing tension between these philosophical perspectives.

According to Ukraine's leading news agency, Interfax-Ukraine, Ukrainian experts have documented nearly 5,800 instances of direct environmental damage caused by the war, with estimated costs reaching approximately \$60 billion. Furthermore, in a joint briefing by the Ukrainian Ministry of Foreign Affairs and the UN Environment Programme on the war's impact on Ukraine's environment, highlighted a nearly 50 % increase in CO₂ emissions, reaching approximately 150 million metric tons or an estimated economic value of \$11 billion [6]. The ongoing war between Russia and Ukraine has further complicated the dynamics of environmental consciousness. The conflict has exacerbated existing societal divisions and has forced individuals to prioritize immediate survival needs over long-term environmental concerns. As a result, the environmental consciousness of Ukrainian society is currently undergoing a period of significant turbulence, characterized by a complex interplay of competing values and priorities.

War is a complex and multifaceted phenomenon with both destructive and constructive consequences. It can become a powerful catalyst for shifts in societal consciousness, fostering the development of

new values, social relations, and worldviews. However, these changes can be either positive or negative, depending on specific historical contexts and individual characteristics. As the renowned historian Y. Harari notes «Because we still seem unable to build an industrial society that is also ecologically sustainable, the vaunted prosperity of the present human generation comes at a terrible cost to other sentient beings and to future human generations» [7, p. 336]. One contributing factor to the dichotomous situation, wherein environmental consciousness reflects limited engagement with critical, unchanging environmental risks, is the role of mass media as the principal source of information for the majority of the population. Mass media actively shape public perception, establishing hierarchies of importance, and influencing which events are perceived as relevant. Currently, Ukrainian media largely sideline these invariant environmental issues, as they remain overshadowed by the ongoing war despite the ecocide from Russia against Ukrainian lands. According to the Institute of Mass Information, environmental issues and their coverage in Ukrainian media remain largely underrepresented, indicating a lack of attention not only to the environment but also to the potential risks associated with the ongoing war in Ukraine. For instance, in 2024, environmental topics accounted for only 1.4 % of all online publications, a decrease of 0.6 % compared to the pre-war level of 2 % in 2021. These findings are supported by a study conducted by the NGO «Institute of Mass Information», which analysed content from 10 popular online media outlets in September 2024. While still relatively low, these figures suggest that despite environmental security being included in the Ukrainian President's Peace Plan (Point 8), the level of media coverage on environmental issues remains insufficient. according to the monitoring conducted by the Institute of Mass Information regarding Ukrainian media and the coverage of environmental topics, the most popular topics were air pollution (21.1 %), alternative energy (14.4 %), electric transport (10.3 %), water pollution (9.3 %) [8]. On the one hand, this indicates the presence of environmental discourse in Ukrainian media. However, there is a noticeable lack of coverage regarding ecocide-related issues or solutions to environmental problems in the near future. This can be explained by the public's greater interest in hot topics such as the lives of politicians, corruption schemes, and scandals. This paradoxical situation requires immediate government intervention through promotional campaigns and information dissemination to raise public awareness of the severity of

environmental problems associated with the Russian-Ukrainian war.

In conclusion, the Russian-Ukrainian war has dramatically reshaped the socio-ecological landscape of Ukraine, revealing serious vulnerabilities of both society and nature in times of crisis. The war's destructive effects extend beyond immediate environmental damage, as it might catalyze shifts in Ukrainian environmental consciousness, prompting a growing awareness of sustainable practices and energy independence.

However, the conflict has also created a complex tension in societal priorities, with survival concerns often overshadowing long-term environmental stewardship. The aftermath of this war presents both a challenge and an opportunity for Ukraine. While the socio-ecological consequences are severe-ranging from pollution and biodiversity loss to weakened global food security-there is potential for societal resilience and ecological recovery through reconstruction and sustainable development initiatives. A commitment to bridging the environmental knowledge gap, supported by media and government interventions, could play a vital role in fostering a more unified and proactive environmental consciousness within Ukrainian society.

References:

1. Hanafi S. Ukraine, putin's imperial paradigm, and Euro-America. URL: <https://globaldialogue.isa-sociology.org/articles/ukraine-putins-imperial-paradigm-and-euro-america> (accessed: 10.11.24).
2. Bondar O., Lobanova A. Environmental and/or ecological consciousness: Demarcation of concepts. Problem statement. *Current Issues in Philosophy and Sociology*. 2023. Vol. 43 (2). P. 155-163.
3. Consequences of military actions and impact on the environment URL : <https://ecozagroza.gov.ua/en> (accessed: 12.11.24).
4. Research: The Impact of the Russian War in Ukraine on World Food Security. URL: <https://ukrainianvictory.org/publications/research-the-impact-of-the-russian-war-in-ukraine-on-world-food-security/> (accessed: 16.11.24).
5. Status of Open Environmental Data in Ukraine. URL: <https://www.saveecobot.com/en/static/environmental-data-status> (accessed: 16.11.24).
6. Ukraine is contaminated with mines. Here are some stats – and solutions. URL: <https://war.ukraine.ua/articles/ukraine-mines-some-stats-solutions/> (accessed: 17.11.24).

7. Harari Yu. N. Nexus: A Brief History of the Information Network from the Stone Age to AI. New York: Random House, 2024. 336 p.

8. By Ukrainian experts, more than 5800 cases of direct damage to the environment caused by Russian aggression. *Interfax-Ukraine*. 29 October 2024. URL:

<https://interfax.com.ua/news/general/1023915.html> (accessed: 12.11.24).

9. Mashkova Y. Ecology in the Shadow of War: Ukrainian Media Pay Insufficient Attention to the Environment. *Institute of Mass Information*. 16 October 2024. URL:

<https://imi.org.ua/monitorings/ekologiya-v-tini-vijny-ukrayinski-media-prydilyayut-nedostatno-uvagy-dovkillyu-doslidzhennya-imi-i64300>

(accessed: 16.11.24).

Дмитро Чижик
аспірант ОП «Соціологія»
кафедри соціології та масових комунікацій
Криворізького державного педагогічного університету
(м. Кривий Ріг, Україна)

АКТУАЛІЗАЦІЯ ВИВЧЕННЯ ЕТНОСОЦІОЛОГІЧНИХ ІДЕЙ І. ФРАНКА ТА М. ГРУШЕВСЬКОГО В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ

Історія соціології в Україні пройшла складний шлях, відбиваючи політичні та культурні впливи. Вивчення діяльності й наукових контактів українських соціологів, зокрема М. Грушевського та І. Франка, дозволить не лише краще зрозуміти еволюцію ідей та теорій, які формувалися в їхньому середовищі, але й усвідомити специфіку формування соціологічної традиції в Україні, її тісні зв'язки з європейськими та світовими тенденціями. Ця тема також актуальна для формування національної наукової ідентичності та сприяє поглибленню сучасного міждисциплінарного дискурсу.

Як зазначає В. Тельвак з кінця 1920-х – початку 1930-х рр., коли було розгорнуто боротьбу проти М. Грушевського та його школи, радянське франкознавство почало формувати тезу антагонізму між ідеями І. Франка та М. Грушевського, акцентуючи увагу на наявності у них різних ідейних позицій, особистісних конфліктів [6, с. 50].

Опублікування спогадів А. Франко-Ключко у 1956 р. в Торонто, які містили різко негативний образ М. Грушевського, зміцніло конфліктну інтерпретацію стосунків між діячами. Натомість діаспорне наукове товариство сприйняло таке бачення стосунків І. Франка і М. Грушевського достатньо критично [6, с. 52-53].

Новий етап української історіографії став можливий завдяки перебудові та гласності, що дозволило здійснити переоцінку радянських стереотипів та залучити нові джерела для вивчення відносин й взаємних впливів І. Франка і М. Грушевського, зокрема листування та мемуари. У переважній більшості, дослідники акцентували увагу на дослідженні наукового діалогу та обговоренні дискусійних моментів між авторськими інтерпретаціями, а також співробітництві між діячами у межах діяльності наукового товариства ім. Т. Шевченка [6, с. 56].

У статті І. Франка «Українська трибуна в Росії» [7], що стала широко доступною лише у 2010 р. містяться рецензії на праці М. Грушевського, оприлюднені у тижневику «Український вісник» [1-5]. Їх детальний аналіз дозволяє говорити про наявність схожих етносоціологічних поглядів обох учених. Зокрема, М. Грушевський акцентує увагу на нехтуванні національного питання у прогресивних колах російського суспільства, причинене наявною нерівністю між росіянами й представниками інших національностей. Він полемізує з тими, хто вважає національність «нижчою формою» суспільних відносин і підкреслює важливість вираховування її значення для загалу задля забезпечення права національного самовизначення [2, с. 114].

М. Грушевський справедливо вважає, що політична свобода не завжди сприяє національному розвитку, адже часто поєднується з пануванням однієї нації над іншою. Він стверджує, що децентралізація та надання самоврядування національним територіям здатні знизити гостроту національного питання, оскільки самоврядування перетворює національність на природний елемент культурних і економічних відносин [2, с. 116]. На його думку, вирішення національного питання можливе через створення умов для самоврядування на територіях з національною більшістю та рівних прав для меншин, що сприятиме повноцінному громадянському розвитку без конфліктів [2, с. 417-419].

У своїй рецензії І. Франко погоджується з ідеями

М. Грушевського про необхідність надання Україні широкої автономії та попереджає про небезпеку ігнорування цього принципу для Росії. Він підтримує його ідею про надання автономних прав задля культурно-економічного розвитку національних територій. Також І. Франку імпонує думка про необхідність надання широких автономних корпорацій для громадського і освітнього розвитку націй.

Також М. Грушевський аналізує кризу в Російській імперії, розглядаючи її як поліетнічний організм, утворений під впливом географічних, етнографічних, економічних та політичних факторів. Він критично ставиться до імперії, оскільки вважає, що великі розміри не приносять реальної користі народам, залишаючи їх бідними й нерозвиненими [3, с. 405-409].

М. Грушевський зазначає, що повстання народів відображають їх прагнення до свободи та самобутності, але розглядати ці прагнення як загрозу для держави – хибний підхід. Він вважає, що єдність не можна будувати на примусі, адже народи мають бачити переваги співіснування в союзі з іншими й визначати свої інтереси самостійно. На його думку, саме федеративна чи автономна структура, де поважають національні права та свободи, дозволить народам співіснувати на рівноправних умовах, забезпечуючи захист від зовнішніх загроз і розвиток культурного життя [3, с. 409].

Відтак, єдність Росії можлива лише за умов, коли громадяни відчують вигоди від союзу й бачать у ньому перевагу для своїх інтересів. Для цього необхідні реформи, що нададуть автономію й рівноправність регіонам, усуваючи всі форми експлуатації [3, с. 412].

М. Грушевський наполягає, що українське питання слід вирішувати в рамках загальної перебудови держави на принципах рівноправності народів і національно-територіальної автономії, зважаючи на сучасні потреби населення, а не на історичні привілеї [4, с. 425]. Він підкреслює, що український народ, який займає суцільну етнографічну територію в Росії, має отримати умови для культурного розвитку й самовизначення. Широке самоврядування сприятиме економічному й культурному розвитку, а федерація є оптимальною формою для поєднання державного союзу з національним розвитком. Українські землі мають бути об'єднані й отримати органи законодавства та самоврядування, з урахуванням етнографічного складу й економічних умов [4, с. 426].

Щодо мовного питання М. Грушевський пропонує встановити загальноімперські закони для захисту прав мовних меншин. В українській автономії українська мова має стати мовою викладання в народних школах і предметом навчання в освітніх закладах. Також потрібно підготувати вчителів і чиновників, що володіють українською для взаємодії з населенням. Крім того вчений вимагає повного визнання української мови в установах і усунення обмежень на її використання в культурному та суспільному житті [4, с. 427].

І. Франко поділяв і схвалював ці ідеї М. Грушевського, вважаючи, що він блискуче висвітлює означені питання. Також учений погоджується з критикою Росії як «тюрми народів» та підкреслює, що примусова єдність не може тривати довго. Він вважає, що майбутня єдність можлива лише за умов, коли кожна нація матиме свободу розвивати свою культуру й економіку.

Узагальнюючи, зазначимо, що протиставлення поглядів І. Франка та М. Грушевського, зокрема в етносоціологічних питаннях, є не зовсім доречним, у першу чергу, через брак наукових робіт щодо вивчення їхньої співпраці, яке було суттєво обмежене ідеологічним тиском за радянських часів, зводячи її до конфліктної парадигми, що відповідало інтересам тоталітарного режиму. Сьогодні українська наука звільнилася від ідеологічних упереджень і підходить до вивчення спадщини цих постатей з позиції різнобічного аналізу.

Дослідження рецензій І. Франка на етносоціологічні роботи М. Грушевського дозволило визначити спільні точки зору вчених на такі важливі питання як українське етнічне відродження, міжетнічна взаємодія в умовах занепаду Російської імперії та дослідження міжетнічних конфліктів українців із єврейськими та польськими громадами.

На нашу думку, продовження вивчення взаємодії соціологів минулого не лише дозволить глибше зрозуміти історію української соціології, а й сприятиме розширенню сучасних підходів до аналізу національної ідентичності, міжетнічних відносин та соціокультурних процесів, що вплинули на розвиток українського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Грушевський М. Кінець Гетто / Твори : у 50 т. / редкол. : П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін. Т. 1. : Серія «Суспільно-

політичні *твори* (1904-1907)». Львів : Видавництво «Світ», 2002. С. 456-457. URL :

https://shron3.chtyvo.org.ua/Hrushevskiyi/Tvory_u_50_t_Tom_01.pdf

(дата звернення: 10.11.2024).

2. Грушевський М. Національне питання й автономія / Твори : у 50 т. / редкол. : П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін. Т. 1. : Серія «Суспільно-політичні *твори* (1904-1907)». Львів : Видавництво «Світ», 2002. С. 413-420. URL :

https://shron3.chtyvo.org.ua/Hrushevskiyi/Tvory_u_50_t_Tom_01.pdf

(дата звернення: 10.11.2024).

3. Грушевський М. Єдність чи розпад (Росії) / Твори : у 50 т. / редкол. : П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін. Т. 1. : Серія «Суспільно-політичні *твори* (1904-1907)». Львів : Видавництво «Світ», 2002. С. 405-413. URL :

https://shron3.chtyvo.org.ua/Hrushevskiyi/Tvory_u_50_t_Tom_01.pdf

(дата звернення: 10.11.2024).

4. Грушевський М. Про зрілість і незрілість / Твори : у 50 т. / редкол. : П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін. Т. 1. : Серія «Суспільно-політичні *твори* (1904-1907)». Львів : Видавництво «Світ», 2002. С. 421-424. URL :

https://shron3.chtyvo.org.ua/Hrushevskiyi/Tvory_u_50_t_Tom_01.pdf

(дата звернення: 10.11.2024).

5. Грушевський М. Розбурхане муравлисько / Твори : у 50 т. / редкол. : П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін. Т. 1. : Серія «Суспільно-політичні *твори* (1904-1907)». Львів : Видавництво «Світ», 2002. С. 528-535. URL :

https://shron3.chtyvo.org.ua/Hrushevskiyi/Tvory_u_50_t_Tom_01.pdf

(дата звернення: 10.11.2024).

6. Тельвак В. Взаємини Івана Франка та Михайла Грушевського в історіографічній традиції. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. 2005. Вип. 9. С. 48-60.

7. Франко І. Українська трибуна в Росії. *Літературно-науковий вісник*. 1906. Т. 35. Кн. 8. Львів : з друк. НТШ ім. Шевченка. С. 335-340. URL : <http://hrushevsky.history.org.ua/item/0014094> (дата звернення: 10.11.2024).

Таїсія Харитонova

аспірантка ОП «Соціологія»

кафедри соціології та масових комунікацій

Криворізького державного педагогічного університету,

заступник директора з науково-методичної роботи

Криворізького природничо-наукового ліцею

Криворізької міської ради Дніпропетровської області

(м. Кривий Ріг, Україна)

ПРОФІЛЬНА ОСВІТА ЗА КОРДОНОМ І В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКА

Аналіз робіт закордонних та вітчизняних науковців, присвячених темі впровадження профільної освіти, дозволив зробити висновок про те, що вони зосереджені на впровадженні і побудові такої системи освіти, яка б дала можливість вибрати майбутньому старшокласнику напрям професійної діяльності та максимально відповідала б його можливостям, здібностям і вподобанням. Впровадження профільної освіти в Україні зустрічає труднощі і перепони від самого початку, а на сьогодні цей процес ще обтяжений умовами російської агресії. Проте, незважаючи на складність зовнішніх та внутрішніх обставин, реформа освіти відбувається, у 2027 р. в старшу школу прийдуть перші учні НУШ. Враховуючи те, скільки представникам даного покоління довелося подолати викликів при впровадженні реформи (нестача друкованих примірників підручників, повне онлайн навчання під час епідемії Covid-19, безпекова ситуація в навчальному процесі з лютого 2022 р.), хотілось би мінімізувати небезпеки і ризики їх підготовки у старшій профільній школі. Наразі необхідно звернутися до аналізу світового досвіду впровадження профільної освіти в старшій школі, враховуючи потреби та можливості сучасного українського суспільства, а також тенденції його цифровізації. Хотілось би врахувати максимальну кількість факторів, мінімізувати можливі ризики й побудувати ефективну сучасну профільну старшу школу.

Багато вітчизняних науковців звертаються до аналізу профільної освіти. Так, наприклад, в колективній монографії «Старша школа

зарубіжжя: організація та зміст освіти» [1] узагальнено досвід роботи країн Європи та США, подано значну кількість висновків аналітичної та практичної направленості щодо профілізації освіти. Також у цих дослідженнях розглядаються різні підходи до побудови стратегій навчального процесу у старшій школі.

Порівняння завдань профільної освіти в Україні та країнах Європи, США, дозволяє говорити про наявні відмінності (табл. 1).

Таблиця 1

Завдання профільної освіти

Країни Європи, США	Україна
<ul style="list-style-type: none"> - індивідуальний розвиток особистості, розкриття її потенціалу; - задоволення потреб економіки країни у кваліфікованих робочих кадрах; - соціальна інтеграція, формування активного члена суспільства, громадянина; - закладання основ для навчання протягом життя. 	<p>всесторонній розвиток, навчання, виховання, виявлення обдарувань, соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і здобуття освіти протягом життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності, дбайливого ставлення до родини, своєї країни, довкілля, спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству.</p>

В більшості економічно розвинених країн існує Міжнародний стандарт класифікації освіти (англ. International Standard Classification of Education, ISCED), вихідною класифікацією якого є освітня програма. Освітні програми класифікують за рівнями (від 0 до 6) та галузями освіти (25 галузей, 10 груп). Нульовий рівень – допочаткова, 1-й – початкова; 2-й – нижча середня; 3-й – вища середня освіта і т. д. Диференціація освіти, як правило, починається на 2-му рівні та продовжується на 3-му.

За класифікацією ISCED навчальні програми диференціюються на ті, що: 1) спрямовані на здобуття вищої освіти, отримання найвищого рівня кваліфікацій, розвитку навичок дослідницької роботи – тип А; 2) спрямовані на продовження навчання поряд з оволодінням професійно-технічними кваліфікаціями – тип В; 3) кінцеві, призначені для підготовки до трудової діяльності, виходу на ринок праці – тип С. Також виокремлюють загальноосвітні,

допрофесійні та професійні, довготривалі та короткочасні. Загальною тенденцією організації середньої освіти за кордоном є диференціація навчання шляхом поєднання внутрішньої рівневої диференціації (за здібностями, характеристиками інтелекту і креативності, показниками IQ тощо) та зовнішньої диференціації за інтересами і професійними намірами, шляхом поглибленого вивчення низки варіативних предметів та навчальних курсів.

У ході підготовки до впровадження профільної освіти в Україні було проведено дослідження щодо рівня готовності та поінформованості суспільства. Результати всеукраїнського соціологічного дослідження, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) для Швейцарсько-українського проєкту DECIDE – «Децентралізація для розвитку демократичної освіти» та Міністерства освіти і науки України є досить ґрунтовними й такими, що наводять на роздуми [2].

У Кривому Розі з 2021 р. почалося поступове створення закладів профільної освіти, а саме йдеться про розбудову системи академічних ліцеїв. В місті зі 135 закладів середньої освіти лише 21 могли набирати учнів до 10-х класів. Заклади освіти почали визначатись з профілями навчання, облаштуванням освітніх просторів. Одразу ж виникла проблема адаптації старшокласників до нових умов, оскільки у багатьох випадках в класах були учні із різних освітніх закладів району та міста, для них властива наявна різниця у рівні сприйняття матеріалу, до того ж складність соціалізації поглиблювалась тим, що з лютого 2022 р. перейшли на дистанційне навчання через міграційні процеси та потік учнів з числа внутрішньо переміщених осіб. Однак дані виклики дають можливість вибудувати навчальний процес таким чином, щоб можна було максимально підготувати учня не тільки до НМТ, але надати йому можливість вибрати собі напрямок професійної діяльності в майбутньому.

Важливо також відзначити, що українські школярі на сьогодні мають проблему вибору профілю через недостатню інформацію або підтримку, тоді як у закордонних системах профорієнтація починається раніше. Більш того, профорієнтаційна робота у закладах освіти не завжди враховує тенденції цифровізації суспільства та появу нових спеціальностей, видів діяльності.

Таким чином, аналізуючи публікації сучасних науковців про профільну освіту в зарубіжних закладах і враховуючи реалії сучасної

України, можна зробити висновок про доцільність їх врахування при реформуванні старшої школи. Однак однозначно треба бути готовим й до вирішення проблем безпекової ситуації, матеріально-технічного забезпечення профільного освітнього середовища, а також підготовки кваліфікованих мотивованих викладачів. Не менш важливим є врахування рівня готовності самих старшокласників до адаптації в новий умовах. Окремо треба готувати про необхідність розбудови нової системи профорієнтаційної роботи з учнями. Адже сьогодні необхідно орієнтувати на ті професії, які будуть затребуваними в майбутній повоєнній Україні та надавати можливості реалізувати можливості, таланти і компетенції кожного учня.

Список використаних джерел:

1 Старша школа зарубіжжя: організація та зміст освіти: монографія / за ред. О. І. Локшиної; Ін-т пед. АПН України. Київ: СПД Богданова, 2006. 228 с.

2 Соціологічне дослідження «Реформа профільної середньої освіти». Київ, 2024. URL: https://decide.in.ua/wp-content/uploads/2024/09/reforma-profilnoyi-serednoyi-osvity_soczdoslidzhennya.pdf (дата звернення: 10.11.24).

РОЗДІЛ 2 ІНФОРМАЦІЙНА ВЗАЄМОДІЯ «СУСПІЛЬСТВО-ЛЮДИНА- ПРИРОДА»: ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ

Наталія Бойко

*доктор соціологічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник відділу соціальної психології
Інституту соціології НАН України (м. Київ, Україна)*

МЕДІАСПОЖИВАННЯ ТА БАЛАНС ДОВІРИ ДО РІЗНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ: ОЧІКУВАННЯ VS РЕАЛЬНІСТЬ

Медіаспоживання сьогодні є однією з провідних активностей українців. Українці активно відслідковують поточну інформацію, загально-державні та локальні новини, новини про війну, використовуючи різні джерела отримання інформації. За результатами опитування, проведеного в рамках дослідницького проекту «Media Literacy and Access to Trusted Information during the War in Ukraine»³, Internationally Collaborative Study на початку серпня 2024 року⁴ 75,7 % українців зазначили, що вони підвищили медіаспоживання порівняно з довоєнним часом, 15 % респондентів зазначили, що їх медіаспоживання не змінилося і 9,3 % зауважили, що зменшили медіаспоживання порівняно з довоєнним часом. Задля отримання актуальної інформації українці сьогодні активно використовують як традиційні медіа (радіо, телебачення, печатні видання тощо), так і інтернет-медіа (соціальні мережі, пошукові системи, менеджери тощо), а також отримують інформацію від рідних та друзів.

Ситуація суттєвого збільшення різного роду медіаспоживання актуалізувала проблему як достовірності тієї інформації, яку сьогодні

³ Grant Blank¹, Nataliia Boiko², Elizaveta Chernenko¹, Serhii Dembitskyi², William Dutton¹, Olena Goroshko³, (1) University of Oxford, United Kingdom, (2) Institute of Sociology of National Academy of Science of Ukraine, Ukraine, (3) National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute», Ukraine. URL : <https://billdutton.me/2024/07/24/media-literacy-and-access-to-trusted-information-during-the-war-in-ukraine/>.

⁴ Соціологічне опитування було здійснено компанією «Рейтинг Груп» шляхом веб-опитування випадкової вибірки (N=2014) дорослого населення із номерами мобільних телефонів в Україні. До опитування не увійшли громадяни України, які проживають зараз на підконтрольних Росії територіях.

отримують українці, так і реакції українців на різні джерела отримання інформації в сучасному інформаційному полі. А відтак підвищилась значущість довіри до різних джерел отримання інформації та порушилось питання про баланс довіри – позитивне або негативне їх сприйняття.

Вагомим для нашого дослідження є визначення *балансу довіри* до певних інформаційних ресурсів в суспільстві, як свідчення його позитивного (або негативного) потенціалу в контексті очікуваної довіри до тих джерел інформації, якими сьогодні користуються українці. Позитивний баланс довіри передбачає, що частка тих респондентів, хто довіряє певному джерелу інформації, перевищує частку тих, хто не довіряє. І навпаки, негативний баланс засвідчує, що частка тих респондентів, хто довіряє, нижча за частку тих, хто не довіряє. Результати дослідження засвідчують, що переважна більшість означених джерел інформації має позитивний баланс довіри (див. рис. 1).

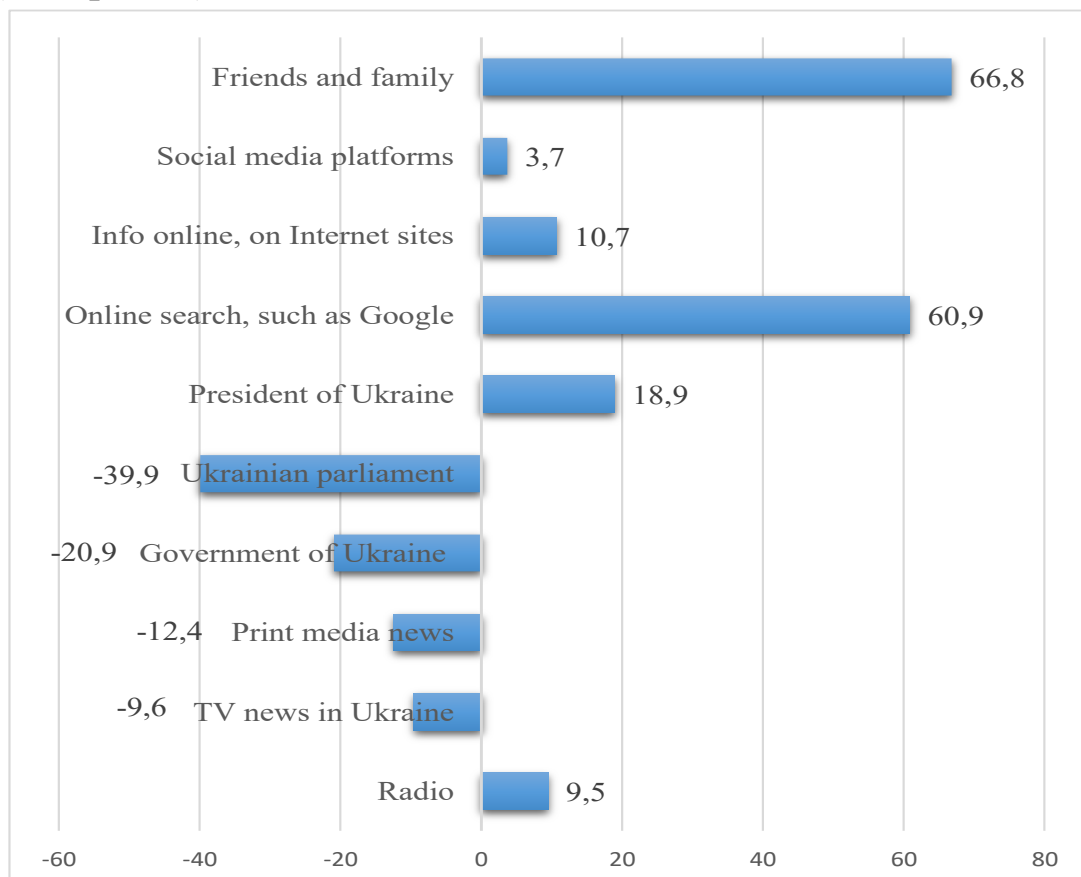

Рис. 1 Розподіл балансу довіри/недовіри⁵ до різних джерел інформації в українському суспільстві в умовах війни (2024, %)

⁵ Різниця між частками тих, хто довіряє, і тих, хто не довіряє соціальній інституції.

Проте найбільша довіра зафіксована до інформації, отриманої від друзів та родини (+66,8 %), а також до безпосередньої онлайн-активності, пов'язаної з безпосереднім пошуком в інтернеті, наприклад, пошукова система Google (+60,9 %). У трійку лідерів за рівнем позитивного балансу довіри входить також Президент України (+18,9 %).

Слід зауважити, що усі означені лідери інформаційної довіри українців належать до різних груп інформації: це безпосередньо спілкування з найближчим колом (друзі та родина); інтернет-джерела, які передбачають цілеспрямований пошук певної інформації онлайн (пошук в інтернеті); а також традиційні офіційні джерела інформація (Президент України).

Крім того позитивний баланс довіри, хоча і значно нижчого рівня мають такі джерела інформації, як: Інформація онлайн, на інтернет-сайтах (+10,7 %) та Новини по радіо в Україні (9,5 %). Інформація в соціальних мережах (+3,7 %) також має позитивний баланс довіри, проте він є доволі невисоким.

Негативний баланс довіри за результатами нашого дослідження фіксується виключно до традиційних джерел інформації. Найбільший негативний баланс довіри демонструється до таких офіційних державних структур, як: Верховна Рада України (-39,9 %), Уряд України (-20,9 %), а також таких традиційних джерел інформації, зокрема, друкованих газет та новинних журналів (-12,4 %), телевізійних новин в Україні (-9,6 %).

Зауважимо, що дослідження довіри до різних інституцій, яке проводилось Інституту соціології НАН України у 2019 році* (*зазначимо, що дослідження 2019 року містило дещо інший набір об'єктів оцінки довіри, проте вміщувало і певні об'єкти оцінки довіри, присутні і у даному дослідженні, як-то – Інтернет, Традиційні ЗМІ (телебачення, радіо, газети), Верховна Рада, Уряд України, Президент України) демонструвало сході тенденції позитивного балансу довіри/недовіри до Президента України (+20,8%) та Інтернету (+5%). Та негативний баланс довіри до Верховної Ради (-30,4%), Уряду України (-28,6%) та Традиційних ЗМІ (-13,9%).

Війна не змінила кардинально баланс довіри до різних джерел інформації, що можна було б очікувати, враховуючи підвищений попит населення щодо отримання різного роду інформації в надзвичайних умовах та відповідного акумулювання великої

кількості інформаційних джерел як офіційних, так і неофіційних.

Також не з'явилося певного пріоритетного типу джерела інформації (традиційні медіа, інтернет-медіа, безпосереднє спілкування), яке українці виділили б основним. Українці дуже гнучкі в використанні різних джерел інформації. І саме така відсутність пріоритетних інформаційних джерел дозволяє сьогодні більш критично ставитись до великої навали інформації, яку споживають українці, фільтрувати та аналізувати отримувану інформації. А також формувати більш високу культуру інформаційного споживання та медіа грамотність українців.

Izabela Marszałek-Kotzur

*Doctor of Humanities, Assistant Professor,
Department of Applied Social Sciences,
Faculty of Organization and Management of
Silesian University of Technology (Gliwice, Poland)*

WAR «ECOCIDE» IN UKRAINE

The war caused by Russian aggression, in addition to the massive losses and tragedy affecting the population, is resulting in increasingly severe environmental degradation in Ukraine. It includes the devastation of ecosystems and natural resources, and poses direct threats to humans and animals. There is air pollution, water and soil contamination with heavy metals and toxic substances. There is still a threat of nuclear contamination and mined areas are a serious problem [5]. As a result of hostilities, Ukraine has become the most mined country in the world. It is estimated that up to about 28 % of its territory, requires demining. Environmental hazards are not limited to areas where the heaviest fighting is taking place, as shelling of cities and critical infrastructure affects the entire country. The Ukrainian State Environmental Inspectorate calculates the damage to nature at many billions of dollars [8].

A huge problem for the environment is the emission of carbon dioxide into the atmosphere. According to a June 2024 report by the Ukrainian Ministry of Environment and Ukrainian and international NGOs, it will be 175 million tons. Among the causes of the emissions are billions of liters of fuel used by combat vehicles, nearly a million hectares

of burned forests and fields and woodlands, a huge number of blown-up oil and gas tanks, and a huge amount of steel and cement used to build fortifications along the front lines [11].

One of the most tragic consequences of the Russian invasion of Ukraine is the devastation of unique ecosystems. First and foremost, these include relict fragments of steppes (mainly in the Donetsk Highlands), wetlands at the mouth of the Dnieper, parts of the Black and Azov Sea coasts, and many others. A separate problem is the contamination of the Black Sea and the impact of Russian naval activity on aquatic fauna [1].

The war in Ukraine is causing great harm to animals. Most of them are confused and frightened by explosions, gunfire, machinery and night flashes. This forces them to change their behavior and their natural life cycle. There is a shortage of food, which could affect the future of their populations. Ukraine is home to many rare steppe species, whose habitats are small and concentrated mainly in the southeastern part of Ukraine, where warfare is most intense [12].

The munitions used in the war contain lead, mercury and TNT. In munitions, the sources of danger are primarily explosives and heavy metals. Even if the war in Ukraine were to end today, these poisonous heavy metals and explosives would remain - with years-long consequences for people, animals and nature [10].

As experts of the Ukrainian State Environmental Inspectorate state, the environmental damage caused by the war is having a negative impact on the environment not only of Ukraine, but of all of Europe [2]. The extent of pollution and damage in many areas can only be estimated, as data collection is very difficult.

Revitalization and repair of environmental damage will be a process spread over future decades. The extent of soil and groundwater degradation as a result of warfare is difficult to assess at this point, primarily because of the ongoing clashes and lack of systematic research. Some work, such as land demining, elimination of chemical and biological hazards is partly being undertaken already. However, the development of agriculture, for example, in some areas where there is fighting today will not be possible for a long time.

Ukraine will need the support of foreign partners, primarily in technological and financial terms. Holding perpetrators accountable for actions against the environment will also remain a challenge. In the first

three months of the war alone, 245 eco-crimes committed by the army of the Russian Federation on Ukrainian territory and in the Black Sea and Sea of Azov were documented [3].

Ukraine's environment minister is demanding that Russia be held accountable for the environmental damage it has caused. He wants to bring Russia before the International Criminal Court in The Hague. The indictment is expected to deal with environmental destruction as a war crime. In addition, it wants to set a precedent and develop appropriate procedures for international criminal prosecution so that in the future waging war at the expense of the environment does not go unpunished. A conviction would be a landmark event in such a case, as to date, no country or individual has been convicted of war crimes involving environmental destruction [9]. The European Union supports this action. They were already voiced during a meeting between Members of the European Parliament and European Union foreign policy chief J. Borrell in 2023. Russia's destruction of a dam on the Dnieper River at Novaya Kakhovka, which caused catastrophic flooding and submerged thousands of hectares of land, was condemned by the EU as an act of «ecocide» [7].

Ecocide should be understood as a crime that harms a population through severe and irreversible devastation of the environment [4]. The Permanent International Criminal Court in The Hague considers four categories of crimes: crimes of genocide, crimes against humanity, war crimes and crimes of aggression against a state or territories. Parliaments and governments around the world and experts in international criminal law and environmental science have stepped up global efforts for a new legislative initiative: ecocide as a fifth category of crimes of international importance. In 2021. The Independent Expert Panel on the Legal Definition of Ecocide, established by the Stop Ecocide Foundation, gave ecocide a legal definition that meets the realities of the 21st century [6].

References:

1. Ber J. Wojna z przyrodą. Wpływ rosyjskiej agresji na środowisko naturalne Ukrainy. 2023. On-line: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-12-07/wojna-z-przyroda-wplyw-rosyjskiej-agresji-na-srodowisko>
2. gov.pl. Wpływ działań wojennych na środowisko przyrodnicze w Ukrainie. 2023. On-line: <https://www.gov.pl/web/klimat/wplyw-dzialan->

[wojennych-na-srodowisko-przyrodnicze-w-ukrainie](#)

3. Instytut Europy Środkowej. Wojna na Ukrainie: przestępstwa przeciwko środowisku (część 1). 2024. On-line: <https://ies.lublin.pl/komentarze/wojna-na-ukrainie-przestepstwa-przeciwko-srodowisku-czesc-1/>

4. Kuzior, A. Człowiek jako racjonalny podmiot działań w świetle założeń koncepcji zrównoważonego rozwoju. *Problemy Ekorozwoju* **2006**, 2, 67-72.

5. Marszałek-Kotzur I. Environmental sustainability and energy management during the war crisis. *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Organizacja i Zarządzanie*. Published online 2023:321–333. doi:10.29119/1641-3466.2023.175.20

6. Nowak E. Ekobójstwo. Ku nowej kategorii międzynarodowego prawa karnego. *Przegląd Sejmowy*, nr 4(177)/2023, s. 63–90; <https://doi.org/10.31268/PS.2023.198>

7. Parlament Europejski. Wojna Rosji przeciwko Ukrainie: Konsekwencje dla środowiska naturalnego. 2023. On-line: <https://www.europarl.europa.eu/news/pl/agenda/briefing/2023-12-11/8/wojna-rosji-przeciwko-ukrainie-konsekwencje-dla-srodowiska-naturalnego>

8. Piechowska M. Konsekwencje rosyjskiej agresji na Ukrainę dla środowiska naturalnego. 2023, on-line: <https://www.pism.pl/publikacje/konsekwencje-rosyjskiej-agresji-na-ukrainie-dla-srodowiska-naturalnego>

9. Schauenberg T. Środowisko. Cicha ofiara wojny w Ukrainie. 2024. On-line: <https://www.dw.com/pl/%C5%9Brodowisko-cicha-ofiara-wojny-w-ukrainie/a-69998168>

10. Vergin J. Wojna w Ukrainie. Środowisko naturalne zatrute na lata. 2023. On-line: <https://www.dw.com/pl/wojna-w-ukrainie-%C5%9Brodowisko-naturalne-zatrute-na-lata/a-64916979>

11. WCN. Skutki ekologiczne wojny na Ukrainie – pierwsze badania. 2024. On-line: <https://wszystkoconajwazniejsze.pl/pepites/skutki-ekologiczne-wojny-na-ukrainie-pierwsze-badania/>

12. WWF. Jak wojna w Ukrainie wpływa na przyrodę? 2024. On-line: <https://www.wwf.pl/jak-wojna-w-ukrainie-wplywa-na-przyrode>

Віталій Кривошеїн

*доктор політичних наук, професор,
декан факультету суспільних наук і міжнародних відносин
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
(м. Дніпро, Україна)*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ВЗАЄМИН МІЖ ВЛАДОЮ І ГРОМАДСЬКІСТЮ: РОЛЬ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

Із здобуттям незалежності Україна стала на шлях утвердження себе як демократичне суспільство, яке підтримує загально визнані права людини та громадянина, зокрема права на свободу думки та вираження поглядів. Вирішальну роль у цьому процесі відіграють відносини між владою та її громадянами, які набувають різних форм взаємодії.

Можливість вільно висловлювати свою думку є ознакою демократичного та прозорого суспільства. Громадська думка має значний вплив не лише на політику та управління, але й на широкий спектр людських зусиль, включаючи літературу, мистецтво, маркетинг і споживчу культуру [9]. Громадську думку варто розглядати як ключовий компонент соціуму, що представляє погляди та ставлення окремих людей до конкретних питань суспільного розвитку. Важливо визнати, що держава і суспільство взаємопов'язані, а активна участь громадян сприяє більш демократичній системі управління. І навпаки, коли громадяни пасивні та відсторонені від державних справ, це може створити можливості для переважання недемократичних практик.

В умовах інформаційного суспільства розвиток нових концепцій і технологій призвів до революції у сфері комунікації, особливо в секторі державного управління. Процес цифровізації взаємин між владою і громадськістю прискорився у 2020 році на тлі несподіваних викликів, спричинених пандемією COVID-19 [7]. Перехід до електронних інструментів уможливив швидшу та ефективнішу комунікацію між державними органами та громадськістю.

В Україні електронні комунікації виявилися кардинальними для державного управління, особливо під час воєнного стану. Урядові установи тепер можуть ефективно взаємодіяти з громадськістю,

забезпечувати своєчасний доступ до інформації та залучати громадян до врегулювання криз. Платформи соціальних медіа стали вирішальними для сприяння взаємодії між громадянами та владою, полегшуючи обмін інформацією в реальному часі [4]. Крім того, месенджери, електронна пошта, веб-сайти та мобільні програми оптимізували зв'язок між державними органами та різними зацікавленими сторонами під час надзвичайних ситуацій. І хоча такі інструменти, як канали Telegram, забезпечують швидкий зв'язок під час криз, їх ефективність обмежена, якщо немає доступу до Інтернету [4]. Велика кількість джерел інформації покращила поширення політичної інформації, але поштовх до інноваційних технологій в урядових операціях створив конкурентне середовище для привернення уваги аудиторії. Інтеграція електронних комунікацій суттєво змінила державне управління, підвищивши його чуйність і прозорість суспільні потреби [8].

Однією з головних переваг цифрових комунікацій є швидка та ефективна передача інформації, що дозволяє органам влади оперативно збирати дані, приймати обґрунтовані рішення та реагувати на ситуації. Крім того, цифрові технології сприяють активізації участі окремих осіб та організацій в управлінні. У цьому контексті варто проаналізувати суспільні настрої в онлайн-сфері, яка має відмінні атрибути порівняно з традиційними формами громадської думки: віртуальність, відсутність цензури, анонімність і різноманітність тем для обговорення [6]. Громадська думка в Інтернеті означає колективне вираження поглядів чи настроїв громадськістю через інтернет-платформи щодо суспільних питань або тем, що становлять суспільний інтерес у певному історичному контексті та соціальному середовищі [6].

Хоча громадська думка, висловлена на платформах соціальних медіа та на веб-сайтах, не може безпосередньо впливати на публічну політику чи формувати її, урядові органи враховують цей зворотній зв'язок під час формулювання конкретної політики. У цьому сенсі можна стверджувати, що громадська думка в Інтернеті відіграє непряму, але важливу роль у процесі прийняття рішень.

Громадська думка в Інтернеті має подвійний вплив на публічну політику. У той час як участь в онлайн-дискусіях може привернути увагу до нагальних соціальних проблем і спонукати до позитивних змін, вона також може не помічати голоси маргіналізованих груп,

таких як люди з низькими доходами або люди похилого віку [5]. Анонімність в Інтернеті може бути проблематичною, оскільки дозволяє поширювати неперевірену інформацію. Крім того, зростання онлайн-спільнот як нових гравців у публічній політиці вносить динамічні зміни в процеси прийняття рішень [1].

Участь громадськості в процесі прийняття рішень забезпечує складний механізм, зображений у вигляді багаторівневої піраміди. На вершині піраміди знаходяться дії уряду, спрямовані на залучення громадськості, які підкріплені глибокими, істотними, але менш очевидними чинниками. В основі піраміди лежать демократичні принципи, які керують зусиллями уряду щодо залучення громадськості до прийняття рішень. Ці принципи включають народний суверенітет, прозорість, відкритість, рівність і недискримінацію. Для сприяння участі громадян у діяльності влади використовуються різні технології, такі як PR-комунікації, інформаційні технології, інтернет-платформи, краудсорсінг, соціологічні дослідження [1]. Для побудови зв'язків між урядом і громадськістю використовується низка інструментів, зокрема традиційні медіа, соціальні медіа, впливові особи, урядові веб-сайти, електронна пошта, програми обміну повідомленнями та телефонні сповіщення. Цей набір інструментів продовжує розвиватися з впровадженням нових цифрових технологій.

Сьогодні влада впроваджує різноманітні заходи щодо залучення громадськості до прийняття рішень, які можна поділити на три основні групи:

– Інформування громадян – це публічні оголошення, публікація проектів документів на офіційних сайтах, випуск прес-релізів, проведення прес-конференцій.

– Пасивна участь громадян – наприклад, використання онлайн-петицій, опитувань і систем моніторингу.

– Активна участь громадян – залучення круглих столів, громадських консультацій, громадських рад, соціальних діалогів, механізмів громадського контролю.

Однією з важливих міжнародних ініціатив, до якої приєдналася і Україна, є Партнерство «Відкритий уряд», у рамках якої Кабінет Міністрів розробив План заходів на 2023-2025 роки [3].

Партнерство «Відкритий Уряд» досягло значних успіхів у напрямку відкритості та реформування державного управління.

Зокрема, запроваджено новий підхід під назвою «co-creation», який передбачає партнерство на всіх етапах реформ – від аналізу проблеми до реалізації рішення. Ключовими складовими цієї ініціативи є розвиток цифрової платформи E-Youth та Програма підвищення прозорості наукових досліджень [3].

Ініціативи Партнерства «Відкритий уряд» в Україні зосереджені на забезпеченні доступу до інформації, посиленні участі громадськості в процесі прийняття рішень, забезпеченні підзвітності органів державної влади та використанні технологій для прозорості та підзвітності. Запроваджено різноманітні інструменти електронної демократії, які сприяють прямому діалогу між громадянами та владою. Ініціатива передбачає розвиток цифрової платформи E-Youth, яка сприятиме діалогу молодих українців, громадськості та влади, а також програму забезпечення прозорості та доступності інформації про наукові дослідження.

Українська влада має надавати якісні послуги своїм громадянам, залучаючи їх до прийняття рішень та співпрацюючи з організаціями громадянського суспільства. Цей сучасний підхід до політичного управління підкреслює важливість прозорості, участі громадськості та співпраці у створенні ефективних та ефективних структур управління. На думку А. Денисюк [2], основою соціального (політичного) діалогу є відкрите спілкування та взаємна повага між усіма залученими сторонами, що призводить до порозуміння та згоди між політичними акторами. Цей тип діалогу необхідний для участі громадськості у прийнятті державних рішень.

Найвищим рівнем участі в демократичному суспільстві є соціальний (політичний) діалог, коли громадськість бере участь у регулярному обміні думками та пропозиціями, а також у громадських слуханнях за допомогою електронних засобів зв'язку.

У демократії вирішальне значення має поєднання громадської думки та публічної політики. Це досягається шляхом представлення громадської думки в політиці та врахування громадської думки в діяльності уряду [7]. Чіткість, ефективність і узгодженість повинні керувати комунікацією в державному управлінні, зосереджуючись на розумінні громадської думки. Роль громадськості в прийнятті рішень розвивається в напрямку постійної співпраці через цифрові комунікації.

Таким чином, уряд має активно шукати зворотній зв'язок і

внесок від громадян через різні канали, такі як громадські консультації, опитування, збори та громадські слухання. Це допоможе гарантувати, що політика та рішення уряду відображатимуть потреби та переваги населення. Крім того, уряд має активно співпрацювати з організаціями громадянського суспільства та іншими зацікавленими сторонами, щоб сприяти співпраці та партнерству у вирішенні громадських проблем. Такий підхід зміщує роль уряду з домінуючої позиції на співпрацю та партнерство з громадянським суспільством.

Другий рівень залучення громадськості включає консультації, коли органи влади шукають думку громадськості з різних питань і надають можливість для зворотного зв'язку та коментарів. Вкрай важливо виділити достатньо часу для отримання інформації та вирішення проблем, які висловлює громадськість.

Третій рівень залучення громадськості передбачає безпосередню участь представників громадянського суспільства в процесі прийняття рішень поряд із представниками влади. Це включає в себе обмін експертними думками, пропонування тем для обговорення, розробку рішень і пропозицію поправок. Існує можливість покращити процес відбору представників громадськості, щоб забезпечити справедливе та інклюзивне представництво суспільства.

Список використаних джерел:

1. Борисенко О. П., Чернокалова К. О. Комунікація як інструмент державного управління: сучасні тенденції. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. № 2 (25). С. 58-62. DOI: <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2020-2.10>.
2. Денисюк А.В. Механізми реалізації політичного діалогу в умовах кризи. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Питання політології*. 2022. Вип. 42. С. 13-20. DOI: <https://doi.org/10.26565/2220-8089-2022-42-02>.
3. Про затвердження плану дій із впровадження Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд»» у 2023-2025 роках: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2023 р. № 1049-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1049-2023-%D1%80#n10>.
4. Тайєр А. Вплив комунікативних технологій на ефективність публічного управління в Україні у надзвичайних умовах. *Публічне урядування*. 2022. Вип. 4 (32) (Грудень). С. 73-79. DOI:

[https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-4\(32\)-10](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-4(32)-10).

5. Haisheng H. Analyzing online public opinion effect on public policy. *Baltic Journal of Law & Politics*. 2022. Vol. 15, № 2. P. 249-270. DOI: <https://doi.org/10.2478/bjlp-2022-001015>.

6. Huang B. Analyze the Influence of Internet Public Opinion on Public Policy. *Open Access Library Journal*. 2020. Vol. 7. P. 1-9. DOI: <https://doi.org/10.4236/oalib.1106674>.

7. Iacob S. E., Hrestic L. M., Istrate G. A. The new Era of Communication in Public Administration. From Classic to Digital. *International Conference «Risk in Contemporary Economy»*. 2021, Galati, Romania. Galati, 2021. P. 461-464. DOI: <https://doi.org/10.35219/rce20670532140>.

8. Kryvoshein V. Transformation of Political Perceptions in the Age of Information Technologies: Analyzing the Impact on Political Beliefs. *Futurity of Social Sciences*. 2023. Vol. 1, № 3. P. 20-32. DOI: <https://doi.org/10.57125/FS.2023.09.20.02>.

9. Phillips Davison W. Public opinion. *Encyclopedia Britannica*. 2024. October 24. URL: <https://www.britannica.com/topic/public-opinion>.

Барбара Скочинська-Прокопович

*доктор соціології,
професор Школи Бізнесу і прикладних наук «Varsovia»
(м. Жешув, Польща)*

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА ЩОДО ПІДТРИМКИ МІГРАНТІВ З УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ (З 24 ЛЮТОГО 2022 РОКУ)

Повномасштабне вторгнення військ Російської Федерації на територію суверенної незалежної держави України 24 лютого 2022 року сприяло масовій міграції українців до країн Європейського Союзу, зокрема Польщі. Як писала Н. Вітковська, вторгнення Росії в Україну спричинило найбільшу кризу біженців в Європі з часів Другої світової війни. За оцінками, з 24 лютого по листопад 2022 року польський кордон перетнули 3,8 мільйона українців, з яких близько 1,5 мільйона залишилися у країні [7].

Зіткнувшись із раптовим потоком біженців, польське

суспільство та державні інституції швидко відреагували на підтримку новоприбулих українців, започаткувавши програми соціального захисту, надавши колективне житло та зорганізувавши негайну допомогу людям, які перетинають кордони з Україною. Вже у березні 2022 року Сейм і Сенат ухвалили Спеціальний Закон про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на її території, в якому було визначено умови легального перебування на території Польщі, право на соціальні пільги, доступ до ринку, звільнення від податків [5]. Тому метою роботи є аналіз соціальної політики Польщі, що сприяла підтримці громадян України, які були вимушені покинути Україну внаслідок збройної агресії Російської Федерації.

За період російсько-української війни, Польща надала українським мігрантам та біженцям величезну соціальну допомогу та підтримку, забезпечила мільйони українців житлом, виплатами, доступом до освіти, медичного обслуговування та до ринку праці. На сайті Президента А. Дуди зазначено наступне: «Польща посідає перше місце (за Валовим Внутрішнім Продуктом) серед усіх країн, які долучилися до допомоги Україні. Польська підтримка першою надійшла на український фронт у значних кількостях. Ми передали найбільшу кількість важкого озброєння. Польща також входить до числа країн, які в абсолютних цифрах прийняли найбільше біженців» [4]. Так, дійсно, соціальна політика польського Уряду була спрямована на надання першої допомоги Україні, щоб вона змогла вистояти перед російською агресією, а тому жоден українець, який внаслідок війни переткнув польський кордон, не залишився без уваги та соціальної підтримки як урядових структур, так і громадських організацій. Між тим мільйонна міграція українців до Польщі мала неоднозначні наслідки: з одного боку, постала серйозна проблема перед місцевими та державними органами влади Польщі своєчасної підтримки такої великої кількості українських біженців та їх інтеграції до польського суспільства, а з іншого, українські мігранти могли б компенсувати нестачу робочої сили на ринку праці, який на той час відчував певний дефіцит працівників.

У перші ж місяці війни для українських мігрантів та біженців були доступні наступні соціальні програми, які надавалися муніципальними та комунальними центрами соціального забезпечення (MOPS/GOPS):

1. Сім'я 500+ – щомісячна допомога у розмірі 500 злотих на

кожну дитину. віком до 18 років.

2. Житлова допомога або оплата за його оренду за рішенням гмінного, міського чи районного управління за місцем проживання.

3. Family Care Capital – програма для маленьких дітей віком від 1 до 3 років. Щомісячні платежі коливаються від 500 до 1000 злотих.

4. 400 Plus – фінансову допомогу до 400 злотих батькам дітей, які відвідують ясла.

5. Вичерпний опис різних видів грошової допомоги, зокрема допомоги при народженні дитини, допомоги по догляду (людям з інвалідністю, дітям та людям похилого віку) та допомоги по догляду (батькам або опікунам дітей з інвалідністю).

6. Одноразова допомога 300 злотих.

7. Студентські пільги – українські студенти, які продовжують навчання в Польщі, можуть претендувати на студентську позику.

Крім того, більшість університетів запровадили програми допомоги, за якими українські студенти можуть подати заявку на повне або часткове звільнення від плати за навчання, витрат на заочне навчання або плати за гуртожиток. Студенти також могли подати заявку на отримання допомоги та стипендії [8]. А громадська організація «Stowarzyszenie Interwencji Prawnej», метою якої є захист прав людини, зокрема боротьба з усіма формами дискримінації, для підтримки біженців з України підготувала і видала друком інформаційну брошуру «Пільги для громадян України, які приїхали до Польщі після 24 лютого 2022 року» [6].

Вже у червні 2022 року Президент А. Дуда підписав поправку до закону про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї країни. Йшлося передусім про те, щоб зробити ринок праці більш гнучким, надати громадянам України більше можливостей скористатися курсами польської мови, а також створити дитячі садки для дітей з України. Як зазначала М. Малонг, міністр сім'ї та соціальної політики, «системні рішення були покликані допомогти нашим східним сусідам легше та швидше зорієнтуватися в новій реальності Польщі», оскільки поправка також містила рішення, спрямовані на випадки отримання пільг громадянином України, який втратив на них право [3].

15 листопада 2023 року в результаті виборів, проведених громадянами (парламентські вибори), у Польщі відбулася зміна влади. Було сформовано новий уряд, члени якого представляють

партії, що утворюють коаліцію, більшість члени партії «Громадянська платформа», голову якої Д. Туска було обрано прем'єром Польщі. Дональд Туск продовжив соціальну політику попереднього Уряду М. Мазовецького щодо підтримки України та українських мігрантів у Польщі. У інтерв'ю газетам Д. Туск зазначив, що «... нашим головним завданням має бути захист України від російського вторгнення та збереження її як незалежної та цілісної держави. Майбутнє України в основному в наших руках. Я не кажу лише про Польщу і навіть не про ЄС, а про весь Захід. Від нас залежить, чи вдасться Україні уникнути песимістичних сценаріїв. Сьогодні її ситуація набагато складніша ніж рік тому, але й набагато краще, ніж на початку війни, коли путінські солдати стояли на підступах до Києва» [1]. Уряд Д. Туска продовжив положення про допомогу українським біженцям, завдяки якому вони користуються ринком праці, охороною здоров'я та пільгами на тих же умовах, що й громадяни Польщі, до вересня 2024 року [2].

За період російсько-української війни, як зазначено на сайті Президента А. Дуди, станом на 8 листопада 2024 року у Польщі перебуває 980 тис. біженців з України. У 2022 році на допомогу українським біженцям було витрачено 4,9 млрд злотих (€1,1 млрд), у 2023 році ця сума становила 2,5 млрд злотих (понад €500 млн). Окрім цього Польща надала Україні військової допомоги на €3,23 млрд, тобто понад 14 млрд злотих. В цілому Польща виділила на допомогу Україні еквівалент 4,91 % ВВП, з них 0,71 % ВВП – це витрати на підтримку України, 4,2 % ВВП – це вартість допомоги українським біженцям.

Польща також виділила значну допомогу на підтримку енергетичної інфраструктури України, створила на своїй території логістичний, енергетичний та медичний хаби для допомоги Україні [4]. Польща першою почала масово постачати в Україну важке озброєння, стала ініціатором «танкової коаліції» і першою серед західних партнерів надала Україні бойову авіацію.

Таким чином, зусилля польських органів державної влади, зокрема Президента А. Дуди, Сейму, Сенату, Уряду, прем'єрів М. Моравецького, а згодом Д. Туска, а також усього польського народу сприяли широкій та всебічній соціальній допомозі і підтримці українських біженців та мігрантів, сприяли їх інтеграції до польського суспільства, культури, освіти та ринку праці. Соціальна

політика, зокрема і соціальні програми були дієвими та ефективними.

Отже, соціальна підтримка українських біженців у Польщі є не лише проявом людяності й солідарності, але й прикладом ефективної міжнародної співпраці, яка зміцнює європейське суспільство перед новими викликами.

Список використаних джерел:

1. Donald Tusk o pomocy dla Ukrainy: następne dwa lata zadecydują o wszystkim. Polska Agencja Prasowa. 29.03.2024. URL : <https://www.pap.pl/aktualnosci/donald-tusk-o-pomocy-dla-ukrainy-nastepne-dwa-lata-zadecyduja-o-wszystkim> (data dostępu 08.11.2024).
2. Karwowska A. Rząd planuje przedłużyć pomoc dla Ukraińców żyjących w Polsce. Wyborcza. pl. 09.02.2024. URL : <https://wyborcza.pl/7,75398,30678965,rzad-przedluzza-pomoc-dla-ukraincow-zyjacych-w-polsce-ale-w.html> (data dostępu 09.11.2024).
3. Nowelizacja ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy z podpisem Prezydenta. Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. 04.07.2022. URL : <https://www.gov.pl/web/rodzina/novelizacja-ustawy-o-pomocy-obywatelom-ukrainy-z-podpisem-prezydenta> (data dostępu 09.11.2024).
4. Polska pomoc dla Ukrainy. Oficjalna strona Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. 8.11.2024. URL : <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wydarzenia/polska-pomoc-dla-ukrainy,93620> (data dostępu 08.11.2024).
5. Pękul-Czajkowska A. Specustawa o pomocy obywatelom Ukrainy. 10.03.2022. Legalis. URL : <https://legalis.pl/specustawa-o-pomocy-obywatelom-ukrainy/> (data dostępu 07.11.2024).
6. Świadczenia socjalne — broszura informacyjna. 20.02.2023. URL : <https://mapujpomoc.pl/swiadczenia-socjalne-broszura-informacyjna/> (data dostępu 07.11.2024).
7. Witkowska N. Uchodźcy z Ukrainy w Polsce – wyzwania i potencjał integracji. ESG.pl. URL : https://oesg.pl/uchodzcy-z-ukrainy-w-polsce-wyzwania-i-potencjal-integracji/?gad_source=1&gclid=Cj0KCQiA0MG5BhD1ARIsAEcZtwTdcqaujJGOT8YXKOfqIvhmhwzrs7QsBs_rxG4_2hBzEpaatgPenhgaAqbSEA_Lw_wcB (data dostępu 06.11.2024).
8. Wsparcie finansowe i rzeczowe dla uchodźców z Ukrainy w Polsce. 12 lipca 2023-Mapuj pomoc. URL : <https://mapujpomoc.pl/wsparcie-finansowe-i-rzeczowe-dla-uchodzcow-z-ukrainy-w-polsce/> (data dostępu 05.11.2024).

Лариса Хижняк

*доктор соціологічних наук, професор,
професор кафедри прикладної соціології та соціальних комунікацій,
професор кафедри міжнародних відносин
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(м. Харків, Україна)*

ЕКОЛОГІЧНИЙ ТУРИЗМ У СУЧАСНОМУ КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРИ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ФУНКЦІОНАЛУ

Термін «екотуризм» набув поширення на початку 80-х років ХХ ст. Екологічний туризм є видом туристичної діяльності, туристичною послугою, що має різновиди (екстремальний, діловий, м'який і жорсткий та ін.) і власний ринок. Під час російсько-української війни наноситься значна шкода доквіллю [8], затребуваним стає волонтерський і солідарний туризм [10], а також популяризація українського екотуризму на міжнародних ринках, доведено зростаючий вплив туризму на міжнародну економіку [7], тобто відбувається розширення напрямків і функціоналу туристичної галузі у цілому і екологічного туризму. Щодо виходу українського екотуризму на міжнародний рівень, то науковці відзначають такі основні перешкоди, що виникли ще до повномасштабної російської агресії в 2022 р. і існують в сьогоденні: «відсутність державної підтримки щодо розвитку сільського, екологічного (зеленого), аграрного туризму; низький рівень інформаційного забезпечення; недосконалість законодавчої і нормативно-правової бази; обмежений обсяг інвестиційних ресурсів; недостатньо ефективного застосування механізму державно-приватного партнерства при залученні нетрадиційних джерел фінансування інвестиційних проєктів; низький рівень активності органів місцевої влади у розвитку екотуризму; відсутність податкових пільг для осіб, які беруть участь у наданні екотуристичних послуг» [3, с. 105].

Екотуризм є предметом інформаційно-аналітичної діяльності, мета якої полягає у науковому супроводі забезпечення балансу між станом доквілля і його експлуатацією, у розробці стратегій подолання існуючих дисбалансів [1]. Цікавою є теоретична модель розвитку концепції туризму майбутнього, яка включає такі блоки: «Закон

самозбереження людства. Принципи сталого розвитку. Відповідальний туризм» [5]. Екологічний туризм як вид туризму базується на підходах, що визначені Міжнародним союзом охорони природи (МСОП). Серед них «... збереження біорізноманіття та впровадження екологічно чистих і сталих методів використання природних ресурсів. МСОП здійснює моніторинг природоохоронної справи, розробляє вимоги з охорони природи для використання місцевими організаціями, складає плани дій на різних рівнях, сприяє заходам у галузі охорони природи, поширює відповідну інформацію, надає необхідну допомогу та консультації» [9, с. 489].

Трансформація функціоналу екотуризму проявляється в таких напрямках, які розглянемо далі.

1. *Екотуризм в контексті лідерства.* Загалом лідерство у туризмі віддзеркалює здатність певної країни впливати на формування міжнародного туризму; впорядковувати відносини у цій сфері; успішно просувати свій інтерес і забезпечувати його реалізацію за допомогою використання різних акторів.

Функціонально лідер у туристичних відносинах здатний формулювати, визначати певний інтерес, який презентується як спільний, регіональний, міжнародний або світовий. Лідер визначає засоби та методи реалізації актуалізованого інтересу на перетині екології, бізнесу і культури; мобілізує ресурси для його реалізації, приймає рішення тактичного характеру в процесі реалізації та забезпечує легітимацію рішень та наслідків. Лідерство є проявом владних потенцій на міжнародному ринку туристичних послуг і передбачає такі моменти: структурування взаємовідносин в системі туризму, збереження лідерських позицій через творення механізмів регулювання туристичної діяльності. Основними характеристиками (ознаками) держави-лідера у сфері екотуризму стають такі: глобальні силові можливості забезпечувати туризм; економічний механізм на основі виробництва товарів і послуг інноваційного типу; всебічне, комплексне і системне сприяння креативній туристичній індустрії; позиціонування держави в комунікативному просторі як центру узагальнення досвіду та розробки стандартів щодо забезпечення якості туристичних послуг; культурна привабливість; ефективний еко-менеджмент; просування певного світоглядного природоохоронного концепту, що викликає підтримку в інших учасників діяльності у сфері туризму. Має також бути в наявності соціально-

економічний потенціал країни та його використання для створення інфраструктурного туристичного середовища та екологічна політика, що відповідає викликам сучасності.

2. *Екотуризм в контексті партнерства.* Визначимо основні характерні риси сучасного екологічного туризму, що актуалізують еко-партнерство. По-перше, це міжгалузевість, яка передбачає співпрацю організацій різних сфер економіки, що надають продукти і послуги для здійснення туристичної діяльності. Головними учасниками-партнерами у царині екотуризму стають організації, пов'язані з власне з організацією турів та обслуговуванням туристів, а саме: готельне господарство; транспортне обслуговування; ресторанний бізнес. По-друге, розвиток міжнародного еко-партнерства, прикладом якого є діяльність Всесвітньої туристичної організації, яка має робочі договори з Міжнародною організацією цивільної авіації, Міжнародною морською організацією та іншими міжнародними структурами. По-третє, орієнтація на локальні умови. Привабливість екотуризму забезпечує взаємодія туристичних фірм з місцевими виробниками екологічно чистих продуктів харчування з використанням блюд місцевого харчування, культурно обумовлених рецептів. Екотуризм важливий для місцевої економіки як каталізатор створення нових робочих місць, як підтримка місцевого бізнесу, як можливість покращення якості життя місцевих жителів.

3. *Глобальний інформаційний простір та його освоєння екотуризмом* актуально в контексті викликів глобального масштабу [5]. Визнанням ролі екологічного туризму є Міжнародний рік екотуризму – 2002 (за рішенням ООН). Європейський зелений курс оголошено у 2019 р. запуском Європейської зеленої угоди (The European Green Deal), мета якої – досягнення кліматичної нейтральності Європи, перетворення її до 2050 р. на перший кліматично-нейтральний континент. Всесвітнім економічним форумом розроблено Індекс туристичної конкурентоспроможності. Існує Рейтинг країн за Індексом сталого туризму, на який орієнтуються зацікавлені учасники туристичної сфери.

4. *Актуалізовано комунікативний супровід екотуризму.* Складовою туризму є комунікація, від розвитку якої суттєво залежить якість туризму та в цілому ефективність здійснення туристичної діяльності (послуг). Мова йде про використання в туристичній галузі комунікативних технологій, а саме: маркетингу, ПР та зв'язків з

громадськістю, лобіювання екологічних проєктів, поширення успішного міжнародного досвіду у сфері екотуризму. Не менш важливою для зростання екологічної свідомості і самосвідомості людей є освітня, наукова і просвітницька діяльність освітніх та наукових установ. При цьому важко переоцінити роль медійної сфери у розвитку екотуризму, що стає окремим напрямом досліджень. Адже для популяризації екотуризму, підвищення його інвестиційної привабливості серед партнерів туристичних фірм і залучення споживачів туристичних послуг важливу роль відіграє інформованість громадськості про стан екологічної ситуації в різних туристичних еколокаціях (безпеність, біорізноманіття) і залучення громадськості до контролю екологічної ситуації і участі в розробці, прийнятті та реалізації екологічної політики, що забезпечує сталий розвиток спільнот різного рівня. Потребує подальшого розвитку концептуалізація й популяризація стійкого туризму. Активно розвивається європейський ринок сталого туризму [6].

5. *Екологічна паспортизація.* Природоресурсна залежність туристичної галузі вимагає відповідального споживання туристичних послуг як складника екологічно відповідального економічного зростання держав. Якість послуг туристичної галузі забезпечує їх стандартизація, а також громадський і державний контроль за виконанням екологічних вимог учасників екологічного бізнесу. Потреба в рекреаційних зонах полювання, що активно реалізовувалася в Африці ще в 1950-х рр., існує і донині. Райони, де є заповідники, національні парки, мисливські угіддя приносять прибуток бізнесу і податки до місцевих бюджетів. При цьому екотуризм стає все більш багатofакторним і багатозначним для відпочинку, проведення активного дозвілля. У цілому в контексті міжнародного досвіду значимою визнається «гармонізація взаємовідносин природи, суспільства та економіки, збереження біорізноманіття та культурної спадщини ..., формування в туристів почуття відповідальності за природне середовище» [4]. Наявність екологічного паспорту на рівні територіальних громад, окремих поселень і організацій допомагає формувати відповідну екологічну політику. Влада країни, територіальної громади може використовувати екологічний паспорт як інструмент для визначення власної стратегії діяльності з урахуванням ринкових умов і природоохоронних вимог (державних і міжнародних).

Висновок. Наразі під впливом цифровізації різних сфер життєдіяльності суспільства відбувається нове бачення сутності, принципів, цілей і завдань, форми розвитку туризму, зміна пріоритетних туристичних напрямків. Не дивлячись на зростання популярності екологічного туризму, наразі відсутнє єдине загальноприйняте його визначення, хоча окремі формулювання наводить Міжнародний Союз охорони природи (МСОП), Товариство екотуризму (The Ecotourism Society), Всесвітній Фонд дикої природи (ВГО) та ін. В Україні визнається роль волонтерського і солідарного туризму як напрямків відновлення туристичного потоку в у післявоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Аналітичне дослідження «Екотуризм в Україні та ЄС». 2021. URL: <https://www.dniester1362.com/portfolio/eco-tourism/> (дата звернення: 09.11.2024).
2. Атаманчук З. А. Туризм в Європейському Союзі задля сталого розвитку. *Економіка і організація управління*. 2024. № 2(54). С. 191–202.
3. Безугла Л. С. Популяризація українського екотуризму на міжнародних ринках. *Економічний вісник*. 2021. №3. С. 105–114.
4. Бочкарьова Т.В. Екотуризм: аналіз існуючого міжнародного досвіду. URL: <https://infotour.in.ua/bochkareva.htm> (дата звернення: 12.11.2024).
5. Заваріка Г. М., Зеленко О. О., Швецова О. В. Розвиток екологічного туризму в умовах викликів глобального масштабу. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 57. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3218> (дата звернення: 10.11.2024).
6. Мереха І. С., Мозгова Д. Р., Косяченко Ф. І. Аналіз екологічних сегментів європейського ринку сталого туризму. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 46. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2055> (дата звернення: 12.11.2024)
7. Разінькова М. Ю. Міжнародний туризм і його вплив на розвиток міжнародної економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 3. С. 32-36. DOI: 10.32702/2306-6814.2020.3.32.
8. Російсько-українська війна: вплив на довкілля. 2-е вид. 2024.

URL: <https://www.topleadprojects.com/ukrainian-war-in-ua-environment-2024> (дата звернення: 14.11.2024).

9. Що таке солідарний туризм і як розвивають галузь під час війни. 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3720542-so-take-solidarnij-turizm-i-ak-rozvivaut-galuz-pid-cas-vijni.html> (дата звернення: 13.11.2024).

10. Суєтнов Є. П. Міжнародний союз охорони природи (МСОП, 1948). *Велика українська юридична енциклопедія*: у 20 т. Харків, 2018. Т. 14: Екологічне право. С. 489-491.

Тетяна Обиденнова

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та менеджменту Навчально-наукового
інституту «Українська інженерно-педагогічна академія»
Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна
(м. Харків, Україна)*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ HR-ПРОЦЕСІВ ЯК ДРАЙВЕР КОРПОРАТИВНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Цифровізація сьогодні є стратегічно важливим фактором для досягнення сталого зростання та конкурентоспроможності будь-якого підприємства. Вона забезпечує оптимізацію процесів, спрощує виконання завдань та підвищує ефективність, одночасно сприяючи енергозбереженню та прискоренню робочих процесів. Компанії, які інтегрували цифрові технології у свої ключові бізнес-процеси, відзначають підвищення продуктивності персоналу, скорочення часу виконання завдань і значне зниження операційних витрат.

Цифровізація виходить далеко за межі простої автоматизації або переведення документів в електронний формат. Справжня цінність перетворень полягає у створенні екосистеми, яка поєднує процеси, дані та взаємодію, забезпечуючи прозорість та доступність інформації для прийняття оперативних рішень.

Інформаційні технології довели свою здатність трансформувати різні аспекти діяльності:

– в середині підприємства шляхом створення нових процедур, товарів та послуг, вдосконалення робочих процесів та розвиток

комунікацій.

- організаційна структура – розширення масштабу управління, децентралізація прийняття рішень, оптимізація взаємодії між підрозділами.

- міжорганізаційні відносини – зміцнення співробітництва з клієнтами та постачальниками, формування стратегічних альянсів.

- економіка - розвиток електронної комерції, створення нових каналів маркетингу та зниження транзакційних витрат.

- освіта – поширення дистанційного навчання, використання онлайн-платформ для спільних проєктів, що сприяє прискореному розвитку компетенцій персоналу.

- національний розвиток – надання підприємствам доступу до міжнародних ринків та підвищення їх конкурентоспроможності.

«Цифровізація підприємства надає безліч можливостей, але для успішної реалізації цього процесу менеджерам необхідно подолати кілька ключових проблем, приділяючи особливу увагу навчанню персоналу, технічну підтримку та безпеку даних» [1].

Цифровізація HR-процесів є невід’ємною частиною загальної трансформації підприємства. «Поняття цифрового HR об’єднує соціальні мережі, мобільні додатки, хмарні технології, доповнену реальність та є новою платформою для покращення роботи як працівників, так і кандидатів, удосконалення та опрацювання їх досвіду» [2]. Ці технології роблять процеси гнучкими, мінімізують рутинні операції та дозволяють HR-відділам зосередитися на стратегічних завданнях, таких як розвиток людського капіталу та корпоративної культури.

Приклади цифрових інструментів керування HR:

- електронні підписи та додатки, які спрощують процес найму, дозволяючи кандидатам заповнювати та підписувати документи в онлайн-форматі, що економить час та ресурси, усуваючи необхідність роботи з паперовими носіями;

- автоматизація підбору персоналу, що включає алгоритми для пошуку та оцінки кандидатів, допомагає HR-фахівцям ефективніше розподіляти час між оперативними та стратегічними завданнями;

- гейміфікація навчання, яка сприяє залученню персоналу та розвитку навичок через інтерактивні та захоплюючі формати, що робить процес навчання більш доступним та мотивуючим.

З іншого боку, цифровізація змінює самі підходи взаємодії у середині колективу і між різними рівнями управління. Такі

технології, як корпоративні месенджери, віртуальні платформи для зустрічей та спільні робочі простори, сприяють створенню прозорого та оперативного комунікаційного середовища.

Додатково впровадження цифрових технологій дозволяє:

- прискорити процеси ухвалення рішень за рахунок моментального доступу до актуальної інформації;
- підвищити залучення співробітників, надаючи їм сучасні інструменти для роботи та саморозвитку;
- сформуванню єдине інформаційне поле, що сприяє зміцненню корпоративної культури та взаєморозуміння.

Цифровізація HR – це не просто тренд, а стратегічна необхідність, що дозволяє підприємству не тільки адаптуватися до змін, а й активно задавати вектор розвитку в умовах цифрової економіки.

Тренди цифровізації HR-процесів:

- штучний інтелект у рекрутингу, що дозволяє автоматизувати рутинні завдання та пошук відповідних кандидатів;
- самообслуговування та хмарні рішення, які знижують адміністративне навантаження та полегшують перехід до стратегічного управління;
- гнучкі робочі моделі дозволяють використовувати сучасні платформи для транскордонного співробітництва та адаптації робочого часу;
- безперервне навчання сприяє впровадженню мікронавчання та віртуальних тренінгів;
- віртуальна реальність дозволяє створити іммерсивні навчальні програми та віртуальні офіси.

Цифрова трансформація – це більше, ніж використання технологій; вона пов'язана зі зміною корпоративної культури та поведінки співробітників. Успіх цього процесу залежить від готовності підприємства перейти від ієрархічних структур до мережових моделей співробітництва, де панують гнучкість, інновації та підтримка.

Цифровізація оптимізує процеси й змінює парадигми управління, сприяючи створенню більш адаптивних і інноваційних підприємств. Найважливішим завданням для компаній є розвиток цифрового мислення у персоналу, який допомагає ефективно використовувати технології та досягати нових рівнів продуктивності та конкурентоспроможності.

Список використаних джерел:

1. Обиденнова Т., Васильєв В. Актуальність HR-процесів у розвитку цифровізації на підприємствах. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Економіка*. 2024. № 19 (38). URL: <https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/691/591> (дата звернення: 11.11.2024).
2. Бей Г. В., Середа В. Г. Трансформація HR-технологій під впливом цифровізації бізнес-процесів. *Економіка і організація управління*. 2019. Вип. 2. С. 93-101. URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/7355> (дата звернення: 10.11.2024).

Оксана Шеломовська

*кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри соціально-психологічних і гуманітарних наук
Дніпровського державного технічного університету
(м. Дніпро, Україна)*

Валентин Пасько

*магістр 2-го року навчання ОП «Соціологія»
Дніпровського державного технічного університету
(м. Дніпро, Україна)*

РІВЕНЬ МЕДІАГРАМОТНОСТІ СУЧАСНОГО СОЦІУМУ

Сучасна особистість живе у медіапросторі, наповненому різноманітною інформацією. З впровадженням нових форм комунікації формується глобальна інформаційна інфраструктура, суттєво змінюється інформаційний простір, до його складної структури додаються нові складові. Кількість інформації, що транслюється мас-медіа, лише збільшується, а від особистості вимагається реагувати на неї, виступати референтом або транслятором. В цих умовах особливої значимості набуває медіаграмотність, яка стає найважливішим інструментом боротьби з фасильсифікацією та дезінформацією. У контексті нової, партиципаторної культури, де кожен користувач мережі інтернет може висловити власну думку, важливо не стати заручником суб'єктивної «істини». саме медіаграмотність дозволяє знаходити,

аналізувати, оцінювати та представляти матеріали медіаконтенту у різних формах та видах.

Сьогодні у більшості випадків виділяють три *рівні медіаграмотності*, які враховують наявність сформованих навичок:

1) мінімальний – передбачає обмежену участь в інформаційному суспільстві за рахунок використання ЗМІ;

2) оптимальний – людина здатна брати активну участь у створенні медіасередовища;

3) високий – передбачає здатність викликати соціальні зміни за допомогою ЗМІ.

Один з найвідоміших дослідників медіаграмотності Дж. Поттер виділяє сім головних характеристик високого рівня медіаграмотності:

- аналіз – виявлення основних елементів медіатексту;
- оцінка – оцінка цінності медіатексту чи його фрагмента шляхом порівняння зі стандартом;

- угруповання - визначення схожих елементів, їх групування та порівняння з іншими групами елементів;

- індукція - виведення моделі зі спостереження за окремими елементами з подальшим застосуванням моделі до інших елементів набору;

- дедукція – використання загальних принципів для пояснення окремих явищ;

- синтез – здатність повторно збирати елементи у нову структуру;

- абстракція – створення чіткого та точного опису основного сенсу повідомлення з використанням меншої кількості слів, ніж у повідомленні [5 р. 20].

Наразі найвищий рівень медіаграмотності серед європейських країн вже шостий рік поспіль демонструє Фінляндія (рис. 1). Про це свідчить Європейський індекс медіаграмотності 2023 р., який є інструментом для рейтингування суспільств за потенціалом стійкості перед явищами постправди, дезінформації та фейкових новин. Модель використовує кілька показників – якість освіти, свобода ЗМІ, довіра в суспільстві та використання нових інструментів участі.

Данія займає друге місце з 73 балами, за нею йде Норвегія на третьому з 72 балами. Естонія та Швеція поділяють 4-е та 5-е місця відповідно, які отримали позитивні оцінки в 71 бал кожна.

Наприкінці рейтингу з результатом 20 балів і 41-м місцем опинилася Грузія. Попереду неї Косово посідає 40-е місце з 21 балом, Північна Македонія займає 39-е місце з 23 очками, а Боснія і Герцеговина займає 38-ме місце з 24 очками. Згідно з індексом, ці країни є найбільш вразливими до впливу дезінформації. Україна знаходиться на 30-му місці із показником в 38 балів.

Country	Ranking 2023	Overall score 2023	Cluster 2023	Ranking 2022	Overall score 2022	Cluster 2022	Change in rank 22/23	Change in score 22/23	Change in cluster 22/23
Finland	1	74	1	1	76	1	0	-2	0
Denmark	2	73	1	3	73	1	1	0	0
Norway	3	72	1	2	74	1	-1	-2	0
Estonia	4	71	1	4	72	1	0	-1	0
Sweden	5	71	1	6	71	1	1	0	0
Ireland	6	70	1	5	71	1	-1	-1	0
Switzerland	7	67	1	7	68	1	0	-1	0
Netherlands	8	64	2	8	66	1	0	-2	-1
Iceland	9	62	2	10	62	2	1	0	0
Belgium	10	61	2	13	61	2	3	0	0
Germany	11	61	2	9	62	2	-2	-1	0
Portugal	12	60	2	14	61	2	2	-1	0
United Kingdom	13	60	2	11	62	2	-2	-2	0
Austria	14	59	2	12	61	2	-2	-2	0
Czech Republic	15	58	2	18	57	2	3	1	0
Spain	16	58	2	15	59	2	-1	-1	0
France	17	57	2	16	58	2	-1	-1	0
Latvia	18	55	2	21	54	2	3	1	0
Slovenia	19	55	2	20	56	2	1	-1	0
Lithuania	20	54	2	17	58	2	-3	-4	0
Luxembourg	21	53	2	22	54	2	1	-1	0
Poland	22	53	2	19	56	2	-3	-3	0
Slovakia	23	48	3	24	49	3	1	-1	0
Italy	24	47	3	23	50	3	-1	-3	0
Croatia	25	45	3	25	47	3	0	-2	0
Malta	26	45	3	26	44	3	0	1	0
Hungary	27	41	3	27	42	3	0	-1	0
Cyprus	28	39	3	28	41	3	0	-2	0
Greece	29	38	3	30	38	4	1	0	1
Ukraine	30	38	3	29	39	4	-1	-1	1
Serbia	31	33	4	32	35	4	1	-2	0
Moldova	32	32	4	34	32	4	2	0	0
Montenegro	33	32	4	35	32	4	2	0	0
Romania	34	32	4	31	36	4	-3	-4	0
Bulgaria	35	31	4	33	33	4	-2	-2	0
Turkey	36	29	4	36	31	4	0	-2	0
BiH	37	24	5	38	24	5	1	0	0
Albania	38	23	5	37	25	5	-1	-2	0
North Macedonia	39	22	5	40	23	5	1	-1	0
Kosovo	40	21	5	39	23	5	-1	-2	0
Georgia	41	20	5	41	20	5	0	0	0

Рис. 1. Європейський індекс медіаграмотності, 2023 р.

Під час порівняння результатів індексу за 2023 р. із виданням попереднього року виявляється кілька важливих відмінностей. Найбільше впали в рейтингу Румунія, Польща та Литва, які опустилися по три позиції, що супроводжувалося зниженням

показників на 4, 3 та 4 бали відповідно. І навпаки, у Бельгії, Чехії та Латвії спостерігаються найсуттєвіші покращення – вони піднялися на три позиції вище в рейтингу.

Країни в індексі також розділені на кластери – групи країни з ідентичними характеристиками за показниками медіаграмотності. Кластери є ієрархічними – від найкращих країн у 1-му кластері до найгірших в останньому 5-му кластері. 2-й кластер складається з країн із високими показниками, тоді як 3-й кластер є «перехідним» із країни, які ризикують опуститися далі в рейтингу. Четвертий кластер – це вже проблемні країни, але ще не ті, що з найгіршою продуктивністю.

Країни з найкращими показниками в 1-му кластері переважно розташовані в Північній і Західній Європі, включаючи більшість скандинавських країн, Естонію та Ірландію. 2-й кластер охоплює значну частину Західної та Центральної Європи. 3-й кластер складається з країн Південної та Центральної Європи, України та Греції. 4-й і 5-й кластери утворюють «розширений» Балканський регіон, причому 4-й кластер представляє країни від Румунії, Сербії та Болгарії до Туреччини та Молдови. 5-й кластер включає інші балканські країни, такі як Албанія, Боснія та Герцеговина, Північна Македонія, Косово та Грузія на Південному Кавказі [4].

України є однією з двох країн, яким вдалося піднятися з четвертого кластера у 2022 р. до третього кластера у 2023 р., (незважаючи на незначне зниження балів та падіння в рейтингу).

Український індекс медіаграмотності, що формується на основі досліджень ГО «Детектор медіа» свідчить, що в 2023 р. рівень загального індексу медіаграмотності істотно змінився: частка аудиторії з вищим за середній рівнем показника знизилася з 81 % до 76 %, хоча з 2020 р. він тільки зростав [2].

Окремо досліджується індекс ветеранів російсько-української війни та вимушено переміщених осіб (ВПО). Серед **ветеранів** рівень загального індексу медіаграмотності вище, ніж в української аудиторії у віці 18—65 років. Частка аудиторії з вищим за середній рівнем показника серед ветеранів становить 80%, у той час як серед українців у цілому 76%. Також частка осіб з високим рівнем медіакомпетентності серед ветеранів на 6 % більше у порівнянні з усім населенням: 20 % і 14 % відповідно [3]

Серед ВПО рівень загального індексу медіаграмотності також вищий, ніж в української аудиторії віком 18-65 років. Частка

аудиторії з вищим за середній рівнем показника серед ВПО складає 86 %. Медіаграмотність 2 % ВПО є низькою, у 13 % – нижча за середню, дві третини (67 %) має вищий за середній рівень медіаграмотності і 19 % – високий [1].

Для зручності інтерпретації індекс кодується в 4-бальну шкалу. Відповідно встановлено, що медіаграмотність 3 % українців є низькою, у 21 % – нижча за середню, 62% має вищий за середній рівень медіаграмотності і 14 % – високий. Медіаграмотність 3 % ветеранів є низькою, у 18 % – нижча за середню, 60 % мають вищий за середній рівень медіаграмотності і кожен п'ятий (20 %) – високий.

Загалом, можна стверджувати, що рівень медіаграмотності потребує підвищення. Інформаційна парадигма «Daily We», що панує сьогодні характеризується все зростаючим впливом оточення людини на формування її щоденної інформаційної картини світу. Сьогодні медіаграмотність потрібна людині для створення актуальної якісної інформації та її впорядкування, а також для відбору та забезпечення збереження інформації, яка може стати корисною пізніше. Медіаграмотна особистість здатна отримувати, оцінювати, створювати та поширювати інформацію та медіаконтент із застосуванням відповідних технологій, розуміє роль та функції засобів поширення інформації, а також умови реалізації цих функцій.

Список використаних джерел:

1. Індекс медіаграмотності ВПО – 2023. URL: https://detector.media/doc/images/news/archive/2021/229108/vpo_ua_report_medialiterasy_index-dm_23_1pptx-1.pdf.
2. Індекс медіаграмотності українців 2020-2023 pp. URL: <https://detector.media/infospace/article/225738/2024-04-22-indeks-mediagramotnosti-ukraintsiv-20202023-chetverta-khvylya/>.
3. Індекс медіаграмотності українців. Спеціальне дослідження – 2023: ветерани російсько-української війни. URL: https://detector.media/doc/images/news/archive/2021/225772/-23-veterans_index_ua.pdf.
4. Bye, Bye Birdie: The Challenges of Disinformation – The Media Literacy Index 2023. URL: <https://osis.bg/wp-content/uploads/2023/06/MLI-report-in-English-22.06.pdf>.
5. Potter W. James. Media Literacy. 7th Edition. London: Sage Publication, 2014.

Ірина Грабовець

*кандидат соціологічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціології та масових комунікацій
Криворізького державного педагогічного університету
(м. Кривий Ріг, Україна)*

МЕДІА ТА ІНТЕРНЕТ У СТВОРЕННІ ІДЕАЛІВ СПОЖИВАННЯ: ЕКОФРЕНДЛІ ТРЕНДИ

У сучасному світі, де інформація поширюється блискавично, медіа та інтернет стали одними з головних чинників, які впливають на формування ідеалів споживання та способу життя. Есо-Friendly тренди, що виникли як відповідь на глобальні екологічні виклики, отримують підтримку через соціальні мережі, новинні ресурси та кампанії в інтернеті. Завдяки цьому зростає обізнаність людей про екологічні проблеми, а також їх готовність змінювати власні звички на користь планети. Сьогодні достатньо значна кількість компаній прагнуть створити імідж «зелених» або екологічно відповідальних, оскільки це не лише сприяє прибутковості, а й підвищує лояльність споживачів, впізнаваність бренду та збільшує обсяги продажів. Таким чином, асоціація з «зеленою» економікою дає компаніям конкурентну перевагу і підвищує їхні шанси на успіх на ринку.

Значний внесок у вивчення науково-методологічних аспектів Есо-Friendly трендів зробили такі відомі зарубіжні науковці, як А. Аакер, Б. Херауд, Н. Саркар, М. Руссо, С. Флянц, які досліджували стратегії просування екологічно відповідальних брендів та їх вплив на споживчі настрої й поведінку. Серед українських учених слід відзначити роботи О. Зозульова, С. Гаркавенко, С. Ілляшенка, що зробили значний внесок у розвиток концепцій екологічного брендингу з урахуванням особливостей національного ринку. Питання взаємозв'язку Есо-Friendly трендів і сталого розвитку розглядали у своїх дослідженнях Дж. Оттман, Е. Стеффорд, К. Пітті та А. Арвідссон, фокусуючись на тому, як екологічна відповідальність брендів сприяє їхній довгостроковій конкурентоспроможності та позитивному іміджу. Проте вплив медіа та інтернету на створення ідеалів споживання з використанням Есо-Friendly трендів досліджений недостатньо, часто розглядається

виключно з негативного боку або не оцінюється повною мірою.

Тренд на екологічність спонукає нас детально розбиратися в термінах, якими позначаються продукти, послуги та навіть бізнес-практики. Поняття «екологічний» є надто широким і часто не дає чіткої уяви про конкретні характеристики товару чи послуги, тому для більш точної ідентифікації використовуються спеціалізовані терміни. Серед найбільш поширених можна виділити такі, як *Green* (зелений), *Sustainable* (стійкий, сталий), *Eco-Friendly* (екофрендлі, екодружній), *Ethical* (етичний), *Cruelty-Free* (не тестований на тваринах), *Organic* (органічний). Кожен з цих термінів несе особливе значення, що стосується різних аспектів екологічної та етичної відповідальності.

Термін *Green* вказує на зниження впливу на довкілля через використання екологічних матеріалів або процесів, які зменшують забруднення. *Sustainable* акцентує увагу на сталості ресурсів і методів, що дозволяють підтримувати баланс між економічними, екологічними та соціальними аспектами. *Eco-Friendly* вказує на загальну «екодружність» продукту чи діяльності, що мінімізує шкоду довкіллю. *Ethical* підкреслює етичні норми у виробництві або постачанні товарів, включаючи повагу до прав працівників і тварин. *Cruelty-Free* позначає, що продукт не тестувався на тваринах, а *Organic* стосується товарів, вирощених без хімічних добрив і пестицидів [1].

Усі ці терміни об'єднані спільною метою – відображати ставлення людини до довкілля та її зобов'язання до відповідального споживання, яке мінімізує шкоду природі і сприяє збереженню ресурсів для майбутніх поколінь.

Через недостатню кількість досліджень, які б повністю охоплювали специфіку *Eco-Friendly* трендів у цифровому просторі на прикладі конкретних компаній, виникає нагальна потреба у подальших наукових напрацюваннях у цій сфері. Такий брак інформації обмежує розуміння того, як бренди екологічно орієнтованих продуктів формують свою ідентичність та вибудовують взаємодію зі споживачами на цифрових платформах. Т. Завалій вважає, що дослідження конкретних кейсів дасть змогу проаналізувати ефективні стратегії, виявити найкращі практики та виробити рекомендації для підприємств, що прагнуть відповідати

зростаючому попиту на екологічно чисті товари та підвищувати свою конкурентоспроможність у цифровому середовищі [2].

Відомі світові компанії дедалі активніше розширюють асортимент «зелених» товарів, що відповідає зростаючому попиту на екологічну продукцію, і розповідають про це на своїх офіційних вебсайтах. Такі бренди, як Gap, H & M, Levi Strauss, Nike, Patagonia, і Marks & Spencer розробили лінії екологічного одягу, виготовленого з органічних або перероблених матеріалів, що знижує їхній негативний вплив на довкілля. Виробник взуття Timberland перейшов на використання перероблених матеріалів у пакуванні своєї продукції, підкреслюючи свою прихильність до екологічних стандартів. Walmart, один із лідерів світового ритейлу, оголосив себе «новим зеленим гігантом», активно впроваджуючи екологічні ініціативи, від енергоефективності до зменшення пластикових відходів. Японська компанія Toyota з моделлю гібридного автомобіля Prius також демонструє турботу про довкілля, акцентуючи увагу на зменшенні шкідливих викидів і підвищенні паливної ефективності. Усі ці ініціативи відображають прагнення світових брендів адаптуватися до екологічних викликів сучасності та зміцнювати довіру споживачів, які цінують відповідальний підхід до виробництва [3].

Ще одним з Eco-Friendly трендів, що популяризується медіа, є розвиток руху Zero-Waste, або «нуль відходів». Цей тренд, який спонукає людей зменшувати кількість сміття до мінімуму, набирає обертів завдяки популяризації в інтернеті. Блогери, інфлюенсери та активісти, які пропагують Zero-Waste, не лише показують, як правильно сортувати сміття або вибирати екологічні альтернативи, а й демонструють, як перетворити відповідальне споживання на стиль життя. Це підхід, привабливий і практичний для молоді, яка активно використовує соціальні мережі, де можна швидко ділитися лайфхаками для створення побутових продуктів, таких, як екологічні миючі засоби чи засоби особистої гігієни [4].

Крім того, медіа впливають на ставлення до моди, підтримуючи так звану «повільну» моду (slow fashion). Традиційна модна індустрія є однією з найбільш ресурсомістких і забруднюючих, і через це дедалі більше брендів прагне змінити свої підходи, пропонуючи сталу продукцію, яка мінімізує негативний вплив на довкілля. Соціальні мережі активно пропагують переваги наступних

альтернатив: можливість купівлі одягу з перероблених матеріалів, з органічної бавовни; знайомство з «капсульним гардеробом» — принципом формування гардероба з обмеженої кількості речей. З'являється дедалі більше інформації про етичне виробництво, яке враховує інтереси як довкілля, так і працівників [5].

Інтернет також відіграє важливу роль у підтримці малого бізнесу, який займається виробництвом екологічних товарів, таких, як натуральна косметика, біорозкладні упаковки або товари з вторинних матеріалів. Завдяки доступності інформації про ці продукти через інтернет-магазини, блоги, соціальні мережі та відгуки споживачів, люди мають змогу робити свідомий вибір на користь екологічно дружніх альтернатив. Це формує нову культуру споживання, яка орієнтована на підтримку відповідального бізнесу.

Отже, медіа та інтернет є надзвичайно важливими інструментами у створенні та поширенні Eco-Friendly ідеалів споживання. Вони допомагають формувати свідоме ставлення до ресурсів, підтримувати бізнес, орієнтований на екологію, і надихати людей на реальні зміни в їхньому повсякденному житті. Eco-Friendly тренди поступово змінюють наші звички та ставлення до речей, які ми споживаємо, допомагаючи суспільству рухатися в напрямку сталого майбутнього.

Список використаних джерел:

1. Ампілогова А. Яка різниця між екофрендлі, «sustainable» та органічним? *Bit.Ua*. 04.11.2019. URL: <https://bit.ua/2019/11/eco-friendly/> (дата звернення: 12.11.2024).

2. Завалій Т. Брендинг екотоварів у цифровому просторі: досвід учасників глобального договору ООН в Україні. *Маркетинг і цифрові технології*. 2024. Т. 8, № 1. С. 70-89. URL: https://www.researchgate.net/publication/383425629_Brending_ekotovari_v_u_cifrovomu_prostori_dosvid_ucasnikiv_Globalnogo_dogovoru_OON_v_Ukraini (дата звернення: 15.11.2024).

3. Головня Ю. І., Ільченко В. М., Трубей О. М. Екологічний брендинг в умовах сталого розвитку економіки. *Ефективна економіка*. 2019. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7224> (дата звернення: 13.11.2024).

4. Сидоренко С.-Ю. та ін. Про Zero Waste. URL: <https://zerowaste.org.ua/pro-zero-waste/> (дата звернення: 12.11.2024).

5. Кондакова В. В. Аналіз сучасних еко-брендів, що спеціалізуються на виготовленні швейних виробів. *Тези доповідей XVIII Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених та студентів* (18-19 квітня 2019). Т. 1: Сучасні матеріали і технології виробництва виробів широкого вжитку та спеціального призначення. Київ : КНУТД, 2019. С. 51-52. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/13659/1/NRMSE2019_V1_P051-052.pdf (дата звернення: 11.11.2024).

Валерій Каритка

*доктор PhD в галузі соціології,
старший викладач кафедри соціології та масових комунікацій
Криворізького державного педагогічного університету
(м. Кривий Ріг, Україна)*

ВПЛИВ ЦИФРОВОЇ КУЛЬТУРИ НА ЕКОЛОГІЧНУ ПОВЕДІНКУ МОЛОДІ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Стрімкий розвиток інформаційного суспільства суттєво впливає на поведінку молоді, зокрема і на її ставлення до природи та довкілля. У соціальних мережах формуються різноманітні групи, спільноти, які впроваджують нові ідеї, ініціативи, залучаючи їх користувачів до участі у різноманітних акціях і промоціях. Більше того, саме у мережі та під впливом інформаційних технологій формуються нові погляди, нові підходи до довкілля, природних ресурсів і до їх використання. Тому актуалізується потреба у з'ясуванні того, яким чином цифрова культура впливає на екологічну поведінку молоді, що і зумовило *мету даної роботи*. Для пошуку відповіді на поставлене питання, важливо уточнити, *по-перше*, що являє собою цифрова культура, *по-друге*, який зміст екологічної поведінки молоді і, *по-третє*, яким чином вони взаємопов'язані між собою.

Як зазначають В. Дечонг і О. Дольська, вперше поняття «цифрова культура» було запроваджено Ч. Гіром для позначення сфери застосування медіа та інформаційних технологій, які набули

домінуючого значення, що відбилось на матеріальному бутті, мисленні, рефлексії, вплинуло на соціум, соціальні відносини, культуру спілкування, дозволило людині отримати подвійну ідентичність: «офлайнову» фізичну ідентичність та «онлайнову» віртуальну, змінило комунікацію, спростивши спілкування за рахунок «переходу» до віртуальних уподобань [3, с. 15-18.] Тобто мова йде про те, що цифрова культура – це віртуальний світ, де не чітко визначені етичні норми, де ідентичність, яка ґрунтується на історичних традиціях, соціальних нормах і суспільних цінностях, набуває «розмитого» не чітко визначеного характеру.

Як підкреслює К. Федорова, формування цифрової культури неодмінно пов'язано з утвердженням «візуального повороту» та домінантом візуальної складової, яка «знаходить своє вираження в повсякденності, створюючи нові форми інтеракції та запускає процес віртуалізації, який захоплює всі сегменти реальності, роблячи людину співучасником «екранних» подій» [7]. Тобто цифрова культура сприяє переходу від візуалізації до медіальності, яка стає провідним засобом формування уявлень людей про навколишній світ. А відтак людина втрачає певну частину своїх комунікативних можливостей, натомість з'являється широке коло віртуальних інформантів, які впливають на її свідомість, зокрема і екологічну. Між цифровою культурою, яка утверджується у віртуальному світі під впливом інформаційних мереж та екологічною поведінкою молоді посередником виступає екологічна свідомість та екологічна культура. Екологічна свідомість, як підкреслює І. Бобок, містить елемент активності, який відображається у багатьох її властивостях, особливо в раціональності. Цей елемент активності може виражатися не тільки в діях, а також в позиції, думці, в спробах дослідження причинності змісту екологічної свідомості або її зв'язків і відносин [1, с. 9]. Дієвий аспект екологічної свідомості реалізується у екологічній культурі. Як підкреслюють Н. Рідей і Ю. Кучеренко, «екологічна культура має міждисциплінарний характер та пов'язується із відповідальністю людства за збереження ресурсів Землі, з обов'язковим звітуванням і наслідками» і нині «утвердилось два основних підходи до визначення екологічної культури суспільства: 1) *екологічний* (культура екологічної діяльності) – конфігурація всіх результатів, що досягло суспільство в збереженні та відновленні природних умов свого існування; 2) *культурологічний* (екологічний аспект розвитку

культури) – історично виникаючі форми подолання небезпечних змін навколишнього середовища, викликаних предметно-перетворюючою діяльністю людини» [5]. Отже, екологічна культура зумовлює екологічну поведінку, яка має бути спрямована на збереження як історичних, так і сучасних традицій у ставленні до природних ресурсів. Екологічна поведінка, на думку І. Трубник, – це «система дій і вчинків людини, що зумовлена усвідомленням моральних норм поведіння в природному довкіллі; ціннісним ставленням до природи; пізнавальними, естетичними потребами у сфері природи; самоконтролем та адекватною самооцінкою» [6].

Логічно виникає питання: чи формує цифрова культура ціннісно-орієнтовану екологічну поведінку молоді? Як підкреслюють українські дослідники В. Воронкова і В. Нікітенко, «оскільки технології є соціально вбудованими у цифровий світ, на них лежить відповідальність за формування розвитку пріоритетів суспільно-культурних цінностей. На жаль, залучити культурні цінності до технологічного розвитку не завжди легко» [2, с. 104].

Однак, на нашу думку, цілком можливо саме тому, що молодь активно долучається до цифрового світу, інформаційних технологій, іноді нехтуючи реальними соціальними комунікаціями. Тому перед екологічними спільнотами стоїть важливе завдання: ефективно інтегруватися у цифровий світ з новими ідеями, екологічними цінностями, спробувати перенести традиційні екологічні цінності у цифровий світ, соціальні мережі.

Як зазначає В. Машура, підлітки і молодь некритично і безсистемно сприймають інформацію із соціальних медіа і тому потрібен комплексний вплив на їх екологічні уявлення на екологічну свідомість впродовж усього становлення та розвитку їх як особистості, з одного боку, поєднуючи усталені форми та підходи: фенологічну роботу, спостереження, бесіди, лекції, психологічні тренінги, а, з другого – сучасні формати: вебінари, майстер-класи, онлайн-тренінги та онлайн-марафони, психологічні онлайн-квести та онлайн-конференції, прямі ефіри й stories в Facebook чи Instagram, інформаційно-мотиваційні відео у YouTube, Telegram-каналах та молодіжній мережі TikTok тощо [4, с. 81].

Варто розуміти, що екологічна поведінка молоді є результатом їх екологічної свідомості та екологічної культури. А тому дуже важливо як освітянам, так і громадським активістам поєднувати

традиційні і сучасні інноваційні підходи, які є складовою нової цифрової культури, при формуванні екологічного контенту у інформаційному просторі для того, щоб підлітки та молодь відчували свою особистісну екологічну відповідальність за збереження природи, її ресурсів і відповідно неї здійснювали свою екологічну поведінку і майбутню діяльність.

Список використаних джерел:

1. Бобок І. С. Психологічні особливості проявів еколого орієнтованої поведінки особистості. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2022. Вип. 2. С. 7-13. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2022-2-1> (дата звернення: 13.11.2024)/
2. Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика: монографія. Львів-Торунь: Liha-Pres, 2022. 460 с.
3. Дечонг В., Дольська О. Цифрова культура: особливості та її основні характеристики. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2024. № 3. С. 15-21. DOI: <https://doi.org/10.32782/apfs.v041.2023.3> (дата звернення: 11.11.2024).
4. Машура В. Особливості формування екологічної свідомості підлітка засобами соціальних медіа. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2021. № 13 (58). С. 74-82. DOI: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2021.13\(58\).07](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2021.13(58).07) (дата звернення: 12.11.2024).
5. Рідей Н. М., Кучеренко Ю. А. Індикатор сталості розвитку взаємин суспільства і природи – екологічна культура. URL: https://www.tnv-agro.ksauniv.ks.ua/archives/91_2015/38.pdf (дата звернення: 12.11.2024).
6. Трубник І. В. Екологічна діяльність та екологічно мотивована поведінка старших дошкільників. *Наука і освіта*. 2011. № 4 (Педагогіка). С. 435-437. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/4_2011/51.pdf (дата звернення: 11.11.2024).
7. Федорова К. Г. Цифрова культура як візуальна практика. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. 2022. № 1. С. 109-114. DOI: <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2022.1.15> (дата звернення: 10.11.2024).

Iuliia Dudnieva

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of Economics and Management Department
of the Educational and Research Institute
«Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy»
of V. N. Karazin Kharkiv National University
(Kharkiv, Ukraine)*

THE IMPACT OF THE INFORMATION ENVIRONMENT ON ECOLOGICAL AWARENESS IN WARTIME

Military actions in Ukraine have a devastating impact on the environment. 20% of Ukraine's protected areas have been affected by the war, with 812 reserved areas in danger, and nearly 1 million hectares of conservation areas suffering due to the conflict [1]. The most significant ecological disaster occurred with the explosion of the Kakhovka Reservoir in June 2023. This catastrophe led to substantial losses for the environment, disruption of the water balance, destruction of ecosystems, and flooding of residential areas. These and other events that harm nature and the environment evoke public resonance, influencing ecological consciousness.

In the context of rapid changes and increasing information flow, the information environment plays a crucial role in shaping public opinion.

The modern information environment significantly influences the perception and formation of ecological traditions, as global digitalization opens up opportunities for the exchange of ideas, environmental values, and practices. Traditional ecological models for preserving the environment are now combined with cutting-edge information technologies, allowing society to better understand environmental issues and impact them through individual and collective actions. The growing awareness of ecological problems through the internet, social media, and information resources promotes the spread of ecological consciousness.

As some researchers note, social media platforms can play an important role in popularizing ecological behavior and creating collective ecological traditions. While traditional media remains crucial for shaping public opinion, new media provide the speed and inclusivity of information and create an environment for interactive communication, stimulating society to adopt eco-friendly behaviors. Undoubtedly, ecological problems cannot be solved merely by publishing posts or

creating video content. However, the regular coverage of existing issues influences the formation of ecological awareness and positions regarding environmental challenges.

According to a study conducted in 2021, 64 % of surveyed media professionals in Ukraine believe that media outlets, particularly in their regions, do not pay enough attention to environmental issues; 21 % are uncertain about their response, and only 16 % feel that media coverage of this topic is adequate. Additionally, 87 % of respondents expressed a desire for more media coverage of environmental and climate change issues in Ukraine, while 11 % were undecided, and only 2% did not wish to cover this topic at all [2].

Social media, as part of the information environment, significantly influences the ecological attitudes of citizens. Platforms such as Facebook, Instagram, Twitter and TikTok are becoming spaces for disseminating environmental values, such as reducing plastic consumption, promoting eco-tourism, and encouraging conscious consumption. Influencers and environmental activists on these platforms can reach thousands of people, helping to form new ecological traditions. Research indicates that audiences are more receptive to ecological practices when demonstrated by popular figures, which directly impacts the shift in societal norms.

The modern internet offers powerful tools for environmental education. For instance, specialized websites, blogs, and online platforms provide access to scientific research, sustainable lifestyle tips, and news about environmental initiatives. These resources assist individuals in cultivating an ecological culture based on personal beliefs and actions. The internet enables education for people of all ages, delivering information in a convenient and engaging format, which is particularly crucial for young people who are shaping future trends in society.

Despite the significant influence of the information environment, it is important to consider the challenges related to information manipulation and the spread of falsehoods. For example, there is a phenomenon known as greenwashing, a marketing tactic whereby a product or brand is positioned as more natural and environmentally friendly than it actually is. Greenwashing is used to maintain the image of an environmentally-oriented company.

The threat also comes from fake environmental initiatives and selective coverage of information. Society needs to learn to critically assess information sources and distinguish reliable data from misinformation. Additionally, there is a need to strengthen regulation of

content aimed at misleading the public regarding ecological issues.

The information environment has a significant impact on the formation of ecological traditions in modern society. Undoubtedly, the importance of information policy in this context increases significantly during the war. Through new technologies, social networks, and online platforms, society can respond more effectively to environmental challenges and create and maintain an ecological culture. However, it is essential to maintain a critical attitude toward information sources to avoid the influence of manipulative practices and ensure objectivity in shaping ecological traditions.

References:

1. Pryshchenko S. V. Ekolohichna sotsialna reklama v strukturі mediaprostoru. *Kulturolohichna dumka*. 2016. № 10. S. 222-229.
2. Ukrinform: 87 % opytanykh mediinykiv khotily b vysvitliuvaly v media temu ekolohii. URL: <http://surl.li/ikqcef> (accessed: 12.11.24).

Aleksandra Synowiec

*PhD, Department of Applied Social Sciences,
Faculty of Organization and Management of
Silesian University of Technology (Gliwice, Poland)*

NARRATIVES ON UKRAINIAN WAR REFUGEES IN THE POLISH INTERNET DISCOURSE 2022-2024: ANALYSIS AND DECONSTRUCTION

The purpose of the presentation is to discuss the generalized picture of Ukrainian refugees, which is constructed in the Polish discourse in digital media from the beginning of the full-scale Russian invasion, February 24th, 2022.

April to December 2022.

The discourse on Ukrainian war refugees in social network sites is dominated by stereotypes and prejudices that demonize the image of forced migrants from Ukraine, often using the binary opposition "us" - "they". Deconstructing stereotypes about refugees and identifying the main strategies for forming stereotypes is valuable in the broader context of exploitation social media influence on public opinion.

Referring to the empirical material collected mainly in Facebook social network site, the mythology of labeling (marking) refugees, present in the Polish internet discourse, can be divided into three main categories:

1) the image of a refugee as an anti-social person, a parasite (does not pay rent, does not want to work, does not want to live in the village);

2) marginalization of refugees, lowering their social status, emphasizing their propensity for crime and bad manners (bad manners, ignorance, impudence, ingratitude, disrespect for Polish traditions);

3) refugees as a burden on the economy – they are a source of tension and conflict in the local community, unwanted competition, and cause additional problems with housing, the labour market and social services.

The goal of such narratives is to cause resentment towards Ukrainians fleeing the war. Negative narratives are meant to create the feeling that Poland is experiencing a slowdown due to the presence of Ukrainian refugees.

Social networks are spreading «weed» stories, i. e. those that spread quickly, come out of nowhere and are difficult to eradicate. The aim of disinformation strategies about Ukrainian refugees is to weaken the positive attitude of society towards helping refugees.

Ігор Кудінов

*кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри соціології
Запорізького національного університету
(м. Запоріжжя, Україна)*

МОВА PYTHON ЯК ІНСТРУМЕНТ АВТОМАТИЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СФЕРІ ДОСЛІДЖЕНЬ КОН'ЮНКТУРИ РИНКУ ТА ВИЯВЛЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

В умовах сучасного розвитку соціологічної науки зростає потреба у використанні цифрових технологій, які допомагають у зборі, обробці та аналізі даних [1]. Це особливо актуально для практичної соціології, яка зосереджується на роботі з емпіричними даними, включаючи архівні матеріали, біографічні інтерв'ю та управлінську документацію.

У цьому контексті Python стає незамінним інструментом, який допомагає автоматизувати рутинні процеси, звільняючи більше часу

для якісного аналізу та інтерпретації отриманих результатів. Python дозволяє автоматизувати частину цих завдань, забезпечуючи швидкий доступ до релевантної інформації, її попереднє структурування та фільтрацію. Використання мови Python у цьому процесі дає студентам можливість освоїти інструменти автоматизації, які значно підвищують ефективність їхньої роботи. Наприклад, скрипти Python можуть бути використані для пошуку та аналізу текстових документів, аналізу фотографій і відеоматеріалів, а також для побудови психологічних профілів респондентів на основі біографічних даних.

Крім того, якісні методи соціологічних досліджень мають значний потенціал у поєднанні з автоматизованими підходами. Використання бібліотек Python, таких як *pandas*, *nlTK* чи *scikit-learn*, дозволяє досліднику аналізувати тексти біографічних інтерв'ю, виділяти ключові слова, створювати тематичні кластери та навіть будувати моделі для аналізу поведінкових особливостей інформантів.

Таким чином, інтеграція Python відкриває нові горизонти для сучасних соціологів. Особливо актуальним використання Python стає під час проведення кабінетних досліджень. Зібрані автоматизованим шляхом дані можуть бути корисними для дослідження суспільних відносин та навіть моніторингу громадської думки. Врешті, Python є не лише інструментом для автоматизації, а й відкриває додаткові можливості у сфері аналізу та візуалізації даних [2].

Для того, щоб успішно налаштувати автоматизоване робоче місце (АРМ) для роботи із мовою Python, не потрібно глибоких знань програмування. Важливо лише правильно налаштувати середовище, яке зробить роботу з Python максимально комфортною та продуктивною.

За результатами проведення навчально-виробничих практик для студентів факультету соціології та управління Запорізького національного університету було розроблено та апробовано низку методик, спрямованих на автоматизацію частини виробничих завдань практикантів, а саме:

- процесів пошуку інформації (в пошуковій системі Google, репозиторії Google Scholar та на платформі Youtube);
- процесів завантаження цільового контенту (текстових та мультимедійних матеріалів) у файлові сховища користувача (Google

Drive, Microsoft OneDrive, Dropbox);

- процесів транскрибування (стенографування) мультимедійних матеріалів у текстовий формат із застосуванням сервісів штучного інтелекту (open.ai, assembly.ai);

- процесів перекладу великих обсягів тексту на/з української, російської, англійської, французької, німецької та інших мов;

- процесів обробки мультимедійних матеріалів для презентаційних завдань (розділення записів на окремі фрагменти, склеювання окремих фрагментів записів).

Результати роботи із практикантами отримали свою інституціоналізацію у форматі дисципліни «Застосування технологій штучного інтелекту в академічній діяльності» для студентів 4 курсу факультету соціології та управління Запорізького національного університету у 2024-2025 навчальному році.

Вихідний код кожного розробленого застосунку можна знайти на репозиторії GitHub (<https://github.com/iitiro>). Для зручності користувачів створено відео-інструкції, які детально пояснюють логіку роботи кожного з них. Далі наводимо узагальнений опис кожного інструменту.

1. SEARCH_PDF

Цей Python-скрипт автоматизує пошук та завантаження PDF-файлів за визначеними користувачем ключовими словами. Він є ефективним інструментом для збору архівних матеріалів, наукових статей, звітів чи офіційних документів, які можуть бути корисними для аналізу політичних процесів чи подій. Для роботи скрипту потрібен Google Custom Search API [3] (окремо активується користувачем у власному аккаунті Google) та такі модулі, як requests для API-запитів і завантаження PDF-файлів, pandas для структурування та збереження даних, os для управління файловою системою та datetime для додавання часових позначок. Результати пошукових запитів, в тому числі результати успіху або відмови у завантаженні файлів фіксуються у відповідному масиві (Excel-файлі).

2. SEARCH_SCHOLAR

Застосунок створений для автоматизації пошуку наукових статей у Google Scholar за вже визначеним списком ключових слів. На відміну від попереднього модуля, пошук цілеспрямовано орієнтовано на академічні публікації. Для роботи застосунку

використовується додатковий модуль scholarly [4], що дозволяє отримувати дані про кожну знайдену публікацію (заголовок, автор(и), рік публікації, журнал, анотація, посилання). За можливості, скрипт завантажує доступні PDF-файли. Які і в першому застосунку, результати запитів оформлюються у вигляді Excel-файлу, що дозволяє здійснити перегляд (вивантаження) матеріалів в ручному режимі.

3. SEARCH_YOUTUBE

Цей скрипт автоматизує пошук відео на платформі YouTube за ключовими словами, зберігаючи інформацію про знайдені відео (назва, опис, канал, посилання) у форматі Excel. Він дозволяє дослідникам здійснювати пошук відеоматеріалів, що мають цінність як одиниці спостереження (моніторингу), наприклад, виступі політичних діячів, дебати, репортажі ЗМІ тощо. Для роботи застосунку користувач має активувати у власному Google-акаунті API YouTube [5], що забезпечує доступ до метаданих відеохостингу. Такий інструмент є особливо корисним для моніторингу тем, пов'язаних із поточною політичною ситуацією, або для аналізу трендів у відеоматеріалах.

4. YOUTUBE_DOWNLOADER

Скрипт автоматизує збір метаданих про відеоматеріали з цільових YouTube-каналів для визначення їх тематичної спрямованості або політичної заангажованості. Зокрема, він дозволяє отримувати інформацію про вміст каналів політичних партій, офіційних органів влади чи лідерів думок. В результаті виконання коду користувач отримує розгорнуті дані про відеоматеріали (назва, опис, кількість переглядів, дата публікації тощо) з цільових каналів (визначених користувачем). Дані зберігаються у форматі Excel з метою проведення подальшого аналізу. Для роботи коду використовується застосунок yt-dlp [6].

5. VIDEO_DOWNLOADER

Автоматизація завантаження відео з YouTube є корисною не лише для подальшого перегляду, а й з метою подальшої обробки матеріалів – стенографування або використання у презентаційних матеріалах. Скрипт завантажує відео з YouTube у форматі AVI або MP3 за допомогою застосунку ffmpeg [7].

6. SPLIT_MERGE

Як продовження попереднього коду, було створено застосунок для обробки аудіо- або відеозаписів з можливістю отримати потрібні для аналізу / презентації фрагменти або сукупність фрагментів. Робота коду побудована на використанні застосунку ffmpeg.

7. TRANSCRIBATOR

Стенографування аудіо- та відеозаписів є невід'ємною частиною якісних досліджень. Цей скрипт автоматизує процес створення стенограм записів фокус-групових чи індивідуальних інтерв'ю із використанням API AssemblyAI [8]. Сервіс дозволяє працювати з англо-, німецько-, франко-, російсько-, україно- та іншомовними матеріалами.

8. TRANSLATOR

Кульмінацією попереднього застосунку став перекладач на основі сервісу штучного інтелекту API OpenAI [9]. Скрипт дозволяє користувачу перекладати великі обсяги текстів між англійською, українською та російською мовами.

Запропоновані інструменти значно спрощують проведення політичних досліджень, автоматизуючи ключові етапи збору, обробки та аналізу даних. Це дозволяє дослідникам зосередитися на інтерпретації результатів і формулюванні висновків, а також відкриває нові можливості для вивчення складних політичних явищ. В цілому, автоматизація збору й обробки даних у політологічних дослідженнях не просто підвищує ефективність дослідницького процесу, але й трансформує підхід до вивчення політичних процесів. Завдяки сучасним інформаційним технологіям дослідники отримують унікальну можливість працювати з великими масивами даних, виявляти нові закономірності й створювати аналітичні моделі, які відповідають викликам сучасності.

Список використаних джерел:

1. Lepskyi M., Kudinov I., Lepska N., Rusetsky A. The impact of metacognitive changes of digitalized consciousness on public administration policy: El impacto de los cambios metacognitivos de la conciencia digitalizada en la política de la administración pública. *Cuestiones Políticas*. 2023. 41(79). P. 253-277. URL: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4179.17>.
2. Yatsyna Y., Kudinov I. Innovative Analytical and Statistical

Technologies in Election Forensics. *Regional Formation and Development Studies*. 2023. 2(40). P. 28-42. URL: <https://doi.org/10.15181/rfds.v40i2.2528>.

3. Custom Search JSON API. Programmable Search Engine. URL: <https://developers.google.com/custom-search/v1/overview>.

4. Scholarly-python-package. URL: <https://github.com/scholarly-python-package/scholarly>.

5. YouTube API Services Terms of Service. URL: <https://developers.google.com/youtube/terms/api-services-terms-of-service>.

6. YT-dlp. URL: <https://github.com/yt-dlp/yt-dlp>.

7. FFmpeg. URL: <https://www.ffmpeg.org/about.html>.

8. AssemblyAI Documentation. URL: <https://www.assemblyai.com/docs>.

9. OpenAI developer platform. URL: <https://platform.openai.com/docs/overview>.

Андрій Якуб'як
*аналітик Львівської міської громадської організації
«Лабораторія соціальних досліджень у Львові»
(м. Львів, Україна)*

ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОЇ (ЕКО)ТОЛОКИ У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ В СИСТЕМІ «СУСПІЛЬСТВО-ЛЮДИНА- ПРИРОДА»

Українське суспільство має складний бекграунд, розвиваючись протягом тривалого часу під дією безлічі соціальних факторів та в контексті низки історичних, географічних та геополітичних умов. На даний час воно являє собою складну відкриту систему взаємодій «Суспільство–Людина–Природа», від розуміння особливостей зв'язків між основними елементами якої залежить майбутнє України. Зокрема, бачиться важливим пошук шляхів оптимізації процесів суспільної інтеграції через аналіз етнокультурних феноменів, які можуть слугувати базовими моделями соціальних взаємодій, з огляду на їхні ефективність, перевірену часом, та креативний потенціал у вирішенні системних проблем. Серед іншого, йдеться про проблеми

еколого-соціального характеру (забруднення атмосферного повітря, води та ґрунту, зникнення рослинного і тваринного світу, знищення лісів, об'єктів і територій природно-заповідного фонду внаслідок обстрілів та вибухів), які є результатом російської збройної агресії проти України в наші дні [3, с. 3]. Пошук шляхів їх вирішення є важливим для нашого суспільства загалом та окремих громад, зокрема.

Традиція розгляду в контексті та крізь призму довкілля характеристик українського соціуму та процесів, які в ньому відбуваються, є достатньо тривалою для української науки. Йдеться про виявлення особливостей світобачення українців, зокрема, про аналіз способів усвідомлення ними самих себе й свого природного та соціального оточення. Найвідомішими тут є дослідження в галузі етнопсихології (М. Драгоманов, В. Липинський, М. Костомаров, П. Куліш, О. Кульчицький, С. Кримський, В. Янів та ін.). З появою нових соціальних зв'язків, які визначають відносини між об'єктами в рамках системи «Суспільство–Людина–Природа», такі дослідження потребують не лише (ре)концептуалізації із використанням евристичного потенціалу системології (Н. Вінер, У. Ешбі, Дж. Касті та інші дослідники), яка має на меті інтеграцію системних знань про навколишній світ, але й аналізу окремих етнокультурних феноменів із визначеної перспективи. Прикладом такого феномену є українська (еко)толока – явище, яке має тривалу історію становлення, розвитку й трансформацій, але яке на даний час не є належно (комплексно) дослідженим.

З метою виявлення потенціалу української (еко)толоки у вирішенні нагальних проблем в системі взаємодій «Суспільство–Людина–Природа» пропонується здійснити низку послідовних кроків:

- 1) розглянути толоку як явище української етнокультури та типологізувати основні практики в даному форматі;
- 2) виявити особливості процесу (ре)актуалізації феномену (еко)толоки в незалежній Україні;
- 3) окреслити перспективи екстраполяції принципів української (еко)толоки у інші сфери суспільного життя українців у період (пост)воєнного часу з урахуванням можливостей використання інтернет-технологій.

Основні результати наукової розвідки, здійснені за даною

авторською аналітичною схемою, полягають у такому.

Українська толока є різноплановим етнокультурним феноменом, який щільно пов'язаний з культурою спільнот традиційного або локального типу (етнічна група, громада, село, сім'я, сусідство тощо). Комунікація в таких спільнотах характеризується переважно безпосередніми і неформальними контактами творців та споживачів культури [5, с. 5]. У відповідних (насамперед, етнологічних) джерелах знаходимо ретроспективний опис різних видів толок, як от взаємодопомога під час будівництва та жнив; громадське регулювання орних земель як відповідь на виклики збереження довкілля в часі розвитку зерновиробництва та водночас тваринництва тощо [10, с. 353-365]); колективна участь у виконанні членами громади допоміжних робіт для жінок-удовиць за символічну оплату (гостина) чи цілком добровільно [6, с. 230] тощо.

Загалом, українська толока постає як особлива соціальна технологія, націлена на інтеграцію зусиль спільноти у вирішенні нагальних для громади питань матеріального, соціального та ціннісного характеру. Тому, незалежно від об'єкту змін, на який зорієнтована діяльність людей у форматі толоки, маємо підстави типологізувати відповідні практики згідно домінуючого вектору скерованості соціальної дії: 1) робота зі створення матеріальних цінностей громади; 2) соціально-екологічно зорієнтована діяльність людей, націлена на збереження довкілля; 3) реалізація громадських ініціатив щодо підтримки соціально вразливих членів громади.

В часи української незалежності термін «толока» починає використовуватися у вузькому значенні, як соціальна технологія, націлена на підвищення ефективності громадських проєктів із покращення благоустрою та прибирання територій. Масштабні (еко)толоки починають проходити фактично у всіх населених пунктах України, із широким залученням до них публічних знаменитостей та лідерів думок [7]. Позаяк екологічні проблеми довгий час не сприймалися суспільством як пріоритетні для вирішення, науковці-екологи та екологічні активісти намагалися пропагувати такі екологічні ідеї, які були б зрозумілими і близькими громадянам, а отже, могли би стати базою для консолідації суспільства [2, с. 78]. І саме (еко)толока виявилася ефективною у залученні членів громади в суспільно значиму діяльність, із виразними ознаками добровільності. Йдеться про працю для

загального блага, яка дає так зване «відчуття ліктя» (від англ. weness) [11, с. 124].

По мірі розвитку інтернет-технологій, коли все активніше відбувається перенесення громадських структур у віртуальний простір, комунікації в рамках соціальних мереж постають більш швидким і ефективним інструментом, ніж «вертикальна» комунікація, здійснювана державними каналами [8, с. 70]. Відповідно, набувають нового сучасного забарвлення практики (еко)толоки: їх реалізація актуалізує процеси самоорганізації в громадах, даючи кожній людині змогу відчувати себе господарем свого життя (в сучасній термінології – стейкхолдером), а ресурси громади переміщуються у фокус її зацікавленості. Це, у свою чергу, дає змогу віднаходити механізми, які можуть бути помічними не лише у вирішенні конкретних соціальних питань, але й у соціокультурному аспекті, розширювати існуючі та конструювати нові простори української громадянської ідентичності в територіальних громадах України в контексті викликів сьогодення, через пошук нових та (ре)актуалізацію традиційних цінностей і смислів [4, с. 166].

З початком бойових дій на сході нашої країни у 2014 р., а особливо – після початку повномасштабної військової агресії росії проти України у 2022 р., феномен (еко)толоки трансформується. Це відбувається через урізноманітнення соціальних ініціатив, які можна умовно розділити на дві групи:

1) ситуативні (евакуація людей та тварин із небезпечних зон, фінансова та матеріальна підтримка об'єктів природно-заповідного фонду тощо);

2) стратегічні (інтеграція зусиль щодо фіксації екологічних злочинів, поширення інформації про можливі наслідки техногенних катастроф, які спричинені або можуть бути спричинені війною, пропагування екологічних принципів сталого розвитку тощо) [1, с. 167].

Якщо спробувати розглянути феномен української (еко)толоки у широкому значенні – як універсальну соціальну технологію із залучення членів громад в суспільно значиму діяльність, яка відбувається без участі (або участі на партнерських засадах) керівництва та досягає високої ефективності завдяки явищу синергії, можемо віднайти реальні приклади в наші дні, які можна трактувати як новітній формат української (еко)толоки. Як приклад, у

визначеному контексті можемо згадати героїчну оборону міста Миколаєва у важкі місяці весни-літа 2022 р. За оцінкою генерала Д. Марченка, котрий керував цією обороною, єдине що дало можливість втриматись, це те, що він дав можливість людям діяти, самим приймати рішення, організовуватись. Тобто саме «військова оборонна толока» виявилась ефективною технологією для досягнення успіху в критичний момент [9].

Таким чином, в результаті попереднього аналізу феномену української (еко)толоки, маємо достатньо підстав, аби трактувати її як особливу соціальну технологію, яка базуючись на традиціях організації суспільного життя українців, має достатній потенціал для модифікацій і може успішно використовуватися не лише для гармонізації взаємовідносин в системі «Суспільство–Людина–Природа», але й для формування засад якісно нової системи організації суспільних відносин в сучасному інформаційному просторі, з вираженими горизонтальними зв'язками між суб'єктами соціальної взаємодії. Усе це має стати темою окремих наукових розвідок.

Список використаних джерел:

1. Бугайчук А. Вплив повномасштабної агресії російської федерації проти України на діяльність екологічних громадських організацій в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2022. Вип. 44. С. 163-170.
2. Вербій В. Проблеми екології та формування екологічної свідомості українського суспільства. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Економічні науки». 2017. № 3 (3). С. 77-82.
3. Еколого-правова безпека суверенної держави в умовах воєнного стану: матеріали наук.-практ. онлайн-конференції (Харків, 8 груд. 2022 р.). Харків: Право, 2022. 390 с.
4. Іванкова-Стецюк О. Візуальні виміри соціокультурної інтеграції родин вимушених переселенців в Україні (на матеріалах українсько-польського проекту). *Studia Ucrainica Varsoviensia*. 2022. № 10. С. 157-167.
5. Іванкова-Стецюк О. Народна культура в житті сучасного українського суспільства: автореф. дис. ... канд. соц. наук: 22.00.03. Київ, 2000. 17 с.
6. Кісь О. Жінка в традиційній українській культурі (друга

половина XIX – початок XX ст.). Львів: ІН НАНУ, 2012. 287 с.

7. Колективна відповідальність за докілья: організуємо толоку. URL: <https://rubryka.com/article/toloka/> (дата звернення: 11.10.2024).

8. Краснопольська Т., Милосердна І. Цифрові технології в механізмі взаємодії громадянського суспільства та держави. *Актуальні проблеми політики*. 2021. Вип. 67. С. 68-74.

9. «Скоро буде наша!»: Генерал Марченко повідомив деякі деталі контрнаступу! Рандеву з Яніною Соколовою. Ефір від 17.11.23. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=LLA4fGUVSEQY> (дата звернення: 11.10.2024).

10. Гарнавський Р. Семантика терміну «толока» в заняттях та звичаєвості українців. *Вісник ЛНУ*. Серія історична. 2011. Вип. 46. С. 346-371.

11. Etzioni A. *The Spirit of Community: Rights, Responsibilities and the Communitarian Agenda*. L.: Fontana Press, 1995. 518 p.

Олена Приходько

кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри соціології та масових комунікацій Криворізького державного педагогічного університету (м. Кривий Ріг, Україна)

Наталя Попова

волонтер ГО «Імпульсар» (м. Дніпро, Україна)

ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТУ ЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ (НА ПРИКЛАДІ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Пріоритети життєвих цінностей і життєві перспективи сучасної молоді формуються сьогодні під час повномасштабної війни. Кризові умови, в яких проживає підростаюче покоління мають глибокий вплив на формування особистості та їх соціально-психологічні установки.

Громадська організація «Імпульсар» (м. Дніпро) разом із кафедрою соціології та масових комунікацій Криворізького державного педагогічного університету (м. Кривий Ріг) протягом квітня-травня 2024 р. провели пілотажне дослідження методом

фокусованого групового інтерв'ю у дітей, які проживають у громаді до і під час війни, а також дітей, які є внутрішньо переміщеними особами (ВПО), щодо визначення пріоритету їх життєвих цінностей.

Актуальність дослідження пріоритету життєвих цінностей дітей шкільного віку у воєнний час зумовлена необхідністю розуміння психологічних і соціальних змін, що відбуваються в їхньому житті. *Мета* дослідження полягала у виявленні та фіксації за сукупністю показників зміни індивідуальних пріоритетів життєвих цінностей та групового ранжування життєвих цінностей. *Об'єктом* дослідження були безпосередньо життєві цінності, *предметом* – особливості ціннісних орієнтацій сучасного покоління в умовах війни. Основним *завданням* дослідження було з'ясування пріоритету життєвих цінностей дітей шкільного віку, що перебувають у кризовій ситуації.

Вибірка складала 208 дітей віком 10-14 років, які до і під час війни проживають у Дніпропетровській області, а також є внутрішньо переміщеними особами (ВПО). Вибірка представлена за ознаками місця проживання, наявності статусу ВПО та однакової представленості категорій дітей чоловічої та жіночої статі.). Дослідження проведені у 20 фокус-групах.

В ході проведення фокус-групи, після знайомства, група обговорювала поняття життєвих цінностей. Під час цього обговорення було проведено спонтанне визначення пріоритету життєвих цінностей, з розподілом визначень, які говорили діти ВПО та діти з громади.

В цілому по масиву на *першому* місці діти визначили сім'ю, як найважливішу життєву цінність, на *другому* місці – здоров'я. Ці показники з великим відривом лідирують від інших по групі. Те, що здоров'я має велике значення пояснюється тим що діти 10-14 років, майже половину свого життя прожили в умовах пандемії та війни. Як би не було важливе для кожного здоров'я, але перше місце по пріоритету життєвих цінностей зайняла сім'я, і це визиває почуття надії, що сімейні цінності, як сталий показник, допоможе дітям пережити війну.

Третє місце посіли матеріальні цінності. Вони завжди, і в будь-якому суспільстві мають велике значення, тому не дивно, що і для опитаних нами дітей це теж має велике значення, але після сім'ї та здоров'я. Причому, важлива і кар'єра, і гроші та професіоналізм,

показники знаходяться поруч, з невеликим відривом, але все ж кар'єру обрали більше дітей, ніж гроші. Це може указувати на прагнення знайти своє місце в суспільстві та твердо на ньому стояти, та впевненість в тому, що наявність грошей залежать від кар'єрного росту. Професіоналізм теж важлива цінність, але для дітей 10-11 років це поняття мало зрозуміле, бо воно знаходиться поза їх життєвим досвідом, саме тому ця цінність по всьому масиву поступилася грошам та кар'єрі.

За фінансовим благополуччям, на *четвертому* місці опинився соціальний статус, не влада, не визнання, а саме – успіх. Розглядаючи цей результат, слід мати на увазі, що сучасні діти, отримуючи дистанційне навчання, мало знаходяться в колективі, з його правилами, нормами та цінностями, тому питання лідерства, влади, визнання знаходяться поза їх сферою буття.

Духовні життєві цінності знаходяться на *передостанньому, п'ятому* місці. Здається, зараз, коли діти знаходяться більше на самоті, ніж колективі, у них є більше часу на роздуми про світоустрій, та духовний розвиток, але правда в тому, що будучи на самоті, діти завжди знаходяться з гаджетом, а він дає готові патерни світоустрою, та не спонукає до духовного розвитку. Спілкування з гаджетом, сучасні діти сприймають, як саморозвиток. Самоосвіта для них теж зрозуміла, бо зайняла важливе місце в сучасній освіті, а от саморозвиток – поняття, яке знаходить за межами їх життєвого досвіду, саме тому при ранжуванні, воно знаходиться після самоосвіти та саморозвитку.

На *останньому, шостому* місці, опинилися рекреативні цінності. Відпочинок для сучасних дітей, це цінність відкладена на потім, якій немає місця в ситуації небезпеки. Відпочинок – це стан після активної роботи, тому той, хто не звертає уваги на відпочинок, скоріше за все не відчував стану активної роботи. Якщо звернути увагу на те, якому виду відпочинку діти віддавали перевагу, то подорожі обрали найбільше опитаних дітей. За ними ідуть пригоди, розваги, враження та енергія, тобто діти не асоціюють відпочинок зі станом заряджання енергією, враження теж не є метою відпочинку. Розваги – це те, що асоціюється з відпочинком, а ще пригоди та подорожі.

З огляду на результати дослідження, слід зазначити, що

визначення пріоритетності життєвих цінностей дало можливість розуміння основних життєвих орієнтирів дітей в сучасному суспільстві, особливо в умовах стресу, таких як війна. Так, ми бачимо високу значимість базових потреб – безпеки, підтримки, довіри та фізичного благополуччя, що забезпечує дітям відчуття стабільності та захищеності. Пріоритет матеріальних цінностей і успіху може свідчити про потребу в особистих досягненнях. Духовні цінності під час війни допомагають дітям розвивати стійкість, та віру у майбутнє. Неоціненність рекреативних цінностей може свідчити про нерозуміння важливості балансу та психологічного відновлення, особливо в умовах війни, проте з урахуванням віку респондентів, не викликає тривожних висновків.

Перспективу подальших розвідок з цієї теми вбачаємо у дослідженні зміни пріоритету життєвих цінностей дітей шкільного віку різної періодизації.

Наталія Єфтені

*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Національного університету «Одеська морська академія»
(м. Одеса, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЕМОЦІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКУРСНИКІВ В НАВЧАЛЬНОМУ КОЛЕКТИВІ

Особливості психоемоційної адаптації першокурсників є надзвичайно важливим аспектом в процесі отримання вищої освіти, оскільки у цей період відбувається «активне, творче пристосування студентів нового прийому до умов вищої школи» [1]. Успішна психоемоційна адаптація сприяє особистісному розвитку, інтеграції в навчальне середовище, успішному навчанню та професійній кар'єрі. На успішність адаптації студентів до нових умов впливає безліч факторів.

Проведення досліджень серед здобувачів першого року навчання дає можливість зрозуміти зміни в формуванні їх свідомості і проаналізувати труднощі з якими вони зіштовхуються. Анкетування, проведене серед першокурсників НУОМА в жовтні

2024 р., дало можливість виявити, які проблеми психоемоційної адаптації є для них актуальними. Також серед них було проведено дослідження психоемоційного стану з використанням методики вивчення рівня соціально-психологічної адаптації К. Роджерса-Р. Даймонда, самооцінки психічних станів за Г. Айзенком, емоційних станів А. Уесмана і Д. Рікса [2].

За результатами анкетування здобувачі позитивно оцінили високо свій рівень адаптації, повністю і частково адаптувалися відповідно 58,3 % і 33,3 % респондентів. Ця інформація підтверджується даними, отриманими у межах використання методики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса-Р. Даймонда, відповідно до якої високий рівень адаптації у 18,7 % першокурсників, а середній рівень адаптації – у 43,8 %. Проте, майже третина студентів (38,5 %) відчуває труднощі, що вимагає додаткової підтримки з боку викладачів та адміністрації для покращення їх адаптації і психологічного благополуччя.

Аналіз рівня емоційної комфортності відображає їх здатність справлятися з емоційними навантаженнями та відчувати себе комфортно у соціальному середовищі. За результатами методики 37,5 % респондентів відзначили низький рівень емоційної комфортності, що вказує на необхідність розвитку їх емоційної стабільності та стресостійкості та потребу в додатковій підтримці щодо покращення їх емоційного стану. 43,8 % студентів виявили середній рівень емоційної комфортності і хоча вони здатні справлятися з більшістю емоційних викликів, у них все ж можуть відчувати труднощі у стресових ситуаціях, відтак виникає потреба додаткової підтримки. 18,7 % здобувачів продемонстрували високий рівень емоційної комфортності. Вони добре справляються зі стресом і відчують себе комфортно у соціальному середовищі.

Важливою в психоемоційній адаптації першокурсників є їх соціальна інтеграція, яка передбачає налагодження нових соціальних зв'язків та дружніх відносин з однокурсниками. Загалом, більшість респондентів зазначили, що змогли знайти друзів, 29,2 % респондентів вказали, що серед одногрупників мають багато друзів, а 54,2 % респондентів зазначили, що мають декілька друзів. Це свідчить про те, що їм комфортно у щойно створеному колективі, адже 12,5 % опитаних сподіваються друзів знайти.

Початок їх навчання супроводжується необхідністю

адаптуватися до соціального середовища, академічних вимог, які пов'язані з тривогою та стресом. В процесі психоемоційної адаптації здобувачі першого курсу потребують сторонньої підтримки з боку сім'ї, викладачів та друзів. Зокрема, 66,6 % респондентів відзначили, що потребують повністю чи частково підтримки викладачів. Викладачам потрібно усвідомлювати, що від них залежить створення атмосфери довіри і відкритості, заохочення студентів звертатися з будь-яких питань чи проблем. Такі зустрічі і консультації допомагають відчувати підтримку. Крім того, в процесі навчання здобувачі потребують порад щодо навчального процесу, підготовки до заліково-екзаменаційної сесії, а також додатковому інформуванні щодо складних тем чи питань, самостійному опрацюванні додаткових матеріалів тощо. У кожного викладача є свої методи викладання, вироблений стиль спілкування (як контактний, так і дистантний), тому здобувач крім академічного навантаження, відчуває ще й необхідність адаптації до різних підходів та очікувань. Зокрема це можуть бути різні формати занять, встановлені вимоги, численні домашні завдання різні за обсягом, необхідність швидкого реагування на запити з боку викладачів.

В Україні ці питання доповнюються викликами, пов'язаними з щільним графіком навчального процесу, дистанційним навчанням та необхідністю швидкого засвоєння нових технологій для участі в роботі на різних онлайн-платформах в залежності від уподобань викладача.

Результати проведеного дослідження вказують, що важливе значення для першокурсників мають соціальні зв'язки та спільна робота над навчальними проектами, що сприяє покращенню комунікації між ними і створенню тісних взаємовідносин. В процесі обміну думками та ідеями вони мають можливість краще вивчити індивідуальні якості і властивості кожного, розвивати навички ефективної комунікації та активного слухання. Створення підтримуючої спільноти забезпечує формування відчуття підтримки та приналежності до навчального колективу і сприяє розвитку навичок командної роботи. Спільне обговорення навчальних матеріалів, вирішення поставлених завдань сприяє кращому засвоєнню знань та підвищенню мотивації до подальшого навчання.

Актуальними є проблеми самооцінки та впевненості в собі, своїх академічних і соціальних навичках, оскільки першокурсники відзначають, що їм бракує здібностей і вони через це почувають себе

пригнічено. Занижена самооцінка впливає на їх емоційну рівновагу і потребує підтримки в цьому питанні, що допоможе подолати сумніви щодо своїх здібностей і місця в новому колективі.

Психоемоційна адаптація першокурсників є складним і багатогранним процесом, який вимагає комплексного підходу для забезпечення їхнього добробуту та успішного навчання. Результати дослідження можуть бути використані для розробки стратегій підтримки студентів, підвищення їх самооцінки, впевненості в собі та покращення адаптації до навчання у вищому навчальному закладі. Це також сприятиме виявленню проблемних зон, які потребують особливої уваги, і дозволить викладачам та психологам надавати ефективну допомогу та підтримку. Створення підтримуючого середовища можливе через організацію та заохочення до участі в різних заходах і тренінгах з адаптації.

Список використаних джерел:

1. Плотнікова О. Важливість вивчення індивідуальних особливостей першокурсників у період дидактичної адаптації. *Рідна школа*. 2001. № 10. С. 62-64.

2. Психологу для роботи. Діагностичні методики: збірник [уклад.: М. В. Лемак, В. Ю. Петрище]. Вид. 2-ге, виправл. Ужгород : Видавництво О. Гаркуші, 2012. 616 с.

Андрій Тат'яничков

*кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології;
магістр 2-го курсу навчання ОП «Психологія»
Національного університету «Одеська юридична академія»
(м. Одеса, Україна)*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ КІБЕРСОЦІАЛІЗАЦІЇ

Сучасне суспільство зазнає значного впливу цифрових технологій і соціальних мереж, що створює нові умови для соціалізації, особливо для молоді. Здобувачі вищої освіти активно взаємодіють в онлайн-середовищах, що стають важливим чинником формування їхніх ціннісних орієнтацій. Процес кіберсоціалізації, який включає спілкування через цифрові платформи, має потужний

вплив на особистісні установки, систему цінностей та соціальні орієнтири молодих людей.

Трансформація ціннісних орієнтацій є актуальною проблемою для вищої освіти, оскільки цінності впливають на професійні рішення, вибір життєвого шляху та соціальну поведінку молоді. Умови глобалізації, цифровізації та інтенсивної інформаційної взаємодії створюють нові виклики для освітніх систем, що робить необхідним дослідження змін у системі цінностей здобувачів освіти.

Кіберсоціалізація часто супроводжується зміною традиційних цінностей, що може призвести до появи нових етичних і поведінкових норм. Вивчення цих змін дозволить краще зрозуміти механізми впливу онлайн-середовищ на молодь, а також допоможе адаптувати освітні програми до нових реалій цифрової ери.

Дослідження трансформації ціннісних орієнтацій у процесі кіберсоціалізації є своєчасним і значущим для розвитку як психологічної науки, так і освітньої практики, оскільки воно допомагає виявити нові тенденції у формуванні особистісних та соціальних цінностей в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій.

Метою дослідження стало розуміння змін ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді під впливом кіберпростору пошук можливих шляхів їх корекції.

Аналіз останніх досліджень та публікації означеної проблеми показав, що сучасна молодь демонструє значні зміни в ціннісних орієнтаціях, які визначаються впливом цифровізації та соціальних трансформацій. Традиційні пріоритети, як-от сімейні цінності та стабільність, поступаються місцем прагненням до самореалізації, технологічної компетентності й гнучкості у професійній діяльності. Розвиток кіберсоціалізації сприяє орієнтації молоді на глобалізовані цінності, такі як креативність, інновації та соціальна відповідальність, водночас зростає ризик фрагментації особистості через надмірне занурення в цифрове середовище. Цей процес формує «гібридну» ідентичність, де поєднуються індивідуальні бажання і вимоги суспільства [2; 4].

Для реалізації мети дослідження використовувались наступні емпіричні методи: анкетування – для визначення домінуючих видів діяльності в кіберпросторі, а також для визначення основних складових цінності кіберпростору для молоді; тестування – для вивчення структури ціннісних орієнтацій здобувачів. Метод

тестування передбачав використання таких стандартизованих психодіагностичних методик: методика діагностики реальної структури ціннісних орієнтацій С. Бубнової, методика вивчення ціннісних орієнтацій М. Рокича, тест смисложиттєвих орієнтацій Дж. Крамбо та Л. Махолика в адаптації Д. Леонтьєва.

Дослідження трансформації ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти у контексті кіберсоціалізації підтверджують, що сучасна молодь демонструє нові пріоритети, формовані активною взаємодією з цифровим простором. Зокрема, спостерігається суттєве зміщення традиційних цінностей. Молодь частіше орієнтується на самореалізацію, технологічну компетенцію та економічну незалежність, що витісняє класичні цінності, як-от родина чи стабільна кар'єра. Також результати підтверджують стрімко зростаючу роль кіберпростору. Кіберсоціалізація забезпечує доступ до нових знань, розширює межі соціальної взаємодії та підтримує розвиток глобалізованих цінностей. Водночас постійна присутність у цифровому середовищі створює ризики емоційного вигорання та втрати глибини міжособистісних стосунків. Молодь адаптується до змінних умов суспільства, віддаючи перевагу здобуттю різнобічних знань, навичкам роботи з інформаційними технологіями та соціальної мобільності.

Надалі роль кіберсоціалізації посилюватиметься. Це призведе до поглиблення інтеграції цифрових цінностей у всі сфери життя молоді, водночас зростатиме потреба у збереженні балансу між віртуальним і реальним світом.

У контексті дослідження існує нагальна потреба у розробці практичних рекомендацій для ефективного формування гармонійного світогляду молоді. Це зумовлено активною інтеграцією цифрових технологій у освітній процес та соціальне життя, що впливає на пріоритети, міжособистісні взаємини та морально-етичні установки студентів. Практичні рекомендації мають сприяти розвитку критичного мислення, етичного використання кіберпростору та балансу між цифровим і реальним середовищем, що допоможе уникнути фрагментації цінностей та зберегти цілісність особистості.

Список використаних джерел:

1. Вплив соціальних мереж на зміст ціннісних орієнтацій у підлітковому віці. URL: <http://knowledge.allbest.ru/psychology/3c0b65625b3bd69b4c53a8952131>

[6с37_0.html](#) (дата звернення: 25.09.2024).

2. Кириченко В. В. Особистість у сучасному інформаційному суспільстві: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2020. 245 с.

3. Кириченко М. Вплив цифрових технологій на розвиток людського і соціального капіталу в умовах діджиталізованого суспільства. *Humanities Studies*. 2019. № 1 (78). С. 108-129. URL: <http://humstudies.com.ua/article/view/192020/192580> (дата звернення: 25.09.2024).

4. Махній М. М. Мережеве суспільство: кіберпсихологічний путівник. Київ: Academia.edu, 2018. 176 с.

5. Немеш О. М. Віртуальна діяльність особистості: структура та динаміка психологічного змісту: Монографія. Київ: Слово, 2017. 391 с.

Тамара Андрєсва

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
(м. Переяслав, Україна)*

Олена Дзюбенко

*кандидат біологічних наук, доцент,
доцент кафедри біології, методології і методики навчання
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
(м. Переяслав, Україна)*

Тетяна Стельмах

*магістр 2-го року навчання
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
(м. Переяслав, Україна)*

ФОРМУВАННЯ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ БЕРЕЖЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ В РІЗНИХ ВИДАХ ДІЯЛЬНОСТІ

На даному етапі історичного поступу нашої країни питання охорони природи й формування бережливого ставлення до неї є надзвичайно актуальними, адже екологічна ситуація в Україні, як і

в інших країнах, надзвичайно загострилася. Як наслідок, сучасні біоценози внаслідок втручання людини знаходяться на критичному порозі стійкості. Внаслідок багатьох трагічних причин Україна нині займає одне з перших місць у світовому рейтингу антропогенної загрози природному середовищу. В зв'язку з цим особливого значення набуває ретельне дослідження і переосмислення з використанням сучасних методологічних засад українського і світового досвіду формування бережливого ставлення до природи з врахуванням багатовікових напрацювань нашого народу в галузі раціонального природокористування та впровадження цих традицій в сучасне освітнє середовище. Важливо розпочинати таку роботу з раннього віку, використовуючи накопичений потенціал як народної педагогіки, досвіду суспільного виховання дітей, так й новітніх досліджень.

У сучасній психолого-педагогічній літературі виокремлено різні аспекти проблеми формування бережливого ставлення до природи у дітей дошкільного віку. Проблема виховання дбайливого ставлення до природи розглядалася у працях Я. Коменського, Й. Песталоцці, Ф. Фребеля, М. Монтесорі. Увагу цьому приділяли С. Русова, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін. Формування бережливого ставлення до природи дітей дошкільного віку стало предметом наукових пошуків Г. Беленької, Н. Лисенко, З. Плохій, Г. Тарасенко та ін. Філософське бачення виховання бережливого ставлення до природи знаходимо у дослідженнях таких українських учених, як В. Борейко, Т. Гардащук, С. Кримський та зарубіжних, а саме А. Печчеї, М. Реймерс, А. Швейцер та ін. Теоретичні засади екологічної освіти обґрунтовують М. Кисельов, В. Крисаченко, В. Кремень.

В. Шапар дає таке визначення «діяльність – динамічна система взаємодій суб'єкта зі світом, у процесі яких відбувається виникнення і втілення в об'єкті психічного образу і реалізація опосередкованих ним відносин суб'єкта н предметній дійсності» [2, с. 104].

Бережливе ставлення до природи виступає засобом організації духовних та інтелектуальних сил людини в умовах конкретного біоценозу, це напрям діяльності людини від якого значним чином залежать навіть існування сучасної цивілізації, її стабільне існування у майбутньому. Виховання бережливого ставлення до

природи має давню традицію в українській культурі, воно спостерігається з часів виникнення людської цивілізації. Це ми бачимо в творах усної народної творчості, де починаючи з колискових дитину знайомлять з гуманним ставленням до рослин і тварин. Потім ця традиція продовжується в таких жанрах як казки, легенди. Наукового обґрунтування виховання бережливого ставлення дістало в ХХ ст., коли людство все більше почало усвідомлювати необхідність зміни парадигми життя, разом з тим воно прагнуло стати більш безпечним, здоровим, передбачуваним, стабільним, відтак бережливе ставлення до природи всіх разом і кожного зокрема стало невід'ємним імперативом буття.

В основу феномену бережливого ставлення до природи закладено *діяльнісний підхід*. Це одна з головних методологічних парадигм сучасної філософської і біологічної науки, яка дає можливість зрозуміти як мотивацію та причини людської діяльності, так і саму механіку перетворення «світу в собі» у «світ для себе», світу природного у світ перетворений відповідно до потреб, цілей та можливостей людини. У цьому контексті бережливе ставлення до природи є такою моделлю життєдіяльності людини, за якої можливо досягнути пристосування природного світу до людини, а її – до довкілля. Тому *феномен бережливого ставлення до природи включає перелік питань, які пов'язані з використанням природи людиною, перетворенням її у своїх інтересах, а також з наслідками такої активності*. Особливості бережливого ставлення українського народу до природи, його типові традиційні риси та сучасне становище дають підстави стверджувати, що менталітет українців від найдавніших часів до нині спрямовує їх на тонке відчування стану рідної природи та раціональні доцільні способи використання природи.

Звідси випливає, що формування бережливого ставлення до природи є органічною, невід'ємною частиною екологічної культури, яка охоплює такі сторони мислення і діяльності людини, що дотичні до охорони природного середовища. Людина вимушено набувала навички бережливого ставлення до природи тому, що усвідомила необхідність перетворення її та створення свого «штучного середовища» без знищення природи як такої, що суттєво вплинуло на погіршувало життя самої людини. Реалізації невідкладної потреби формування у дітей шанобливого ставлення

до природи є надважливою умовою виживання прийдешніх поколінь. Тому одним з важливіших показників рівня культури і освіти суспільства можна вважати не тільки ступінь духовного та інтелектуального розвитку, але і те, наскільки екологічні принципи увійшли в свідому діяльність людей по збереженню та відтворенню природних багатств.

Сутність бережливого ставлення до природи як складової екологічної культури може бути розглянута як органічна єдність екологічної свідомості, емоційно-психічних станів людини і науково обґрунтованої практичної вольової діяльності. Екологічна культура тісно органічна пов'язана із загальною культурою кожної особистості в цілому, з її якостями та окремими проявами.

Ми визначаємо бережливе ставлення до природи як морально-духовну позицію життєдіяльності людини, яка характеризує своєрідність взаємодії з природним довкіллям і включає в себе множини таких взаємопов'язаних елементів як екологічна свідомість, екологічне мислення, екологічне ставлення і екологічна діяльність.

Обов'язковою ознакою бережливого ставлення до природи є наявність моральних і правових норм. Тут важливого значення набуває формування відповідальності як здатності до свідомого та самостійного прийняття кожною особистістю зобов'язань перед природним довкіллям, суспільством, самим собою і готовністю втілювати їх в життя, а іноді навіть нести покарання у вигляді правових, адміністративних, моральних покарань з боку суспільства, почуття своєї провини, докорів сумління, оскільки відсутність відповідальності перед майбутнім є однією із причин кризової екологічної ситуації. А враховуючи той факт, що категорія «відповідальність» тісно пов'язана з категорією «свобода», у кожної людини завжди є вибір вчинити так чи інакше по відношенню до природного довкілля. Відповідальність як особистісна якість розвивається в онтогенезі кожної людини поступово як результат педагогічного впливу, реалізованого за допомогою різних методів прийомів, форм роботи та залучення різних видів діяльності. З нормами екологічного підходу тісно пов'язані більш загальні правила екологічної поведінки, які згідно з положеннями екологічної культури повинні відповідати гуманістичній етиці.

При формуванні бережливого ставлення до природи можна використовувати різні види діяльності. Найголовнішими є:

- *Ігрова діяльність*. У різних видах ігор (сюжетно-рольових, дидактичних, рухливих, будівельно-конструктивних та театралізованих) педагоги мають мотивувати до бережливого ставлення до природи і схвалювати його прояви.

- *Природоохоронна діяльність* – це спільна діяльність батьків, дітей і педагогів по охороні, покращенню природного середовища та зменшенню забруднення довкілля.

- *Трудова діяльність*. Під час виконання трудових доручень, чергувань у куточку природи, колективної праці вихователь показує приклади дбайливого ставлення до природи, емоційно реагуючи на факти покращення природного довкілля після трудових зусиль вихованців.

- *Мовленнєва діяльність*. Вихователь в процесі розповідей, бесід, розгляду картин та ілюстрацій розповідає про приклади бережливого відношення до рослин і тварин. Для цього з успіхом можна використовувати і мовні логічні задачі.

- *Рухова діяльність*. Під час рухливих ігор, фізичних вправ, ранкової гімнастики педагог пропонує такі засоби, які допомагають формувати бережливе ставлення до природи.

- *Зображувальна діяльність*. На заняттях з ліплення, малювання, аплікації, конструювання відображають красу природи, яка створена руками людини.

- *Дослідницька діяльність*, адже діти мають потребу і схильність особисто перевірити закономірності і взаємозалежності в світі природи.

Отже, формування бережливого ставлення до природи здійснюється поступово, з набуттям життєвого досвіду. Визначальне значення в цьому процесі має виховання та екологічна освіта, приклад значимих дорослих, а саме їх поведінка, дбайливе ставлення до природного середовища. Навчально-виховний процес у сучасних закладах дошкільної освіти повинен систематично спрямовувати зусилля у вихованні бережливого ставлення до природи, залучаючи всі досягнення сучасної педагогічної науки, використовуючи при цьому такі засоби як рідна мова, казка, народні звичаї та обряди, приводячи календарні свята та розваги.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf.

2. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків: Прапор, 2007. 640 с.

Валерія Безуглова

аспірантка ОП «Соціологія»

кафедри соціології та масових комунікацій

Криворізького державного педагогічного університету

(м. Кривий Ріг, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЙ З ГРОМАДСЬКІСТЮ У КРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Однією з ключових ознак сучасного демократичного суспільства є якісно побудована комунікація між представниками органів влади та громадськості. Розвиток традиційних і сучасних засобів комунікації дозволив відпрацювати механізм комунікативного акту з метою інформування суспільства, впливу на формування громадської думки та масової поведінки. У свою чергу, громадськість стала активним учасником комунікацій, впливаючи на інформаційні потоки у зворотному порядку. Інша ситуація – коли політичним діячам і громаді необхідно здійснювати комунікацію у час нестабільності, гнучкості й оперативності прийняті управлінських рішень. Кризовий період – це завжди виклик для будь-якої структури, який вимагає від керівництва розуміння етіології кризових ситуацій і особливостей кризової комунікації задля стабілізації нормального функціонування систем і збереження рівня довіри до політичного сектору.

На початку ХХ ст. відомим американським соціологом В. Томасом вперше було акцентовано на теорії кризи та соціальних змін. На його думку, криза – це явище, яке «порушує звичний хід речей» і вимагає «нової моделі поведінки», щоб ефективно діяти в обставинах, які змінилися.

Поділяючи кризи на зовнішні та внутрішні, він акцентує увагу на трьох основних чинниках, наявність яких сприяє реалізації

успішного антикризового управління, зокрема йдеться про присутність сильних лідерів, здатних взяти відповідальність за прийняття управлінських рішень, достатній рівень розвитку самої соціальної системи, зокрема наявність необхідних комунікативних технологій та інших механізмів реагування на кризи та їх наслідки, а також наявність мотивації щодо стабілізації функціонування як системи в цілому, так і її окремих складових, прагнення до розвитку та високий рівень їх адаптивності до змін [11]. На думку Ю. Габермаса, кризи з'являються тоді, коли суспільна система не здатна вирішити повною мірою загрози, які можуть зашкодити нормальному її функціонуванню [2]. Найчастіше з кризові ситуації виникають в системах, в яких наявні не вирішені управлінські проблеми. Примітним є той факт, що учасники цих систем не усвідомлюють цього. На думку П. Кухти криза – це деструктивне явище, яке впливає на нормальне функціонування системи, при цьому наносячи кардинальні зміни [5].

Головною особливістю кризових ситуацій є здатність масштабуватися і повертатися в стабільний стан. Криза не обов'язково має руйнівні наслідки, оскільки ступінь її розвиненості може не досягати такого ефекту. Це говорить про те, що своєчасне реагування сприяє попередженню деструктивних впливів.

Якщо описувати в загальному контексті, то будь-яка кризова ситуація характеризується трьома властивостями:

- 1) наявністю небезпеки, тобто такого фактору, який містить в собі ризики для подальшого нормального функціонування;
- 2) обмеженням у часі, тобто задля протидії фатальних наслідків необхідно діяти дуже оперативно;
- 3) ефектом неочікуванності та тиском зовнішніх і внутрішніх факторів, виникнення кризи, навіть прогнозованої, завжди має раптовий характер і її розвиток миттєво набирає інтенсивності [3].

Дещо інший погляд на розуміння особливостей криз представив український вчений Б. Бернадський. На його думку, кризам притаманні такі характеристики: швидкість, інтенсивність, сприйняття, руйнація [1, с. 8].

Зважаючи на це, стає зрозуміло, що криза – це явище, яке характеризується швидкими темпами розповсюдження і вимагає негайної реакції зі сторони владних органів. Задля ефективного реагування та управління кризовими ситуаціями необхідно

здійснювати якісну кризову комунікацію. Ефективна кризова комунікація дає змогу мінімізувати наслідки кризи та зберегти довіру громадян до урядовців. Ключовими аспектами, на яких будується комунікація, у період криз є: оперативність, прозорість та послідовність висловлювань. Не менш важливим аспектом, є зібрання зворотного зв'язку та прислухання до думки громадськості у прийнятті відповідних рішень.

Г. Почепцов під кризовими комунікаціями розуміє володіння метаситуацією, коли вдається керувати розвитком не просто події, а події, які розвиваються в сильній мірі за непрогнозованим сценарієм [6, с. 300]. Натомість Г. Дзяни та Р. Дзяного говорять, що кризова комунікація – це інструмент попередження негативних наслідків й водночас засіб підсилення дезінформації [4]. Група дослідників Д. Чаттарадж, С. Моханті, А. Сатпатхі зазначають, що кризова комунікація – це така комунікація, яка націлена на накопичення та розповсюдження інформації у період настання кризової ситуації задля поліпшення її гостроти [9]. Інакше кажучи, кризова комунікація – це комунікація, яка направлена на мінімізацію негативних наслідків, збір та поширення інформації серед громадськості щодо першопричин, наслідків і механізму дій у кризовий період.

При реагуванні на кризу, кризові комунікації мають на меті: зрозуміти причинно-наслідкові зв'язки та всі складові, які описують особливості цієї кризи; заспокоїти та змінити ставлення у людей щодо кризової ситуації, яка відбулася і найголовніше зменшити негативні ефекти. Дуже важливо фокусуватися на позитивних кейсах подолання подібних криз [8].

Розвиваючи думку про реагування на появу кризових комунікацій, умовно можна виділити чотири основних напрямки. Перший направлений безпосередньо на управління інформаційними потоками. Ця діяльність передбачає аналіз каналів, підготовку форм та змісту повідомлень, створення чіткого плану подальших комунікацій. Далі – необхідно своєчасно очолити контроль над реакціями громадськості, максимально залучити зацікавлені сторони, які допомагатимуть у стабілізації настроїв. Після чого необхідно забезпечити урегулювання кризової ситуації завдяки координації комунікаційних потоків та активізації підтримки партнерів, влади та лідерів громадської думки. І останній напрям – рефлексія, аналіз і прогнозування подальших ймовірних викликів.

Науковець Т. Федорів виокремлює шість фаз кризових комунікацій:

1)сигнальна (зародження кризового сценарію, згадок про кризову ситуацію);

2)зондувальна (аналіз реакцій суспільства, можливі спекуляції та маніпуляції);

3)«вибухова хвиля» (масовий викид інформації у суспільство щодо характеру, причин і можливих наслідків кризи, що відбулася);

4)«інфікована кризою» (тотальна фіксація на темі кризи, нагальна необхідність інформування населення достовірною та чіткою інформацією);

5)хронічна (акцентуалізація на долі постраждалих, винних у цій кризі й подальшій долі);

6)відновлення репутації (фіксація на висновках, наслідках і заходах не повторення подібних ситуацій в майбутньому) [7, с. 144-145].

У той час кризові комунікації повинні відповідати основним принципам: швидкості, послідовності та відкритості. Згідно з поглядами Т. Кумбса, швидкість передбачає оперативне інформування громадськості про настання кризової ситуації за максимально короткий проміжок часу з моменту її настання. Сьогодні технічні можливості все більше сприяють скороченню часу на реагування криз; інформація, що транслюється, має бути послідовною у всіх представників команди кризового реагування, тобто повідомлення повинні мати однаковий характер. При чому не обмежуючись однією платформою для комунікацій, а також інформація повинна бути доступною для різних цільових аудиторії. Головними показниками відкритості є: співпраця з ЗМІ, готовність доносити інформацію та чесність [10, с. 140-144].

Таким чином, комунікація з громадськістю під час криз має низку особливостей, які обумовлені швидкістю наростаючих загроз і стрімким загостренням ситуації. Представники державної влади під час введення кризових комунікацій повинні враховувати:

1) характер кризи;

2) масштаб кризи;

3) своєчасність інформування;

4) прозорість й відкритість у поданні інформації;

5) єдність між каналами інформування.

Детальний аналіз кризової комунікації представників влади із

громадськістю в умовах повномасштабного вторгнення стане підґрунтями для подальшого вивчення.

Список використаних джерел:

1. Бернадський Б. Міжнародні конфлікти : курс лекцій. Київ : ДП «Видавничий дім «Персонал», 2012. 336 с.
URL: https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/mignar_konfl.pdf.
2. Габермас Ю. Філософський дискурс Модерну / Пер. з нім. В. Купліна. Київ: Четверта хвиля, 2001. 424 с.
3. Гарматюк О. Криза, якість управління в умовах кризових ситуацій. *Вісник ТДТУ*. 1996. № 1. С. 163-167. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/51/7/VTPI_1996_1-Garmatjuk_O-Kryza_jakist_upravlinnja_163.pdf.
4. Дзяна Г. О., Дзяний Р. Б. Управління комунікаціями в умовах криз. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 2. С. 13–21.
URL: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.2.2>
5. Кухта П. Кризи, їх причини та наслідки. *Ефективна економіка*. 2012. № 10.
URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1439>.
6. Поцепчов Г. Теорія комунікацій. Київ: Ваклер, 2001. 650 с.
URL: <http://socium.ge/downloads/komunikaciisteoria/pocepsov%20teoria%20komunikacii.pdf>.
7. Федорів Т. Репутаційні ризики та комунікаційний менеджмент в органах державної влади. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2012. № 4. С. 137-147.
URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILE=&S21STR=Vnadu_2012_4_19.
8. Bell L. M. Crisis communication: the praxis of response. *Review of communication*. 2010. Vol. 10, no. 2. P. 142-155.
URL: <https://doi.org/10.1080/15358591003653577>.
9. Chattaraj D., Mohanty S., Satpathy A. Communicating through a pandemic: insights on crisis communication from steel authority of India limited, Rourkela steel plant. *Vikalpa: the journal for decision makers*. 2021. Vol. 46, no. 3. P. 166-176.

URL: <https://doi.org/10.1177/02560909211043184>.

10. Coombs T. Ongoing crisis communication. Planning, managing, and responding. Thousand Oaks: Sage Publications, 2007. 224 p.

11. Thomas W. I. Source Book for Social Origins: Ethnological Materials, Psychological Standpoint, Classified and Annotated Bibliographies for the Interpretation of Savage Culture. Boston: Gorham Press, 1909. P. 16-22.

Антон Синенко

*аспірант ОП «Соціологія» кафедри соціології
Запорізького національного університету
(м. Запоріжжя, Україна)*

ФЕНОМЕН ЦИФРОВОЇ НЕРІВНОСТІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СЕРІАЛУ «ВАВІЛОН 5»

Феномен цифрової нерівності, як один із викликів сучасного суспільства, знаходить своє яскраве відображення у футурологічних сценаріях, зокрема у серіалі «Вавілон 5» (Babylon 5). Це культовий науково-фантастичний серіал, створений Дж. М. Стражинським, який вийшов на екрани у 1994–1998 рр. Серіал розгортається у XXIII ст. на борту космічної станції «Вавілон 5», що слугує нейтральним майданчиком для дипломатії між різними міжзоряними расами. Основні теми серіалу включають політичні інтриги, міжкультурні конфлікти, екзистенційні кризи та дослідження природи влади, миру й війни. Особливістю серіалу «Вавілон 5» є його комплексний наратив, заснований на багатошаровому сюжеті, що охоплює етику, філософію та політичні структури в умовах футуристичного світу.

Серіал досліджує такі явища, як політична корупція, дипломатичний процес, соціальна нерівність та вплив технологій на суспільство, роблячи його цінним джерелом для аналізу соціальних і політичних викликів у наукових дослідженнях [1].

У контексті цього серіалу цифрова нерівність може бути осмислена не лише як доступ до технологій, але і як ширше питання – нерівність у доступі до ресурсів, інформації, освіти та можливостей, які визначають статус індивідів чи спільнот у міжзоряному суспільстві.

Станція «Вавілон 5», будучи космічним вузлом, що об'єднує різні раси, культури та економічні системи, є мікрокосмом глобалізованого світу. На ній чітко простежується соціальна ієрархія, яка багато в чому визначається доступом до технологій. У серіалі можна побачити різні рівні доступу до ресурсів: дипломати та впливові політики мають у своєму розпорядженні найсучасніші технології, тоді як пересічні мешканці станції часто стикаються з обмеженим доступом навіть до базових благ. Це підкреслює, що технології не є нейтральними – вони стають інструментом розподілу влади.

Наприклад, міжзоряні подорожі, які у серіалі є основою зв'язку між планетами та расами, стають доступними лише для еліти. Висока вартість подорожей, доступ до мереж передачі даних і навігаційних систем створюють бар'єри, що виключають велику частину населення із процесу міжпланетної взаємодії. Аналогічно у сучасному світі доступ до швидкісного інтернету чи дорогих цифрових пристроїв стає критично важливим фактором, який визначає участь індивіда у глобальній економіці та культурі.

Інформаційна асиметрія є ще одним аспектом цифрової нерівності, яскраво представленим у «Вавілоні 5». Наприклад, корпорація «Псі» монополізує доступ до телепатичних технологій, використовуючи їх для контролю над інформацією та придушення інакодумства. Ті, хто не має доступу до таких технологій, позбавлені можливості конкурувати на рівних умовах, що поглиблює соціальну нерівність. У сучасному світі подібна ситуація спостерігається в монополізації даних великими корпораціями, що створює інформаційний розрив між тими, хто має доступ до технологій великих даних, і тими, хто позбавлений таких можливостей.

Цікавою є також роль культурних та політичних аспектів цифрової нерівності, представлених у серіалі. Різні раси на станції мають не лише різний рівень доступу до технологій, але й різні підходи до їх використання. Наприклад, мінбарці використовують передові технології як засіб розвитку своєї культури та релігійної практики, тоді як нарни, позбавлені доступу до сучасних технологій через колоніальне гноблення, використовують те, що мають, для виживання та опору. Це демонструє, що технології стають не лише інструментом економічного розвитку, але й засобом культурного самовираження або навіть опору.

Важливу роль у серіалі відіграє доступ до освіти та знань. Ті

персонажі, які мають доступ до найновіших даних і ресурсів, здатні впливати на політику, тоді як інші часто залишаються заручниками обставин. Ця тема перегукується із сучасною проблемою цифрового освітнього розриву, коли доступ до сучасних освітніх платформ і ресурсів визначає, які перспективи відкриваються перед людиною.

Питання цифрової нерівності у «Вавілоні 5» також тісно пов'язане з економічними структурами. Корпоративний капіталізм, представлений у серіалі, значно впливає на доступ до технологій. Багаті корпорації та впливові особи контролюють ключові ресурси, тоді як інші змушені боротися за залишки. Це схоже на реальність сучасного світу, де гіганти цифрової індустрії, такі як Google чи Amazon, концентрують технологічні ресурси у своїх руках.

Нарешті, «Вавілон 5» залишає відкритим питання: чи є технології інструментом для подолання нерівності, чи вони лише поглиблюють існуючі розриви? Серіал показує, що вирішення цифрової нерівності потребує не лише технічних рішень, але й політичної волі, етичного використання ресурсів і готовності до міжкультурного діалогу.

Таким чином, через призму «Вавілона 5» можна побачити, як цифрова нерівність стає не лише технічною, але й соціальною та політичною проблемою. Це нагадує, що у будь-якому світі – реальному чи вигаданому – рівний доступ до технологій є ключем до справедливого та стабільного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Babylon 5. URL: <https://www.imdb.com/title/tt0105946>.

Богдан Куліков

аспірант ОП «Соціологія» кафедри соціології

Запорізького національного університету

(м. Запоріжжя, Україна)

ФЕНОМЕН ІНТЕРНЕТ-ШАХРАЙСТВА В КОНТЕКСТІ СЕРІАЛУ «UPLOAD»

Фільм «Завантаження» («Upload») – науково-фантастичний серіал, створений Г. Деніелсом, який досліджує концепцію цифрового

постжиття та етичні виклики, пов'язані з технологіями. Події серіалу розгортаються у недалекому майбутньому, де свідомість людей може бути «завантажена» у віртуальні реальності після смерті. Ці реальності управляються приватними корпораціями, що створює нерівність між користувачами через економічну стратифікацію, контроль даних і залежність від монополістичних платформ. Серіал досліджує широкий спектр соціальних, етичних та економічних питань, включаючи цифрову нерівність, корпоративну відповідальність, приватність даних і роль штучного інтелекту. Завантаження є інтелектуальним відображенням сучасних тенденцій розвитку цифрових технологій і їхнього впливу на суспільство, роблячи його актуальним для наукового аналізу майбутнього цифрового гуманізму [1].

Феномен інтернет-шахрайства, який у реальному світі розвивається разом із технологіями, знаходить особливе відображення в контексті серіалу «Завантаження». Цей футуристичний серіал показує, як цифрові технології, включаючи віртуальні реальності, штучний інтелект і хмарні обчислення, можуть стати не лише інструментами для полегшення життя, але й створюють нові можливості для шахрайства та маніпуляцій.

У «Завантаженні» центральною темою є перенесення свідомості людини у віртуальне середовище після смерті. Однак віртуальна реальність, яка спочатку здається обіцянкою безсмертя, швидко виявляється простором нерівності, експлуатації й обману. Одним із аспектів цього є використання цифрових платформ для маніпуляцій із користувачами та створення умов, де вони стають жертвами фінансових і психологічних шахрайств.

У серіалі показано, як корпорація Horizon, що управляє цифровими «завантаженими» реальностями, монополізує доступ до постжиття. Користувачі, які потрапляють у цю систему, стають повністю залежними від її послуг, оскільки їхня «свідомість» існує виключно на сервері компанії. Цей сюжет виявляє паралелі з реальним світом, де великі технологічні корпорації часто створюють екосистеми, що ускладнюють для користувачів перехід до інших платформ. У «Завантаженні» ця залежність стає основою для шахрайських схем, коли за базові функції, як-от доступ до пам'яті чи комунікації, користувачів змушують платити додатково. Це віддзеркалює реальні «схеми дрібних платежів» (microtransactions),

які інколи використовують, щоб маніпулювати споживачами.

Інтернет-шахрайство часто спирається на вразливості жертв, і серіал підкреслює це через стосунки між «завантаженими» і їхніми живими родичами. Родичі, які залишаються відповідальними за фінансування життя віртуальної свідомості, стають об'єктами тиску й маніпуляцій. Наприклад, технологічні платформи можуть підвищувати вартість «послуг» або створювати ілюзію необхідності додаткових витрат. Це перегукується з реальними схемами шахрайства, такими як вимагання грошей через соціальні мережі або телефонні дзвінки, де шахраї грають на емоціях і страхах жертв.

Штучний інтелект у серіалі слугує не лише для обслуговування віртуального середовища, але й для маніпуляцій із «завантаженими». У «Завантаженні» штучний інтелект може адаптуватися до психології користувача, що створює небезпечну основу для шахрайства. Наприклад, персоналізовані «боти» можуть підштовхувати до здійснення додаткових платежів або переконувати в необхідності придбання послуг, граючи на емоціях користувачів. У реальному світі це можна порівняти з шахрайськими схемами, що використовують deepfake-технології або алгоритми, які аналізують поведінку людини для створення високотаргетованих шахрайських кампаній.

Серіал також досліджує соціальний вимір інтернет-шахрайства через нерівність у доступі до ресурсів. У світі «Завантаження» існує жорстка стратифікація між «завантаженими» з високим рівнем доступу до ресурсів і тими, хто має лише мінімальні можливості. Персонажі, які перебувають у «2-гб зоні», не можуть дозволити собі більше пам'яті чи функціональності, що робить їх особливо вразливими до маніпуляцій. У реальному світі це можна порівняти з цифровою нерівністю, де менш забезпечені люди часто стають об'єктами шахрайств, оскільки не мають доступу до інформації або захисних технологій.

Однією з ключових тем серіалу є питання відповідальності корпорацій за безпеку своїх користувачів. У «Завантаженні» технологічна монополія Horizon не тільки не захищає своїх клієнтів, але й активно використовує їх у своїх фінансових інтересах. Це піднімає реальне питання про етичну відповідальність сучасних корпорацій, які контролюють цифрові платформи. Коли компанії не впроваджують достатніх заходів безпеки або дозволяють шахраям діяти у своїх екосистемах, вони сприяють поширенню інтернет-

шахрайства.

Серіал також торкається теми психологічних наслідків цифрового шахрайства. Для персонажів, які живуть у віртуальному середовищі, навіть дрібні маніпуляції можуть мати значний емоційний вплив, адже їхній новий «світ» є їхнім єдиним існуванням. Це відображає сучасну реальність, де жертви шахрайства часто відчують сором, тривогу або втрату довіри до технологій, що посилює їхню вразливість.

«Завантаження» показує, що майбутнє цифрових технологій буде неминуче пов'язане з новими формами шахрайства, і ці ризики потребують особливої уваги. Запобігання шахрайству повинно включати не лише технічні рішення, такі як удосконалені системи захисту, але й етичний контроль над діяльністю корпорацій. Серіал демонструє, що шахрайство – це не лише питання технологій, але й питання соціальної відповідальності, культури та справедливості.

Таким чином, серіал «Завантаження» є не лише фантастичним поглядом на майбутнє, але й попередженням про те, як легко цифрові інновації можуть стати зброєю в руках шахраїв, якщо їх не супроводжуватимуть механізми захисту і контроль за етичністю використання технологій.

Список використаних джерел:

1. Upload. URL: <https://www.imdb.com/title/tt7826376>.

Владислав Кривошесв
*аспірант ОП «Соціологія»
кафедри соціології та масових комунікацій
Криворізького державного педагогічного університету
(м. Кривий Ріг, Україна)*

ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Масова еміграція та внутрішнє переселення стали одними з найважливіших соціально-економічних явищ, які сьогодні формують реальність в Україні. Від 2014 р., через анексію Криму та початок військового конфлікту, Україна пережила безпрецедентні хвилі міграції

та переміщення населення. Ці процеси зачепили практично всі аспекти життя українського суспільства – від економічної стабільності до соціальної інтеграції та психологічного здоров'я. Внутрішньо переміщені особи (ВПО) кожного дня стикаються з численними викликами на індивідуальному, соціальному та державному рівнях, адже вони вимагають не лише матеріальної підтримки, але й психологічної допомоги, створення умов для соціалізації та професійної реалізації [4].

Згідно із ЗУ «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [1].

Аналіз джерел дає можливість окреслити коло проблем та викликів з якими стикаються ВПО, а саме:

- *психологічні труднощі*: люди, які вимушено покидають свої домівки через війну, часто зазнають травматичного досвіду, що призводить до стресу, тривоги, депресії. У новому середовищі вони стикаються з необхідністю пристосування до нових умов, пошуку роботи, нових соціальних зв'язків;
- *проблеми з житлом*: багато ВПО не мають можливості придбати чи орендувати житло на новому місці. Це створює перенаселеність, та зростання конкуренції, та напруження у приймаючих громадах;
- *труднощі з працевлаштуванням*: на нових місцях ВПО можуть мати труднощі з пошуком роботи, особливо якщо їхні професійні навички не відповідають потребам ринку, адже відсутність роботи також впливає на фінансову незалежність та інтеграцію в місцеву громаду;
- *інтеграція в громаду* через психологічні бар'єри, культурні відмінності, упередження з боку місцевого населення;
- *доступ до освіти та охорони здоров'я*, зокрема діти ВПО можуть мати труднощі з адаптацією в нових школах, а доступ до медичних послуг часто є обмеженим через перевантаженість

місцевих закладів охорони здоров'я та нових норм запроваджених державою.

Проаналізувавши проблеми, які виникають у ВПО можна запропонувати наступні програми їх вирішення:

- *всебічна соціальна підтримка*: надається як державними органами, так і благодійними організаціями, щоб забезпечити ВПО доступ до житла, базових потреб, психологічної допомоги;

- *освітні процеси та професійні програми*: організація курсів навчання та перекваліфікації, тренінгів, навчання новим професіям для тих, хто втратив роботу чи має труднощі з працевлаштуванням у новому середовищі;

- *інклюзивні програми у школах та освітніх закладах*: запровадження додаткових занять для дітей ВПО, соціальної роботи в школах, що пришвидшить їхню інтеграцію та адаптацію в нових колективах;

- *підтримка психологічного здоров'я*: створення центрів психологічної підтримки, гарячих ліній, де ВПО можуть отримати консультації щодо подолання стресу та тривожних станів;

- *підтримка громадських заходів та ініціатив*: організація заходів, спрямованих на соціальну інтеграцію ВПО, культурні події, волонтерські програми. Ці заходи дозволяють місцевим жителям і переселенцям будувати спільноту та знаходити однодумців [3].

Також необхідно відмітити міжнародну підтримку, яка відіграє значну роль у підтримці ВПО. ООН та Червоний Хрест надають фінансову допомогу, медичне обладнання, продукти харчування. Співпраця між державними установами та неурядовими організаціями сприяє розробці комплексної програми адаптації [2].

Проаналізувавши, можна зробити наступний висновок: для успішної інтеграції та адаптації ВПО необхідний системний підхід з боку держави, громадських організацій та самих громадян, спрямований на зниження соціальної напруги, забезпечення матеріальної підтримки та створення умов для особистісного розвитку й соціалізації.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 2249-VIII від 19.12.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

2. Комарова О. О., Славіна О. С. Соціально-економічна захищеність внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики: зб. наукових праць*. 2017. Вип. 75. С. 128-135.

3. Онікієнко І., Братченко Л., Комарова О. Соціально-культурні проекти як важливий чинник адаптації внутрішньо переміщених осіб та розвитку соціального підприємництва в умовах російсько-української війни. *Інформаційне суспільство і Природа у фокусі соціологічної аналітики: колективна монографія / за наук. ред. д. соц. н., проф. А. Лобанової, д. соц. н., проф. Л. Калашнікової, к. соц. н., доц. І. Грабовець*. Київ: Вид-во «Каравела», 2023. С. 250-271.

4. Сімахова А. О., Церковний І. О. Міграційні процеси в Україні в умовах війни: соціальний аспект. *Економіка, управління та адміністрування*. 2022. № 4 (102). С. 61-64.

Владислава Орел
*аспірантка ОП «Соціологія»
кафедри соціології та масових комунікацій
Криворізького державного педагогічного університету
(м. Кривий Ріг, Україна)*

ДАРУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДТРИМКИ ТА РЕКОНСТРУЮВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабне вторгнення російських військ на територію України (24 лютого 2022 р.) змінили устрій життя та звичні практики українців, охопивши усі сфери соціальної взаємодії. В той же час, світові процеси глобалізації додатково нашарувались на соціальні відносини, викликаючи зміну та реконструювання відносин між співвітчизниками.

Не винятком слід вважати й практики дарування, які набули унікальних форм та проявів у сучасному суспільстві. Дарообмін, який досліджували такі соціологи і антропологи, як М. Мос, Б. Малиновський, К. Леві-Строс, серед давніх племен та їх традиції святкування Потлача, що поступово змінилися більш сучасними

формами економіки, частково повертається у видозміненому вигляді. Тому актуалізується потреба з'ясувати особливості сучасних практик дарування, виявити їх форми в умовах воєнного стану. Звичні практики дарування, що відбуваються на мікрорівні у тривалих діадичних стосунках родичів та друзів зростають, переходячи на макрорівень спільноти цілої країни і зазнають рутинізації.

Відповідно до теорії відомого французького антрополога М. Мосса, дар завжди включає в себе тріаду: давати, приймати і відшкодовувати. Ігнорування подібних правил, на думку вченого, могло спричинити припинення взаємин [8].

У своїй роботі С. Отнес, Т. Лоурі та Я. Кім виділяють шість соціальних ролей, які дарувальники можуть виражати їхнім одержувачам подарунків у відповідь на характер стосунків, які вони поділяють, починаючи від випадкового знайомства до надзвичайної близькості: догоджає, забезпечує, компенсує, спілкується, визнає та уникає [9]. З огляду на це, стає зрозумілим, що особливо актуальними у наш час стають такі ролі, як забезпечення, або соціальна підтримка та компенсація, які спричиняють реконструкцію соціальних відносин. І це зрозуміло, адже військові-захисники України та родичі, друзі, які поїхали закордон, мають змогу за допомогою подарунків та донатів продемонструвати увагу та відшкодувати свою фізичну відсутність у певний момент, що допомагає підтримувати відносини. Згідно з результатами дослідження, які оприлюднено в *Journal of Consumer Psychology*, подарунки виявилися більш ефективною формою емоційної підтримки, аніж чуйні розмови [7].

У своїх дослідженнях науковці створювали для учасників умови, в яких вони отримували подарунки чи словесну підтримку, як відповідь на емоційне пригнічення. Серед цих експериментів були як реальні ситуації, відтворені в лабораторії, так і уявні, що дозволяло залучити більше людей через опитування. В результаті досліджень було встановлено, що існують два механізми, завдяки яким подарунки виявляються більш ефективною формою підтримки [7]. По-перше, утримувачі сприймають подарунки як більшу жертву часу та ресурсів, що робить їх проявом особливої турботи та уваги. По-друге, вони є більш неочікуваним способом підтримки порівняно зі словами, що дозволяє людям на мить забути про свої труднощі. Подарунок, вручений без прив'язки до свят, сприймається як особливо щирий прояв уваги та турботи [6]. І це зрозуміло, адже дії

надається більша значимість навіть у народних приказках: «Обіцяй не словом, а ділом».

Усталені правила функціонування ринкової економічної діяльності втратили свій вплив через різні причини: окупація територій і вилучення національної валюти з обігу, закриття підприємств, виїзд значної кількості населення закордон та інше. Українське суспільство стало потребувати форм економічних відносин та підтримки, якими стало дарування у вигляді волонтерства та пожертвувань. Фонди та організації, що займаються зборами коштів, закупівлею потрібних продуктів, речей та зброї, які кожного дня надходять на деокуповані території для населення, як допомога або для ЗСУ, – все це створює альтернативні економічні відносини – економіку дару.

Міжнародна спільнота вже мала подібний прецедент під час війни у Великій Британії 1940 р. з фондом Spitfire, коли заради підняття військових літаків в небо, звичайний британський народ дарував і донатив гроші та ресурси на виробництво техніки. Саме це допомогло надзвичайно згуртувати народ та відновити довіру до влади країни, адже усі верстви населення працювали заради переваги на полі бою [11].

В умовах російсько-української війни подібна ситуація спостерігається і в Україні, адже не дивлячись на зростання цін і податків, населення продовжує донатити на потреби ЗСУ і підтримувати дарообмін, як альтернативну економічну систему та спосіб конструювання соціальних відносин, про що свідчать результати досліджень Gradus і Deloitte (рис. 1) [4; 5].

Також у дослідженні фонду KOLO «Дослідження феномена українського волонтерства» з'ясовано, що саме мотивує українців донатити на прикладі IT-індустрії. На першому місці за розподілом стоїть бажання допомагати (77 %), тобто соціальна підтримка, на другому – переконання, що донати наближають перемогу (73 %), на третьому – належність до спільноти друзів та родичів, серед яких є військові (62 %), і на четвертому – особисте відношення до проблеми (52 %), що стає способом реконструкції соціальних відносин.

Окрім цього, відповідно до логіки М. Моса, подарунки часто є проявами владних відносин і використовуються як засіб для встановлення відносин домінування та підпорядкування серед тих, хто виконує різні соціальні ролі та ідентичності [8]. Звісно, подібні

Основною складовою дарування за версією економіста К. Поланї та його наступника М. Салінза є реципрокність. У своїй праці «Економіка кам'яного віку» М. Салінз виокремлює такі форми реципрокності, що визначаються соціальною дистанцією:

(1) *генералізована реципрокність*, тобто дар без вимоги обов'язкової віддачі, добродійність, забезпечення задарма, породжене розташуванням, заснованим на соціальній близькості;

(2) збалансована реципрокність, тобто збалансований обмін – Ти – Мені, Я – Тобі, що веде до взаємної зацікавленості та схильності;

(3) *негативна реципрокність* – спроба досягти вигоди за рахунок іншого у більшому розмірі, аніж віддано та на шкоду іншому. Обман, крадіжка, насильство [10].

Таким чином, дослідження свідчать, що упродовж російсько-української війни дистанція між всеукраїнськими фондами та населенням зростає, що призводить до негативної реципрокності та втрати довіри на користь близьких і знайомих, зменшується соціальна дистанція. Відбувається трансформація та реконструкція практик дарування і соціальної підтримки.

Дивлячись на це, актуальним стає подальше дослідження практик дарообміну, моніторинг довіри суспільства і формування спільнот, а також кореляцій між ними, як детермінанти змін у сучасному українському суспільстві під час війни.

Список використаних джерел:

1. Веляник А. Культура донатів: чому благодійність має стати частиною повсякденного життя. *Свідомі*. 28 червня 2023. URL: <https://svidomi.in.ua/page/kultura-donativ-chomu-blahodiinist-maie-staty-chastynoiu-povsiakdennoho-zhyttia> (дата звернення: 12.11.2024).

2. Громлюк І. Чи стали українці менше донатити на ЗСУ. *BBC*. 25 квітня 2024. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c90zgq5nn2xo> (дата звернення: 16.11.2024).

3. Маєрчик М. Гендеровані влади: про теорію дискурсивних влад. *Гендер для медій: підручник* / за ред. М. Маєрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманової. Київ: Критика, 2017. С. 29-40.

4. Споживацькі настрої українців після повномасштабного вторгнення. Deloitte. 2023. URL: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/press->

[release/2023/consumer-behavior.html](https://www.consumerbehavior.com/release/2023/consumer-behavior.html) (дата звернення: 14.11.2024).

5. Українці ще більше донатять на тлі втоми від невизначеної тривалості війни. Gradus. 2024. URL: <https://gradus.app/uk/open-reports/ukrainians-donate-more-amid-fatigue-uncertain-duration-war/> (дата звернення: 12.11.2024).

6. Howe H. S., Wiener H. J. D., Chartrand T. L. Being there without being there: Gifts compensate for lack of in-person support. *Psychology and Marketing*. 2022. P. 1267-1279.

7. Howe H. S., Wiener H. J. D., Chartrand T. L. Money can buy me love: Gifts are a more effective for moderate social support than conversations. *Journal of Consumer Psychology*. 2024. P. 1-18.

8. Mauss M. The Gift: The Form and Reason for Exchange in Archaic Societies [trans. W.D. Hall]. London: Routledge, 1990. 224 p.

9. Otnes C. C., Lowrey T. M., Kim Y. C. Gift Selection for Easy and Difficult Recipients: A Social Roles Interpretation. *Journal of Consumer Research*. 1993. 229 p.

10. Sahlins M. Stone Age economics. Chicago: Aldine. Atherton, Inc., 1972. 348 p.

11. Societies [trans. W.D. Hall] / London: Routledge, 1990. 224 p.

12. Watson G. Spitfire funds: The 'whip-round' that won the war? *BBC*. 12 March 2016. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-england-35697546> (accessed: 17.11.2024).

Андрій Рекало
аспірант ОП «Соціологія»
кафедри соціології та масових комунікацій
Криворізького державного педагогічного університету
(м. Кривий Ріг, Україна)

КАДРОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ: СТАН І ПРОБЛЕМИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

До початку війни Україна мала потужний кадровий потенціал у авіаційній галузі, з висококваліфікованими спеціалістами в літакобудуванні та авіаперевезеннях. Однак, з початком повномасштабного вторгнення Росії на територію України 24 лютого 2022 р., ситуація змінилася. Як зазначає І. Суворова, закриття

повітряного простору для цивільних літаків призвело до значних втрат у кадровому складі. Через відсутність «годин нальоту» пілоти та технічний персонал втрачають ліцензії та сертифікати, що ускладнює їх повернення до професії після закінчення бойових дій.

Багато хто, через відсутність роботи за фахом, змінив професію або виїхав за кордон [2]. В авіаційній галузі України виникло багато проблем, що дало поштовх для пошуків шляхів їх вирішення.

Метою роботи є аналіз сучасного стану та ключових проблем кадрового потенціалу авіаційної галузі України в умовах російсько-української війни, включаючи оцінку впливу військових дій на збереження професійної кваліфікації авіаційних фахівців та перспективи підготовки нових спеціалістів галузі.

Стан авіаційної галузі України за роки війни значно погіршився, як зазначає BBC News Україна: «До війни, за даними Державної авіаційної служби, в країні працювали 16 українських авіакомпаній. При цьому лише на чотири припадало 93% перевезень – йшлося про МАУ, SkyUp, AzurAir Україна та «Розу вітрів», відому також як «Windrose». Після російського вторгнення роботу так чи інакше змогли продовжити тільки дві компанії – МАУ та SkyUp. Решта – вимушено «приземлились»» [3].

Підтвердження серйозності ситуації знаходимо на сторінках «The Center for Liberal Modernity»: «08 лютого 2024 р. в усьому світі було зареєстровано 16 тис. цивільних рейсів. В Україні цього дня було нуль - як і кожного дня з 24 лютого 2022 р. Це боляче для гордої авіаційної нації. Адже Україна є однією з дев'яти країн світу з повним циклом розробки та виробництва аерокосмічної техніки» [4]. Там же знаходимо ще одну цікаву інформацію: «Важливою галуззю економіки була авіаційна галузь. До 2022 р. тільки в аеропортах працювало 200 тис. людей і генерувався річний обіг у 2,5 млрд євро» [4].

О. Бурчевський, фахівець у галузі авіаційного права, вказує на те, що кадрова криза становить одну з найгостріших проблем сучасної авіаційної індустрії. Особливість галузі полягає в тривалій підготовці фахівців, які водночас мають можливість працевлаштування в будь-якій країні світу. Завдячуючи цьому, провідним авіакомпаніям вдалося зберегти кадровий потенціал України через релокацію пілотів та ключових спеціалістів за кордон. Крім того, пілоти з міжнародними сертифікатами самостійно

знайшли можливості працевлаштування в іноземних компаніях. Однак такий стан речей не може бути сталим у довготривалій перспективі. Існують ризики поступової втрати професійної кваліфікації, подальшої міграції фахівців та їх переорієнтації на інші сфери діяльності [5].

Для кращого розуміння проблем кадрового потенціалу авіаційної галузі ми розділили його на:

- *авіаційних фахівців*, які вже мають ліцензії, сертифікати, досвід роботи, можуть працювати і навчати інших;
- *здобувачів освіти*, що навчаються в закладах освіти за авіаційними спеціальностями.

Враховуючи цей розподіл, основні проблеми, які впливають на кадровий потенціал авіаційної галузі та причини їх виникнення представлено у табл. 1.

Окрім того в бойових діях загинуло багато досвідчених пілотів (бойова авіація – більше 75; транспортна авіація – 27; армійська авіація – 68; морська авіація – 5; авіація Міністерства внутрішніх справ – 9) [6].

До вищевказаних проблем додамо загальне відставання вітчизняної авіаційної галузі України від світових лідерів, яке спостерігалось ще у 2021 р. (до початку війни). Тоді (у 2021 р.) для ефективного вдосконалення авіаційної галузі, Національний інститут стратегічних досліджень у своїй доповідній записці «Щодо реалізації стратегії відродження вітчизняного авіабудування на період до 2030 р.» пропонував врахувати такі основні стратегічні напрями розвитку авіаційної промисловості: 1) підвищення ефективності авіаційної промисловості шляхом корпоратизації (акціонування) об'єктів державної власності; 2) інтеграцію української авіаційної промисловості у світову промисловість; 3) впровадження інновацій з технічного переоснащення підприємств; 4) розвиток принципово нових бізнес-процесів з організації виробництва, проектування, проведення наукових досліджень в авіапромисловому комплексі; 5) підвищення рівня підготовки наукових, інженерно-технічних та робітничих кадрів; 6) впровадження світових стандартів якості та сертифікації; 7) розширення продуктового ряду з проектування та виробництва авіаційної техніки; 8) зміну маркетингової стратегії просування української авіатехніки на зовнішні ринки [7].

Таблиця 1

Основні проблеми, які впливають на кадровий потенціал авіаційної галузі України в умовах російсько-української війни

Група	Проблема	Причини виникнення проблеми
<i>Авіаційні фахівці</i>	виїзд фахівців за кордон, в тому числі у зв'язку з працевлаштуванням	відсутність роботи в Україні та активний попит на українських спеціалістів за кордоном
	втрата ліцензій, сертифікатів	відсутність практики та неможливість підтримання кваліфікації
	зміна професії	тривалий простій у галузі та необхідність забезпечувати родину
	мобілізація авіаційних фахівців до війська не за їх спеціальністю	нагальні потреби оборони
	старіння кадрового складу	відтік молодих спеціалістів
<i>Здобувачі освіти</i>	зменшення кількості бажаючих навчатися за авіаційними спеціальностями	невизначеність майбутнього галузі
	відрахування здобувачів освіти, у зв'язку з виїздом за кордон	виїзд за кордон на навчання або у зв'язку з ухиленням від мобілізації
	зниження якості підготовки	пошкодження або брак матеріально-технічної бази; недостатнє фінансування; зменшення кількості висококваліфікованих фахівців, які можуть навчати

Джерело: авторська версія

Враховуючи проблеми галузі, які виникли після повномасштабного вторгнення, пропонуємо додати до запропонованих напрямів наступні: *розробка програм підтримки пілотів та технічного персоналу, які втратили ліцензії, включаючи безкоштовне навчання та сертифікацію; покращення матеріально-технічної бази навчальних закладів для підвищення якості підготовки нових кадрів; підвищення рівня на оплати праці авіаційного персоналу та викладачів авіаційних спеціальностей.*

За результатами проведеної роботи можна зробити висновок, що внаслідок російсько-української війни авіаційна галузь України зазнала суттєвих втрат кадрового потенціалу через припинення польотів, закриття повітряного простору та вимушене переміщення

фахівців. Ключовими проблемами стали: втрата професійних ліцензій через відсутність практики, зміна спеціалізації авіаційними фахівцями, людські втрати серед льотного складу та зниження якості підготовки нових кадрів через пошкодження матеріально-технічної бази навчальних закладів.

Відновлення галузі потребує комплексного підходу, що включає інтеграцію у світову авіаційну промисловість, технічне переоснащення підприємств, впровадження міжнародних стандартів якості та збільшення фінансування навчальних закладів, що дозволить зберегти статус України як країни з повним циклом розробки та виробництва аерокосмічної техніки.

Список використаних джерел:

1. Суворова І.М. Перспективи розвитку авіаційної галузі в постконфліктній Україні. *Держава та регіони. Економіка та підприємництво*. 2024. № 1 (131). С. 62-66. DOI: <https://doi.org/10.32782/1814-1161/2024-1-10>.

2. Кількість українців та їх міграція за кордон через війну. Укрінформ: веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3732355-kilkist-ukrainsiv-ta-ih-migracia-za-kordon-cerez-vijnu.html> (дата звернення: 10.11.2024).

3. Чи злетить українська авіація після війни. BBC News Україна: веб-сайт. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-63403865> (дата звернення: 10.11.2024).

4. The future of aviation: Ukraine is ready for take-off. The Center for Liberal Modernity: website. URL: <https://libmod.de/en/the-future-of-aviation-ukraine-is-ready-for-take-off> (дата звернення: 10.11.2024).

5. Рік найважчих випробувань: ключові події в авіації України 2022. РБК-Україна: веб-сайт. URL: <https://www.rbc.ua/rus/travel/rik-nayvazhchih-viprobuvan-klyuchovi-podiyi-1670406516.html> (дата звернення: 10.11.2024).

6. Втрати льотного складу України під час російського вторгнення. Вікіпедія: веб-сайт. URL: <https://w.wiki/BuSw> (дата звернення: 10.11.2024).

7. Авіаційна промисловість України перебуває в кризовому стані – НІСД. Mind.ua: веб-сайт. URL: <https://mind.ua/news/20219732-aviacijna-promislovist-ukrayini-perebuvaе-v-krizovomu-stani-nisd> (дата звернення: 10.11.2024).

Олександр Остапенко
*аспірант ОП «Соціологія»
кафедри соціології та масових комунікацій
Криворізького державного педагогічного університету
(м. Кривий Ріг, Україна)*

ПРИРОДООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ У ПРОМИСЛОВОМУ РЕГІОНІ: ПРОБЛЕМИ І ВИКЛИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Військова агресія Російської Федерації проти України призвела до вкрай небезпечних наслідків не тільки для людей, їх здоров'я та життя, але й для всіх складових навколишнього природного середовища: атмосферного повітря, ґрунтів та ландшафтів, поверхневих та підземних вод, рослинності, тваринного світу, корисних копалин.

Основна небезпека для навколишнього природного середовища в умовах воєнних дій пов'язана з ризиком забруднення через пошкодження промислових підприємств та інфраструктурних об'єктів. А відтак ефективне відтворення природоохоронної діяльності в нашій країні як у воєнний, так і повоєнний час має бути одним із пріоритетів державної політики. Тому *метою наукової роботи* є з'ясування проблем, які мають місце у здійсненні природоохоронної діяльності у промислових регіонах та окреслення викликів, що зумовлені російсько-українською війною.

У науковій літературі існує чимало визначень змісту природоохоронної діяльності. Незважаючи на наявні варіації визначень, всі вони узгоджуються в певних ключових аспектах. У найбільш загальному розумінні природоохоронну діяльність визначають, як активний вплив суб'єкта на прийняття політичних та управлінських рішень з метою оптимізації взаємодії людини та навколишнього середовища, участь у заходах, що забезпечують збереження та відтворення природних ресурсів, уникнення негативних наслідків виробничої діяльності стосовно природного середовища та здоров'я людини [2].

Захист довкілля вимагає координації й узгодження дій усіх членів суспільства: представників влади, політиків, суб'єктів господарчої діяльності, громадськості, окремого громадянина. Сфера їх діяльності та інтересів по відношенню до навколишнього

природного середовища є різною, тому визначальну роль у гармонійній взаємодії людської спільноти та довкілля відіграє держава, ґрунтуючись на правових та законодавчих нормах. Таким чином Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» встановлює фундаментальні правила та основні принципи охорони навколишнього середовища, визначає правові, економічні та соціальні основи природоохоронної діяльності в Україні [7].

Слід виокремити надважливість ефективного функціонування природоохоронної діяльності у промислових регіонах України, особливо в умовах війни, де екологічна ситуація і так загострюється через велику концентрацію підприємств металургійної, гірничовидобувної, машинобудівної, хімічної та іншої промисловості.

Промисловий комплекс є основним джерелом забруднення навколишнього середовища. Викиди, скиди забруднюючих речовин та розміщення відходів є джерелами забруднення атмосферного повітря, земельних ресурсів, поверхневих та підземних вод, що в свою чергу негативно впливає на здоров'я людей, флору та фауну.

У звіті Міністерства захисту навколишнього середовища та природних ресурсів України про викиди та перенесення забруднювачів за 2023 р. наведено 20 об'єктів в Україні, які виробляють найбільший обсяг викидів забруднювачів. Серед них, в п'ятірку лідерів входять підприємства Криворізького регіону такі, як ПАТ АрселорМіттал Кривий Ріг – 3,91 млн тонн/рік та Криворізька ТЕС АТДТЕК Дніпроенерго – 2,92 млн тонн/рік [5].

При цьому головною містоутворюючою галуззю Криворіжжя, що стійко визначає профіль міста є чорна металургія (металургійна та гірничовидобувна промисловість). Питома вага гірничо-металургійного комплексу складає майже 80 % від загального обсягу промислового виробництва в місті. У місті розташовано 8 потужних гірничовидобувних підприємств [6]. Слід враховувати що, при гірничовидобувній діяльності зміни відбуваються в геологічному і водному середовищах, атмосферному повітрі, тваринному і рослинному світах. Відбувається системне втручання, коли загрози (небезпека), які виникають в одному середовищі реалізується в іншому. Яскравим прикладом цього може бути взаємопов'язаний характер екологічних загроз, виникнення ризиків та збитків при їх реалізації у Криворізькому залізорудному басейні. Насамперед, до

переліку критеріїв, які впливають на специфіку оцінки ризиків у Кривбасі, можна віднести атиповість ландшафту, що виражена у формах техногенного рельєфу і створює умови для активізації екзогенних геологічних процесів [3].

Також слід виділити катастрофічне збіднення біорізноманіття, зумовлене знищенням природних місцезростань, урбанізацією ландшафту, забрудненням навколишнього середовища, що особливо чітко виявляється в місцях розробки корисних копалин. В умовах перетворення природних ландшафтів на техногенні рослинність зазнає суцільних й незворотніх змін. В Кривому Розі, на фоні значного розвитку і концентрації підприємств гірничо-видобувної промисловості [1].

В умовах війни проблеми функціонування природоохоронної діяльності в промисловому регіоні тільки примножуються та посилюються такими чинниками, як зміна громадської думки, недостатня взаємодія з органами влади, зменшення фінансування, зміна напрямів діяльності.

Враховуючи актуальні проблеми функціонування природоохоронної діяльності промислового регіону в умовах війни, перед суспільством виникають наступні виклики:

- руйнування об'єктів промислового комплексу в наслідок авіаційних атак, що призводить до витоку хімічних речовин і несе масштабне забруднення навколишнього середовища на довгий період часу;

- зменшення фінансування природоохоронних програм і ініціатив з бюджету місцевих громад, через зміну пріоритету. В кризових ситуаціях питання природоохоронної діяльності можуть відходити на другий, а то і на третій план;

- нестане виконання правових норм для забезпечення ефективної природоохоронної діяльності, що може призвести до значних порушень чинного законодавства;

- психологічний вплив війни на суспільство призводить до зосередженні людей на виживанні, а не охороні навколишнього середовища;

- значна нестача кадрів для забезпечення виконання функцій охорони природи.

Таким чином, війна створює чисельні виклики для природоохоронної діяльності в промисловому регіоні, які потребують

термінового реагування та взаємодії органів місцевого самоврядування, менеджменту промислових підприємств, міжнародних організацій, суспільства з інституціями охорони природи для адаптації до найскладніших умов задля забезпечення ефективної охорони природи.

Враховуючи, що екологічні проблеми у багатьох країнах схожі, є сенс дослідити найбільш ефективні інструменти державного регулювання. Зарубіжна практика свідчить, що основою всієї системи захисту навколишнього природного середовища є активне державне регулювання, у якому пріоритети надаються економічному стимулюванню та підтримці підприємництва, що розвивається в напрямі екологізації виробництва.

Список використаних джерел:

1. Виставка-конференція «REBUILDUKRAINE2024»: Криворізька міська громада: веб-сайт. URL: <https://rebuildukraine.in.ua/kryvorizka-hromada> (дата звернення: 15.11.24).
2. Головка А. Л. Теоретико-правові засади природоохоронної діяльності: дис. ... док. філософії: Київ, 2021. 101 с. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/bitstreams/b346316f-3c7c-4f78-b5b5-44aa999f8d00/download> (дата звернення: 15.11.24).
3. Дослідження екологічного стану територій пост-майнінгу в Україні на прикладі криворізького басейну та його оточення: монографія / С. О. Довгий та ін.; за ред. М. М. Коржнева. Київ: НАНУ, 2021. 14 с. URL: <https://itgip.org/wp-content/uploads/2021/12/dosl-postmaining1maket.pdf> (дата звернення: 15.11.24).
4. Артюхова Ю. Збереження біорізноманіття геологічних пам'яток природи місцевого значення південної частини м. Кривий ріг, як чинник екологічної безпеки. КДПУ. 2023. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/12/30-1.pdf> (дата звернення: 15.11.24).
5. Звіт про викиди та перенесення забруднювачів і відходів у 2023 р. URL: <https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2024/08/Natsionalnyj-zvit-10.pdf> (дата звернення: 15.11.24).
6. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного

середовища в Дніпропетровській області за 2023 рік. URL: <https://adm.dp.gov.ua/pro-oblast/ekologiya-pro-oblast/ekologiya> (дата звернення: 15.11.24).

7. Про охорону навколишнього середовища: Закон України від 26.06.1991 р. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 15.11.24).

Ольга Смаглюк
*аспірантка ОП «Соціологія»
кафедри соціології та масових комунікацій
Криворізького державного педагогічного університету
(м. Кривий Ріг, Україна)*

ПРОТИДІЯ СЕКСУАЛЬНОМУ НАСИЛЬСТВУ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: ПРАВОВИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Тема сексуального насильства внаслідок російської-української війни дуже важка та актуальна в реаліях сьогодення, а тому її не можна замовчувати ні зараз, ні після нашої перемоги. Питання захисту прав і свобод громадян, особливо дітей, підлітків та молоді, набуває особливої актуальності під час збройних конфліктів, а належне документування показів постраждалих дає підстави для покарання злочинців і відновлення справедливості в післявоєнний час. Слід зазначити, що окремі категорії населення потребують посиленого захисту через їх соціальний статус, фізіологічні та психологічні особливості, особливо жінки та підлітки на окупованих територіях страждають від насильства зі сторони країни-агресора, тобто Російської Федерації.

Можна стверджувати, що учасники збройного конфлікту безкарно вчиняють сексуальне насильство щодо жінок і підлітків, причому в деяких випадках систематичне сексуальне насильство виступає як тактика війни і терору. Акти сексуального насильства передбачають відповідальність як для держави, так і для всіх сторін конфлікту, а також індивідуальну кримінальну відповідальність [5]. Це дозволяє констатувати, що сексуальне насильство під час

збройного конфлікту визнається, кодифікується і карається як одне з найсерйозніших порушень міжнародного права. Закон «Про збройні конфлікти» (який також називають «Міжнародним гуманітарним законом») і «Міжнародний закон про права людини» визначають цей тип злочинів як воєнний злочин, злочин проти людяності, і у деяких випадках як елемент геноциду [3].

Протидія сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом, зазначається в Конвенції про захист цивільного населення під час війни (IV Женевська конвенція, 1949 рік). Згідно із 27 статтею: «Жінки потребують особливого захисту від будь-якого зазіхання на їхню честь, і, зокрема, захисту від зґвалтування, примушування до проституції чи будь-якої іншої форми посягання на їхню моральність» [1].

19 червня 2015 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію A/RES/69/293, у преамбулі якої зазначено, що цивільні особи складають переважну більшість серед тих, хто страждає від збройних конфліктів; жінки і дівчата особливо часто стають об'єктами сексуального насильства, вчиненого, зокрема, терористичними і екстремістськими групами, у тому числі як тактики ведення війни, з метою приниження, придушення, залякування, розгону і/або насильницького переміщення цивільних членів громад й етнічних або релігійних груп; і скоєне таким чином сексуальне насильство може у деяких випадках тривати і після закінчення бойових дій [4].

У національному законодавстві відсутній термін «сексуальне насильство, пов'язане зі збройним конфліктом». Спроби його нормативного закріплення було зроблено у Проекті Закону України «Про забезпечення прав та гарантій дітей-жертв збройного конфлікту, воєнних дій, тимчасової окупації території України» (реєстр. № 2146 від 16.02.2015), але він не отримав підтримки у народних депутатів України та, на їх думку, потребував доопрацювання [2].

Соціальні наслідки сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом, включають соціальну стигматизацію постраждалих, руйнування їхніх стосунків із близькими та оточенням, психічні розлади. Небажана вагітність і народжені від зґвалтування діти призводять також до соціального відторгнення, викликаючи в громадах важкі спогади про воєнні травми [6].

Згідно з даними Національної соціальної сервісної служби України, станом на 01.10.2024 р. за допомогою постраждалим від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, звернулися 186 жінок, 128 чоловіків, 6 дівчаток, 1 хлопчик. Забезпечено допомогу: інформування – 302, медична допомога – 79, соціальний супровід – 49, консультування – 283, юридичні послуги – 51, надання притулку – 45, соціально-психологічна реабілітація – 204, матеріальна, технічна допомога, тощо – 276, інші послуги – 247. Задля інформування про механізм протидії та реагування на випадки сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, служба запровадила онлайн-курс: «Як протидіяти сексуальному насильству, пов'язаному з війною, та надавати допомогу постраждалим: що має знати кожен та кожна». Мета курсу – сприяти кращому розумінню явища сексуального насильства, пов'язаного з війною, особливостей надання допомоги постраждалим та засад гендерно чутливого спілкування з ними [7].

Отже, проведений аналіз дозволяє констатувати, що під сексуальним насильством, пов'язаним з конфліктом, часто мають на увазі зґвалтування жінок і дівчат у воєнний час. Проблема сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом, потребує всебічного рішення та нормативного регулювання. Україна має забезпечити взаємодію між державними органами у запобіганні цьому деструктивному явищу та покаранню винних, відповідно до чинного законодавства. Протидія сексуальному насильству вимагає комплексного підходу: надання медичних послуг, психосоціальної підтримки та доступу до правосуддя. Співпраця з відповідними службами створює підґрунтя, яке забезпечує ймовірність того, що постраждалі не будуть боятися повідомляти про статеві злочини, які пов'язані зі збройним конфліктом.

Список використаних джерел:

1. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 29.10.2024).

2. Проект Закону України «Про забезпечення прав та гарантій дітей-жертв збройного конфлікту, воєнних дій, тимчасової окупації території України» URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54062 (дата

звернення: 29.10.2024).

3. Протидія сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктами. URL:

<https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2017/10/26/protidya-seksual-nomu-nasil-stvu-povyazanomu-z-konflktami/index.html> (дата

звернення: 29.10.2024).

2. Резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю 19 червня 2015 року A/RES/69/293. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/69/293> (дата звернення: 29.10.2024).

3. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека». URL: <https://nssu.gov.ua/genderna-rivnist/rezolyuciya-radi-bezpeki-oon-1325> (дата звернення: 29.10.2024).

4. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, у війні рф проти України: можливості правового реагування. URL: <https://jurfem.com.ua/sexualne-nasyilstvo-povyazane-z-konfliktom-u-viyni-rosii-protu-ukrainy/> (дата звернення: 29.10.2024).

5. Соціальні послуги постраждалим від сексуального насильства під час війни. URL: <https://nssu.gov.ua/news/dopomoha-postrazhdalym-vid-seksualnoho-nasyilstva> (дата звернення: 29.10.2024).

Олександра Комишова
*аспірантка ОП «Соціологія»
кафедри соціології та масових комунікацій
Криворізького державного педагогічного університету
(м. Кривий Ріг, Україна)*

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЧИННИК ПОСИЛЕННЯ САМОТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Сучасне суспільство все більше залежить від інформаційних технологій, які суттєво змінили спосіб життя людей та їх взаємодії з оточуючим середовищем. Попри численні переваги технологічного прогресу, зокрема в плані комунікації, він має і негативні наслідки, такі як інформаційне перенавантаження, а саме на тих особистостей, які внаслідок різних обставин є самотніми або вважають себе такими. Тому в сучасних умовах актуалізується потреба у дослідженні особливостей інформаційного впливу на міжособистісні зв'язки та на

самопочуття людей. Нерідко інформаційне перенавантаження призводить до стресових ситуацій, які, у свою чергу, сприяють відчуженню людини від інформаційної навали і детермінують появу самотності. *Метою даної роботи є виявлення впливу інформаційного перенавантаження на людей, зокрема посилення чи послаблення їх самотності як особистісного відчуття або як соціальної практики.*

Інформаційне перевантаження виникає тоді, коли людина отримує більше інформації, ніж вона здатна ефективно обробити. Це явище стає все більш поширеним у наш час через постійний доступ до Інтернету, соціальних мереж та цифрових медіа. Як зазначають М. Ешплер і Я. Менгіс, за даними досліджень надлишок інформації може призводити до стресу, тривоги і виснаження, що, у свою чергу, негативно впливає на міжособистісні взаємини [1, с. 325-344].

Одним із головних наслідків інформаційного перенавантаження є зниження якості взаємодії між людьми. Постійна необхідність обробляти великий обсяг інформації відволікає від глибоких і змістовних контактів з іншими. Люди стають менш уважними до своїх близьких, що може призводити до відчуження та самотності. Самотність, як визначається у Великій українській енциклопедії, – це «екзистенційна ситуація людського буття, у межах якої відбувається вимушена або добровільна, зовнішньо-нав'язана чи внутрішньо-суб'єктивна ізоляція людини» [6].

Самотність як певний стан ізоляції людини від соціального світу, який спричиняється великою кількістю інформації із Інтернету, може носити деструктивний характер для людини та її образу життя. Так, у дослідженні, проведеному університетом Карнегі-Меллона, виявлено, що активне використання соціальних мереж може зменшити задоволення від реальних соціальних контактів [4].

Традиційні форми соціальної взаємодії, такі як сімейні зібрання, спілкування з друзями і колегами, участь у громадських заходах, завжди відігравали важливу роль у зменшенні відчуття самотності. Вони базуються на особистому контакті, емпатії та підтримці, що дозволяє створювати глибокі та стійкі зв'язки між людьми. Наприклад, регулярні зустрічі з друзями та родичами сприяють формуванню почуття приналежності та соціальної підтримки [3, с. 7].

Однак, у сучасному світі традиційні форми соціальної взаємодії часто поступаються місцем цифровим комунікаціям. Хоча технології дозволяють залишатися на зв'язку з людьми навіть на великій

відстані, вони не завжди можуть замінити живе спілкування, яке є критично важливим для емоційного благополуччя.

Між тим технології можуть бути використані не тільки для підтримки зв'язків, але й для створення нових форм соціальної взаємодії, які допомагають боротися з самотністю. Одним із таких підходів є використання соціальних мереж та онлайн-платформ для підтримки зв'язків між людьми. Наприклад, групи підтримки в соціальних мережах можуть надати емоційну допомогу тим, хто її потребує [5, с. 8].

Ще одним інноваційним підходом для уникнення відчуття самотності через інформаційне перенавантаження є використання технологій віртуальної реальності для створення спільнот, де люди можуть взаємодіяти у безпечному та контрольованому середовищі. Дослідження показали, що віртуальна реальність може бути ефективним засобом для зменшення відчуття самотності у літніх людей та інших вразливих груп населення [2, с. 407].

Також важливу роль відіграє розвиток мобільних додатків для соціальної взаємодії, які надають можливості для знайомств, участі в групових заходах і спільній активності.

В епоху інформаційних технологій проблема самотності набуває нових вимірів через інформаційне перевантаження та зниження якості міжособистісних зв'язків. Традиційні форми соціальної взаємодії залишаються важливими для підтримки емоційного благополуччя, однак інноваційні підходи можуть допомогти зменшити відчуття самотності. Використання технологій для підтримки зв'язків та створення нових форм взаємодії відкриває нові можливості для подолання негативних наслідків самотності в сучасному світі. Тому перспективними є подальші дослідження ролі соціальних мереж, інформаційних технологій, штучного інтелекту у реконструкції соціальних відносин і зв'язків.

Список використаних джерел:

1. Eppler M. J., Mengis J. The concept of information overload: A review of literature from organization science, accounting, marketing, MIS, and related disciplines. *The Information Society*. 2004. 20(5). P. 325-344. DOI: [10.1080/01972240490507974](https://doi.org/10.1080/01972240490507974).

2. Hersh M. Overcoming loneliness and social isolation: The role of digital inclusion for older people. In *Universal Access in Human-*

Computer Interaction. *Design Approaches and Supporting Technologies*. 2019. P. 407-420. URL https://ablegamers.org/the-prevalence-of-social-isolation-among-pwd-and-how-to-combat-it/?gad_source=1&gclid=CjwKCAiAudG5BhAREiw (accessed: 9.11.2024).

3. Holt-Lunstad J., Smith T. B., Layton J. B. Social relationships and mortality risk: A meta-analytic review. *PLoS medicine*. 2010. 7(7). DOI: [10.1371/journal.pmed.1000316](https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1000316).

4. Kross E., Verduyn P., Demiralp E., Park J., Lee D. S., Lin N. et al. Facebook Use Predicts Declines in Subjective Well-Being in Young Adults. *PLoS ONE*. 2013. 8 (8). e69841. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0069841>.

5. Primack B. A., Shensa A., Sidani J. E., Whaite E. O., Lin L. Y., Rosen D., Miller E. Social media use and perceived social isolation among young adults in the US. *American journal of preventive medicine*. 2017. 53 (1). P. 1-8. DOI: [10.1016/j.amepre.2017.01.010](https://doi.org/10.1016/j.amepre.2017.01.010)

6. Самотність. ВУЕ. URL: <https://vue.gov.ua/%D0%A1%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C> (дата звернення: 10.11.2024).

Євген Смірнов

*аспірант ОП «Соціологія» кафедри соціології
Запорізького національного університету
(м. Запоріжжя, Україна)*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ ЯК СОЦІАЛЬНА ЦІННІСТЬ

В умовах сучасного світу відповідальність бізнесу все більше сприймається не лише як етична категорія, але і як важливий інструмент для забезпечення стійкості суспільства та економіки. Для України це питання набуло особливого значення в умовах повномасштабної війни, яка поставила перед суспільством і бізнесом нові виклики. Соціальна відповідальність бізнесу стає критичним фактором для підтримки життєдіяльності країни, відновлення зруйнованих територій і посилення соціального капіталу [5].

Відповідальність бізнесу проявляється у здатності компаній не

лише досягати економічної вигоди, але й враховувати соціальні, екологічні та гуманітарні аспекти своєї діяльності. У глобальному контексті це включає впровадження принципів сталого розвитку, зниження екологічного впливу та забезпечення прав працівників. В умовах війни в Україні соціальна відповідальність трансформується у невідкладну допомогу громадянам, підтримку армії та економічну стійкість громад [7].

Український бізнес під час війни продемонстрував безпрецедентний рівень солідарності. Багато компаній спрямували ресурси на підтримку Збройних сил України, забезпечення гуманітарною допомогою постраждалих регіонів та підтримку внутрішньо переміщених осіб [6]. Такі дії не лише зменшують тягар на державу, але й формують нову культуру корпоративної етики, де бізнес розглядається як активний учасник громадського життя.

Важливим аспектом відповідальності бізнесу в умовах війни є забезпечення зайнятості та стабільності на ринку праці. Втрата робочих місць через бойові дії, зруйновані підприємства та переміщення населення створили критичну потребу у підтримці економічної активності. Бізнес, який продовжує працювати навіть у найскладніших умовах, забезпечує стабільність доходів громадян, тим самим сприяючи соціальній єдності [4].

Не менш значущим є внесок бізнесу у відновлення країни. У перспективі післявоєнного відновлення саме відповідальний бізнес може стати рушійною силою у відбудові інфраструктури, створенні інноваційних рішень і залученні іноземних інвестицій [8]. Для цього необхідно забезпечити синергію між державою, бізнесом і громадянським суспільством, де кожен відіграватиме свою роль у сталому розвитку країни.

Питання етики та прозорості стають особливо актуальними. Корпоративна відповідальність має ґрунтуватися на принципах чесності, відповідального управління ресурсами та дотримання норм трудового законодавства. У час, коли Україна бореться за демократичні цінності, будь-які прояви корупції або експлуатації працівників з боку бізнесу підривають довіру суспільства і гальмують процеси відновлення [2].

Міжнародний досвід показує, що соціально відповідальний бізнес сприяє підвищенню конкурентоспроможності країни. Інтеграція принципів відповідальності у стратегії українських

компаній може стати вирішальним фактором для залучення іноземних партнерів, які прагнуть працювати у стабільному і прозорому середовищі [3]. Таким чином, соціальна відповідальність не лише створює цінність для суспільства, але й стає стратегічною перевагою для самого бізнесу.

В умовах війни та післявоєнного відновлення України соціальна відповідальність бізнесу перетворюється на ключовий елемент суспільного розвитку. Вона слугує базою для побудови довіри між бізнесом і громадянами, державою та міжнародною спільнотою. Роль бізнесу як носія соціальної відповідальності повинна залишатися у фокусі суспільного обговорення і підтримуватися відповідною державною політикою [1]. Тільки за таких умов бізнес в Україні зможе стати потужним інструментом змін на краще.

Список використаних джерел:

1. Відбудова України після війни: Що варто зробити вже зараз. *Epravda.com*. 17 жовтня 2023. URL: <https://epravda.com.ua/publications/2023/10/17/705238>.
2. Відповідальна поведінка бізнесу в часи війни в Україні. Дослідження контексту. Програма розвитку ООН, 2023. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-10/undp-ua-rezyume_vidpovidalna_povedinka_biznesu_v_chasi_viini_v_ukraini.pdf.
3. Григоренко Є., Шніцер М. Як після війни Україна має відновлювати економіку та бізнес. Велике дослідження. *Forbes Ukraine*. 15 грудня 2022. URL: <https://forbes.ua/money/yak-pisslya-viyni-ukraina-mae-vidnovlyuvati-ekonomiku-ta-biznes-velike-doslidzhennya-deloitte-15122022-10501>.
4. Жирій К. Ми повернулися: як український бізнес відновлює роботу під час війни. *УНІАН*. 2022. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/mi-povernulisya-yak-ukrajinskiy-biznes-vidnovlyuye-robotu-pid-chas-viyni-novini-ukrajina-11824872.html>.
5. Коваль О.П. Корпоративна соціальна відповідальність під час війни та повоєнному відновленні. Центр економічних і соціальних досліджень. 2024. URL: http://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-05/az_ksv-oglyad_10052024.pdf.
6. Коваль О. Корпоративна соціальна відповідальність айд час війни та в повоєнному відновленні. Дослідження НІСД. 14.05.2024.

URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/korporatyvna-sotsialna-vidpovidalnist-pid-chas-viyny-ta-v>.

7. Червінська Л., Червінська Т., Каліна І., Коваль М., Шуляр Н., Чернишов О. Соціальна відповідальність бізнесу в умовах війни. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2023. 6(53). Р. 405–416. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.53.2023.4187>.

8. Post-war Reconstruction of Economy: Case Studies. KPMG. 2022.
URL: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/ua/pdf/2023/01/post-war-reconstruction-of-economy-en.pdf>.

РОЗДІЛ 3
ЕМПІРИЧНА ВЕРИФІКАЦІЯ ПРОБЛЕМ
У СИСТЕМИ «СУСПІЛЬСТВО-ЛЮДИНА-ПРИРОДА»
І СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЇХ ВИРІШЕННЯ
В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Карина Дядюра

*студентка 4-го курсу навчання
факультету географії, туризму та історії
Криворізького державного педагогічного університету
(м. Кривий Ріг, Україна)*

Науковий керівник:

Алла Лобанова

*доктор соціологічних наук, професор,
професор кафедри соціології та масових комунікацій
Криворізького державного педагогічного університету
(м. Кривий Ріг, Україна)*

**МІЖОСОБИСТІСНІ КОМУНІКАЦІЇ У ВОЄННИЙ ЧАС:
ПРОБЛЕМИ І ОСОБЛИВОСТІ**

Російсько-українська війна суттєво вплинула на характер і конфігурацію міжособистісних відносин українців. Усталені соціальні відносини зруйнувалися внаслідок того, що мільйони людей, зокрема жінок з дітьми мігрували до країн Європейського Союзу, сотні тисяч чоловіків пішли до лав Збройних Сил України, освіта перейшла у дистанційний формат, з зони бойових дій виїхали до більш безпечних міст сотні тисяч внутрішніх переселенців (ВПО). Частина Запорізької, Херсонської, Донецької, Харківської та Луганської областей тимчасово окуповані військами Російської Федерації, що теж стало великою перешкодою для міжособистісних контактів людей які пов'язані родинними зв'язками.

Тому у воєнний час актуалізувала потреба у дослідженні міжособистісних комунікацій, з'ясуванні їх особливостей та проблематики, що і зумовило *мету даної роботи*.

Наслідки російської агресії вкрай негативно позначаються на міжособистісних комунікаціях, оскільки пов'язані із загостренням

емоційного напруження, зміною звичних соціальних зв'язків та ролей, а також впливом травматичних подій на здатність людей до ефективного спілкування. Через високу інтенсивність стресу та постійне відчуття небезпеки в людей з'являється тривога, яка може пригнічувати їхню здатність до вираження підтримки або співчуття. Військові конфлікти часто викликають глибокі емоційні рани, такі як відчуття втрати, провини, безсилля або гніву, що ускладнює навіть просту щоденну комунікацію.

Крім того, багато людей вимушено змінюють місце проживання, що посилює відчуття соціальної ізоляції. Переміщені особи втрачають зв'язок із друзями та близькими, що може посилювати їхню самотність, підвищуючи ймовірність емоційного вигорання. Зміна соціальних ролей також впливає на комунікацію, особливо в родинних стосунках, коли на одних людей покладається більше відповідальності, що іноді викликає нерозуміння або внутрішній конфлікт.

Ще одним важливим аспектом є інформаційна війна. Постійний потік новин та дезінформації формує у людей різні погляди на події, що призводить до суперечок і недовіри, навіть серед близьких. Складність у визначенні, яка інформація є правдивою, знижує довіру до джерел інформації та може породжувати чутки, страхи та підозри.

Також варто врахувати, що в умовах війни для багатьох стає проблематичним висловлювати свої почуття, особливо негативні, адже люди бояться посилювати тривогу своїх близьких або не хочуть показувати слабкість. Це призводить до емоційної відстороненості, коли важливі переживання залишаються всередині, що посилює відчуженість і може ускладнювати підтримку один одного в кризовий час.

Результати дослідження «Вплив воєнного стану на громадську участь в Україні», яке проводились у межах Проєкту Ради Європи «Зміцнення громадської участі у демократичному процесі прийняття рішень в Україні», свідчать, що у комунікації через соціальні мережі чи чати слід також залишити можливість для зворотнього зв'язку. Рекомендується посилити інформування та співпрацю з інститутами громадянського суспільства [2].

Однак неправильно побудована комунікація в соціальних мережах може сама стати тригером і каталізатором кризи. Особливо з

початком війни в Україні стало очевидним, що соціальні медіа мають амбівалентну роль у кризовій комунікації: з одного боку, вони надають широкі можливості для обміну інформацією, але з іншого – несуть у собі серйозні ризики й загрози, здатні призвести до кризових ситуацій.

Також дослідження показали, що міжособистісна комунікація під час війни має низку важливих переваг, які допомагають людям підтримувати зв'язок і зберігати емоційну стійкість. Війна стала потужним об'єднуювальним досвідом. Зросла потреба в спілкуванні, налагодженні стосунків із близькими та відновленні втрачених контактів. Українці почали комунікувати частіше – згідно з дослідженням CEDOS, 2022 року проти 2020-го майже втричі збільшилася кількість тих, хто постійно на зв'язку з родиною та друзями. Водночас українці відкрито підтримують позицію щодо ізоляції тих, хто порушує світовий порядок [1].

Міжособистісна комунікація під час війни є складним і багатогранним процесом, який має величезне значення для психологічної підтримки, соціальної згуртованості та інформаційної безпеки. Війна створює напружену атмосферу, в якій емоційний стан людей значно змінюється, а комунікація може бути як джерелом підтримки, так і додатковим стресовим фактором.

Однак, незважаючи на ці труднощі, правильно побудована комунікація є важливим інструментом для збереження стабільності в умовах невизначеності. Перш за все, під час війни міжособистісна комунікація допомагає знижувати рівень стресу і тривоги. Взаємодія з іншими дозволяє не тільки поділитися власними почуттями, але й отримати підтримку, що допомагає відновити емоційну рівновагу.

Міжособистісна комунікація також має велике значення для формування солідарності та взаємодопомоги. Війна часто змушує людей змінювати своє оточення, переїжджати або навіть ставати біженцями, що може призводити до соціальної ізоляції.

Однак, через комунікацію вони можуть зберігати зв'язок із тими, хто перебуває в схожих умовах, обмінюватися досвідом і порадами. Це сприяє створенню нових соціальних зв'язків, які є важливими для психологічного благополуччя і допомагають адаптуватися до нових обставин.

Важливою перевагою міжособистісної комунікації в умовах

війни є також оперативний обмін інформацією. Війна вимагає швидкої реакції на змінювану ситуацію, а правильно організоване спілкування дозволяє своєчасно отримувати важливі відомості, що можуть врятувати життя. В умовах, коли офіційні канали інформації можуть бути недоступні або переповнені, соціальні зв'язки і приватні контакти стають життєво необхідними для підтримки рівня безпеки.

Однак, незважаючи на численні переваги, міжособистісна комунікація під час війни має й свої складнощі. Високий рівень стресу, емоційна виснаженість і страх можуть ускладнювати вираження почуттів, призводячи до конфліктів чи відчуженості. Люди можуть бути більш агресивними або закритими, що, в свою чергу, створює комунікативні бар'єри. Брак часу або ресурсів для якісної комунікації також може посилювати відчуття непорозуміння.

У підсумку зазначимо, що міжособистісна комунікація в умовах війни є важливим механізмом підтримки психічного здоров'я, збереження соціальних зв'язків та інструментом адаптації до нових реалій. Вона забезпечує можливість для обміну інформацією, сприяє зміцненню солідарності серед людей і допомагає впоратися з емоційними та психологічними труднощами. Водночас, для того, щоб комунікація була ефективною в таких умовах, необхідно розуміти й враховувати емоційний стан людей, працювати над подоланням стресу і зберігати відкритість та готовність до підтримки.

Список використаних джерел:

1. Литвинова Н. Говори вдумливо: як війна змінює стратегічні комунікації у бізнесі та соціумі. *Mind.ua*. 16 січня 2023. URL: <https://mind.ua/openmind/20252079-govori-vdumlivo-yak-vijna-zminyue-strategichni-komunikaciyi-u-biznesi-ta-sociumi> (дата звернення: 12.11.2024).

2. Проект Ради Європи «Дослідження: вплив воєнного стану на громадську участь в Україні». URL: <https://rm.coe.int/research-influence-of-martial-law-on-the-civil-participation-in-ukrain/1680a79d85> (дата звернення: 12.11.2024).

3. Силукова О. Внутрішня комунікація в громаді під час війни: важливе своєчасне інформування. 29.03.2024. Програма «U-LEAD з Європою». URL: <https://decentralization.ua/news/17864> (дата звернення: 12.11.2024).

Дарія Славіна

*магістр 2-го року навчання гуманітарного факультету
Карлового Університету (м. Прага, Чеська Республіка)*

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МЕДІАТОРІВ З УКРАЇНСЬКИМИ БІЖЕНЦЯМИ У ЧЕХІЇ

Російсько-українська війна своїми деструктивними наслідками торкнулася не тільки України, але й практично усіх країн Європейського Союзу, які надали притулок українським біженцям і мігрантам. Чеська Республіка з початку війни (24 лютого 2022 р.) прийняла у себе і забезпечила житлом, соціальною підтримкою близько 500 тис. українців. Про це в інтерв'ю Укрінформу повідомив прем'єр-міністр Чехії П. Фіала. А станом на 24 липня 2024 р. у країні залишаються близько 362 тис. «Позитивним є те, що понад 50% осіб економічно продуктивного віку працюють. Ця частка є дуже високою порівняно з іншими країнами ЄС. Гуманітарну допомогу, навпаки, отримують лише близько чверті людей», – поінформував П. Фіала [2].

Біженці відчули суттєву соціальну підтримку і толерантність чехів. Тому, як свідчать дані опитування компанії RAQ Research, 58 % українських біженців не планують повертатися до України протягом наступних двох років, що свідчить про їхню готовність до інтеграції у чеське суспільство [1].

Однак процес адаптації українців до чеського суспільства був не однозначно легким і ефективним. Мої спостереження і досвід проживання у Чехії упродовж 2-х років, свідчить, що українські біженці, в основному жінки з дітьми, є групою з високою вразливістю, яка потребує особливої уваги та емпатії. Це зумовлено їхньою необхідністю самостійної інтеграції в незнайоме середовище й адаптації до нової культури. Вони стикаються з різноманітними викликами, такими як стресові ситуації, мовний бар'єр, нерозуміння місцевих законів та медичних особливостей. Ці фактори, звісно сповільнити та ускладнили процес їх адаптації та нерідко призводили до психологічних проблем, включно з депресією.

Посередниками між українськими біженцями та чеськими соціальними службами стали медіатори, тобто соціальні фахівці, які, маючи відповідний освітній, соціальний та професійний досвід, розуміння культурних і соціальних особливостей українських

біженців, забезпечили їх ефективнішу підтримку і прискорили процес адаптації. З цією метою фахівці Státní zdravotní ústav (SZU) Чехії у 2023 р. розробили соціальний проєкт «Медіатор зміцнення здоров'я для України». Він був створений для українських біженців в умовах війни за ініціативи та повного авторства SZU за фінансового донорства «UNICEF» (Unit for children). Мета проєкту – підтримка і профілактика фізичного та ментального здоров'я українців-біженців (дітей та їхніх батьків), які вимушено переїхали під час війни до Чеської Республіки. Для реалізації Проєкту було залучено також і українських контактних медіаторів.

Як учасник цього проєкту, можу зазначити, що в ньому працювали 86 медіаторів, ними було охоплено близько 75 тис. українських біженців. Основним фактором, який сприяє безконфліктній комунікації медіаторів з біженцями є *інформація*, якою вони оперують. Контактні медіатори – це не тільки чеські, але й українські фахівці з вищою педагогічною, медичною або психологічною освітою, які навчають українських дітей за мануалами в ігровій формі.

Мануал – це базовий інформаційно-методичний посібник (на різні теми здоров'я), розроблений фахівцями SZU на основі рекомендацій ВООЗ з метою підтримки та профілактики здоров'я українців-біженців, а також їхньої якнайшвидшої адаптації до системи охорони здоров'я Чехії.

Іншими джерелами інформації для медіаторів, окрім мануалів, є державні або місцеві інформаційні платформи, консульства, центри допомоги біженцям. Полегшують роботу медіаторів у забезпеченні доступу до актуальної інформації також цифрові інструменти, зокрема онлайн-платформи та мобільні додатки, призначені для підтримки біженців, Особливу роль відіграє використання такої платформи як *Záchranný portál* або чат-боти, створені для пошуку роботи, житла, реєстрації на курси мови.

У Чехії активно розвиваються програми, що забезпечують безперешкодну і ефективну адаптацію українських біженців до чеської культури і суспільства в цілому. Важливу роль у цьому процесі відіграють медіатори, до яких залучають і українських фахівців, які працюють у галузі освіти або медицини. Інформаційне забезпечення медіаторів є базовим фактором їх ефективної роботи. Між тим у роботі медіаторів є певні виклики і недоліки, які

включають брак або обмеженість актуальних даних, відсутність координації між різними організаціями, мовні бар'єри. Тому подальші дослідження інформаційного забезпечення медіаторів можуть бути спрямовані на з'ясування їх мотивації щодо участі у програмах та проєктах підтримки українських біженців.

Список використаних джерел

1. Скільки українських біженців планують залишитися у Чехії на найближчі роки: опитування. 15 лютого 2024 р. *Visit Ukraine*. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/3367/how-many-ukrainian-refugees-plan-to-stay-in-the-czech-republic-in-the-coming-years-survey#integraciya-ukrainskix-bizenciv-u-ceske-suspilstvo> (дата звернення: 10.11.2024).

2. Фіала розповів про працевлаштування українських біженців у Чехії. Укрінформ. 24 липня 2024 р. *UkrInform*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3888557-fiala-rozpoviv-pro-pracevlastuvanna-ukrainskih-bizenciv-u-cehii.html> (дата звернення: 12.11.2024).

Michael Tjutjunnik

*student of the Faculty of Aircraft Control Systems
of the National Aerospace University named after M. E. Zhukovsky
«Kharkiv Aviation Institute» (Kharkiv, Ukraine)*

Academic advisor:

Natalia Zjubanova

*senior lecturer of the Foreign Languages Department
National Aerospace University named after M. E. Zhukovsky
«Kharkiv Aviation Institute» (Kharkiv, Ukraine)*

THE IMPORTANCE OF «SOCIELTY-HUMANITY-NATURE» INTERACTION IN EVERYDAY LIFE

The given theses touch upon the interaction between society, humanity and nature. This direction plays a crucial role in maintaining ecological balance and ensuring sustainable development. In the context of rapid technological advancements and population growth, the strain on natural resources is increasing, leading to ecological crises and necessitating a reconsideration of approaches to nature use. Preserving the

balance between societal needs and the conservation of nature has become an essential task requiring a combination of traditional knowledge and innovative solutions for harmonious coexistence between humanity and the environment.

Today, the interaction between society, humanity and nature faces numerous challenges with both ecological and social consequences. Rapid population growth, intensive industrial development, urbanization and irrational use of natural resources have exerted significant pressure on the environment. Air, water, and soil pollution, global warming, and the loss of biodiversity are only some of the adverse effects impacting not only the state of nature but also the quality of human life. Human actions have begun to trigger a reactive response from nature (albeit delayed and not always adequate), creating certain tensions in the relationship between human society and the environment [1, p. 4]. These issues require a comprehensive approach that considers both environmental and socio-economic aspects.

Traditionally, the interaction between society and nature has been based on ecological, sociocultural, and economic approaches. The ecological approach has focused on resource conservation and environmental protection through regulations and legislative restrictions. The sociocultural approach has aimed to cultivate environmental awareness and values that promote a respectful attitude toward nature. The economic approach, in turn, has encouraged the adoption of energy-saving technologies and more efficient resource use.

Although these approaches have had a positive impact, their effectiveness is limited in today's conditions. Traditional methods are often unable to respond quickly to new challenges, such as: global climate change and the increasing impact of anthropogenic factors. Many measures remain declarative and formal with little real impact on improving the ecological situation.

The current state of interaction between society, humanity and nature requires the implementation of innovative solutions. New technologies, such as: artificial intelligence, digital platforms, green and energy-efficient technologies, open up opportunities for more effective resource management, forecasting environmental risks, and reducing the negative human impact on nature. For example, monitoring systems based on satellite data enable real-time tracking of ecosystem conditions and timely responses to changes.

The application of innovative technologies, combined with environmental education and fostering ecological awareness, can be key to preserving the environment and ensuring sustainable societal development. The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) asserts that environmental education is vital for instilling respect for nature within society and enhancing public ecological awareness. UNESCO emphasizes the role of environmental education in securing future development and quality of life by protecting the environment, reducing poverty, minimizing inequality, and ensuring sustainable development [2, p. 4]. Implementing new solutions is essential to adapt to the changes resulting from the intense development of modern society and to create harmonious coexistence between humanity and nature.

Traditional methods of interaction between society, humanity and nature usually include ecological and sociocultural approaches. Despite their benefits, traditional approaches often have limitations. They typically work slowly, face challenges in adapting to rapid environmental changes, such as: global warming and excessive urbanization and may be insufficiently effective due to low public awareness or weak governmental support.

Modern innovative solutions open new possibilities for harmonious interaction between humans and nature. The greatest potential lies in areas such as digital technology, artificial intelligence, and green technology. Digital technologies allow for continuous monitoring of the ecological situation, predicting changes, and responding quickly. According to the Law of Ukraine «On Environmental Protection» (Articles 20, 22), the establishment of a state environmental monitoring system (SEMS) and monitoring of the state of the environment and its pollution levels are mandated [3, p. 4]. For example, the use of drones and satellites to monitor forests or water resources enables ecosystem condition tracking and the prevention of ecological disasters.

Artificial intelligence (AI) has the capacity to process vast amounts of data, analyze complex relationships between society and nature, and provide forecasts to support decision-making. The application of AI in fields like ecology and urbanization contributes to optimizing resource expenditure, managing waste, and improving transportation systems to reduce emissions.

Green technologies focus on reducing energy consumption,

decreasing greenhouse gas emissions, and implementing renewable energy sources like solar and wind energy. The use of bioplastics, eco-friendly construction methods, and energy-efficient transportation also helps minimize environmental impact.

Smart Cities. In cities like Singapore and Barcelona, digital technologies and AI are used to optimize energy usage, manage waste, regulate traffic, and monitor air quality. This creates more comfortable living conditions while minimizing harm to the environment.

Renewable Energy Projects. Countries like Denmark and Germany actively utilize solar and wind power plants, meeting the majority of their energy needs without harming nature. These nations serve as examples for other regions, demonstrating the feasibility of achieving energy independence and reducing environmental impact.

Ecosystem Restoration Programs in Brazil. A project to restore the Amazon rainforest involves planting millions of trees. This initiative aims to preserve biodiversity, combat climate change, and support local communities that depend on the ecosystem's preservation for their livelihoods.

Thus, the combination of traditional and innovative approaches can achieve a balance between societal needs and environmental protection. The use of innovative technologies, alongside environmental education and sociocultural traditions provides a promising pathway to sustainable development.

Traditional approaches to the interaction between society, humanity and nature, while offering certain advantages, are limited in today's fast-changing world. Innovative technologies, such as: digital platforms, AI and green technologies offer more effective solutions for addressing ecological issues and improving social relations with the natural environment. Integrating these technologies with traditional ecological and sociocultural approaches while upholding sustainable development values is recommended. Research prospects should focus on developing new methods to adapt to changes and enhancing environmental awareness to achieve harmony between society and nature.

References:

1. Екологічна освіта та наука. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів. URL: <https://mepr.gov.ua/topics/novyny/ekologichna-osvita-ta-nauka//> (дата

звернення: 11.11.24).

2. Екологічна освіта. *Енциклопедія Сучасної України* / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. URL: <https://esu.com.ua/article-18681> (дата звернення: 10.11.24).

3. Екологічний моніторинг довкілля. Екологічний моніторинг. *Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів*. URL: <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/ekologichnyj-monitoring/ekologichnyj-monitoring-dovkillya/> (дата звернення: 13.11.24).

Вероніка Орлова

*студентка 4-го курсу навчання факультету географії, туризму та історії
Криворізького державного педагогічного університету
(м. Кривий Ріг, Україна)*

Науковий керівник:

Ірина Грабовець

*кандидат соціологічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціології та масових комунікацій
Криворізького державного педагогічного університету
(м. Кривий Ріг, Україна)*

КОМУНІКАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Дослідження комунікаційних стратегій в умовах збройних конфліктів є важливою темою, що охоплює принципи, методи та інструменти інформаційної взаємодії, яка спрямована на підтримку інтересів держави або організацій у кризових ситуаціях. У сучасних конфліктах комунікаційна стратегія стала потужним інструментом впливу на громадську думку, мобілізації населення та міжнародної підтримки.

Комунікативні стратегії сьогодні спрямовані не лише на формування об'єктивної громадської думки в Україні, але й на активну роботу з міжнародною спільнотою, зокрема через іноземні ЗМІ, соціальні мережі та дипломатичні канали, з метою донесення правдивої інформації про події в Україні та сприяння міжнародній

підтримці.

Як зазначають І. Грабовець та Л. Черноус, проблема ролі комунікаційних стратегій в інформаційній війні в сучасному суспільстві завжди є актуальною, має міждисциплінарний характер та не залишається поза увагою політологів, журналістів, психологів, соціологів, серед яких такі вчені, як С. Морган, А. Клімбург, М. Лібікі, Дж. Браян, С. Томпсон, С. Кара-Мурза, С. Расторгуев, А. Зиновьев та ін. Феномен комунікації вивчався і вивчається із застосуванням підходів та методів різних галузей наук (Т. Адорно, М. Бубер, В. Вівер, Н. Вінер, Ю. Габермас, М. Горкгаймер, С. А. Дітц, Р. Т. Крейг, Н. Луман, М. Маклюен, Г. Маркузе, Дж. Мід, Дж. А. Міллер, Т. Парсонс, Ч. Пірс, Ж.-П. Сартр, Г. Тард, П. Сорокін, А. Шюц, Ф. де Соссюр, Е. Тоффлер, Е. Холл, К. Шеннон, Р. Якобсон, К. Ясперс та ін.; в Україні – О. Берегова, О. Висоцька, О. Гриценко, Н. Жукова, В. Іванов, М. Наумова, Г. Чміль, Г. Почепцов, В. Судакова, В. Шейко, Р. Шульга та ін.) і це не випадково, адже науковці приділяють увагу різним аспектам комунікативного процесу: природі мови, знакам й символам як способам передачі інформації; структурі, видам й нормам побудови бесіди, можливостям вербального спілкування, взаєморозумінню, способам передачі інформації, видам взаємодії в соціумі, технологічним аспектам цього феномену, розвитку засобів комунікації та їх впливу на особистість тощо [1].

Останнім часом концепт «комунікативні стратегії» набув особливої значущості у сфері соціологічних досліджень. Якщо раніше дослідницька увага фокусувалася переважно на розробці комунікативних стратегій, спрямованих на розвиток, адаптацію та збереження впливу традиційних медіа (друкованих видань, радіо, телебачення), які змушені були трансформуватися через зростаючий вплив нових електронних засобів масової інформації (зокрема, соціальних мереж), то з початком повномасштабної війни в Україні у лютому 2022 р. ці пріоритети суттєво змінилися.

Сьогодні головним завданням комунікативних стратегій публічної влади в Україні стало ефективне протистояння інформаційним атакам з боку російської пропаганди, боротьба з дезінформацією, а також підтримка морального духу населення та об'єднання суспільства навколо спільних цінностей і мети. Вітчизняні ЗМІ адаптували свої підходи до швидко мінливого

інформаційного середовища та працюють у надзвичайно складних умовах, коли інформаційна безпека стала так само важливою, як і фізична.

Цілі комунікаційної стратегії в умовах збройного конфлікту охоплюють широкий спектр завдань, спрямованих на підтримку інформаційної безпеки, зміцнення національного духу та мобілізацію суспільства. Науковці виділяють наступні цілі комунікаційних стратегій в публічній комунікації:

- підтримка суспільного морального духу (створення та поширення інформації, що сприяє збереженню моральної стійкості та оптимізму в суспільстві, навіть у складних умовах);

- підтримка довіри до державних інституцій (висвітлення досягнень та заходів, що реалізуються державними органами для безпеки населення, з метою зміцнення довіри до керівництва країни);

- підтримка активної громадянської позиції (заохочення населення брати участь у підтримці армії, волонтерських проєктах, допомозі постраждалим та сприянні в будь-яких ініціативах, що допомагають країні);

- пропагування єдності та солідарності (посилення відчуття єдності у суспільстві через комунікацію спільних цінностей, національної ідентичності та патріотизму)

- запобігання паніці (розповсюдження інформації, яка знижує рівень тривоги і панічні настрої серед населення, допомагає людям краще розуміти ситуацію та зберігати спокій);

- підтримка військовослужбовців та їхніх родин (поширення інформації та меседжів, які підвищують моральний дух солдатів і військових сімей, а також сприяння розумінню їхніх потреб суспільством);

- виявлення та нейтралізація дезінформації (постійний моніторинг інформаційного простору, оперативне виявлення неправдивих новин, а також створення механізмів швидкого реагування на інформаційні загрози) [2; 3].

Комунікаційна стратегія в публічному управлінні в умовах збройного конфлікту є ключовим елементом для досягнення ефективної взаємодії між владою та громадянами. Вона визначає чіткі методи та інструменти, які допомагають органам державного управління досягати поставлених цілей через налагодження постійного, прозорого та зрозумілого обміну інформацією. Така

стратегія не тільки забезпечує інформування населення про діяльність органів влади, але й створює передумови для формування довіри та позитивного сприйняття публічних інституцій [4].

Головним завданням комунікаційної стратегії є формування відкритого діалогу між владою та суспільством, що сприяє взаємному розумінню та створенню сприятливих умов для підтримки державних ініціатив і реформ. Вона також спрямована на підвищення рівня обізнаності громадян про їхні права та можливості впливу на процеси управління, що стимулює активну громадянську позицію та відповідальність.

Ефективна комунікаційна стратегія під час збройних конфліктів може стати потужною зброєю, впливаючи на перебіг конфлікту, підтримуючи моральний дух суспільства і міжнародну підтримку.

Список використаних джерел:

1. Грабовець І. В., Черноус Л. С. Комунікативні стратегії ЗМІ в період війни: зміна стилів і цілей. *Інформаційне суспільство і Природа у фокусі соціологічної аналітики: колективна монографія* / за наук. ред. д. соц. н., проф. А. Лобанової, д. соц. н., проф. Л. Калашнікової, к. соц. н., доц. І. Грабовець. Київ: Вид-во «Каравела». 2023. С. 130-152.

2. Чечель А., Решетова Г. Роль комунікаційної стратегії в діяльності органів публічного управління. *Věda a perspektivy*. 2023. № 8 (27). С. 218-229.

3. Красноручський О. О. Комунікаційні стратегії: цілі розробки і використання. *Наукові праці Національного університету харчових технологій*. 2014. № 6 (20). С. 93-98.

4. Чукут С. А., Яценко В. О. Комунікаційні стратегії в публічному управлінні та адмініструванні: зарубіжний та український досвід. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 12. С. 72-79. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=7510&i=11> (дата звернення: 11.11.24).

5. Михайлова О. Комунікаційні стратегії в публічному управлінні та адмініструванні: стан та проблеми в реалізації. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. 2023. №. 2.2. С. 93-99. URL: <https://isg-journal.com/fileasxs/article/isjmef/vol2/issue2/j.isjmef.20230202.10.pdf> 1 (дата звернення: 12.11.24).

Тимур Кукарін

*курсант 2-го курсу навчання
факультету підготовки фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)*

Науковий керівник:

Наталія Комих

*кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, соціології та педагогіки
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)*

ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНІСТЬ МОЛОДІ ЯК ФОРМА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

Швидкий розвиток комп'ютерних технологій став невід'ємною частиною сучасного життя, визначаючи темпи прогресу людства. Інтернет, як глобальна мережа, відкриває перед нами безмежні можливості для навчання, спілкування та пізнання світу. Завдяки мережі ми можемо отримувати доступ до нескінченної кількості інформації, брати участь в обговореннях актуальних проблем, знаходити нових друзів та підтримувати зв'язки з близькими людьми, незалежно від географічних відстаней. Інтернет дозволяє нам віртуально подорожувати світом, досліджувати різноманітні культури та традиції, не виходячи з дому.

Інтернет створює для нас своєрідний паралельний світ, де ми можемо відчувати себе потрібними та зрозумілими. Особливо гостро ця потреба відчувається у молоді, які шукають підтримки та розуміння, яких часто не знаходять у реальному житті [1]. Інтернет стає для них своєрідним притулком, де вони можуть відволіктися від проблем і складнощів, що виникають у процесі дорослішання.

Соціальні мережі, на жаль, часто стають джерелом негативного впливу на підлітків. Зображення насильства, пропаганда наркотиків та агресивна мова, які рясніють в онлайн-просторі, можуть провокувати у молоді подібну поведінку. Крім того, кібербулінг, що часто трапляється в соціальних мережах, завдає серйозної шкоди психічному здоров'ю підлітків, призводячи до розвитку депресії,

тривоги та відчуття самотності [2, с. 26]. Не менш шкідливим є вплив нереальних стандартів краси та успіху, які формуються в соціальних мережах. Постійне порівняння себе з ідеалізованими образами може призвести до зниження самооцінки та розвитку комплексів у підлітків.

Інтернет-мережі відіграють все більш важливу роль у житті людини, поступово замінюючи традиційні форми спілкування. Хоча вони надають безліч можливостей для комунікації та отримання інформації, надмірна залежність від них може призвести до ізоляції та деградації соціальних зв'язків. Крім того, контент, який ми споживаємо в соціальних мережах, значно впливає на формування наших поглядів та цінностей.

Особливості особистості, такі як низька самооцінка, сором'язливість та схильність до самотності, роблять молодих людей вразливими до впливу віртуального світу. Несприятливі сімейні обставини, відсутність підтримки та розуміння з боку батьків, а також конфлікти вдома посилюють потребу в емоційній віддаленості. Соціальне оточення, де панують моді на гаджети та соціальні мережі, створює додатковий тиск на підлітків, змушуючи їх постійно бути онлайн. Крім того, сам контент в інтернеті, особливо захопливі онлайн-ігри та соціальні мережі, розробляється таким чином, щоб викликати звикання [3, с. 150].

Слід зазначити, що сьогодення молодь все більше покладається на Інтернет та соціальні мережі як на основне джерело інформації. Більше того, віртуальний простір став для них платформою для самовираження. Підлітки активно діляться своїми думками, досягненнями та творчістю, прагнучи бути почутими та визнаними. Для багатьох молодих людей саме можливість самореалізації є головним стимулом для використання соціальних мереж, навіть переважаючи над потребою в спілкуванні. В деяких випадках, таке самовираження може призвести до негативних наслідків. Часто підлітки, які відчувають, що їх не розуміють батьки або вчителі, шукають підтримки в онлайн-спільнотах. Однак, постійне перебування в віртуальному світі може призвести до ще більшого відчуження від реального життя. Недостатня здатність виражати свої почуття та потреби в реальному спілкуванні може посилити непорозуміння між підлітками та дорослими [4].

З огляду на викладене, інтернет-простір відіграє значну роль у

житті сучасних підлітків, впливаючи як на позитивні, так і на негативні аспекти їхньої соціальної поведінки. З одного боку, вони надають молоді платформу для самовираження та розвитку, а також розширюють доступ до освітніх ресурсів. З іншого боку, надмірна заглибленість у віртуальний світ може призводити до ізоляції від реального життя, розвитку девіантної поведінки та ускладнення міжособистісних відносин.

Список використаних джерел:

1. Вакуліч Т. М. Інтернет-залежність як новий вид адитивної поведінки. *Науковий часопис НПУ ім. М. Драгоманова*. 2005. Вип. 7 (31). С. 22-27.
2. Богдан М. С., Горецька О. В. Психологічні особливості спілкування залежних від соціальних мереж. *Психологія і соціологія: проблеми практичного застосування*. 2014. Вип. 7. С. 25-29.
3. Петренко О. С. Вплив Інтернету на повсякденне життя українців. *Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка*. 2019. № 5 (294). С. 142-153.
4. Руденко Т. П. Діти в Інтернеті: реальні загрози віртуального світу. *Асоціація підприємств інформаційних технологій України*. 23.02.2010. URL: <http://apitu.org.ua/node/1336> (дата звернення 24.10.2024).

Христина Дрогобицька

*студентка 1-го курсу навчання юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права ім. Л. Юзькова
(м. Хмельницький, Україна)*

Науковий керівник:

Олександр Сірий

*старший викладач кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук
та фізичного виховання Хмельницького університету управління та
права ім. Л. Юзькова (м. Хмельницький, Україна)*

АЛЬПІНІЗМ ЯК ВИД СПОРТУ ТА ЗЛИТТЯ З ПРИРОДОЮ

Альпінізм – це більше, ніж просто спорт, це справжня перевірка сили волі, фізичної сили та психічної стійкості. Досягнення вершини

вимагає зосередженості, рішучості та здатності подолати та відкинути будь-який страх. Альпінізм – це, з одного боку, вид спорту, а з іншого боку – глибоко особистий досвід, який дозволяє вам з'єднатися з природою, досліджувати її красу та розуміти її особливості.

Актуальність альпінізму як виду спорту та способу спілкування з природою дуже висока, і це пов'язано з кількома важливими факторами. *По-перше*, ритм сучасного життя, стреси, великі навантаження на роботі часто призводять до емоційного вигорання. Через постійний потік інформації та залежність від технологій люди шукають способи втекти від цифрового світу. Піші прогулянки – ідеальний спосіб відволіктися від повсякденного життя та відновити рівновагу, спілкуючись із природою. *По-друге*, зростання обізнаності суспільства про охорону навколишнього середовища спонукало багатьох людей обирати види діяльності, які не лише сприяють фізичному розвитку, але й сприяють відповідальному ставленню до навколишнього середовища. Альпінізм вчить дотримуватись етичних принципів гармонії з природою, що дуже важливо в умовах глобальних екологічних проблем. *По-третьє*, альпінізм є альтернативою стандартним видам спорту, які підкреслюють співпрацю та взаємодію. У світі, де зростає індивідуалізм, альпінізм нагадує нам про важливість командної роботи та підтримки, що особливо важливо в екстремальних умовах гір.

Метою даного дослідження є дослідження альпінізму як багатогранного явища, що поєднує в собі спортивні, екологічні, психологічні та соціальні аспекти.

Для альпінізму потрібна велика фізична підготовка. Потреба у витривалості та координації, а також постійне навантаження на серцево-судинну систему та м'язи – усе це вимагає тренувань та міцного здоров'я. Кожен підйом підвищує витривалість і силу, зміцнює різні групи м'язів і сприяє загальному розвитку організму. Альпіністська фізична підготовка – це лише один аспект роботи. Оскільки альпіністи часто стикаються з власними страхами і змушені приймати критичні рішення під тиском, психологічна витривалість також дуже важлива. Здатність долати ці перешкоди є вирішальним аспектом розвитку людини.

Ризик є частиною скелелазння, що робить цей спорт небезпечним. Коли ви піднімаєтеся на висоту, ваше тіло відчуває

брак кисню, симптоми дефіциту, холоднеча, спрага і втома. Щоб уникнути «висотної хвороби» потрібні спеціальні кроки підготовки та адаптації до малої кількості кисню. В Україні придумали план для поступової адаптації до кисню. У разі недостатності існують різні способи лікування при малому доступі кисню для поліпшення роботи тіла, стабільності та покращення спортивних результатів реабілітації і профілактики то лікування [2]. Природні умови гір, як дивна погода снігові лавини та падіння камінців, вимагають від спортсменів хорошого знання довкілля та вміння використовувати особливе обладнання для зменшення ризиків.

Розвиток нових технологій і інструментів зменшив рівень ризику, але альпіністи ще залежать від природних сил, тому усвідомлення небезпеки є важливим частиною їхньої підготовки. Слід зазначити, що під час сходжень альпіністи самі створюють та купують страховку. Як правило ви повинні взяти з собою все спорядження яке використовується для страхування, але бувають винятки коли щось лишають на маршруті. На популярних маршрутах часто є точки страхування в основному гачки що встромляються в каміння [1].

Привабливість гірських видів спорту в можливості контакт з природою, відчуття гармонії з зовнішнім світом. Гори дають шанс втекти від шуму міста, поринути в думках, насолодитись тишею і красою природи. Для багатьох альпіністів це не тільки фізичне очищення а й духовне оновлення, спосіб знайти душевний спокій. Час у горах відкриває нові горизонти і дозволяє усвідомити свою малечу перед силою природи. Альпіністи навчаються залишати чистоту в горах дотримуючи етичних стандартів «не лишати слідів». Це значить не тільки триматися подалі від сміття, але також не шкодити природі і не ламати екосистему. Так, скелелазіння розвиває тіло та душу, а ще підвищує свідомість про природу і відповідальність за довкілля.

Крім того, альпінізм сприяє розвитку сильного командного духу. Під час експедиції учасники формують взаємну довіру, вчаться працювати в команді та дотримуватися злагодженості дій. На гірських стежках одна помилка може коштувати життя, тому важливо підтримати колег і надати допомогу у складних ситуаціях. Ця колективна підтримка стає основою успішного сходження. Сучасний альпінізм є науковим. Багато експедицій пов'язані з вивченням

природного середовища в горах. Альпіністи часто працюють разом із науковцями, допомагаючи їм збирати дані про зміну клімату, геологічні процеси та екологію гір. Тому скелелазіння – це не тільки вид спорту, але й наукова діяльність, яка має велике суспільне значення. Це шлях, який відкриває нові горизонти, і кожна пригода стає незабутньою мандрівкою у невідоме. Гори можуть допомогти вам випробувати свої сили і насолодитися пейзажами, які недоступні звичайному туристу.

Альпінізм – це особливий вид спорту, який допомагає людям досягти вершини як у прямому, так і в переносному значенні. Ця діяльність поєднує в собі фізичний, розумовий і моральний аспекти і веде до загального розвитку особистості. Завдяки цьому виду спорту можна відкрити себе, своє місце у світі, зрозуміти природу в її чистому вигляді. Скелелазіння вчить цінувати життя, зрозуміти ризики, поважати природу та людей навколо, залишає враження та спогади на все життя.

Список використаних джерел:

1. Бандрівський І. Альпінізм: з чого почати? *Gorgany PRO*. 7 серпня 2020. URL: <https://www.gorgany.com/pro/mountaineering-how-to-start/> (дата звернення: 15.11.24).
2. Білошицький П. В. Альпінізм. *Енциклопедія Сучасної України*. / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. URL: <https://esu.com.ua/article-43921> (дата звернення: 14.11.24).

Кирило Дроздов

*магістр кафедри економіки та фінансів, факультет менеджменту
Університет імені Коменського (Братислава, Словаччина)*

ІМІТАЦІЙНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ЯК МЕТОД СОЦІОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Соціальні науки завжди прагнули зрозуміти і пояснити складні динамічні процеси, що відбуваються в суспільстві. Однак у світі, де швидкі зміни та непередбачувані обставини стають нормою, традиційні методи збору та аналізу даних іноді не дозволяють

належним чином оцінити вплив масштабних подій на суспільство. Саме в таких умовах особливу цінність набуває імітаційне моделювання – інструмент, що дозволяє створювати віртуальні сценарії соціальної взаємодії та прогнозувати можливі наслідки подій у штучно створеному середовищі.

Імітаційне моделювання – це методологічний підхід, що дозволяє досліджувати складні соціальні процеси через створення віртуальних моделей, які відображають реальні соціальні взаємодії. Воно використовує математичні моделі й алгоритми для формування ситуаційних сценаріїв, де дослідники можуть аналізувати поведінку індивідів і груп у контрольованому середовищі. Це особливо доцільно у випадках, коли реальні експерименти є неможливими чи неетичними, або коли соціальні явища надто складні для аналізу в традиційний спосіб. Як зазначає В. Паніотто, «це один із найперспективніших напрямів для застосування в соціології, адже створення імітаційних моделей дає змогу використовувати поняття, близькі до предметної області соціології. У соціології майже немає функціональних закономірностей, вони переважно стохастичні, крім того, соціологи за нинішньої системи освіти мають математичну підготовку, котра істотно слабша, ніж у фізиків або представників природничих наук, тому імітаційне моделювання створює сприятливіші умови для співпраці математиків і соціологів» [1]. У сучасній ситуації в Україні, де вплив війни на різні аспекти суспільного життя є надзвичайно багатогранним і непередбачуваним, імітаційне моделювання стає незамінним інструментом для аналізу соціальних, економічних і психологічних процесів та ситуацій.

Зокрема, сьогодні соціологи можуть використовувати імітаційне моделювання для оцінки впливу війни на міграцію населення, трансформацію соціальних зв'язків та економічних взаємодій. Наприклад, агент-орієнтоване моделювання (agent-based modeling, АВМ) дозволяє створити середовище, де агенти (індивіди чи групи) діють за певними правилами, що відображають, скажімо, умови військових конфліктів або евакуації населення. Такий підхід надає змогу аналізувати колективні зміни, що виникають із сукупності індивідуальних рішень, і передбачати наслідки для різних соціальних систем [5].

Для України, яка переживає масштабну міграцію населення як всередині країни, так і за її межі, імітаційне моделювання може

допомогти оцінити потенційний вплив цього явища на ринок праці, освіти та систему охорони здоров'я. Окрім того, моделювання може бути корисним для аналізу адаптації як ВПО у приймаючих громадах, так і взагалі українських громадян у приймаючих країнах, соціально-психологічної підтримки вимушених переселенців та планування політики, спрямованої на реінтеграцію в Україні тощо. Імітаційне моделювання дозволяє не лише прогнозувати, а й знаходити ефективні рішення для кризових ситуацій, які виникають через надзвичайні ситуації, в тому числі, збройні конфлікти.

Основними підходами в соціальному моделюванні є агент-орієнтоване моделювання (ABM), системна динаміка, мережеве моделювання та мультиагентні системи. Кожен з цих підходів має свої особливості та застосовується для різних цілей — від аналізу індивідуальної поведінки до моделювання глобальних процесів і змін у суспільстві.

Агент-орієнтоване моделювання (ABM) є одним з найбільш популярних підходів у моделюванні соціальних процесів, особливо для вивчення міжособистісної взаємодії в складних соціальних системах [5]. В рамках цього підходу створюються окремі агенти (які можуть відображати індивідів, групи або організації), що діють за задалегідь визначеними правилами та можуть приймати рішення на основі своїх "переконань" чи доступної інформації. Ці агенти взаємодіють один з одним і з середовищем, що дозволяє аналізувати виникнення нових зразків поведінки та процесів у результаті їхніх взаємодій. Агент-орієнтовані моделі особливо корисні для вивчення явищ, де важливу роль відіграють індивідуальні рішення, як-от поширення інформації, колективні дії чи поведінка в умовах ризику, що є надзвичайно актуальним у сучасних кризових умовах.

Системна динаміка (system dynamics) – підхід, що спрямований на моделювання соціальних процесів, але з фокусом на макроперспективу. На відміну від ABM, де наголос робиться на індивідуальній поведінці, системна динаміка базується на концепції зворотних зв'язків та взаємозалежностей між змінними [3]. Цей підхід є потужним інструментом для моделювання економічних і демографічних процесів, таких як зміна чисельності населення, соціальна нерівність, чи, скажімо, вплив політики на економічний розвиток. У системній динаміці взаємозв'язки між різними компонентами соціальної системи визначаються математичними

рівняннями, що дозволяє моделювати складні соціальні явища на рівні великих груп або цілих суспільств.

Мережеве моделювання застосовується для аналізу соціальних структур та відносин між індивідами або групами. Цей підхід дозволяє візуалізувати і вивчати мережі соціальних зв'язків, таких як комунікація між людьми, економічні взаємодії чи міграційні потоки [1]. У мережевих моделях велике значення мають такі фактори, як інтенсивність та сила зв'язків між агентами, що дозволяє дослідити, як структура мережі може впливати на поширення інформації, інновацій або навіть захворювань. Мережеве моделювання особливо важливе для вивчення динаміки соціальних медіа та формування громадської думки, адже воно дозволяє наочно побачити, як певні інформаційні вузли можуть впливати на велику кількість людей.

Мультиагентні системи (MAS) поєднують різні підходи та дозволяють одночасно моделювати взаємодію між окремими агентами та великими соціальними системами [2]. На відміну від АВМ, де зазвичай використовуються індивідуальні агенти, у мультиагентних системах можуть співіснувати різнорідні агенти, що взаємодіють як з іншими агентами, так і з більшими системами. Це дає змогу створювати комплексні моделі, наприклад, де кожен агент у системі представляє окремий регіон або організацію. Мультиагентні системи широко застосовуються в міському плануванні, аналізі екосистем та для моделювання впливу політики на різні групи населення.

Кожен з описаних підходів має свої переваги і обмеження, але в сукупності вони надають соціологам багатий інструментарій для розуміння різних аспектів соціальної динаміки. В умовах сучасних викликів ці підходи набувають ще більшої актуальності, оскільки дозволяють соціологам досліджувати як локальні, так і глобальні зміни, прогнозувати можливі наслідки соціальних рішень і сприяти розробці адаптивної та гнучкої соціальної політики.

Список використаних джерел:

1. Богуславська К. Мережевий підхід: причини виникнення, напрями дослідження мереж та їх типологізація. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*: Збірник наукових праць. Київ, 2006. Вип. 32. С. 402-414. URL: <https://ipiend.gov.ua/wp->

content/uploads/2018/07/bohuslavska_merezhevyi.pdf (дата звернення: 28.10.24).

2. Будур І. М., Бойко С. А. Мультиагентна модель системи підтримки прийняття рішення по управлінню розподіленими об'єктами. *Системи озброєння і військова техніка*. 2020. 3 (63). С. 54-61. URL: <https://doi.org/10.30748/soivt.2020.63.08> (дата звернення: 28.10.24).

3. Венгріна І. Є. Досвід застосування імітаційного моделювання у дослідженнях соціальних явищ та процесів. *Наукові записки НаУКМА*. 2011. Т. 122. Соціологічні науки. С. 14-18. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/3671> (дата звернення: 28.10.24).

4. Паніотто В. Амосов і моделювання соціальних процесів. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2014. № 1. С. 199-205. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stmm_2014_1_17 (дата звернення: 28.10.24).

5. Axtell R. L., Farmer G. D. Agent-Based Modeling in Economics and Finance: Past, Present, and Future. *INET Oxford Working Paper*. 2022 No. 10. URL: <https://oms-inet.files.svdcdn.com/production/files/JEL-v2.0.pdf> (accessed: 28.10.24).

Аліна Васецька

*курсантка 2-го курсу навчання факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)*

Науковий керівник:

Наталія Комих

*кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, соціології та педагогіки
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)*

СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність вивчення проблеми соціальної згуртованості молоді в Україні обумовлена низкою об'єктивних факторів, що

впливають на конструктивні зміни соціокультурного простору як українського суспільства, так і світової спільноти в цілому. Глобальні геополітичні зміни, що супроводжуються соціокультурною трансформацією та переходом до нових форм суспільної взаємодії, спонукали по-новому оцінити значення соціальної згуртованості в сучасних умовах. В контексті глобалізації, демократизації та військового конфлікту, що нині триває в Україні, громадянське суспільство у багатьох аспектах набуло ключової ролі у визначенні напрямку еволюційних процесів.

Характеризуючи поняття «соціальної згуртованості», варто зазначити, що це питання досліджується у різних наукових галузях, таких як соціологія, соціальна психологія, соціальна робота, корпоративне управління та міжнародні відносини. Через це сучасні дослідження соціальної згуртованості базуються на міждисциплінарному підході. Значний внесок у постановку та вирішення цієї проблеми зробили вчені соціології та філософії, визначивши основні категорії в рамках даної тематики, серед яких М. Вебер, Е. Дюркгейм, Ф. Знанецький, О. Конт, Е. де Роберті, Т. Лукман, Т. Парсонс та ін. [1, с. 15].

У широкому сенсі термін «соціальна згуртованість» відображає силу взаємин та відчуття солідарності серед членів спільноти. Генеральний директорат Ради Європи зазначає, що соціальна згуртованість включає цінності та принципи, спрямовані на забезпечення рівного доступу всіх громадян до основних соціальних та економічних прав. Відповідно до цієї концепції, соціальна згуртованість є ключовим елементом будь-якого відкритого та мультикультурного суспільства [1, с. 16].

Концепцію соціальної згуртованості можна поділити на дві групи [2, с. 87]:

1. Першу групу можна охарактеризувати як група нерівності. Основна мета діяльності на цьому рівні полягає у сприянні рівним можливостям та зменшенні нерівності й розбіжностей у суспільстві. Крім того, на цьому рівні також розглядається аспект соціального відчуження.

2. Другу групу можна охарактеризувати як групу соціального капіталу. Основна мета діяльності на цьому рівні полягає в зміцненні соціальних відносин, взаємодії та зв'язків, охоплюючи всі аспекти,

які зазвичай вважаються частинами соціального капіталу суспільства.

Згідно з результатами дослідження, проведеного Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), три основні складові соціальної згуртованості – це соціальна інтеграція, соціальний капітал і соціальна мобільність [3, с. 126]:

1. Соціальна інтеграція визначає рівень участі індивіда в суспільному житті, особливо серед тих, хто перебуває у не вигідному становищі (соціально ізольовані, незахищені групи населення). Це також свідчить про процес їх залучення до вирішення певних проблем у громаді.

2. Соціальний капітал розглядається як інтегрована категорія, що охоплює суспільство, економіку та політику. Він проявляється в цінностях, якими поділяються громадяни, нормах, що дотримується суспільство, а також у рівні довіри, що панує в суспільстві та в процесі соціального обміну.

3. Соціальна мобільність означає можливість зміни соціального статусу індивіда в суспільстві. Це може бути рух вгору або вниз, залежно від того, чи прогресує особистість або втрачає свій статус у соціальних верствах.

Інститут Громадянського Суспільства (ІГС) випробував якісний метод дослідження у межах проекту «Розробка рекомендацій щодо формування ефективних місцевих політик через вимірювання згуртованості громад». Цей метод полягав у використанні опитувальника для визначення рівня згуртованості з представниками цільової аудиторії під час роботи з фокус-групою. Ця ініціатива виявила важливих агентів змін, які сприяють підвищенню згуртованості у громадах, таких як молодь, активісти, підприємці, педагоги та люди похилого віку, які мають важливу роль у розвитку і підтримці спільноти [4].

Всеукраїнська асоціація органів місцевого самоврядування «Асоціація об'єднаних територіальних громад» спільно з Програмою «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE) провела онлайн-вебінар на тему «Згуртованість у територіальних громадах в умовах воєнного часу» на базі Платформ «Соціальний захист та згуртованість». За результатами обговорень визначено, що згуртованість у широкому розумінні включає кілька складових: ідентичність, довіру, доступність, взаємодію та співпрацю

між різними територіальними громадами, а також підтримку з боку як державних, так і громадських структур [5].

У воєнних часах молодь відіграє важливу роль у суспільстві як для організації волонтерських ініціатив, так і для забезпечення життєдіяльності громад. Розвиток резильєнтності молоді у громаді стає актуальним завданням, оскільки сучасні вчені досліджують цей феномен та визначають його як здатність особи або соціальної системи адаптуватися та функціонувати в умовах складних викликів. Резильєнтність розглядається як властивість і процес, що дозволяє зберігати стійкість та ефективно розв'язувати завдання у складних умовах, сприяючи не лише адаптації до змін, але й розвитку [6, с. 147].

На основі узагальнення наукових джерел і практики соціальної роботи ми визначили наступні напрями діяльності щодо розвитку резильєнтності молоді громади в умовах воєнного стану:

1) Розвиток навичок для покращення психологічного стану (проведення тренінгів, семінарів, участь у групах само- та взаємодопомоги);

2) Формування навичок самостійності та самовизначення (відеолекторії, воркшопи, залучення до волонтерської діяльності);

3) Сприяння соціальній інтеграції ВПО та розвитку згуртованості молоді в громаді (участь у форумах, плейбек-театрах, організація змістовного дозвілля);

4) Надання соціальної допомоги та підтримки молоді з вразливих категорій (співпраця з місцевими органами влади, участь у створенні соціальних проєктів, розвиток соціального підприємництва).

Список використаних джерел:

1. Колот А. М. Соціальна згуртованість як доктрина забезпечення стійкості розвитку суспільства в умовах глобальних викликів. *Україна: аспекти праці*. 2009. № 7. С. 11-19.

2. Дейнеко О. М. Соціальна згуртованість та соціальна солідарність: у пошуках змістовного розмежування. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2021. 24 (6). С. 81-89.

3. Осланд О. О., Децентралізація, соціальна згуртованість та етнокультурна різноманітність у прикордонних регіонах України.

Ідеологія і політика. 2022. № 3. С. 118-140.

4. Згуртованість у часи викликів: дослідження українських громад. *Інститут громадянського суспільства*. URL: <https://www.csi.org.ua/news/zgurtovanist-u-chasyvyklykiv-doslidzhennya-ukrayinskyh-gromad/> (дата звернення: 07.04.2024).

5. Згуртованість у територіальних громадах в період воєнного часу. *Всеукраїнська асоціація органів місцевого самоврядування «Асоціація об'єднаних територіальних громад»*. URL: <https://hromady.org/zgurtovanist-u-teritorialnixgromadaх-v-period-voennogo-chasu/> (дата звернення : 07.04.2024).

6. Дейнеко О. О. Дискурс-устрій соціальної згуртованості як категорії соціальної політики: досвід застосування критичного дискурс-аналізу. *Український соціум*. 2021. № 2 (77). С. 140-153.

Софія Остання

*студентка 3-го курсу навчання факультету географії, туризму та історії
Криворізького державного педагогічного університету
(м. Кривий Ріг, Україна)*

Науковий керівник:

Алла Лобанова

*доктор соціологічних наук, професор,
професор кафедри соціології та масових комунікацій
Криворізького державного педагогічного університету
(м. Кривий Ріг, Україна)*

ЧИННИКИ СТИМУЛЮВАННЯ І МОТИВАЦІЇ ПРАЦІ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах воєнного часу люди та економіка стикаються з величезними проблемами, що впливають на різні сфери життя, включаючи ринок праці. Такими проблемами стають безробіття, інфляція, небезпечні умови для роботи та нестача мотивації. У воєнний час праця є не стільки сферою задоволення інтересів людей та творчого підходу до роботи, скільки способом виживання в складних життєвих обставинах.

Тому *актуалізується* потреба у з'ясуванні тих стимулів, які є

найбільш вагомими у воєнний час. Отже *метою наукової роботи є дослідження стимулювання та мотивації праці в умовах російсько-української війни.*

Як відомо стимулювання і мотивація праці тісно пов'язані між собою. Як зазначено у Великій Українській енциклопедії, стимулювання праці – це «сукупність економічних форм і методів спонукання людей до ефективної праці, що ґрунтується на матеріальній зацікавленості працівника у підвищенні заробітної плати, премій, придбанні пільгових акцій та ін.» [3], а мотивація – це психологічний чинник, що спонукає або заохочує особу до дії [1]. Працівники тільки тоді відчують бажання працювати, коли існують такі зовнішні обставини, або умови, які підтримують та посилюють їх прагнення реалізувати свої професійні здібності.

В умовах війни практично усі працівники стикаються з величезною проблемою, а саме підвищення рівня стресу, страху, що впливає на них, як емоційно, так і фізично, оскільки упродовж трьох років практично щоденно російські ракети та дрони летять на українські міста, містечка та села, руйнуючи промислову та соціальну інфраструктуру, вбиваючи людей. В таких умовах особливої значущості відіграє захист людей від військової небезпеки. Тому базовим стимулом праці в умовах війни є *створення керівництвом підприємств та бізнес-структур безпечних умов праці*, зокрема облаштування укриттів та бомбосховищ.

Однак, як засвідчила перевірка бомбосховищ у Києві, лише 15% з них можна вважати придатними для використання без серйозних зауважень (це також і офіси з укриттями у Києві та комерційна нерухомість з укриттями у Києві). Ще 50 % потребують технічного оновлення, а решта 35 % взагалі непридатні. Дані по всій Україні також не вражають оптимізмом: понад 23 % перевірених укриттів виявилися непридатними, а 9,3 % були зачинені [4]. Між тим у багатьох країнах світу будівництво укриттів для населення на випадок війн є законодавчо визначеною нормою.

Наступним важливим стимулом праці в умовах війни, вважаємо, є *емоційна підтримка колег та соціальне забезпечення з боку керівництва підприємств та організацій*. На підприємствах повинна бути створена ситуація взаємної уваги та поваги до колег, з'ясування соціальних потреб їх та їхніх сімей, адже на підприємства нерідко влаштовуються внутрішньо переміщені особи, які були вимушені покинути свої домівки

та місця праці. Тому створення сприятливої соціально-психологічної атмосфери є необхідною стимулюючою умовою у воєнний час.

Система стимулювання в умовах війни потребує *фінансового забезпечення*, адже саме фінансова стабільність для працівника спонукає його виконувати свою норму праці. В умовах війни є нестача працівників, тому роботи стає набагато більше та вона стає складнішою. Так, наприклад, результати опитування Європейської бізнес-асоціації свідчать про зростання дефіциту кадрів: на квітень 2024 р. з ним стикалися 74 % опитаних роботодавців (+19 % порівняно з осінню 2023 р.), не відчують дефіциту кадрів тільки 7 % підприємств. Скорочення робочої сили зумовлено такими факторами, як демографічні втрати, перехід людей до економічно неактивного статусу, труднощі ВПО з пошуком роботи, окупація частини територій, необхідність догляду за іншими членами сім'ї та відсутність навичок, що потрібні на ринку праці [2].

Для працівників у воєнний час є критично важливою стабільність, особливо коли інші джерела доходу можуть бути обмеженими або нестабільними. Виплата премій, підвищення заробітної плати або виплати додаткових винагород за ризики допомагають зберегти мотивацію співробітників. При цьому важливо, щоб виплати були регулярними і прозорими, адже фінансова невизначеність тільки посилює відчуття нестабільності.

Наступним стимулом праці в умовах війни є *гнучкість графіку роботи*, адже це можливість працювати віддалено або за скороченим часом, що надає можливість адаптуватись до раптових змін у режимі роботи. Наприклад, забезпечення можливості працювати з різних локацій або встановлення гнучкого графіка для працівників, що мають додаткові обов'язки, пов'язані з особистою безпекою, може значно підвищити мотивацію. Гнучкість допомагає працівникам збалансувати роботу з особистими обов'язками та пережити важкі обставини.

Не менш важливим стимулом праці є *підтримка родин та надання соціальних гарантій робітникам*. Для мотивації робітників, компанія може надати медичне страхування, додаткову відпустку (що допоможе впоратися зі стресом), та соціальне страхування життя. Також потрібно додати підтримку родинам працівників, особливо тоді, коли члени родини беруть участь у бойових діях або змушені

залишити свої домівки.

Навіть у складних умовах війни працівники цінують можливість особистісного і професійного розвитку. Тому *створення умов для навчання та розвитку на підприємстві* є не тільки важливим стимулом, але і мотиватором для працівників не залишати роботу, а реалізовувати свій трудовий потенціал більш ефективно. Підтримка навчальних ініціатив, курсів підвищення кваліфікації або онлайн-навчання надає співробітникам відчуття стабільності та впевненості у власних силах, що підвищує їхню мотивацію, та допомагає йти до більшого фінансового успіху, що є важливим у мотивації.

Таким чином стимулювання праці в умовах війни, а саме: безпека і захист від військової загрози, емоційна та соціальна підтримка робітників та їх сімей, фінансове забезпечення, гнучкий графік роботи, соціальне та медичне страхування, створення умов для подальшого професійного розвитку – є важливим чинниками, які значно підвищують мотивацію працівників до праці, незважаючи на реальні загрози їх життю.

Війна ставить перед бізнесом особливі виклики, тому створення стимулюючого робочого середовища може зберегти й підвищити мотивацію працівників, що в кінцевому підсумку позитивно вплине на ефективність роботи компанії, та допоможе забезпечити кожному працівнику сприятливі умови праці.

Список використаних джерел:

1. Мотивація. ВУЕ. URL : <https://vue.gov.ua/%D0%> (дата звернення: 10.11.2024).

2. Ринок праці в умовах війни : демографічні виклики для України». *UkrInform*. 25.09.2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3909003-rinok-praci-v-umovah-vijni-demograficni-vikliki-dla-ukraini.html> (дата звернення: 12.11.2024).

3. Стимулювання праці ВУЕ. URL: <https://vue.gov.ua> (дата звернення: 10.11.2024).

4. Укриття в Україні: Як захистити населення під час повномасштабної війни? *Office Finder*. URL: <https://officefinder.com.ua/uk/news/ukryttya-v-ukrayini-yak-zakhystyty-naselennya-pid-chas-povnomasshtabnoyi> (дата звернення: 12.11.2024).

Дмитро Сакович

студент 4-го курсу навчання факультету географії, туризму та історії Криворізького державного педагогічного університету

(м. Кривий Ріг, Україна)

Науковий керівник:

Олена Приходько

*кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціології та масових комунікацій
Криворізького державного педагогічного університету*

(м. Кривий Ріг, Україна)

СУТНІСТЬ ТА ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ЕЙДЖИЗМУ ЯК СОЦІАЛЬНОГО ЯВИЩА

Ейджизм як соціальне явище є одним із сучасних викликів, що відображає глибинні проблеми суспільних стереотипів та упереджень. Поява цього поняття пов'язана зі зростанням частки населення похилого віку та змінами в соціальній структурі, що призвело до формування дискримінаційного ставлення до різних вікових груп. Термін «ейджизм» уперше з'явився в науковому дискурсі в 1969 р. завдяки американському соціологу Р. Батлеру, який визначив його як упереджене ставлення до людей похилого віку. Сьогодні ейджизм включає не тільки негативні стереотипи щодо літніх людей, але також дискримінацію щодо молоді. Таким чином, під ейджизмом розуміється система переконань, які призводять до обмеження прав і можливостей людей на підставі їхнього віку [3].

Ейджизм з'являється внаслідок стереотипних уявлень та негативних оцінок, пов'язаних з віковими характеристиками людей. Це дискримінація або упереджене ставлення до людей різного віку, яке може проявлятися в різних формах, зокрема у вигляді соціальної ізоляції, обмеження прав або неприязні в міжособистісних взаємодіях. Поняття ейджизму охоплює як упередження щодо людей старшого віку, так і стереотипи, що стосуються молоді, і включає в себе не лише індивідуальні, але й структурні форми дискримінації в суспільстві.

Природа ейджизму тісно пов'язана з соціальними та культурними умовами, які сприяють формуванню певних уявлень про вікові категорії. У багатьох випадках ці уявлення базуються на

стереотипах, що відображаються в медіа, освіті, політиці та навіть в повсякденному житті. Вони можуть проявлятися у вигляді упередженого ставлення до людей, коли старші за віком часто вважаються неактивними або недієздатними, а молодь – недосвідченою або несерйозною. Така категоризація призводить до соціальних і культурних бар'єрів, що обмежують можливості для розвитку та самореалізації людей різних вікових груп.

З точки зору соціальної теорії, ейджизм є результатом багатьох факторів: від історичних умов до сучасних економічних і політичних реалій. Суспільства, що ставляться до віку через призму економічної продуктивності чи фізичних можливостей, схильні до виникнення таких упереджень. У сучасних умовах швидких технологічних змін і змін на ринку праці, де інноваційність і мобільність часто вважаються основними цінностями, старші покоління можуть опинитися в ситуації, де їхній досвід і знання не отримують належної оцінки, а молодь – в умовах, де їхній потенціал недооцінюється.

Ейджизм є комплексним і багатовимірним процесом, корені якого глибоко вкорінені у соціальних та культурних установках суспільства. Як і інші види дискримінації, ейджизм складається з багатьох елементів, до яких, зокрема, належать: стереотипізація, тобто встановлення безпідставних шаблонів поведінки та мислення, що зазвичай не мають реального підґрунтя. Дегуманізація – позбавлення ознак людяності, наділення людини характеристиками предмета чи негативними ознаками, наприклад, використання слів «інвалід», «карга», «малявка». Інвізібілізація – усунення окремих вікових груп із суспільного життя, нехтування їхніми потребами. Інфантилізація – нав'язування сприйняття молоді та літніх людей як незрілих, що обмежує їхню дієздатність. Медикалізація – приписування окремим категоріям населення хворобливого стану, наприклад, літніх людей називають «дряхлими», а молодих – «недозрілими». Патронаж – зображення вікових груп як таких, що потребують опіки, замість створення умов для їхньої самостійної участі у житті держави [2, с. 51].

Культурні стереотипи та традиції створюють міцні соціальні бар'єри, які обмежують вікові групи у реалізації їхніх можливостей і участі в суспільному житті. І хоча на законодавчому рівні, заборона дискримінації в усіх сферах життєдіяльності, передбачена ст. 24 Конституції України, на практиці це явище все одно набуває дедалі

більшого поширення, ускладнюючи забезпечення рівних прав та можливостей для кожної людини [2].

Негативний вплив ейджизму виявляється у різних сферах – від освіти та зайнятості до охорони здоров'я і соціальної підтримки. Найчастіше ейджизм співвідноситься з негативним ставленням до людей похилого віку, що визначається як «дискримінація старості», тобто літнім людям часто обмежують доступ до професійного розвитку відмовляючи їм у можливості продовжувати кар'єру або брати участь у програмах підвищення кваліфікації, аргументуючи це їхньою «нездатністю» адаптуватися до нових умов чи сучасних технологій, тоді як молодь часто зіштовхується з труднощами на шляху до участі в політичному житті та прийнятті рішень. Суспільство нерідко ставить під сумнів їхню компетентність через «недосвідченість» або «емоційну нестабільність», відсуваючи молодь на другорядні ролі та обмежуючи їхній вплив на важливі суспільні процеси.

Роль медіа та громадської думки також є значним фактором у поширенні ейджистських установок. Засоби масової інформації інколи підсилюють стереотипи, висвітлюючи людей різних вікових категорій через призму шаблонів, що посилює розподіл на «молодих» і «старих» як на протилежні полюси, між якими мало що спільного. В результаті формується сприйняття вікових груп як конфліктних, що конкурують за ресурси та можливості, а не співпрацюють у єдиному суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Єлігулашвілі М., Федорович І., Пономарьов С. Організація навчання з питань дискримінації. Практичний посібник. Київ, 2015. 136 с.

2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1999 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

3. Butler R. N. Age-ism: Another Form of Bigotry. *The Gerontologist*. 1969. № 9 (4). P. 243-246. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/5366225/> (accessed: 12.11.24).

Сергій Підгайко

*студент 3-го курсу навчання фізико-математичного факультету
Криворізького державного педагогічного університету
(м. Кривий Ріг, Україна)*

Науковий керівник:

Олена Приходько

*кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціології та масових комунікацій
Криворізького державного педагогічного університету
(м. Кривий Ріг, Україна)*

РОЛЬ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТУ В ДОСЯГНЕННІ ОСОБИСТІСНОГО ТА ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ

У сучасному світі стрімких змін і надмірного інформаційного потоку тайм-менеджмент набуває критичного значення, особливо під час воєнного стану в Україні. В умовах підвищеної непередбачуваності, постійного стресу й потреби в адаптації до нових реалій здатність ефективно організовувати час стає однією з ключових навичок як для особистого виживання, так і для підтримки професійної продуктивності.

Воєнний стан посилив навантаження на працівників різних сфер, особливо на управлінців, які мають не лише виконувати стратегічні завдання, але й оперативно реагувати на швидкі зміни й ризики. У таких умовах відсутність навичок тайм-менеджменту може призводити до швидкого виснаження, емоційного вигорання, зниження мотивації та критичних помилок, що суттєво впливає на життєдіяльність як окремих людей, так і організацій.

З огляду на високу інтенсивність роботи та додаткові навантаження, актуальною стає проблема балансу між професійними обов'язками й особистим життям. Тайм-менеджмент виступає не лише як інструмент для підвищення продуктивності, а перетворюється на необхідну умову для збереження психоемоційного здоров'я, стабільності та гармонійного розвитку особистості [7].

Отже, в умовах сьогодення тайм-менеджмент є важливим елементом підтримки особистісного та професійного зростання, зокрема для розвитку стресостійкості, ефективного прийняття рішень і реалізації довгострокових цілей навіть у складних обставинах.

Тайм-менеджмент виступає не просто як набір прийомів, а як

важливий елемент управлінської діяльності, що забезпечує досягнення поставлених цілей і стійке функціонування організації [6].

Ефективний тайм-менеджмент для управлінців будується на кількох ключових принципах:

– *постановка цілей*. Правильно сформульовані цілі допомагають визначити напрямок роботи й чітко окреслити результати, яких потрібно досягти. Модель SMART є одним з найпоширеніших підходів до постановки цілей, що допомагає зробити їх конкретними, вимірюваними, досяжними, релевантними й обмеженими у часі;

– *пріоритизація завдань*. Важливий аспект тайм-менеджменту – це вміння визначати пріоритети. Найпопулярніший інструмент для цього – матриця Ейзенхауера, яка розділяє завдання на чотири категорії: термінові й важливі, важливі, але не термінові, термінові, але не важливі, і неважливі й нетермінові [3]. Цей інструмент допомагає менеджерам зосередитися на найважливіших завданнях та уникати витрати часу на другорядні. Сюди також відносяться метод ABCDE, який допомагає класифікувати завдання за пріоритетом, та метод «Жаба» (Eat That Frog), що наголошує на виконанні найскладніших завдань першими;

– *планування й організація часу*. Ведення розкладу або списку справ (to-do list) є невід’ємною частиною управління часом. Існує багато інструментів для планування, серед яких програмні продукти такі як Trello, Asana тощо [4]. Метод блокування часу (Time Blocking) дозволяє виділяти конкретні блоки часу для виконання завдань, а Bullet Journal допомагає поєднувати планування з фіксацією прогресу й аналізом продуктивності. Метод «Слон» також є корисним для великих проєктів, оскільки допомагає розбивати їх на невеликі етапи для поступового виконання;

– *техніка «Pomodoro»*. Цей метод передбачає роботу з концентрацією на одному завданні протягом 25 хвилин, після чого відбувається коротка перерва [1]. Це дозволяє керівникам зберігати продуктивність та уникати вигорання протягом робочого дня;

– *метод GTD (Getting Things Done)*. Це методика, що містить фіксацію усіх завдань та організацію їх виконання [5]. GTD допомагає управлінцям упорядкувати всі процеси, уникнути перевантаження та звільнити розум від зайвих думок.

Управлінці часто працюють в умовах багатозадачності, коли необхідно виконувати різні типи завдань одночасно – від

стратегічного планування до оперативного управління персоналом. Тайм-менеджмент допомагає їм організувати ці завдання таким чином, щоб не допустити зниження продуктивності чи перевантаження.

З розвитком технологій до традиційних інструментів тайм-менеджменту додалися цифрові платформи й додатки, зокрема Asana, Trello, Slack, Notion тощо, які дозволяють легко структурувати завдання, моніторити прогрес команди і навіть створювати автоматичні нагадування.

Інструменти сприяють підвищенню ефективності робочих процесів, оскільки завдання й обов'язки стають прозорими, чіткими та структурованими. Використання таких програм забезпечує можливість управління як короткостроковими, так і довгостроковими проектами, і допомагає менеджерам слідкувати за своєю продуктивністю та своєчасно реагувати на зміни.

Часто менеджери можуть бути настільки зосереджені на професійних завданнях, що відсувають на другий план власні потреби й інтереси. Проте для сталого успіху в професії необхідно забезпечувати як високу залученість у роботу, так і можливість повноцінного відпочинку.

Тайм-менеджмент сьогодні є невід'ємною складовою особистісного та професійного розвитку, особливо в умовах нестабільності й швидких змін, зокрема під час воєнного стану. Ефективне управління часом дозволяє зберігати продуктивність, підтримувати баланс між роботою й особистим життям, уникати вигорання й досягати поставлених цілей, що є надзвичайно важливим для довготривалої ефективності та стійкості.

Основні переваги тайм-менеджменту полягають у підвищенні продуктивності, ефективному використанні часу й ресурсів, а також мінімізації стресу. Тайм-менеджмент надає можливість чітко структурувати процеси, планувати завдання та дотримуватися пріоритетів, що допомагає уникати хаосу і невпорядкованості у роботі. Використання таких інструментів як матриця Ейзенхауера для пріоритизації завдань, техніка Pomodoro для підтримки концентрації, а також методи GTD і SMART дозволяє організувати роботу відповідно до конкретних завдань і цілей. Завдяки цьому управлінці можуть значно знизити рівень тривожності та зберігати контроль над своїми завданнями, навіть в умовах підвищеного навантаження та багатозадачності.

Додатково, тайм-менеджмент сприяє зростанню особистої стресостійкості й самодисципліни. Постійне виконання задач у встановлених часових рамках допомагає розвивати навички самоконтролю, що позитивно позначається на довготривалій продуктивності та внутрішній мотивації. Уміння ефективно організувати свій час дозволяє також знаходити час для особистісного розвитку, самонавчання, фізичної активності й відпочинку. У результаті працівники мають більше можливостей для вдосконалення навичок, покращення загального стану здоров'я і підвищення рівня задоволеності життям [2].

Разом з тим упровадження тайм-менеджменту має свої виклики. Один із головних викликів полягає в дотриманні дисципліни й послідовності у використанні тайм-менеджменту на постійній основі. Для багатьох людей структура й організованість можуть бути обтяжливими, особливо в періоди стресу, коли дедлайни стають жорсткішими, а обсяг завдань – більшим. В умовах постійних відволікань, коли з'являються нові невідкладні завдання, ефективно слідувати розробленим планам стає важче. Тому важливо не лише володіти навичками тайм-менеджменту, але й регулярно адаптувати свої плани до поточних умов і непередбачуваних змін.

Інший виклик полягає в інформаційному перевантаженні, що значно ускладнює процес фільтрації важливої інформації та визначення пріоритетів. В умовах великої кількості завдань необхідно навчитися відрізняти основне від другорядного, не витрачаючи час на зайві деталі. Постійний доступ до різних цифрових платформ може створювати додаткові відволікання, тому використання програм для планування (Asana, Trello, Slack) потребує обережного підходу, аби вони залишалися ефективними інструментами, а не стали джерелом стресу й розфокусації.

Також проблема мотивації є серйозним викликом для багатьох, хто впроваджує тайм-менеджмент. Зниження рівня мотивації, яке часто супроводжується емоційним вигоранням, може перешкоджати ефективному застосуванню технік управління часом. Низька мотивація знижує загальну продуктивність і може призвести до хаосу в робочих процесах, тому для успішного тайм-менеджменту важливо підтримувати високу внутрішню мотивацію та вміння перемикатися між завданнями.

Отже, хоча тайм-менеджмент надає численні переваги, він також вимагає адаптивності, послідовності і здатності підтримувати

мотивацію на належному рівні. Для максимальної ефективності важливо застосовувати інструменти тайм-менеджменту відповідно до індивідуальних потреб і специфіки робочих завдань, підтримувати баланс між роботою й відпочинком, а також забезпечувати собі можливості для адаптації до змін.

Підсумовуючи можна зазначити, що тайм-менеджмент є ключовим фактором для досягнення особистісного і професійного зростання, адже він допомагає не лише підвищити продуктивність, але й сприяє гармонійному розвитку особистості. Ефективне використання часу стає основою для розвитку навичок, реалізації довгострокових цілей і досягнення сталого успіху навіть в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Cirillo F. The Pomodoro Technique. 19 October 2006. URL: <http://friend.ucsd.edu/reasonableexpectations/downloads/Cirillo%20-%20Pomodoro%20Technique.pdf>.
2. Tracey V. Effective time management: an effective technique for managing your owntime. SmartBook. 2007. P. 79. URL: http://loveread.ec/read_book.php?id=51300&p=1.
3. Агеєва І. В. Роль самоменеджменту в досягненні цілей менеджера в організації. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету ім. Д. Моторного (економічні науки)*. 2019. № 1 (39). С. 167-172. URL: <https://oj.tsatu.edu.ua/index.php/zbirnyk/article/view/486/461>.
4. Іванов І. І. Самоменеджмент у сучасному світі. Харків: Вища школа, 2020. 312 с.
5. Лазоренко Т. В., Бринчак М. М. Управління часом. Значення оптимізації використання часу. *Економіка і суспільство*. 2018. № 19. С. 455-459. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/19_ukr/69.pdf.
6. Примак Т. Ю., Васильчук О. В. Тайм-менеджмент як інструмент підвищення ефективності діяльності туристичного підприємства. *Ефективна економіка*. 2019. № 12. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2019/72.pdf.
7. Смирнова Л. М. Продуктивність та ефективність у менеджменті: посібник для студентів. Львів Видавництво: Наукова думка, 2021. 198 с.

Анна Усенко

*студентка 3-го курсу навчання Інституту економіки та бізнес-освіти
Державного університету економіки і технологій
(м. Кривий Ріг, Україна)*

Науковий керівник:

Олена Лакомова

*кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри географії та методики її викладання
Криворізького державного педагогічного університету
(м. Кривий Ріг, Україна)*

МІЖНАРОДНІ ГУМАНІТАРНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЇХ ВНЕСОК У ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ

Діяльність міжнародних гуманітарних організацій та їх внесок у захист прав людини є дуже актуальним у сучасному світі. Захист прав людини залишається однією з найважливіших проблем суспільства, оскільки порушення прав людини є поширеним явищем у багатьох країнах. Міжнародні гуманітарні організації відіграють ключову роль у забезпеченні захисту прав людини на міжнародному рівні, виступаючи посередниками у врегулюванні конфліктів, надаючи гуманітарну допомогу та підтримку постраждалим від порушень прав.

Ця тема актуальна через посилення глобальних викликів, таких як конфлікти, насильство, бідність, зміни клімату, що створюють серйозні загрози для прав людини. Міжнародні гуманітарні організації є ключовими учасниками у вирішенні цих проблем та забезпеченні захисту прав людини на практичному рівні.

Дослідження цієї теми допоможе краще зрозуміти важливість ролі міжнародних гуманітарних організацій у захисті прав людини, а також виявити проблеми та можливості для подальшого вдосконалення їх діяльності в цьому напрямку.

Мета роботи полягає у дослідженні сутності та розвитку міжнародних гуманітарних організацій та їх внеску у захист прав людини.

Об'єктом дослідження є міжнародні гуманітарні організації та їх діяльність, а *предметом* – внесок міжнародних гуманітарних організацій у захист прав людини.

Міжнародні гуманітарні організації є важливими учасниками міжнародних відносин, спрямованих на надання гуманітарної допомоги та захист прав людини, зокрема у разі надзвичайних ситуацій та конфліктів. Завдання та функції цих організацій включають в себе координацію гуманітарної допомоги, медичну допомогу, захист цивільного населення в умовах конфліктів, а також моніторинг прав людини та сприяння їх захисту.

Правова база діяльності міжнародних гуманітарних організацій ґрунтується на міжнародних нормах, включаючи Загальну декларацію прав людини та інші міжнародні документи, що забезпечують захист прав людини в умовах криз та конфліктів. Важливим аспектом діяльності цих організацій є співпраця з урядами, міжнародними та недержавними партнерами для ефективного реагування на гуманітарні кризи та забезпечення захисту прав людини.

Отже, міжнародні гуманітарні організації відіграють важливу роль у поліпшенні умов життя мільйонів людей по всьому світу та є невід'ємною складовою системи захисту прав людини.

Становлення прав людини є результатом історичного розвитку суспільства та визнанням необхідності захищати гідність, свободу та права кожної людини. Проте порушення прав людини залишається актуальною проблемою у сучасному світі через конфлікти, насильство та дискримінацію.

Міжнародні гуманітарні організації використовують різноманітні інструменти для захисту прав людини, зокрема, моніторинг та документування порушень, надання правової допомоги та консультацій, а також вплив на уряди та міжнародну спільноту для вирішення проблем прав людини.

У результаті аналізу було встановлено сутність та роль міжнародних гуманітарних організацій у світі сьогодення. Дослідження дозволило виявити, що ці організації відіграють важливу роль у забезпеченні гуманітарних потреб, захисті прав людини та реагуванні на гуманітарні кризи. Таким чином, завдання дослідження було виконано успішно, а його результати можуть бути корисними для подальших досліджень у галузі міжнародного гуманітарного права та захисту прав людини.

Загальним висновком є те, що міжнародні гуманітарні організації відіграють важливу роль у забезпеченні гуманітарних потреб, захисті прав людини та міжнародному співробітництві. Їх

завдання та функції є актуальними в умовах сучасного світу, а їх діяльність спрямована на підтримку миру, стабільності та розвитку всього людства.

Ілона Шкареда

*студентка 3-го курсу навчання психолого-педагогічного факультету
Криворізького державного педагогічного університету
(м. Кривий Ріг, Україна)*

Науковий керівник:

Олена Приходько

*кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціології та масових комунікацій
Криворізького державного педагогічного університету
(м. Кривий Ріг, Україна)*

МОТИВАЦІЯ УКРАЇНЦІВ ДО БЛАГОДІЙНОСТІ

Сьогодні благодійність в Україні стала потужною силою, що об'єднує людей у складні часи та демонструє високий рівень солідарності. Під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх викликів – від економічних труднощів до російської агресії – українці все активніше допомагають тим, хто цього потребує, прагнучи зміцнити країну. Благодійність стала не просто способом підтримки, а й важливою частиною суспільного життя, яка дає відчуття особистого внеску в майбутнє держави. Це зростання можна побачити у статистиці світового рейтингу благодійності.

З 2010 р. позиція України у світовому рейтингу благодійності значно покращилася. Тоді вона займала 150 місце, лише 19 % українців допомагали іншим, 14 % волонтерили, а 5% жертвували гроші. У 2011 р. країна піднялася на 105 місце: 37 % допомагали, 30 % волонтерили, а 11 % жертвували. У 2015 р., на тлі російської агресії, Україна зайняла 89 місце, і частка тих, хто жертвував, зросла до 38 %. У 2018 р. Україна була на 81 місці (42 % допомагали, 29 % жертвували, 15 % волонтерили). У 2021 р. вона піднялася на 20 місце (66 % допомагали, 43 % жертвували, 19 % волонтерили), а у 2022 р. – на 10 місце (75 % допомагали, 47 % жертвували, 24 % волонтерили). У 2024 р. Україна посідає 2 місце у рейтингу: 78 % українців допомагають незнайомцям, 70 % жертвують гроші, а 37 %

займаються волонтерством [1].

Ці значні зміни пояснюються не лише зовнішніми обставинами, а й багатограними мотивами українців, які спонукають їх до благодійності. Мотивація українців має емоційне, раціональне, соціальне та патріотичне підґрунтя, а саме: емоційна підтримка – українці прагнуть допомагати іншим, співчуваючи тим, хто опинився у важкій ситуації. Це особливо актуально, коли йдеться про допомогу дітям, літнім людям, хворим чи тваринам. Водночас більшість благодійників під час жертвування відчували позитивні емоції, такі як надія, радість, полегшення. Проте й негативні емоції, як сум, хвилювання та злість, теж були присутні – це природна реакція в умовах війни, яку люди часто «конвертують» у підтримку ЗСУ та допомогу співгромадянам [2; 3]; раціональне підґрунтя – багато хто усвідомлює, що в умовах обмеженої соціальної підтримки люди можуть покладатися лише на себе та на своїх близьких у випадку кризових ситуацій.

Така позиція підкріплює ідею колективного захисту, де громада підтримує тих, хто опинився у скрутному становищі [2]; соціальна відповідальність – для певної частини населення допомога іншим є моральним обов'язком перед суспільством. Ця система цінностей розглядає благодійність як засіб зберігати єдність громади і підтримувати тих, хто цього потребує; ціннісні та патріотичні мотиви – у 2022 р. значно зросла кількість людей, які допомагають із почуття патріотизму, прагнучи зробити внесок у спільну справу. Благодійність стає способом не лише допомогти окремій людині, а й посилити країну та суспільство загалом.

Це прагнення відчути, що власні дії приносять зміни, а також підтримують ЗСУ та співгромадян у складний час [2; 3]; традиції та звички – іноді люди долучаються до благодійності через звичку або традицію допомагати, навіть якщо це не стосується великих проєктів. Вони жертвують не лише значущі ресурси, але й непотрібні речі, або підтримують тих, хто близький за поглядами [2; 3].

Основними мотивами благодійної діяльності є співчуття, усвідомлення соціальної відповідальності, патріотизм та традиційні цінності. Українці активно залучаються до благодійності як через емоційні переживання, так і з раціональних міркувань, розуміючи, що у важкі часи варто спиратися на підтримку громади.

Благодійність в Україні – це не просто тренд чи одноразова акція, а глибока соціальна практика, що розвивається і набуває нових

форм. Вона стала важливою частиною суспільного життя, вираженням солідарності, національної гордості й віри в краще майбутнє.

Список використаних джерел:

1. «Все для фронту»: благодійність та волонтерство українців з початку повномасштабної війни. *VoxUkraine*. 2024. URL: <https://voxukraine.org/vse-dlya-frontu-blagodijnist-ta-volonterstvo-ukrayintsiv-z-pochatku-povnomasshtabnoyi-vijny> (дата звернення: 11.11.24).

2. Мотивація та благодійність або чому українці роблять добрі справи? *Zagoriy Foundation*. 2024. URL: <https://zagoriy.foundation/wp-content/uploads/2020/08/motyvacziya-ta-blagodijnist.pdf> (дата звернення: 10.11.24).

3.3 аутсайдера у лідери: як змінювалося місце України у світовому рейтингу благодійності. *Слово і Діло: аналітичний портал*. 2023. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/11/16/infografika/suspilstvo/autsajdera-lidery-yak-zminyuvalosya-misce-ukrayiny-svitovomu-rejtynhu-blahodijnosti> (дата звернення: 11.11.24).

Дар'я Зуб

*курсантка 2-го курсу навчання факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)*

Науковий керівник:

Наталія Комих

*кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, соціології та педагогіки
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)*

ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ: СУТНІСТЬ ТА ПРИРОДА

Соціальна сутність і юридичні властивості військових злочинів знаходять своє відбиття в понятті «військовий злочин».

Соціологічний аспект вивчення військових злочинів дозволяє нам зрозуміти глибинні причини їх вчинення, а також розкрити соціальні та психологічні механізми, які лежать в їх основі. Це дозволяє розробити ефективні заходи профілактики та боротьби з такими злочинами. Соціологія допомагає нам зрозуміти, як соціальні зміни впливають на частоту та характер військових злочинів. Це дозволяє передбачати можливі тенденції розвитку ситуації та своєчасно вживати необхідних заходів. А також, завдяки розумінню соціальних причин, ми можемо розробити більш гуманні та ефективні системи покарання та реабілітації для військовослужбовців, які вчинили злочини [1, с. 78].

Інститут військових злочинів має ряд особливих ознак. По-перше, він регулює однорідні суспільні відносини, пов'язані з військовою службою. По-друге, він має відносну самостійність у кримінальному праві, що проявляється у наявності специфічних норм та принципів, тобто має видову однорідність соціального змісту. Також він відокремлений від інших інститутів кримінального права, причому ця відокремленість не штучна, а сформована об'єктивною дійсністю – об'єктом і суб'єктом злочинів.

Військові злочини в соціологічній перспективі розглядаються не лише як юридичні правопорушення, а й як складні соціальні явища, що виникають та розвиваються під впливом різноманітних факторів. Це означає, що для розуміння причин та наслідків таких злочинів необхідно аналізувати не лише індивідуальні характеристики злочинців, а й широкі соціальні контексти, в яких вони відбуваються. Військові злочини не є ізольованими інцидентами, а відображають глибинні соціальні процеси, що відбуваються в суспільстві та збройних силах. Вони можуть бути симптомами більш широких проблем, таких як соціальна нерівність, політична нестабільність, або ж наслідком специфічних умов військової служби. Військові злочини часто є результатом взаємодії множинних соціальних факторів, які утворюють складну систему причинно-наслідкових зв'язків. Ці фактори можуть включати: рівень життя, безробіття, соціальна нерівність серед військовослужбовців та в суспільстві загалом можуть впливати на мотивацію до вчинення злочинів. Атмосфера в військовому колективі, наявність конфліктів, відсутність довіри до командирів, булінг – все це може сприяти девіантній поведінці. Соціальні причини військових злочинів не є статичними, а

змінюються в часі та просторі. Вони залежать від історичного контексту, культурних особливостей, політичних режимів та інших факторів [2, с. 38].

Використовуючи дані Єдиного державного реєстру судових рішень за 2019-2022 рр., було здійснено аналіз судової практики щодо військових злочинів з метою виявлення соціальних причин, що лежать в основі кримінальної відповідальності за такі дії та розкриті підстави соціальної обумовленості кримінально-правової заборони діянь, спрямованих проти встановленого порядку несення військової служби. Аналіз кримінологічних аспектів військових злочинів свідчить, що кримінально-правова заборона таких дій є виправданою з огляду на їхню суспільну небезпечність. Ефективність кримінального закону в цій сфері залежить від чіткого визначення заборонених дій та їхніх наслідків.

Аналіз історичних періодів демонструє, що характер та зміст кримінально-правових заборон на дії, спрямовані проти військового порядку, динамічно змінювалися під впливом суспільних, політичних та економічних факторів, доведено, що конкретні історичні періоди впливають на характер і зміст кримінально-правових заборон діянь, спрямованих проти встановленого порядку несення військової служби та на кримінально-правову політику держави в цілому, що дозволило законодавцям як виокремлювати склади цих злочинів у самостійний закон, так і розглядати їх у рамках єдиного кодифікованого акту [3, с. 413].

Розуміння соціальних коренів військових злочинів є необхідною умовою для розробки ефективних стратегій їх попередження та подолання. Соціологічний підхід дозволяє перейти від індивідуалізації відповідальності до аналізу системних проблем, що лежать в основі цього явища.

Список використаних джерел:

1. Харитонов С. О., Панов М. І. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини). Кримінальне право України. Особлива частина : підруч. для студентів вищ. навч. закл. / МОН України, Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого; за ред.: В. В. Сташис, В. Я. Тацій. 3-є вид., переробл. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 624 с.
2. Рущенко І. П. Соціологія злочинності: Монографія. Харків:

Вид-во Націон. ун-ту внутр. справ, 2001. 370 с.

3. Тимошенко В. І. Соціологія злочинності. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право / редкол.: В. І. Шакун (голова), В. І. Тимошенко (заст. голови) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. 2019. С. 412-415.

Вікторія Доленко

*студентка 2-го курсу навчання географічного факультету
Київського національного університету ім. Тараса Шевченка
(м. Київ, Україна)*

Науковий керівник:

Олена Гавриленко

*кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри фізичної географії та геоєкології
Київського національного університету ім. Тараса Шевченка
(м. Київ, Україна)*

ГЕОЕКОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ЗАСТОСУВАННЯ ФОСФОРНОЇ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ

Збройний конфлікт, що розпочала рф на території України 24 лютого 2022 р., докорінно змінив життя мільйонів людей. Війна спричинила масштабну геоєкологічну катастрофу, зокрема через використання країною-агресором хімічної зброї, забороненої Конвенцією про заборону розробки, виробництва, накопичення та застосування хімічної зброї та про її знищення [1].

Фосфорні боєприпаси – це зброя, яка містить білий фосфор. Найчастіше фосфором начиняють бомби, також ця речовина може використовуватися в мінах, артилерійських снарядах, ракетах і гранатах. Це вкрай небезпечна та смертоносна зброя як для людини, так і для доквілля. Використання фосфорних бомб призводить до хімічного забруднення ґрунтів. Фосфорні сполуки можуть тривалий час накопичуватись у ґрунті, що призводить до деградації всіх ґрунтово-рослинних комплексів екосистем у зоні бойових дій. Потрапляючи у ґрунт, продукти горіння фосфору та їхні розчини

утворюють солі, що сприяє міграції фосфорних сполук із зони ураження на вільні від бойових дій території [2].

Через те, що фосфор має високу температуру горіння і займається від контакту з киснем, він буквально випалює все, куди потрапляє. У 2022 р. російські військові застосовували фосфорні боеприпаси у багатьох регіонах України, зокрема на Харківщині, Донбасі, Сумщині, Херсонщині [3]. Найбільша небезпека полягає у тому, що це зброя невибіркової дії з великою зоною ураження – радіус дії становить до 150 м від епіцентру вибуху. Крім того, якщо є чинники, що перешкоджають сублімації фосфору, наприклад, якщо він знаходиться у воді, фосфор не змінює своїх властивостей протягом невизначеного проміжку часу. Тобто частинки фосфору набувають здатності залишатись та накопичуватись у водоймах, болотах, вологих ґрунтах тощо [2].

Таблиця 1

Статистика й наслідки використання фосфорної зброї в Україні [5]

<i>Наслідки</i>	<i>Втрати</i>
Загальна площа пошкоджених пожежами лісів та сільгоспугідь	Понад 183 тис га
Втрати через деградацію ґрунтів	15 млрд доларів США
Зниження продуктивності ґрунтів через їх забруднення	Коливається від 10% до 30% у найбільш постраждалих регіонах
Потенційне накопичення фосфорних сполук у ґрунтах	Підвищені токсичні дози в зонах обстрілу, хімічна деградація ґрунтів
Забруднення залишками фосфору водних об'єктів	Високий рівень ризику для водойм унаслідок тривалості забруднення та можливої міграції фосфору

Фосфорні бомби спричиняють сильні пожежі, які дуже важко загасити, оскільки снаряд горить доти, доки не вигорить весь фосфор усередині нього або доки він не припинить взаємодіяти з киснем. У результаті займаються великі площі, гинуть люди, знищується техніка, інфраструктура. Наприклад, 15 березня 2023 р. російські війська обстріляли місто Часів Яр у Донецькій області снарядами з білим фосфором. Унаслідок чого виникла пожежа, а площа займання становила приблизно площу футбольного поля [4]. За результатами аналізу й оброблення відкритих даних [5] було встановлено наслідки

й понесені втрати від застосування фосфорної зброї в Україні (табл. 1).

Зважаючи на такі геоекологічні наслідки, використання фосфорних бомб та інших снарядів з білим фосфором заборонено Женевською конвенцією про захист жертв війни 1977 року. Зокрема, йдеться про третій протокол до неї, який забороняє використання запалювальних боєприпасів, що доставляють повітрям, по військових об'єктах у районах зосередження цивільного населення. Окремо вказано на те, що ліс та інша рослинність не можуть бути метою нападу, якщо вони не використовуються для приховування сил противника чи інших військових цілей. Попри це, російські війська в Україні вже використали фосфорні бомби у Попасній, Авдіївці та інших населених пунктах на Донеччині та в інших регіонах [6].

Отже, серед геоекологічних наслідків застосування забороненої фосфорної зброї в Україні головним є масштабна деградація екосистем не лише у зоні бойових дій, але й на інших територіях. Повоєнне відновлення знищених природних оселищ може зайняти десятиліття, що робить неможливим існування певних видів у цих регіонах. Війна є не тільки викликом для людства з гуманітарної точки зору, але й глибокою екологічною катастрофою, що підриває стійкість природних екосистем і загрожує біологічному різноманіттю на всіх рівнях.

Список використаних джерел:

1. Про ратифікацію Конвенції про заборону розробки, виробництва, накопичення та застосування хімічної зброї та про її знищення: Закон України від 16 жовтня 1998 року № 87-XIV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 48, ст. 296.

2. росія використовує заборонені фосфорні бомби в Україні: що буде з довкіллям? *Media рішень*. 27 липня 2022. URL: <https://rubryka.com/article/phosphorus-bombs/> (дата звернення: 12.11.24).

3. Фосфорні боєприпаси: які наслідки та що робити при пораненні. *Суспільне новини*. 1 липня 2022. URL: <https://suspilne.media/256199-fosforni-boeprisasi-aki-naslidki-ta-so-robiti-pri-poranenni/> (дата звернення: 11.11.24).

4. «Пожежа площею з футбольне поле»: РФ обстріляла Часів Яр фосфорними бомбами. *Фокус*. 15 березня 2023. URL:

<https://focus.ua/uk/voennye-novosti/555273-pozhar-ploshchadyu-s-futbolnoe-pole-rf-obstrelyala-chasov-yar-fosfornymi-bombami-smi> (дата звернення: 18.11.24).

5. The Environmental Impact of the Conflict in Ukraine: A Preliminary Review. 14.10.2022. URL: <https://www.unep.org/resources/report/environmental-impact-conflict-ukraine-preliminary-review> (дата звернення: 18.11.24).

6. Білий фосфор або фосфорні бомби: шкода для довкілля та людей. Save Dnipro. 04.04.2022. URL: <https://www.savednipro.org/bilij-fosfor-abo-fosforni-bombi-shkoda-dlya-dovkillya-ta-lyudej/> (дата звернення: 12.11.24).

Євгенія Бикова

*студентка 4-го курсу навчання факультету географії, туризму та історії
Криворізького державного педагогічного університету
(м. Кривий Ріг, Україна)*

Науковий керівник:

Алла Лобанова

*доктор соціологічних наук, професор,
професор кафедри соціології та масових комунікацій
Криворізького державного педагогічного університету
(м. Кривий Ріг, Україна)*

СОЦІАЛЬНА РЕКЛАМА В УМОВАХ ВІЙНИ: МЕТА, ФУНКЦІЇ, ФОРМИ ТА ВПЛИВ

Соціальна реклама є важливим інструментом комунікації, який привертає увагу до соціально значущих проблем, популяризує загальнолюдські цінності та формує громадську свідомість. Особливої важливості вона набуває в умовах війни, виконуючи роль не лише інформаційного джерела, але й засобу підтримки морального духу, мобілізації та згуртування суспільства. Вона фокусується на гострих і важливих суспільних проблемах, які потребують свого аналітичного осмислення.

Тому *метою* наукової роботи є аналіз цілей, функцій, форм та методів впливу соціальної реклами на громадську думку в умовах війни. Для досягнення мети, необхідно вирішити наступні завдання:

з'ясувати специфіку соціальної реклами, її функціональні та інформаційні аспекти, а також оцінити її соціокультурний вплив на різні групи населення.

На основі аналізу наукової літератури [1, с. 83; 3, с. 71; 5; 8, с. 508] стає зрозумілим, що соціальна реклама – важливий інструмент комунікації, який привертає увагу до соціально значущих проблем і популяризує загальнолюдські цінності, у тому числі в умовах війни. З визначення ми з'ясували, що метою соціальної реклами є забезпечення суспільної користі та висвітлення соціальних проблем.

Як зазначають дослідники, соціальна реклама виконує не тільки інформативну функцію про актуальні питання, а й мотиваційну, що робить її ефективним засобом змін у поведінці населення, особливо коли йдеться про кризові ситуації [6, с. 17]. У період війни соціальна реклама стає ключовим засобом підтримки морального духу нації, мобілізації ресурсів та згуртування суспільства. Вона сприяє зміцненню патріотизму, підтримці військових і волонтерів, закликає до єдності та психологічної стійкості.

Особливо важливим є дотримання принципів законності, достовірності, етичності та безпечності в соціальній рекламі, встановлених Законом України «Про рекламу», оскільки ці фактори безпосередньо впливають на суспільну довіру та ефективність комунікації[5]. Аналіз літератури [2, с. 124; 4; 7, с. 218] свідчить про різноманітність форм соціальної реклами, кожна з яких має свою специфіку та вплив на аудиторію. Класифікація залежно від місця розташування та засобів розповсюдження, за засобами передачі, територією поширення, характером впливу та цільовою аудиторією дозволяє глибше зрозуміти її багатогранність і функціональність. Також науковці класифікують соціальну рекламу за предметом рекламування, суб'єктом рекламної діяльності, за метою, масштабом, цільовою аудиторією.

Так, можемо сказати, що соціальна реклама адаптується до умов сучасного інформаційного середовища та потреб цільових аудиторій, сприяючи максимальному охопленню та ефективності. Тому вона відіграє ключову роль у формуванні суспільної свідомості та поведінки різних соціальних груп. Вона ефективно доносить важливі меседжі до конкретних аудиторій, адаптуючи зміст, візуальні та емоційні аспекти до їхніх потреб і пріоритетів. Соціальна реклама не лише інформує, а й мотивує до дій, формуючи позитивні соціальні

цінності.

Окремо варто зазначити, що в у часи війни особливу увагу приділено кампаніям, які розкривають теми патріотизму, підтримки армії, збереження морального духу та гуманітарної допомоги. Для цього вона активно використовує різні форми та методи, які допомагають досягати емоційного й психологічного ефекту. Так, в рекламному меседжі можуть бути зображені символи такі як державний прапор, військова амуніція або військові, що є символом єдності та викликають у глядачів почуття гордості й приналежності. Інші реклами можуть зображувати воїнів, дітей та сімей посилюють почуття солідарності та підтримки. А мобілізаційні заклики/лозунги сприяють об'єднанню громадян, закликають до донатів, волонтерства або підтримки армії, залучають людей до активної участі в допомозі.

Окрім того, соціальна реклама може бути інформативною, особливо у випадках надзвичайних подій. Наприклад, вона може містити практичні поради, як поводитися зі знайденими підозрілими чи вибухонебезпечними предметами. Крім того, реклама може містити корисні номери телефонів та контактні дані організацій, які можуть надати допомогу постраждалим, психологічну підтримку, медичну чи гуманітарну допомогу в кризових ситуаціях.

Отже, наше теоретичне дослідження показало, що соціальна реклама є важливим інструментом комунікації, здатним формувати суспільну свідомість та стимулювати активну участь громадян у вирішенні соціальних проблем.

Соціальна реклама виконує багатогранну роль у суспільстві, привертаючи увагу до важливих соціальних питань і популяризуючи загальнолюдські цінності. У воєнний час вона підтримує моральний дух та згуртування суспільства.

Різноманітність форм і видів соціальної реклами свідчить про її здатність адаптуватися до специфічних умов та потреб цільових аудиторій, що підвищує її ефективність у досягненні максимальної аудиторії.

Вплив соціальної реклами на різні соціальні групи підкреслює її важливість у формуванні громадської свідомості та поведінки. Ефективно сплановані кампанії здатні залучати громадян до участі у вирішенні соціальних проблем, формуючи відповідальну громадянську позицію.

Державна інформаційна політика, відповідно до Закону України

«Про медіа», забезпечує юридичні засади для створення соціальної реклами під час війни. Особлива увага приділяється етичним стандартам та прозорості, що сприяє довірі громадян до соціальних повідомлень та мінімізує можливість маніпуляцій або неправдивої інформації.

Відтак соціальна реклама стала важливим елементом інформаційного простору, здатним впливати на соціальні настрої та підтримувати національну єдність. Вона виконує як функцію моральної підтримки, так і мобілізаційного інструменту, нагадуючи громадянам про важливість їхньої ролі в забезпеченні стабільності та наближенні перемоги.

Список використаних джерел:

1. Беззубова І., Кубко В. Соціальна реклама як складова інформаційного механізму державного управління. *Матеріали XXVI наукової конференції здобувачів вищої освіти «Історичний досвід і сучасність»*: доповіді. Одеса: ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2020. Вип. 39. С. 82-87. URL : <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/8024/1/Bezzubova%20%D0%86.%202020.pdf> (дата звернення: 07.10.2024).
2. Бугайова О. І. Соціальна реклама як особливий жанр. Міжнародний вісник: *Культурологія. Філологія. Музикознавство*. 2013. Вип. 1. С. 123-128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mvkfm_2013_1%281%29_21 (дата звернення: 07.10.2024).
3. Докторович М.О. Соціальна реклама: структура, функції, психологічний вплив. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Педагогічні науки. 2014. Вип. 115. С. 70-73. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64 (дата звернення: 09.10.2024).
4. Малахова А. В. Класифікація, принципи та функції соціальної реклами. URL: <https://vseosvita.ua/library/klasifikacia-principi-ta-funkcii-socialnoi-reklami-96283.html> (дата звернення: 07.10.2024).
5. Про рекламу: Закон України від 03.07.1996 р. № 270/96-ВР : станом на 27 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-вр#Text> (дата звернення: 07.10.2024).
6. Сенкевич Г. А. Соціальна реклама як технологія соціальної

роботи. *Соціальна робота в Україні: основні напрями, проблеми та перспективи розвитку*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 28 квітня 2016 р. Дніпро : ДНУ, 2016. С. 16-19. URL : <https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/confdocs/2016/9.pdf> (дата звернення: 08.10.2024).

7. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / За заг. ред. проф. І. Д. Зверєвої. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 336 с. URL: <http://distance.dnu.dp.ua/ukr/nmmateriali/documents/sotsped.pdf> (дата звернення: 11.10.2024).

8. Чернова А. О. Соціальна реклама як особливий різновид французького рекламного дискурсу. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2014. № 50 (2). С. 504-511. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64 (дата звернення: 07.10.2024).

Вікторія Дейнеко

*студентка 3-го курсу навчання психолого-педагогічного факультету
Криворізького державного педагогічного університету
(м. Кривий Ріг, Україна)*

Науковий керівник:

Олена Приходько

*кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціології та масових комунікацій
Криворізького державного педагогічного університету
(м. Кривий Ріг, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПОТРЕБ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

У зв'язку з актуальними проблемами в Україні починаючи з 2014 року та подальшим загостренням ситуації 2022 року, проблема внутрішньо переміщених осіб (ВПО) стала однією з найбільш актуальних. ВПО стикаються з комплексом потреб, які відрізняються від потреб звичайного населення і вимагають спеціального підходу. Потреби ВПО включають базові (житло, харчування) та психологічні (подолання стресу та адаптація). Дослідження цих потреб є важливим кроком для розробки ефективних програм підтримки та інтеграції ВПО в нові громади.

Згідно з українським законодавством, внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [1; 2]. За офіційними даними, мільйони людей змушені шукати притулок в інших регіонах країни, що створює значний соціальний та економічний тиск на нові громади.

ВПО часто переживають травматичні події: втрата домівки, рідних, матеріальних цінностей, насильство або загроза життю. Вони можуть розвивати посттравматичний стресовий розлад ПТСР, що проявляється в тривожності, депресії, нав'язливих спогадах, порушеннях сну, страхах. Посттравматичний стресовий розлад – це розлад, який розвивається внаслідок надзвичайно загрозливої або жахливої події або серії подій, що характеризуються:

1) переживанням травматичних подій у сьогоденні у вигляді яскравих інтрузійних спогадів або кошмарів, які, як правило, супроводжуються сильними емоціями, такими як страх або відчуття жаху, і сильними соматичними реакціями;

2) уникнення думок і спогадів про подію (події) або уникнення діяльності або ситуацій, що нагадують подію (події);

3) стійке відчуття поточної загрози, відчуття підвищеної небезпеки або посиленої реакції на подразники, такі як несподівані шуми [3].

Психологічна підтримка є першочерговою потребою для таких осіб. Програми, які включають психотерапевтичні методи, підтримку соціальних працівників, арт-терапію або групи підтримки, допомагають зменшити симптоми ПТСР та забезпечити емоційне відновлення.

Список використаних джерел:

1. Комарова О. О., Славіна О. С. Соціально-економічна захищеність внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики* : зб. наукових праць. 2017. Вип. 75. С. 128-135.

2. Онікієнко І., Братченко Л., Комарова О. Соціально-культурні проєкти як важливий чинник адаптації внутрішньо переміщених осіб та розвитку соціального підприємництва в умовах російсько-української війни. *Інформаційне суспільство і Природа у фокусі соціологічної аналітики: колективна монографія* / за наук. ред. д. соц. н., проф. А. Лобанової, д. соц. н., проф. Л. Калашнікової, к. соц. н., доц. І. Грабовець. Київ: Вид-во «Каравела», 2023. С. 250-271.

3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 19 грудня 2017 р. № 2249-VIII. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/t141706.html (дата звернення: 08.11.24).

Дмитро Принов

*студент 3-го курсу навчання психолого-педагогічного факультету
Криворізького державного педагогічного університету
(м. Кривий Ріг, Україна)*

Науковий керівник:

Олена Приходько

*кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціології та масових комунікацій
Криворізького державного педагогічного університету
(м. Кривий Ріг, Україна)*

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ

Формування мотивації студентів у сучасній освіті – це важливий аспект, що впливає на успішність навчання і професійний розвиток. Мотивація студентів включає як внутрішні, так і зовнішні фактори, що впливають на їхнє бажання навчатися і досягати результатів. Так, внутрішні мотиви – пізнавальні потреби, особисті інтереси та прагнення до професійного розвитку. Внутрішня мотивація сприяє більш глибокому залученню студента до процесу навчання, оскільки виникає з особистісних інтересів і цілей, пов'язаних із майбутньою професією або власним розвитком. Зовнішні мотиви — стимулюючі фактори, що можуть включати соціальну значущість, фінансові винагороди чи прагнення до престижу. Такі мотиви зазвичай

спрямовані на досягнення зовнішніх цілей, наприклад, отримання диплому або здобуття визнання від оточуючих (наприклад, однолітків чи викладачів) [1; 2].

Сучасні студенти часто мають прагматичний підхід до навчання, орієнтуючись на досягнення формальних цілей, таких як отримання диплома чи забезпечення фінансової стабільності, а не на глибоке оволодіння знаннями. Ця проблема є результатом кількох ключових чинників, а саме: студенти живуть у середовищі, де кар'єрні можливості можуть бути непередбачуваними, а вимоги до молодих фахівців постійно зростають. Це породжує прагнення до «швидких» результатів, які підкріплюють зовнішню мотивацію, наприклад, отримання диплома, що може слугувати пропуском до стабільної роботи, а не інструментом для глибокого професійного розвитку [2]; у сучасних умовах зростання вартості життя та фінансової нестабільності студенти змушені звертати увагу на кар'єрні перспективи та заробіток. Це може знижувати їхню внутрішню мотивацію, оскільки вони бачать освіту як шлях до отримання кращої зарплати, а не як можливість для розширення знань і розвитку. Через це студенти можуть ставитися до навчання інструментально, що знижує їхню зацікавленість у глибокому засвоєнні знань [1; 4].

Систематичний підхід до підтримки мотивації студентів є ключовим аспектом для забезпечення їхньої активності та зацікавленості в навчальному процесі. Серед ефективних методів можна виділити кілька основних стратегій, зокрема, індивідуалізований підхід до навчання та залучення студентів до творчих і дослідницьких проєктів.

Індивідуалізований підхід до навчання передбачає, що кожен студент має свої особисті інтереси, потреби та стилі навчання. Викладачі можуть впроваджувати адаптовані методи викладання, що враховують індивідуальні особливості студентів. Наприклад, надання можливості вибору теми для дослідження або формату виконання завдання допомагає залучити студентів і стимулює їхню внутрішню мотивацію. Дослідження показують, що індивідуалізація навчання підвищує зацікавленість студентів і покращує їхні академічні результати [1; 4]. Залучення студентів до творчих і дослідницьких проєктів включає творчість та дослідження, які забезпечують можливість студентам самостійно знаходити рішення і висловлювати власні думки. Участь у наукових конференціях, воркшопах або

творчих конкурсах може підвищити їхню впевненість у собі та бажання активно включатися в навчальний процес. Це також сприяє розвитку критичного мислення і креативності, які є важливими для успіху в сучасному світі [1; 4].

Важливим кроком є розвиток стійкої внутрішньої мотивації, що дозволяє студентам знаходити сенс у навчанні незалежно від зовнішніх обставин. Для цього навчальні заклади можуть впроваджувати проекти, які заохочують самостійність, креативність та критичне мислення. Студенти, які мають можливість виявляти ініціативу та брати участь у реальних проєктах, мають вищу мотивацію і менше піддаються стресу [3; 4].

Формування мотивації студентів є комплексним процесом, який вимагає врахування як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Внутрішня мотивація, що базується на особистих інтересах, забезпечує глибоке залучення до навчання, тоді як зовнішні фактори можуть знижувати цю мотивацію, спрямовуючи студентів на досягнення лише формальних цілей.

Для підвищення мотивації важливо створювати позитивне навчальне середовище, що включає індивідуалізований підхід, інтеграцію реальних завдань і залучення студентів до творчих проєктів. Емоційна підтримка та розвиток стійкої внутрішньої мотивації також є ключовими аспектами, які можуть зменшити вплив стресу на навчальний процес.

Список використаних джерел:

1. Кочарян О. С., Фролова Є. В., Павленко В. М. Структура мотивації навчальної діяльності студентів: навч. посіб. Харків: Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харк. авіац. ін.-т», 2011. 40 с. URL: <https://ekhnuir.karazin.ua/server/api/core/bitstreams/f61a369c-6830-4745-bdc3-b4d2fc1675c2/content>.

2. Головка Н., Черепаха А. Формування мотивації навчання студентів під час фахової підготовки. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Педагогіка»*. 2021. № 1(13). С. 16–20. <https://doi.org/10.17721/2415-3699.2021.13.04>.

3. Беш Л. В., Дмитришин Б. Я., Беш О. М., Яскевич О. І., Мацюра О. І. Сучасні можливості підвищення мотивації студентів до навчання. *Львівський клінічний вісник*. 2017. №1 (17). С. 60-64.

Анна Піковець

*студентка 4-го курсу навчання факультету географії, туризму та історії
Криворізького державного педагогічного університету
(м. Кривий Ріг, Україна)*

Науковий керівник:

Людмила Калашнікова

*доктор соціологічних наук, професор,
професор кафедри соціології та масових комунікацій
Криворізького державного педагогічного університету
(м. Кривий Ріг, Україна)*

МІГРАЦІЯ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ: СУТНІСТЬ ТА ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ

Міграція є динамічним явищем та має значний вплив на різні соціально-економічні, політичні та інші сфери, впливаючи як на країни виїзду, так і на приймаючі країни. На сучасному етапі історії, даний феномен є розповсюдженим, його можна помітити не тільки в Україні, та інших країнах де ведуться бойові дії, а й по всьому світу. Громадяни, яких не влаштовують умови життя в їх власній країні, намагаються знайти собі домівку в більш комфортному для себе середовищі. Але не всі країни мають практичні програми та політику стосовно мігрантів, і це створює важливість вивчення та аналізу міграції та її різновидів, адже глибоке розуміння основних причин, тенденцій і класифікацій міграції – дозволяє формулювати більш ефективну політику, яка задовольняє багатогранні потреби як мігрантів, так і громад, що їх приймають. Вивчення цього питання дає змогу всебічно оцінити виклики та переваги, пов'язані з міграцією. Крім того, оскільки глобальні проблеми породжують нові міграційні моделі, значення цих знань стає дедалі відчутнішим.

Почати варто з того, що поняття міграції має декілька інтерпретацій, оскільки різні дослідники цього питання висловлюють власну думку щодо значення терміну. Так, наприклад, Міжнародна Організація Міграції (International Organisation for Migration) вважає, що міграція це переміщення людей з місця їхнього постійного проживання через міжнародний кордон або в межах держави до нового місця проживання[3]. Тим часом О. Ровенчак, дає наступне визначення: «міграція – це перетин адміністративного кордону, добровільний чи примусовий просторовий рух осіб чи груп осіб від

місця (країни) виїзду до місця (країни) в'їзду за наявності або без неї законних підстав на певний період часу або назавжди, що може вести за собою зміну постійного місця проживання; цей рух включає в себе еміграцію та імміграцію. Звідси мігрант – особа, яка здійснює міграцію» [2]. Дані визначення, є лише невеликою частиною існуючого різноманіття форм розуміння цього явища. Якщо спробувати узагальнити, то можна сказати що найголовнішими у діапазоні визначень є такі спільні риси як: 1) переміщення, постійне або тимчасове; 2) зміна місця проживання, як у країні, так і за її межами; 3) різноманітні мотивації. Не менш важливо зазначити, що ці риси також формують різновиди міграції.

Саме дослідження у цій сфері надають інформацію для прийняття політичних рішень, сприяють соціальній згуртованості та розробці інклюзивних стратегій розвитку, що дозволяє суспільству адаптуватися до демографічних змін і пом'якшити потенційні конфлікти, пов'язані з міграцією, та робить розуміння різновидів міграції критично важливим. Для прикладу можна надати класифікацію від Українського центру економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова, що була подана в сумісному дослідженні з іншими дослідницькими центрами:

- *Природно-кліматичні*: навколишнє середовище здійснює опосередкований вплив, ролі природнього фактору слабшають внаслідок зростання рівня соціально-економічного розвитку. Необхідність акліматизації впливає на стан здоров'я. В сприятливих для проживання природньо-кліматичних умовах створюються передумови для притоку населення.

- *Екологічні*: несприятливі екологічні умови, техногенні та екологічні катастрофи посилюють відтік населення.

- *Економічні*: особливості структури економіки, можливості зайнятості, рівень номінальної та реальної заробітної плати, житлові умови тощо.

- *Демографічні*: територіальні відмінності щодо обсягу, структури населення за статтю, віком, шлюбно-сімейним станом, рівнем народжуваності та смертності тощо.

- *Етнічні*: вплив національних традицій, звичаїв, специфіки матеріальної та духовної культури різних народів, структури та напрямку переміщення. До цієї групи відносять вплив на міграцію міжетнічних конфліктів, що створюють у сучасному світі величезні потоки вимушених переселенців та біженців.

- *Соціально-психологічні*: різниця у рівнях життя та добробуту. Країни з більш високим рівнем доходів є країнами-реципієнтами, країни з низькими доходами – донорами.

- *Правові*: Посилення правових норм знижує міграційну рухомість населення, натомість послаблення – сприяє посиленню міграції населення.

- *Політичні*: зміни політичного режиму, репресії за політичними мотивами сприяють міграції населення.

- *Військові*: насильство, громадянські війни, військові конфлікти [1].

Таким чином, можна зробити висновки, що сутність міграції полягає в багатьох факторах, які країни донори та країни реципієнти можуть інтерпретувати як позитивні так і негативні для себе. Міграція може сприяти культурному обміну, економічному зростанню та розвитку нових суспільств, але також породжує виклики, такі як адаптація мігрантів, інтеграція в нові спільноти, а також потенційні соціальні напруги. А розуміння різновидів міграцій дає змогу адаптуватись до викликів, які виникають з прибуттям різних видів мігрантів, та ефективно використати збільшення кількості та різноманіття населення для розвитку та процвітання країни реципієнта. Крім того, розуміння даних аспектів може допомогти країнам донорам проаналізувати проблеми, які стали мотивацією для виїзду громадян, та виправляти їх, або ввести якісь корективи в законодавство або політику держави що привабить емігрантів додому.

Список використаних джерел:

1. Український центр економічних та політичних досліджень ім. Олександра Разумкова. Дослідження гендерної специфіки вимушеної міграції з України до ЄС в умовах військового конфлікту. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2024/01/29/2024-Pyshchulina-EDNANNYA-SITE.pdf> (дата звернення: 05.11.2024).

2. Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять. *Політичний менеджмент*. 2006. № 2. С. 127-139.

3. International Organisation for Migration. URL : <https://wmr-educatorstoolkit.iom.int/module-1-what-is-migration-resources> (дата звернення: 05.11.2024).

Макар Медведєв

*студент 3-го курсу навчання психолого-педагогічного факультету
Криворізького державного педагогічного університету
(м. Кривий Ріг, Україна)*

Науковий керівник:

Олена Приходько

*кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціології та масових комунікацій
Криворізького державного педагогічного університету
(м. Кривий Ріг, Україна)*

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ, ЯКІ СТАЛИ ЖЕРТВАМИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Торгівля людьми залишається однією з найсерйозніших проблем сучасного суспільства, що стосується не лише економічних, але й глибоких морально-психологічних аспектів. Потрапляючи у пастку торгівлі людьми, діти втрачають не лише можливість на безпечне дитинство та освіту, але й піддаються фізичному насильству, психологічним травмам та емоційному тиску, який може мати руйнівні наслідки на їхнє психічне здоров'я у довготривалій перспективі.

Тема психологічної підтримки дітей, які стали жертвами торгівлі людьми, є важливою і дедалі більше вивчається сучасними дослідниками. Основні засади розуміння психологічних наслідків травми заклали такі видатні фахівці, як З. Фрейд, К. Юнг, Д. Боулбі та багато інших.

Ці дослідники внесли значний внесок у розуміння складних аспектів психологічної підтримки дітей, які стали жертвами торгівлі людьми. Вони показали, що дитяча травма, спричинена експлуатацією, має глибокий і багатовимірний вплив на психічний та емоційний розвиток, а також підкреслили важливість індивідуалізованих, інтегративних методів підтримки.

Метою статті є визначення основних підходів до надання психологічної підтримки дітям, що стали жертвами торгівлі людьми та розглядання сучасних методів реабілітації у суспільство і профілактичних заходів для попередження дитячої торгівлі.

Психологічний стан дітей, які стали жертвами торгівлі людьми, є надзвичайно складним і багатограним. Такі діти часто

переживають глибокі травми, які впливають на їхню психіку та емоційний стан. Вони можуть відчувати постійний страх, тривогу, депресію та безнадію. Часто у них спостерігаються симптоми посттравматичного стресового розладу (ПТСР), такі як флешбеки, нічні кошмари, підвищена збудливість та уникання ситуацій, які нагадують про травматичний досвід [1].

Діти, які стали жертвами торгівлі людьми, зазнають серйозних психологічних травм, які суттєво впливають на їхнє сприйняття світу та довіру до оточуючих. Коли вони потрапляють у таку жорстоку ситуацію, багато з них стикаються із зрадою з боку тих, кому вони могли довіряти раніше, або ж спостерігають, як дорослі, які б мали захищати, ігнорують або навіть сприяють їх експлуатації. Через це діти часто втрачають базове відчуття безпеки і переконання, що дорослі можуть бути для них опорою.

Враховуючи всі ці труднощі, особливу роль у процесі реабілітації відіграють методи первинної психологічної допомоги. Методи первинної психологічної допомоги спрямовані на надання негайної підтримки людям, які переживають кризові ситуації. Перший крок полягає в тому, щоб помітити ознаки стресу або розладу у людини. Це може бути зміна поведінки, емоційний стан або фізичні симптоми. На цьому етапі важливо неосудливо вислухати людину, розпитати про її почуття, симптоми та думки. Запропонувати підтримку та допомогу, надати інформацію про можливі методи самопомоги та заохотити до пошуку додаткової підтримки [2].

Лише завдяки терпінню, увазі та розумінню специфіки їхнього досвіду можна поступово допомогти їм подолати травматичні наслідки та адаптуватися до суспільного життя.

Довгострокова реабілітація дітей, які постраждали від торгівлі людьми, є складним і багатогранним процесом, що включає кілька ключових етапів та методів: оцінка потреб – це детальна оцінка фізичних, психологічних та соціальних потреб дитини; медична допомога, моніторинг та оцінка.

Проблема торгівлі дітьми є глибоко травматичною та залишає довготривалі наслідки для психічного та емоційного здоров'я постраждалих. Відновлення дітей, які стали жертвами цього злочину, вимагає особливого підходу, який базується на розумінні особливостей травматичного досвіду та потреб дитини.

Реабілітація дітей-жертв торгівлі є не тільки психотерапевтичною, але й соціальною проблемою. Діти потребують

допомоги в реінтеграції у суспільство, що включає підтримку у поверненні до навчання, встановленні позитивних соціальних зв'язків, а також подолання стигми, яка може виникати через минулі травми. У цьому контексті особливо важливу роль відіграють соціальні програми, що охоплюють як роботу з дітьми, так і освітню діяльність для їхніх родин та громади загалом.

Список використаних джерел

1. Психологічна підтримка та допомога дітям, які пережили травматичні події. Навч.-метод. посіб. / Автори-упоряд. Н. Вааранен-Валконен, Н. Заварова, за заг. ред. О. Калашник. Київ: 2022, 104 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi74/0054602.pdf>.

2. Рекомендації МОЗ з психологічної допомоги. *Міністерство охорони здоров'я України*. 27 лютого 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rekomendaciyi-moz-z-psihologichnoyi-dopomogi>.

Тетяна Єрмолаєва

магістр 2-го курсу навчання

факультету психології, політології та соціології

Національного університету «Одеська юридична академія»

(м. Одеса, Україна)

Науковий керівник:

Юлія Шмаленко

кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри психології

Національного університету «Одеська юридична академія»

(м. Одеса, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЖІНОК, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ СПОРТОМ

У сучасному суспільстві спостерігається зростання інтересу до вивчення психологічних особливостей особистості жінок, які займаються спортом, що зумовлено активним розвитком жіночого спорту та його впливом на формування особистісних характеристик. Дослідження цієї проблематики має важливе значення для розуміння механізмів психологічної адаптації, розвитку особистісного

потенціалу та оптимізації спортивної діяльності жінок.

Вплив спортивної діяльності на формування психологічних особливостей особистості жінок-спортсменок характеризується комплексністю та багатовимірністю, що підтверджується численними дослідженнями в галузі спортивної психології та психології особистості [1]. Регулярні заняття спортом створюють специфічне середовище для розвитку особистості, де постійні фізичні та психологічні навантаження, змагальна діяльність та необхідність систематичної роботи над собою формують унікальний комплекс психологічних характеристик.

Емпіричні дослідження демонструють статистично значущі відмінності у рівні розвитку самоконтролю між жінками-спортсменками та жінками, які не займаються спортом [1]. Така різниця проявляється у здатності контролювати свої імпульси, регулювати емоційні стани, дотримуватися встановленого режиму тренувань та харчування, що є необхідною умовою досягнення високих спортивних результатів.

Самоконтроль у спортсменок формується поступово через систему тренувань та змагань, де кожна ситуація вимагає свідомого контролю над своїми діями та емоціями. Емоційна стійкість як важлива психологічна характеристика жінок-спортсменок розвивається в умовах постійного стресу змагальної діяльності. Вона проявляється у здатності зберігати оптимальний емоційний стан в умовах значного психологічного напруження, контролювати свої реакції на успіх та невдачі, підтримувати стабільний рівень виконання спортивних завдань незалежно від зовнішніх обставин.

Дослідження показують, що регулярні заняття спортом сприяють формуванню більш ефективних механізмів емоційної регуляції, які проявляються не тільки в спортивній діяльності, але й у повсякденному житті [1]. Цілеспрямованість жінок-спортсменок формується через необхідність постійного руху до поставлених цілей, що вимагає систематичної роботи над собою та подолання різноманітних перешкод.

Особливо важливою характеристикою є розвинена здатність до саморегуляції, яка включає комплекс навичок управління своїм психофізичним станом. У жінок-спортсменок ця здатність проявляється на різних рівнях: фізіологічному (контроль дихання,

м'язового тону), емоційному (управління емоційними станами), когнітивному (контроль уваги та мислення) та поведінковому (регуляція рухової активності та соціальної поведінки) [2]. Важливим аспектом саморегуляції є вміння ефективно відновлюватися після фізичних та психологічних навантажень, що досягається через розвиток специфічних технік релаксації та мобілізації.

Дослідження демонструють, що жінки-спортсменки мають більш розвинені механізми подолання стресових ситуацій, які базуються на вмінні швидко оцінювати ситуацію, знаходити оптимальні способи реагування та ефективно використовувати наявні ресурси [3]. Така здатність формується через регулярний досвід участі у змаганнях, де необхідно швидко приймати рішення та діяти в умовах невизначеності та стресу. Особливу роль у формуванні психологічних особливостей відіграє розвиток внутрішніх ресурсів особистості. Спортивна діяльність вимагає від жінок постійного самовдосконалення, що сприяє розвитку здатності знаходити та активізувати приховані резерви організму та психіки, що проявляється у вмінні мобілізуватися у критичні моменти, знаходити додаткові сили для досягнення поставлених цілей та підтримувати високий рівень мотивації протягом тривалого часу.

Спортивна діяльність сприяє формуванню специфічних рис характеру, таких як наполегливість, дисциплінованість, відповідальність, рішучість. У жінок-спортсменок спостерігається вищий рівень мотивації досягнення, що проявляється у прагненні до самовдосконалення та досягнення високих результатів. При цьому важливу роль відіграє внутрішня мотивація, пов'язана з отриманням задоволення від самого процесу спортивної діяльності.

Особливої уваги заслуговує вплив спорту на формування самооцінки та Я-концепції жінок. Регулярні заняття спортом сприяють розвитку позитивного ставлення до власного тіла, підвищенню впевненості в собі та формуванню адекватної самооцінки. При цьому важливим є баланс між прагненням до досконалості та прийняттям власних обмежень.

У жінок-спортсменок спостерігається специфічна структура емоційно-вольової сфери. Вони характеризуються вищим рівнем емоційної стабільності, кращим контролем над імпульсивними реакціями, розвиненими навичками управління стресом. Важливою

особливістю є здатність швидко відновлюватися після емоційних та фізичних навантажень.

Дослідження показують, що жінки, які займаються спортом, мають більш розвинені комунікативні навички та соціальну адаптивність. Спортивна діяльність сприяє формуванню навичок командної роботи, лідерських якостей, вміння будувати ефективні міжособистісні відносини. При цьому спостерігається баланс між конкурентністю та кооперацією в соціальних взаємодіях.

Особливої уваги заслуговує вплив спорту на формування гендерної ідентичності. Жінки-спортсменки часто демонструють більш гнучкі гендерні ролі, поєднуючи традиційно «жіночі» та «чоловічі» якості, що сприяє формуванню більш адаптивної та гармонійної особистості [4].

Спортивна діяльність також має значний вплив на розвиток вольових якостей. У жінок-спортсменок спостерігається вищий рівень самодисципліни, витримки, наполегливості у досягненні цілей. Важливою особливістю є здатність долати труднощі та перешкоди на шляху до поставленої мети.

Таким чином, заняття спортом сприяють формуванню специфічних психологічних особливостей особистості жінок, що включають розвинену емоційно-вольову сферу, високий рівень самоконтролю, адаптивні механізми подолання стресу, розвинені комунікативні навички та лідерські якості. Розуміння цих особливостей має важливе значення для оптимізації спортивної підготовки та психологічного супроводу жінок-спортсменок.

Список використаних джерел:

1. Popovych I., Hulias I., Serbin I., Piletska L., Mashcak S., Zahrai, L. Psychological content parameters of attention in the structure of time perspective of young female athletes: comparative analysis. *Journal of Physical Education and Sport*. 2023. Vol. 23. Issue 1. Pp. 152-161.

2. Ізмайлова О. В. Жінка і спорт: Методичний посібник. Полтава, 2004. 30 с.

3. Богатов А. О., Пазина В. В. Особливості функціонування жіночого організму в умовах підвищених фізичних навантажень. *Сучасні проблеми фізичного виховання, спорту та здоров'я людини: матеріали IV інтернет-конференції* (Одеса, 24-25 листопада 2020 р.).

Одеса, 2020. С. 14-17.

4. Лукашук В. І. Особливості гендерної соціалізації у спорті. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. 2012. Вип. 29. С. 141-145.

Sofia Tkachenko

student of the National Aerospace University named after
M. E. Zhukovsky «Kharkiv Aviation Institute» (Kharkiv, Ukraine)

Academic advisor:

Natalia Zjubanova

Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages,
National Aerospace University named after M. E. Zhukovsky
«Kharkiv Aviation Institute» (Kharkiv, Ukraine)

DESTRUCTION OF ECOSYSTEMS AND SOCIAL STRUCTURES AS A RESULT OF WAR: CHALLENGES AND SOLUTIONS

The Russian-Ukrainian war has become a large-scale catastrophe for Ukraine, causing significant human, economic and environmental losses. This conflict has revealed the vulnerability of the Society-Human-Nature system, which ensures the harmonious existence and development of the state. In the context of war, it undergoes serious destructive changes that require in-depth analysis and application of social technologies to overcome the consequences. The impact of war on the natural environment, ecosystems, human health, and social structures is extremely significant, creating challenges for both the environment and society as a whole.

Empirical research methods, such as observation, experimentation, and measurement, are an important tool in addressing the environmental and social challenges caused by war. For example, observations and measurements of the environmental impact of hostilities provide objective data on the level of air, water, and soil pollution, as well as changes in biodiversity. This provides a basis for developing practical solutions, such as bioremediation or land reclamation methods. Experimental approaches help to test the effectiveness of such technologies in real-world conditions, which is critical for the restoration of degraded ecosystems. For example,

the use of phytoremediation with plants capable of cleaning the soil from heavy metals is already showing promise in regions contaminated by munitions explosions. In addition, the analysis of the social consequences of war, such as forced resettlement or the need for rehabilitation of veterans, using empirical methods helps to identify key factors that affect people's adaptation and develop effective social programs. For example, observing the effectiveness of vocational retraining programs for veterans allows us to improve their format to increase the number of successful adaptations to civilian life. Thus, empirical knowledge is a powerful tool for overcoming the devastating effects of war in the Society-Human-Nature system.

The environmental consequences of war are one of the most serious problems, as hostilities and the use of heavy equipment lead to soil, water and air pollution, massive deforestation, and the destruction of natural landscapes [2]. Toxic pollution from artillery shelling and explosions threatens human health and causes irreparable changes in ecosystems [1]. Dmytro Lubinets emphasizes that the destruction of natural ecosystems, especially in regions with high biodiversity, jeopardizes the future of the country's environment and creates long-term risks to public health [7].

Thus, one of the most urgent problems is the need to clean up contaminated and degraded ecosystems affected by toxic substances released into the environment as a result of hostilities. Soil and water contamination causes difficulties for their natural recovery and poses serious risks to the country's food security as toxic compounds can accumulate in food. To solve this problem, a comprehensive approach is needed, including the use of biological remediation methods such as phytoremediation. This methods, involves the use of special plants that absorb pollutants from the soil and contribute to its purification and gradual restoration of the natural environment and biodiversity. [9, p. 12]

The social consequences of the war are also extremely significant. A large number of people were forced to leave their homes, many lost their homes, jobs, and access to medical and social services [6]. Increased levels of stress, psychological strain and the need for rehabilitation of veterans and the wounded put a heavy burden on the social system [8]. Integration of veteran communities into communities is an important task to support those who have suffered trauma or loss due to military conflict as well as to reduce social tension in society. Veterans often face numerous challenges after returning from war: lack of stable employment,

psychological difficulties and the need for physical rehabilitation. To address these challenges, professional retraining programs are being developed as well as access to medical and psychosocial assistance. Veterans' professional retraining facilitates their adaptation to civilian life, provides an opportunity to acquire new skills and find work in the civilian sphere. For example, many communities organize courses in IT, project management, and entrepreneurship, which open the way for veterans to find promising career opportunities. In Ukraine such initiatives are often supported by civil society organizations and international partners, such as USAID projects and the Veterans' Affairs Foundation, which help veterans find employment and financial support to start their own businesses [10]. Volunteer organizations that conduct group trainings and programs to help veterans adapt to society also make a significant contribution. Online platforms are also being introduced that allow veterans to receive assistance regardless of their place of residence. One such platform is ZhyvyAktivno, which provides veterans with access to remote consultations with psychologists and lawyers [11]. In Lviv there is a «Veteran Development Center» where veterans take courses for professional retraining, receive support from mentors and have access to sports infrastructure for physical rehabilitation. Another example is the New Future initiative in Dnipro where former military personnel receive assistance in setting up their own businesses and can participate in financial literacy programs [9].

The hostilities cause significant damage to natural landscapes, including nature reserves and protected areas [1]. As a result of explosions, hazardous chemical compounds, such as nitrogen dioxide carbon dioxide, and heavy metals are released into the atmosphere, settling on the soil and penetrating groundwater [4, p. 12]. This worsens the quality of food, reduces public health and jeopardizes agriculture. According to EcoAction, ecosystems will take decades to recover and some of them may be lost forever [2]. The organization «CCC Ukraine» points to the need to create a support system for people who have suffered losses due to the war, in particular for internally displaced persons, families of fallen soldiers, veterans and other socially vulnerable categories [8]. Such a system provides material assistance, psychological support and access to medical and social services [8]. This is especially important for citizens who have lost their homes, jobs or relatives due to hostilities [6, p. 8].

Ecological restoration after war is an important step for

environmental and social recovery. Projects on land reclamation, water purification, restoration of forests and natural areas are integral to reducing the consequences of destruction [3]. For example, the UNCG organization proposes the development and implementation of initiatives aimed at restoring ecosystems affected by hostilities, including the use of natural technologies for water purification and soil restoration [5, p. 22].

The war between Russia and Ukraine has had a catastrophic impact on the Society-Human-Nature system, exacerbating social, economic and environmental problems. Environmental pollution, the destruction of ecosystems and infrastructure and social difficulties pose a complex challenge for the country. The integrated application of social technologies aimed at supporting affected citizens and restoring nature is key to overcome the consequences of war.

References:

1. Ecological action. Nature and war. URL: <https://ecoaction.org.ua/pryroda-ta-vijna.html/>.
2. Institute of Analysis and Advocacy. War and ecology. URL: <https://iaa.org.ua/articles/vijna-ta-ekologiya-chomu-pryroda-staye-zhertvoyu-zbrojnogo-konfliktu/>.
3. Radio Liberty. Schemes: Ecology and war. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/skhemy-ekolohiya-viyna/32284610.html>.
4. Ukrainian Green Foundation. How nature can help overcome the consequences of war. URL: <https://uncg.org.ua/iak-pryroda-dopomozhe-podolaty-naslidky-vijny/>.
5. Environment and war: environmental consequences of war. URL: <https://bibliogr-front.4uth.gov.ua/екологічні-наслідки-війни/>.
6. ShoTam. The war does not end on the front line. URL: <https://shotam.info/viyna-ne-zakinchietsia-na-linii-frontu-yak-boyovi-dii-vplyvaiut-na-ekosystemy-ta-chi-zmoze-priroda-vidnovitись/>.
7. Lubinets D. Environment is a silent victim of war: how to preserve nature in times of war. *LB.ua*. URL: https://lb.ua/blog/dmytro_lubinets/581276_dovkillya_movchazna_zhertva_viyi_yak.html.
8. Social protection for people affected by the war of the Russian Federation against Ukraine. *CCC Ukraine*. URL: <https://sss-ua.org/useful-materials/sotsialnyy-zakhyst-dlya-lyudey-yaki-postrazhdaly-cherez-viynu-rosiyskoyi-federatsiyi-proti-ukrayiny/?cn-reloaded=1>.

9. Zelenyi P. V. The harmful effects of war on natural resources. *Ecology and Security*. 2023. № 1. P. 11-15.

10. Psychological assistance for IDPs and veterans. *Center for Social Support*. 2022. № 2. P. 7-10.

11. Veteran's Affairs Foundation. Support for Veterans in Ukraine. URL: <https://veteranfund.ua>.

Наукове видання

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
VIII Міжнародної науково-практичної конференції
«Інформаційне суспільство і Природа: вектори взаємовпливу»

м. Кривий Ріг, 21-22 листопада 2024 р.

за заг. ред. доктора соціологічних наук, професора Л. Калашнікової

Комп'ютерна верстка та макет – Л. Калашнікова
Дизайн обкладинки – Л. Калашнікова

Точка зору редколегії не завжди збігається з позицією авторів.
Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір,
точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен
та інших відомостей.

Матеріали тез подані мовою оригіналу.

Криворізький державний педагогічний університет

Київ, Видавництво «Каравела»

Україна, 50000, м. Кривий Ріг, пр-т Університетський, 54.

E-mail: k_sociology@kdpu.edu.ua

Сайт: <https://kdpu.edu.ua/>